

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

HIRİSTİYAN KİLİSE OTORİTESİNDE AFOROZ

DOKTORA TEZİ

EMİNE MEYDAN

BURSA – 2019

T. C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

HIRİSTİYAN KİLİSE OTORİTESİNDE AFOROZ

DOKTORA TEZİ

EMİNE MEYDAN

Danışman:

PROF. DR. AHMET GÜÇ

BURSA - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda 711421012 numaralı Emine MEYDAN'ın hazırladığı "HİRİSTİYAN KİLİSE OTORİTESİNDE AFOROZ" konulu Doktora Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 28./10/ 2019 günü 11:30 - 14:00 saatleri arasında yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı / ~~başarısız~~) olduğuna (oybirliği / ~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Ahmet GÜÇ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman SAYAR
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Remzi KAYA
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Ahmet TÜRKAN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Tahyr ASHYROV
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

28/10/ 2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 02/10/2019

Tez Başlığı / Konusu: HİRİSTİYAN KİLİSE OTORİTESİNDE AFOROZ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 271 sayfalık kısmına ilişkin, 01/10/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin) aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %2'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

02.10.2019
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Emine MEYDAN
Öğrenci No: 711421012
Anabilim Dalı: FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
Programı: Doktora
Statüsü: Y. Lisans Doktora

Danışman
Prof. Dr. Ahmet GÜÇ
02.10.2019

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “HIRİSTİYAN KİLİSE OTORİTESİNDE AFOROZ” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

02/10/2019

Adı Soyadı: Emine MEYDAN

Öğrenci No: 711421012

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri/Dinler Tarihi

Programı: Doktora

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Emine Meydan
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Dinler Tarihi
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : xiii + 311
Mezuniyet Tarihi : 28/10/2019
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Ahmet Güç

HIRİSTİYAN KİLİSE OTORİTESİNDE AFOROZ

Bu çalışmada Hıristiyan Katolik Kilisesi'nin kendi otoritesini sağlamada "Aforoz" terimini ne amaçla ve nasıl kullandığı incelenmeye çalışılmıştır. Hıristiyanlık tarihi öncesinde aforoz, adı farklı olmakla beraber ilkel Sami halklarında, paganlarda, Romalılarda ve Yahudilerde görülmüştür.

Hıristiyan inancına göre suçlu ve doğasında asilik olan insan, vaftiz ile temizlenmiştir. Bu kişinin Kilise tarafından belirlenmiş günahlardan uzak kalması gerekmektedir. Çünkü vaftiz yoluyla Kilise'nin yargı yetkisine tabi olmuştur. Şayet temizlendikten sonra ceza gerektiren bir eylemde bulunursa rehabilite etmek amacıyla tedricen cezalar tatbik edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda aforoz önce kınama olarak kullanılmış ve sakramentlerden (kutsal ayinler) mahrum bırakma şeklinde uygulanmıştır. Zamanla kınama cezası kendi içinde üçe ayrılmıştır. Bunlar aforoz (excommunication), yasaklama (interdict) ve geçici olarak uzaklaştırmadır (suspension).

Aforozun, konsil ve sinodlarda alınan kararlar sonucunda, çeşitleri, tanımları, gerekçeleri ve uygulama şekilleri belirlenmiştir. Buna göre genel çerçevede excommunication minor (sadece kutsallardan dışlama, sınır koyma), excommunication major (tüm dini hakların kaybını gerektiren ve ancak yargı ile karar verilen durum) ve anathema diğer adıyla excommunication solemn (belli bir tören ile piskoposun ilan etmesi) oluşmuştur. Bütün bunlarla beraber bağışlanmanın yolu da gösterilmiştir.

Çalışma, üç bölümden müteşekkil olup birinci bölümde Kilise'nin oluşumu ve otorite haline gelmesi işlenmiştir. İkinci bölümde çalışmanın temel konusu olan aforozun teşekkülü, tarihsel terminolojisi, Kutsal Metinlerdeki yeri ve çeşitleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde sinod ve konsillerden çıkan kararların kanon haline geliş süreci ele alınmıştır. Çalışma, genel bir değerlendirme ile sonlandırılmıştır.

Anahtar kelimeler:

Kilise, otorite, aforoz, anathema, ruhban, laik, bağışlanma.

ABSTRACT

Name and Surname : Emine Meydan
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Philosophy and Religious Sciences
Branch : History of Religion
Degree Awarded : PhD
Page Number : xiii+ 311
Degree Date : 28 /10/2019
Supervisor (s) : Prof. Dr. Ahmet Güç

EXCOMMUNICATION IN THE AUTHORITY CHRISTIAN CHURCH

The aim of this study is to examine the purposes and methods the Christian Catholic Church utilized the term "Excommunication" to establish its authority. Before the history of Christianity, excommunication was practiced by early Sami peoples, pagans, Romans and Jews, although it was named differently.

According to Christian belief, a person who is guilty and rebellious in nature is purified through baptism. The person concerned must stay away from the sins specified by the church because he is subject to the jurisdiction of the Church through baptism. If s/he is involved in a punitive action after being purified, it is necessary to gradually impose penalties for rehabilitation. Within this context, excommunication was first used as condemnation and depriving one of sacraments (sacred rites). Over time, the reprimand was divided into three in itself. These are excommunication, interdict and suspension.

As a result of the decisions taken in the excommunication, council and synods, their types, definitions and justifications were determined. Accordingly, in the general framework, minor excommunication (separation from the sacraments only, suspension), major excommunication (a situation, which involves the loss of all religious rights but only after a judicial decision) and anathema alias "excommunication solemnis" (the declaration by a bishop that one is dismissed from the Church) were formed. Along with all this, the way to absolution was also described.

This study consists of three chapters and in the first chapter, the foundation of the Church and its rise as an authority are discussed. In the second chapter, the main subject matter of the study, i.e. the origins of the excommunication, the history of its terminology, its place in the Holy Scriptures and its types are explained. The third chapter examines how the decisions made by the synods and councils become canon law. The study concludes with an overall evaluation.

Keywords:

Church, authority, excommunication, anathema, cleric, secular/civil, absolution.

ÖNSÖZ

Hıristiyanlık, günümüz evrensel dinlerinden olup, içinde yaşadığımız coğrafya açısından önem taşımaktadır. Hıristiyanlığın kiliseleri/cemaatleri bu topraklarda teşekkül etmiş, Hıristiyan mezhepleri kurulmuş, doktrinel anlamda mezhep çatışmaları yine buralarda gerçekleşmiştir. Müslüman nüfusun yerleşmesiyle çift taraflı etkileşimler olmuştur. Kilise'nin otorite kurma yöntemlerinden biri olan “Aforoz” realitesi “aforoz etmek” deyimini ile kullanıldığında ve duyulduğunda yabancılık çekilmeyecek şekilde günlük konuşma diline yerleşmiştir. Fakat Türk Dil Kurumunun sözlüğüne giren aforoz konusu hakkında Türkiye’de Dinler Tarihi Bilim Dalında yeterli literatür bulunmamaktadır. Dolayısıyla merak uyandıran aforoz kelimesi çalışmamızın temelini teşkil etmiştir. Kim, nerede, ne zaman ve ne amaçla kullanmıştır gibi sorular sorulduğunda ise karşımıza “Otorite” kelimesi çıkmıştır. Böylece çalışmanın adı da Hıristiyan Kilise Otoritesinde Aforoz şeklinde oluşmuştur.

Çalışma bir giriş ve üç bölümden meydana gelmiştir. Girişte amaç, metodoloji, kapsam ve sınırlılık ile kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Kilise'nin oluşumu, paganlar ve Yahudiler içinden sıyrılıp var olma mücadelesini gerçekleştirmesi, bir kurum haline gelmesi ve en nihayetinde imparatorluklara ve krallıklara karşı otorite mücadelesi vermesi konu edilmiştir. İkinci bölümde “Aforoz”un milattan önce ve sonrasında tarih sahnesinde yer alması, Kitab-ı Mukaddes’te ve akabinde Canon Law adı verilen Kilise Kanunları’nda tanımlanması ile terminolojik gelişimi anlatılmıştır. Üçüncü bölümde öncesi ve sonrasıyla, İznik Konsili’nden II. Vatikan Konsili’ne kadar geçen süreçte şekillenen aforoz çeşitlerinin uygulanış sebep ve biçimleri verilmiştir. Çalışmanın nihayetinde ise genel bir değerlendirme yapılarak elde edilen sonuçlar sıralanmıştır.

Bu çalışmanın her safhasında beni teşvik eden, yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet Güç’e, ardından başlığın oluşmasında “Otorite” kelimesini ekleyip yerinde bir tespitte bulunan Doç. Dr. Bilal Baş’a teşekkür ederim. Her daim arkamda duran annem Hesna Erkoyun’a, kaynak, kitap ve tercüme yardımlarıyla desteğini esirgemeyen ağabeyim Ömer Faruk Erkoyun’a, tez yazarken beni sabır ve anlayışla karşılayan oğullarım İ. Emre Meydan ve A. Furkan Meydan’a teşekkürlerimi borç bilirim.

Emine MEYDAN
Bursa 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
A. TEZİN KONUSU	1
B. TEZİN AMACI.....	2
C. TEZİN METODOLOJİSİ	3
D. TEZDE KAPSAM VE SINIRLILIK.....	3
E. TEZİN KAYNAKLARI	5

BİRİNCİ BÖLÜM

KİLİSE OTORİTESİNİN TEŞEKKÜLÜ

I. KİLİSENİN OLUŞUMU VE ŞEKİLLENME SÜRECİ.....	7
A. KİLİSE ÖNCESİNE BAKIŞ.....	7
B. KİLİSENİN OLUŞUMU.....	10
1. Kilise.....	10
2. Bir İbadet Mekâmı ve Cemaat Olarak Kilise.....	11
C. APOSTOLİK KİLİSELER.....	12
D. KİLİSENİN OLUŞMASINDA PAVLUS'UN SEYAHATLERİNİN ÖNEMİ	15
II. KİLİSENİN OTORİTE HALİNE GELİŞİ	17
A. OTORİTE	17
B. OTORİTENİN KAYNAĞI	18
III. KİLİSE KANUNLARININ OLUŞMASI	24
A. HİRİSTİYAN KİLİSE KANUNLARINA GEÇİŞ	28
IV. 313 MİLAN FERMANIYLA HİRİSTİYANLIĞIN TANINMASI VE RESMİ DİN OLUŞU	34
V. KİLİSE OTORİTESİNİN ROMA OTORİTESİNİ ETKİSİ ALTINA ALMASI..	37
VI. OTORİTE ÇATIŞMASI	39

İKİNCİ BÖLÜM

AFOROZ

I. AFOROZ'UN TEŞEKKÜLÜ	42
A. AFOROZ'UN ETİMOLOJİK ANLAMI	43
B. KİLİSE KANUNUNDA AFOROZ'UN GEREKÇESİ	43
C. AFOROZ KELİMESİNİN TERMİNOLOJİK GELİŞİMİ	49
1. Ölüm Aforozu (Excommunication Major)	50
2. Şeytana Teslim Etmek	51
3. Anathema (Lanetleme)	52
D. MEN ETME VE HEREMDEN AFOROZA GEÇİŞ	54
1. Paganlardaki Men Etme Cezası	55
2. Yahudilerde Aforoz'un Karşılığı Olan Herem	55
3. Hıristiyanlarda Aforoz	58
E. KİTAB-I MUKADDES'TE AFOROZ	60
1. Eski Ahit ve Aforoz (Herem)	60
2. Yeni Ahit ve Aforoz	61
a. Maranatha.....	64
b. Tedavi Edici Aforoz (Medicinal Excommunication).....	66
c. İyileştirici Aforoz ve Halk Kefareti	67
d. Piskoposlara ve Diğer Kademelerdeki Ruhbanlara Yönelik Cemaatten Dışlanma Cezası	70
e. Küçük Aforoz (Excommunication Minor).....	73
f. Konsillerle Şekillenen Anathema.....	76
g. Papalığın Anathema Yetkisi (Pontifikal Anathema).....	78
h. Kilisenin Uyguladığı Enterdi (Interdict)	79
(1). Bölgesel-Genel Enterdi (General Lokal Interdict).....	82
(2). Kişisel Enterdi (The Personal Interdict).....	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONSİLLER VE AFOROZ

I. TARİHSEL SÜREÇTE KONSİLLERDEN ÇIKAN AFOROZ KARARLARI	87
A. V. YÜZYILA KADAR DÜZENLENEN KONSİLLERDE AFOROZ	89
1. İlk Üç Yüzyılda Aforoz	95
2. İznik Konsili (325) ve Aforoz.....	97
a. İznik Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	98
b. İznik Konsili (325).....	101
c. İznik Konsili Sonrası Dönem	105
d. İznik Konsili'nde Aforoz Edilenler.....	107
3. I. İstanbul Konsili (381) ve Aforoz.....	108
a. I. İstanbul Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	108
b. I. İstanbul Konsili (381)	110
c. I. İstanbul Konsili Sonrası Dönem	110
d. I. İstanbul Konsili'nde Aforoz Edilenler.....	111

4.	I. Efes Konsili (431) ve Aforoz	111
a.	I. Efes Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	113
b.	I. Efes Konsili (431).....	114
c.	I. Efes Konsili Sonrası Dönem.....	117
d.	I. Efes Konsili'nde Aforoz Edilenler	118
e.	II. Efes Konsili (449)	119
f.	II. Efes Konsili'nde Aforoz Edilenler	122
5.	Kadıköy Konsili (451) ve Aforoz	122
a.	Kadıköy Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar.....	122
b.	Kadıköy Konsili (451)	124
c.	Kadıköy Konsili Sonrası Dönem	128
d.	Kadıköy Konsili'nde Aforoz Edilenler	129
B.	V. YÜZYILDAN XI. YÜZYILA KADAR DÜZENLENEN KONSİLLERDE AFOROZ.....	130
1.	II. İstanbul Konsili (553) ve Aforoz	142
a.	II. İstanbul Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	142
b.	II. İstanbul Konsili (553).....	143
c.	II. İstanbul Konsili Sonrası Dönem.....	143
d.	II. İstanbul Konsili'nde Aforoz Edilenler	143
2.	III. İstanbul Konsili (680-681) ve Aforoz.....	143
a.	III. İstanbul Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar.....	143
b.	III. İstanbul Konsili (680-681).....	145
c.	III. İstanbul Konsili Sonrası Dönem	146
d.	III. İstanbul Konsili'nde Aforoz Edilenler	146
3.	II. İznik Konsili (787) ve Aforoz	146
a.	II. İznik Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar.....	147
b.	II. İznik Konsili (787)	148
c.	II. İznik Konsili Sonrası Dönem	148
d.	II. İznik Konsili'nde Aforoz Edilenler	149
4.	IV. İstanbul Konsili (869) ve Aforoz.....	149
a.	IV. İstanbul Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	149
b.	IV. İstanbul Konsili (869)	151
c.	IV. İstanbul Konsili Sonrası Dönem	152
d.	IV. İstanbul Konsili'nde Aforoz Edilenler.....	152
C.	XI. YÜZYILDAN XX. YÜZYILA KADAR DÜZENLENEN KONSİLLERDE AFOROZ.....	154
1.	I. Lateran Konsili (1123) ve Aforoz	189
a.	I. Lateran Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar.....	189
b.	I. Lateran Konsili (1123).....	191
c.	I. Lateran Konsili Sonrası Dönem.....	191
d.	I. Lateran Konsili'nde Aforoz Edilenler	191
2.	II. Lateran Konsili (1139) ve Aforoz	192
a.	II. Lateran Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar.....	192
b.	II. Lateran Konsili (1139)	193
c.	II. Lateran Konsili Sonrası Dönem	193

d.	II. Lateran Konsili'nde Aforoz Edilenler	193
3.	III. Lateran Konsili (1179) ve Aforoz.....	193
a.	III. Lateran Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	194
b.	III. Lateran Konsili (1179).....	194
c.	III. Lateran Konsili Sonrası Dönem	195
d.	III. Lateran Konsili'nde Aforoz Edilenler.....	196
4.	IV. Lateran Konsili (1215) ve Aforoz	196
a.	IV. Lateran Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	196
b.	IV. Lateran Konsili (1215).....	197
c.	IV. Lateran Konsili Sonrası Dönem.....	199
d.	IV. Lateran Konsili'nde Aforoz Edilenler	199
5.	I. Lyon Konsili (1245) ve Aforoz	200
a.	I. Lyon Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar.....	200
b.	I. Lyon Konsili (1245)	201
c.	I. Lyon Konsili Sonrası Dönem	202
d.	I. Lyon Konsili'nde Aforoz Edilenler	202
6.	II. Lyon Konsili (1274) ve Aforoz.....	203
a.	II. Lyon Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	203
b.	II. Lyon Konsili (1274)	205
c.	II. Lyon Konsili Sonrası Dönem	206
d.	II. Lyon Konsili'nde Aforoz Edilenler.....	206
7.	Vienne Konsili (1311) ve Aforoz	206
a.	Vienne Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	207
b.	Vienne Konsili (1311).....	209
c.	Vienne Konsili Sonrası Dönem.....	211
d.	Vienne Konsili'nde Aforoz Edilenler	212
8.	Constance (Konstans) Konsili (1414) ve Aforoz.....	212
a.	Constance Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	212
b.	Constance Konsili (1414).....	213
c.	Constance Konsili Sonrası Dönem	215
d.	Constance Konsili'nde Aforoz Edilenler	215
9.	Bale-Ferrare-Florence Konsilleri (1431) ve Aforoz	215
a.	Bale-Ferrare-Florence Konsilleri Öncesinde Cereyan Eden Olaylar.....	216
b.	Bale-Ferrare-Florence Konsilleri (1431).....	216
c.	Bale-Ferrare-Florence Konsilleri Sonrası Dönem	217
d.	Bale-Ferrare-Florence Konsilleri'nde Aforoz Edilenler	218
10.	V. Lateran Konsili (1512) ve Aforoz	218
a.	V. Lateran Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	218
b.	V. Lateran Konsili (1512)	219
c.	V. Lateran Konsili Sonrası Dönem	221
d.	V. Lateran Konsili'nde Aforoz Edilenler.....	221
11.	Trent Konsili (1545) ve Aforoz.....	221
a.	Trent Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	222
b.	Trent Konsili (1545).....	224
c.	Trent Konsili Sonrası Dönem.....	230

d.	Trent Konsili'nde Aforoz Edilenler	230
12.	I. Vatikan Konsili (1869-1870) ve Aforoz	231
a.	I. Vatikan Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	231
b.	I. Vatikan Konsili (1869-1870)	232
c.	I. Vatikan Konsili Sonrası Dönem	233
d.	I. Vatikan Konsili'nde Aforoz Edilenler	233
13.	II. Vatikan Konsili (1962-1965) ve Aforoz	234
a.	II. Vatikan Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar	234
b.	II. Vatikan Konsili (1962-1965)	234
c.	II. Vatikan Konsili Sonrası Dönem	235
d.	II. Vatikan Konsili'nde Aforoz Edilenler	235
II. KATOLİK KİLİSE KANUNU		236
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ		238
KAYNAKLAR		246
EKLER		254
Ek 1: MİLAN FERMANI 48. MADDE		254
Ek 2: I. EFES KONSİLİ ÖNCESİNDE CYRİLL'İN İLAN ETTİĞİ AFOROZNAME		256
Ek 3: II. İSTANBUL KONSİLİ'NDE ŞAHIS VE ESERLERİN AFOROZ GEREKÇELERİ		258
Ek 4: TRENT KONSİLİ'NDEN ÇIKAN AFOROZ KARARLARI		261
Ek 5: I. VATİKAN KONSİLİ'NDE (1869-1870) ALINAN KARARLAR		282
Ek 6: KİLİSE CEZALARI ALTINCI KİTAP		285
A. BİRİNCİ KISIM		285
B. İKİNCİ KISIM		303
ÖZGEÇMİŞ		312

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
t.y.	Basım tarihi yok
ed.	Editör
çev.	Çeviren
ss.	Sayfa sayısı
s.	Sayfa
mad.	Madde
vd.	Ve devam eden sayfalar
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİA	Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ansiklopedisi
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
SAÜİFD	Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
SÜİFD	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
CÜİFD	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
MÜİFD	Marmara Üniversitesi Fakültesi Dergisi
UÜİFD	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
İÜSBE	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TAAD	Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
DCD	Dogmatic Canons and Decrees

GİRİŞ

Kelimeler, insan hayatında etkili bir güce sahiptir. Kelimenin taşıdığı anlam sevinç, üzüntü, mutluluk, öfke vb. duyguları iletmesiyle insanın ruh halini etkiler. “Aforoz” kelimesi de taşıdığı anlam ve inanan insanda uyandırdığı duygu itibarıyla çekinti ve/veya korku gibi hisler oluşturmuştur. Çünkü aforoz taşıdığı dini içerik ve fonksiyon vasıtasıyla muhatabının içinde bulunduğu veya yapmayı düşündüğü eylemden uzak kalmasını sağlamıştır. Böylece inanan insan, aforozun hissettirdiği bu duygu neticesinde, Kilise tarafından tecrit edilme cezasına maruz kalmamak amacıyla yine Kilise’nin belirlediği çizgide hayatını devam ettirmiştir. Buradan yola çıkarak tez konusunu belirleme amacıyla yapılan okumalarda, insanlarda uyandırdığı geri adım atma ihtiyacı sebebiyle aforoz kelimesinin gücünün büyük olduğu müşahede edilmiştir. Aforozun bu etkisini en üst sınırdaki hissettiren ve Orta Çağ’da onun zirve yapmasını sağlayan “Otorite” kelimesinin, aforoz kadar etkili ve güçlü olduğu görülmüştür. Otorite sözlükte “*emretme, nihai kararı verme hakkı*” anlamını taşıırken “*başkaları adına konuşma veya eylemde bulunma hak ve yetkisi*” şeklinde tarif edilmiştir. Söz konusu iki kelime bir araya gelince merak, heyecan, araştırma, okuma ve okuduğunu yazıya dökme gibi hissettirdiği duygu ve eylemler, tez çalışması için gerekli itici güçler olmuştur. Bu duygu ve düşünceler neticesinde tezin başlığı “Hıristiyan Kilise Otoritesinde Aforoz” olarak belirlenmiştir. Tezin konusu, amacı, metodolojisi, kapsam ve sınırlılığı da başlık çerçevesinde şekillenmiştir.

A. TEZİN KONUSU

Aforoz, Latince “ex” (dışına, dışarıya doğru) ile “communication” (iletişim) sözcüklerinin birleşmesiyle “Excommunication” şeklini almış, bir kişinin diğerleriyle olan iletişiminin kesilmesini ifade etmiştir. Kilise, aforozu uygulama safhasında önce kişiyi ele almış ardından cemaate yasak koymuş ve en nihayetinde de toplumlara bu cezayı verdiği olmuştur. Bununla birlikte aforozun toplum içinde inançlı kişilere, kilisede ruhbanlara, kilise dışında laiklere ve hatta geriye dönük olarak tarihte ölmüşlere de tatbik edildiği kayıtlara düşmüştür.

Aforoz cezasının temelinde “suçlama” mevcuttur. Çünkü Hıristiyan telakkisine göre her insan günahkâr doğar ve ancak vaftiz yoluyla temizlenir. Dolayısıyla tabiatında

günaha meyli olan insan suç işleme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, vaftiz edilerek temizlenen kişi, suçlu veya asi bulunduğunda, suçunu veya isyanını bırakana ve temize çıkana kadar bazı manevi haklardan yoksun tutulmuştur. Aynı zamanda terbiye amacı güdülen aforoz ile suçlunun doğru yola gelmesi, cezalandırılması ve aforoz sebebiyle hasıl olacak mahrumiyetin meşru bir makam tarafından uygulanması hedeflenmiştir. Burada otorite devreye girerek -toplumun yararına olmak üzere- gerekli gördüğü durumlarda suçlu kişinin özgürlük alanına müdahale ederek cezalar vermiştir. Bu bağlamda dini otorite sayılan Kilise, aforoz cezasıyla *“bir topluma ait olma ayrıcalığı ile o toplumun sağladığı fayda ve avantajları kısıtlama”* hakkını kendinde görmüştür. Verilen cezanın kaldırılması isyanın sona ermesi ve/veya günahın bağışlanması gibi iki şarta bağlanmıştır.

Roma Katolik Kilisesi, sahip olduğu otorite gücüyle Kilise Hukukunu geliştirme misyonunu üstlenmiştir. Sinod ile konsil kararlarını tasnif ederek çalışmalar yapmış ve “Canon Law” adı verilen Kilise Hukukunu oluşturmuştur. Fakat son haline gelene kadar aşamalar geçirmesi gerekmiştir. Nitekim, 1140 yılında “Concordia Discordantium Canonum”, 1500 yılında “Corpus Iuris Canonici”, 1917’de papaların kaleme aldığı metinlerin güncellenmiş hali ve 25 Ocak 1983 yılında yeniden düzenlenen ikinci versiyon 27 Kasım 1983’de yürürlüğe girmiştir. Böylece aforoz son şeklini almıştır.

B. TEZİN AMACI

7 milyar civarındaki dünya nüfusu içinde yaklaşık 2 milyar mensubu bulunan Hıristiyanlığın günümüze gelinceye kadar geçirdiği süreç merak edilmiştir. Böylece Hıristiyanlığın her evresi hakkında araştırmalar yapılmıştır. Bu sebeple tarihte otorite, kanun, ekonomi, kültür, bilim, sanat gibi alanları etkileyen, dinde reform hareketine yol açan fenomenlerden biri olan Aforoz konusu çalışmaya değer görülmüştür.

Diğer taraftan, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi ve Türkiye Diyanet Vakfı İslami Araştırmalar Merkezi’nin (İSAM) veri tabanlarına bakıldığında aforoz konusunda yüksek lisans veya doktora seviyesinde bir çalışma yapılmadığı gibi yazılan bir makaleye dahi rastlanmamıştır. Ancak Türkiye Diyanet Vakfı İslami Araştırmalar Merkezi’nin yayınlarından olan İslam Ansiklopedisi’nin I. cildinde M. Süreyya Şahin’in kaleme aldığı “Aforoz” maddesi bulunmaktadır. Türkiye’de yapılan çalışmalarda aforoz konusuna bazı eserlerde sadece alt başlık halinde veya satır aralarında

yer verilmiştir. Hâlbuki “Aforoz” çalışması gereken ve yabancı kaynak açısından geniş literatüre sahip olan bir konudur. Sonuç itibarıyla Katolik Kilisesi’nin tarihinin önemli bir dilimini teşkil eden ve belli bir zaman Hıristiyan dünyasında bölünmelere yol açan bu uygulamanın çalışılması ülkemizdeki bir eksikliği de gidermiş olacaktır.

Tez çalışmasında şu varsayımlardan yola çıkarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Tarihi süreç içerisinde aforoz, ne amaçla ve nasıl uygulanmıştır?
2. Roma Katolik Kilisesi aforozu ne amaçla kullanmıştır (açık ve/veya gizli bir amaç var mıdır)?
3. Kilise’nin aforozu, Kilise içine (ruhbanlar) ve Kilise dışına (inananlar) karşı kullanma sebepleri nelerdir?
4. Kilise ve İmparatorluk Otoritesi dini veya siyasi hangi amaçlara ulaşmayı hedeflemişlerdir?

C. TEZİN METODOLOJİSİ

Aforoz, milat öncesi ve sonrasında ilkel Sami halklarda, Paganlarda, Romalılarda, Yahudilerde ve Hıristiyanlarda farklı ad fakat aynı amaç için kullanılmıştır. Ancak İslam’da olmayan aforoz uygulamasının anlaşılabilmesi açısından öncelikle tasvir edici (descriptive) metot kullanılmıştır. Bununla birlikte Kilise’nin otorite marifetiyle vermiş olduğu aforozun neden-sonuç ilişkisi irdelenğinden tarihsel yöntem kullanılmıştır. Bu iki yöntemin yanında aforozu bizatihi anlama yönünde fenomenolojik yöntem de başvurulmuştur. Böylece aforozun geçirdiği tarihsel süreci bütünüyle ele almanın dışında konsillerde alınan kararlar çerçevesinde nasıl şekillendiğini görmek mümkün olmuştur. Son olarak, aforoz ve uygulama şekillerinin daha iyi anlaşılabilmesi adına kendi çeşitleri içinde karşılaştırmalara da yer verilmiştir.

D. TEZDE KAPSAM VE SINIRLILIK

Önceden çalışılmamış bir konuyu ele almak geniş bir çalışma alanı sağlamıştır. Fakat bu durum hem rahatlığı hem de zorluğu beraberinde getirmiştir. Çünkü uzun bir tarihsel süreci incelemek, sadece ilgili bölümlere yer vermek ve elde edilen bilgileri sınırlı sayfalarda ifade etmeye çalışmak gibi çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Her ne kadar kilise otoritesinin yaptırım olarak kullandığı aforozu bütün yönleriyle ele alıp incelemek

hedeflenmiş olsa da belli konular çerçevesinde sınırlandırmaya gitmek de gerekmiştir. Bu sınırı ise aforozun tarihte görülmesi, uygulanması, sinod ve konsillerde alınan kararlar çerçevesinde şekillenmesi ve son halini alması belirlemiştir. Bununla beraber birinci derecede önem taşıyan bir konu yerine ikinci derecede sayılabilecek bir konuya gerektiğinde daha fazla yer vermek gibi bir durum da görülmüştür.

Çalışmanın birinci bölümünde, oluşumu anlatılırken “Kilise” genel olarak ele alınmıştır. “Otorite” açıklanırken genel anlamda Hıristiyan Kilise otoritesi ve özel anlamda Roma Katolik Kilisesi’nin otoritesine değinilmiştir. 1054 yılındaki Büyük Ayrılık/Schisma’dan sonra ortaya çıktığı için Ortodoksluğa değinilmeyip gerektiği kadar anılmıştır. Ayrıca otorite terimine, Kilise ile Krallıklar/İmparatorluklar arasındaki mücadeleye -ikinci bölümde karşılıklı aforozlaşmanın anlaşılabilmesi açısından- yer verilmiştir. Tezde adı geçen şahısların isimlerinin asıllarına riayet edilerek çoğunlukla Latince bazen de İngilizce yazılışları tercih edilmiştir. Söz konusu isimlerin yanına tarih olarak öncelikle doğum ve ölüm yılları yazılmıştır. Ancak anlatımın akıcılığında tamamlayıcı unsur olarak görev tarihleri yer almıştır. Doğum-ölüm veya görev sürelerini gösterir tarihlere ulaşamayan isimlerin de sadece ölüm tarihleriyle yetinilmiştir. Ayrıca unvanlara da dikkat edilmiştir. 451 yılındaki doktrinel ayrılıktan itibaren İstanbul piskoposuna “Patrik” denilmeye başlanmıştır. Roma’da ise piskoposlar “Papa” unvanını tercih etmişlerdir. Ancak V. Gregorius’un (996-999) söz konusu genel kullanımı yasaklamasıyla “Papa” unvanını sadece Roma Piskoposu kullanmış, VII. Gregorius (1073-1085) ile de resmiyet kazanmıştır. Dolayısıyla VII. Gregorius dönemine kadarki süreç anlatılırken “Piskopos” unvanı kullanılmıştır.

İkinci bölümde, “Aforoz” teriminin etimolojik anlamı, sözlük ve ansiklopedilerde bulunan tanımlamalar ile kilise hukukçularının eserlerindeki anlatımlara yer verilerek açıklanmıştır. Aforoza maruz kalarak vitandi (aforoz yoluyla suçlunun tamamen kiliseden mahrum edilmesi) durumuna düşen kişiler hakkında verilen “forum externum” (topluluk dışına atılmak) kararının uygulama şart ve şekilleri ele alınmıştır. Yine hakkında tolerati (yalnızca kilise üyeliğinin getirdiği lütuf ve haklardan mahrum bırakmak) hükmü verilen kişilerin “forum sacramentale”e (sakramentlere katılmadan mahrum bırakmak) maruz kaldıklarında uymaları gereken kurallar anlatılmıştır. Devamında aforoz çeşitleri olan Âdem’in cennetten kovulması ile eşdeğer sayılan “ölüm aforozu” (excommunication

major), kilise cemaati ile bağlantısı kesilmiş bir kişinin şeytanla başbaşa bırakılması anlamına gelen “şeytana teslim etmek” ve lanetlenerek “anathema”ya uğrayan suçlunun tören eşliğinde kiliseden ihracını simgeleyen mumların söndürülmesi işlemi açıklanmıştır. Sözü edilen yargılamaların Eski ve Yeni Ahid’e dayanan referans noktaları gösterilmiştir. Diğer taraftan aforoz uygulamalarının XII. yüzyılda çeşitlenerek detaylandığı, kişilere uygulanan küçük (excommunication minor) ve büyük (excommunication major) aforozun yanında toplumlara verilen enterdinin (interdict-toplumlaraya uygulanan sakramentlerden mahrum kalma cezası) hangi nedenlerle tatbik edildiği örneklerle anlatılmıştır. Ayrıca günahkâr ve suçlu sayılan Hıristiyanların yanında sapık/heretik inanç sahibi kişilerin de anathema ile cezalandırılmalarına değinilerek konunun bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise konsiller öncesinde ve sonrasında verilen aforoz kararları ele alınarak gerekli görülen cezaların neden ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Araştırmada kilise ve aforoza ait özel terimlerin Türkçe karşılığını tam olarak ifade etme zorluklarının yaşanması ihtimali göze alınarak yeterli ölçüde açıklama yoluna gidilmiştir. Aforoz, kilise otoritesiyle ilişkilendirildiğinden dolayı II. Vatikan Konsili’yle sonlandırılmıştır. Yakın tarihe girilmeyip ileride ayrıca çalışılması hedeflenerek bırakılmıştır. Günümüzdeki uygulamalara, ayrı bir çalışmaya konu olması niyetiyle girilmemiştir. Amaç kısmında maddeler halinde belirtilen dört sorunun cevabı verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

E. TEZİN KAYNAKLARI

Kaynak olarak öncelikle kilise hukukçularının ve tarihçilerinin eserleri ele alınmıştır. Tezimizin temelini teşkil eden terimleri açıklarken kilise görevlilerinin hazırladıkları ansiklopedilerde yer alan maddelerden yararlanma yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda Amerikan Katolik Üniversitesi tarafından basılmış olan *New Catholic Encyclopedia*, James Hastings tarafından düzenlenen *Encyclopedia of Religion and Ethics*, Mircea Eliade’in editörlüğünü yapmış olduğu *The Encyclopedia of Religion* gibi eserlerden yararlanılmıştır.

Birinci derecede yer alan kaynaklar; otoriteye geniş bir şekilde yer verilen John Corrigan, Frederick M. Denny, Carlos M. N. Eire, Martin S. Jaffee, *Jews, Christians, Muslims A Comparative Introduction to Monotheistic Religions* adlı eser, Leipzig

Üniversitesi Hukuk Profesörü Bruno Schilling'in aforozun ortaya çıkışını, gelişmesini ve geniş kullanım alanı bulmasını teferruatlı anlatan (1798-1871) *Der Kirchenbann Nach Canonischen Rechte: In Seiner Entstehung Und Allmäligen Entwicklung*, Kilise Hukuku Doktoru Francis Edward Hyland'ın aforoz çeşitlerini işleyen (1901-1968) *Excommunication Its Nature, Historical Development And Effects*, Berlin Üniversitesi Hukuk Profesörü Paul Hinschius'un (1835-1898) kilise cezalarına yer verdiği eseri *Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland*, Roma Katolik Kilisesi Kardinali Patrick Joseph Hayes tarafından verilen basım izniyle Clement Raab'ın 1937 yılında yayımladığı ve konsillerin detayını verdiği *The Twenty Ecumenical Councils Of The Catholic Church* sık sık başvurulan eserler olmuştur. Ayrıca *Code de Droit Canonique* ve papaların biyografilerinin yer aldığı *Liber Pontificalis* adlı eserlerden de istifade edilmiştir. Bunlarla birlikte Kilise Kanunlarına online ulaşımın kolaylığı açısından, <http://www.vatican.va> sitesine başvurulmuş ve *Catholic Encyclopedia*'nın <http://www.newadvent.org/cathen> adlı sitesinden yararlanma yönüne gidilmiştir.

İkinci derecede yer alan kaynaklar ise; Bekir Zakir Çoban'ın *Geçmişten Günümüze Papalık* adlı eseri ile Kilise Hukukunun 1983 versiyonunun yazılı metni olan *The Code of Canon Law*'dır. Son olarak Dinler Tarihi alanında genel kaynak değerinde ve Türkçe olarak yazılmış kitap, makale ve tezlerden de istifade etmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİLİSE OTORİTESİNİN TEŞEKKÜLÜ

I. KİLİSENİN OLUŞUMU VE ŞEKİLLENME SÜRECİ

Kilisenin oluşum sürecini anlayabilmek için öncelikle Hıristiyanlığın içine doğduğu ortamı bilmek gerekir. IV. yüzyıla kadar Kudüs'ten Roma'ya, Konya'dan Kıbrıs'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Hıristiyanlar arasında bir bütünlük yoktu. Roma İmparatorluğu tarafından takibat, baskı ve zulüm görmelerinden dolayı herkes kendi bölgesinde, kendi geçerli kurallarına göre ve mümkün olduğu kadar gözlerden uzak bir hayat yaşıyordu.¹ Dolayısıyla Hıristiyan topluluklar arasında teolojik ve idari açıdan farklılıklar vardı. Bu durumu daha iyi kavrayabilmek için konunun detaylandırılması gerekmektedir. Fakat genel akıştan ayrılmadan ve tezin amacından sapmadan, İsa öncesi ile sonrasına bakmakta fayda vardır.

A. KİLİSE ÖNCESİNE BAKIŞ

MÖ. III. yüzyıldan itibaren Anadolu'dan Hindistan'a kadar geniş bir coğrafyada, bu bölgelerin sentezi olan Helenistik kültür² hâkimdir.³ Hıristiyanlık, Helen kültürü etkisini üzerinde taşıyan Filistin'deki Yahudiler topluluğu içinde doğmuştur.⁴ MÖ. 4 yılında, Yahudiye bölgesinin Beytlehem⁵ kasabasında Yahudi asıllı İsa⁶ dünyaya gelmiştir. Ancak Apokrif İncillerde ayrıntılı olarak bilgi verilmiş olmasına rağmen, Kanonik İncillerde İsa'nın çocukluğu ve gençliğiyle ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmemiştir.

¹ Şaban Kuzgun, *Dört İncil, Farklılıkları ve Çelişkileri*, 3. Baskı, Fazilet Neşriyat, İstanbul, 2008, s. 154.

² Helenistik Kültür; Grek, Roma, Helen ve Pagan kültürlerinden oluşmaktaydı.

³ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 1. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1961, s. 91.

⁴ Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık (Giriş, Kutsal Metinler)", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XVII, DİB Yayınları, İstanbul, 1998, s. 329.

⁵ Matta, 2/1-2; Luka, 2/4-7.

⁶ Ünlü tarihçi Flavius Josephus (37-91) MÖ 4. yılda vefat eden Herod'un iktidar yıllarından, MS 66 yılında Yahudiye'de vuku bulan "Yahudilerin Muharabeleri"ne kadar birçok şeyden bahsetmiş olmasına rağmen Hz. İsa hakkında bilgi vermemiştir. A Hilmi Ömer, *İsa Meselesi*, Zelliç Biraderler Yayınları, İstanbul, 1931, s. 4.

İsa, kısa süren hayatında kendisine inananlara hitap etmiş ve başta havarileri olmak üzere çevresinde inanan bir topluluk oluşmuştur. Onun hayatı, görüşleri, insanlara hitabı, ölümü ve dirilişi, İncillerde onunla ilgili anlatılanların hepsi, Kilise (veya İsa'ya inananlar cemaati) için mutlak otorite haline gelmiştir. İsa, Matta 28/18-19'da bütün yetkinin/otoritenin kendisine verildiğini, buyruklarına da uyulması gerektiğini söylemiştir.⁷ Onun bu otoriter karakteri daha sonra ortaya çıkacak ve Kilise Tarihini derinden etkileyecek olan Hıristiyan dini otoritelerine de kaynaklık etmiştir.⁸

İsa'nın tebliğ etmeye çalıştığı yeni öğretinin filizlendiği yer ve hareket merkezi Kudüs (Yerusalem) olmuştur. Onun vefatından sonra kısa bir dağılma⁹ süreci yaşanmış olsa da inananlar tekrar bir araya gelerek Yahudi inancına göre hayatlarını devam ettirmişlerdir. Bu inananlar topluluğu her gün tapınakta toplanmış, zaman zaman bir araya gelerek evlerinde topluca yemek yemiş ve mallarını satarak diğer Hıristiyanlarla paylaşmışlardır.¹⁰ Yeni oluşan bu topluluğu Yahudilerden ayıran temel faktör İsa'nın Mesih olduğuna inanmış olmalarıdır. Matta 10/5-6'ya göre İsa'nın "öteki uluslara gidin" şeklindeki buyruğu ve Roma yönetiminin takibatının verdiği zorluklardan dolayı, onun vefatından sonra havarilerin bir kısmı Kudüs'te kalmış, diğer kısmı da Filistin dışındaki bölgelerde varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Böylece Antakya ve Şam gibi yerleşim merkezlerinde İsa'ya inanan ve "Helenistik İsa Cemaati" olarak adlandırılan bir topluluk ortaya çıkmıştır. İşte bu süreçte üç isim Hıristiyanlığın şekillenmesi açısından önemlidir.

Bu üç ismin ilki Petrus'tur (Peter, Pierre, Kefas/Kaya).¹¹ İsa onu "Koyunlarımı güüt... Koyunlarımı otlat" diyerek¹² cemaatinin/kilisenin başı ve "...sen Petrus'sun ve ben kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım" sözüyle de kendine vekil tayin etmiştir.¹³ Petrus havarilerin başkanı olarak halk önünde inananlar adına ilk konuşmaları yapan kişidir.

⁷ Matta, 28/18-19: "... Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin. Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte ben, dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim." Markos, 11/27-28: "...İsa tapınakta gezinirken başkâhinler, din bilginleri ve ileri gelenler onun yanına gelip, "Bunları hangi yetkiyle yapıyorsun, bunları yapma yetkisini sana kim verdi?" diye sordular."

⁸ Manabu Waida, "Authority", *Encyclopedia of Religion* (ER), ed Mircea Eliade, II, New-York-London, 1987, s. 1.

⁹ Hıristiyanlar Fenike, Kıbrıs ve Antakya'ya kadar dağılmışlardır. Elçilerin İşleri, 11/19-20.

¹⁰ Elçilerin İşleri, 2/42-47.

¹¹ Kefas kaya anlamına gelir. Yuhanna, 1/42; Xavier Jacob, *İncil Nedir? Tarihi Gerçekler*, Kent Matbaacılık, Ankara, 1985, s. 13.

¹² Yuhanna İncili, 21/15-20.

¹³ Matta İncili, 16/18.

Ayrıca Yahuda İskariyot'un (Yudas İskariot) yerini dolduracak kişinin seçimini de idare etmiştir.¹⁴ Onun önderliğinde Hıristiyanların sayısı üç bin civarına ulaşmıştır.¹⁵ Diğer havariler de Petrus'un yolundan giderek İsa'nın öğretisini vaaz etmeye başlamışlardır.¹⁶

Kudüs Hıristiyanları için ikinci önemli isim Yakup'tur. Çünkü o, İsa'dan sonraki dönemde Kudüs'te kalan havariler arasında en önemli konumdadır. O, ölünceye kadar Kudüs cemaatinin başkanı olarak kalmıştır. Cemaatin zaman zaman bir araya gelerek - son yemeği temsilen- yemek yemesi, bu esnada eski hatıraların tekrarlanması ile Kudüs'teki ilk kilise kendiliğinden oluşmuştur.¹⁷ Ayrıca Yakup sadece sebze yemesi, gündüzleri oruç tutması, yalınayak gezmesi ve sürdürdüğü zahidane hayatıyla İsa'nın öğretilerinin Kudüs dışına taşmasına vesile olmuştur. Hatta onu örnek alan Yahudi-Hıristiyanlar da çevreye dağılarak misyonerlik faaliyetlerine başlamışlardır.¹⁸

Petrus ve Yakup'tan sonra tarihi akış itibarıyla Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde önem arzeden üçüncü şahıs Yahudi asıllı¹⁹ Pavlus'tur (Tarsuslu Saul). O, Yahudi düşüncesinin Yunan felsefesi doğrultusunda yorumlanıp şekillendiği Tarsus'ta²⁰ Hahamlık ve Helenistik Felsefe eğitimi görmüş, Yunanca ve İbranice öğrenmiş, zamanın önemli âlimlerinden olan Gamaliel'den ders almıştır.²¹ Pavlus, İsa'nın vefatından yaklaşık 4 yıl sonra yaşadığı Şam vizyonu²² ile Hıristiyanlığı kabul etmiştir. İsa'nın mesajını Grek-Pagan medeniyetinin doğurduğu kültür ile harmanlayıp değiştirmiş, Hıristiyanlığı Yahudiliğin devamı olmaktan çıkararak Mesih mistisizmine dayalı sır dinine çevirmiştir.²³ Bu öğretisi ile paganların, Eski Ahit'in yasalarını kabul etmeden yeni dine intisap etmelerini sağlamış ve ileriki zamanlarda bütün Roma'nın Hıristiyanlığı benimsemesinin yolunu açmıştır.²⁴ İncillerde yer alan tarihsel İsa'yı da tarih üstü bir

¹⁴ Elçilerin İşleri, 1/12-26.

¹⁵ Elçilerin İşleri, 2/42.

¹⁶ Kudüs'ten ayrılan ve Hıristiyanlığın yayılması için çalışanların gittikleri yerler Suriye, Antakya, Finike, Kıbrıs, Kuzey Afrika olarak görülmektedir. Bekir Zakir Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık*, 1. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009, s. 28.

¹⁷ Mehmet Çelik, *Süryani Tarihi*, I, 1. Baskı, Ayraç Yayınları, Ankara, 1996, s. 26.

¹⁸ Çelik, a.g.e., s. 28.

¹⁹ Galatyalılara Mektup, 1/14.

²⁰ Şinasi Gündüz, "Pavlus Teolojisinde Gnostik Unsurlar", *Dini Araştırmalar Dergisi*, II, sayı: VI, Ocak-Nisan 2000, s. 58.

²¹ Elçilerin İşleri, 22/2-3. Mehmet Aydın, "Antakya ve Tarsus Eksenli İlk Dönem Hıristiyanlığına Bir Bakış", (Ayrı Basım), *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2003, s. 9.

²² Elçilerin İşleri, 9/3-8; 26/12-18.

²³ Şinasi Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014, s. 17-18.

²⁴ Elmar Schwertheim, *Antikçağ'da Anadolu*, çev. Nuran Batu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 97.

varlık olarak tasvir etmiştir.²⁵ Pavlus'un almış olduğu eğitimin kaynaklık ettiği bilgi birikimiyle değişik yorum ve düşünceleri²⁶ sonucu ortaya çıkan bu sentez Hıristiyanları ikiye bölmüştür.²⁷ Böylece iman ve uygulamadaki farklılıklar Pavlusçu-Hıristiyanlar (Helenistik İsa Cemaati) ve Yahudi-Hıristiyanlar şeklinde iki farklı cemaatin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²⁸

B. KİLİSENİN OLUŞUMU

1. Kilise

Kilisenin tarihi teşekkül sürecine geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılabilmesi için “Kilise” (Church) kelimesinin etimolojisine yer vermek gerekecektir. Grekçe ek-kaleo²⁹ fiilinden türetilen “Ekklesia”³⁰ kelimesi bir yapıdan ziyade cemaat/topluluk anlamını içerir. Bu kelime “toplanma yeri”, “toplanma”, “otorite” ve “Hıristiyanların dini ritüellerini ifa etmek için toplandıkları yer” manalarında kullanılmıştır. Ayrıca Ekklesia’da “Tanrı tarafından planlanarak ortaya çıkan cemaat” anlamı da vardır.³¹ Kilise kelimesi zaman içinde iki ayrı anlamı ihtiva eden Eklesioloji’ye (Ecclesiology) de kaynaklık etmiştir. Bu iki anlam “Kilise Dekorasyonu ve Yapı Bilim” ile “Kilise Teolojisi”dir.³²

Ekklesia terimi, Gentile (Helenistik İsa Cemaati) Yahudilik’ten kesin bir şekilde ayrıldıktan sonra kullanılmıştır. Yeni Ahit yazılarında ekklesia, “Mesih’in aracılığıyla ve yeni bir ahitle kurtulan insanlar topluluğu”nu ifade etmektedir.³³ Pavlus da Kilise’nin

²⁵ Galatyalılar’a Mektup, 4/4-5.

²⁶ Pavlus’un zihinsel dünyasını inşa eden üç unsur: a. Eski Ahit ve Yahudilik, b. Helenizm ve Sır Dinler ile c. Gnostisizm’dir. Gündüz, a.g.e., s. 91-120.

²⁷ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2004, s: 307.

²⁸ Maurice Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İncil ve Kur’an*, VII. Baskı, DİB Yayınları, Ankara, 2001, s. 93.

²⁹ Mehmet Aydın, “Kilise (İslam Tarihi, Fıkıh)”, *DİA*, DİB Yayınları, XXVI, İstanbul 2002, s. 14.

³⁰ Ekklesia, İbranice’ye, Gahal (dini bir toplantıya davet) kelimesi ile tercüme edilmiştir. Aramice konuşan Hz. İsa, kilise yerine Edta, Kenista, Kehala gibi kelimeleri kullanmıştır. Mehmet Aydın, “Kilise” *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, I. Baskı, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2005, s. 387.

³¹ Ahmet Güç, *Dinlerde Mabed ve İbadet*, I. Basım, Düşünce Yayınları, İstanbul, 2011, s. 156.

³² Şinasi Gündüz, “Eklesioloji”, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 111.

³³ Matta, 16/18; I. Korintoslulara Mektup, 12/28; Efeslilere Mektup, 1/22; 3/10, 21; 5/23-27, 29,32. Richard P. McBrien, “Churc”, *A New Dictionary of Christian Theology*, (ed.: Alan Richardson-John Bowden), London, 1983, s: 108; Dursun Ali Aykıt, *Misyon ve İnciller*, I. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul, 2006, s: 72-73.

Mesih üzerine inşa edildiği dolayısıyla Mesih'in Tanrı evinin köşe taşı olduğu kanaatindedir.³⁴

Yukarıdaki verileri göz önünde bulundurarak bütün terimleri içine alan bir tanım ile kiliseyi tarif etmek mümkündür. Buna göre Kilise: İsa'nın Havari Petrus'a vermiş olduğu görev ile kurulan, Kutsal Ruh ile teyit edilen, inananlar cemaatinin başı Mesih ile birleşmiş olan, üyelerinin kurtarıcıya ait doktrinini tasdik eden ve onun kanununu uygulamak için bir araya gelen topluluğu ifade etmektedir.

2. Bir İbadet Mekânı ve Cemaat Olarak Kilise

Kilisenin bir ibadet mekânı olarak resmen tarih sahnesine çıkması 313 yılında ilan edilen Milan Fermanı ile mümkün olmuştur. Konstantin bu ferman ile Hıristiyanlığı imparatorluğun resmi dini haline getirmiştir. Bu ilan Hıristiyanlığa resmiyet kazandırmış, inananlarına birtakım haklar vermiş ve serbestçe ibadet edebilecekleri mekân sağlamıştır.³⁵

İnananlara sağlanan bu rahatlık mekân olarak kiliseye de sirayet etmiş, bu ibadet yerleri gelişerek ve değişerek çeşitlenmiştir. İlk Hıristiyanlar başlangıçta Kudüs'teki Mabet'i toplanma yeri olarak kullanmışlardır. Ancak takibata uğramaya başladıkları andan itibaren gözlerden uzak ve dikkat çekmeyecek evler bu amaca hizmet etmiştir. Hatta bazı durumlarda ibadet ve toplanma yerleri, aslında mezar amaçlı kullanılan katakomplar³⁶ olmuştur. Zamanla bazı binalar içinde Şapel³⁷ adı verilen yerler ibadete ayrılmıştır. Özellikle 313 yılından sonra Bazilika³⁸ adı verilen mekânlar Roma İmparatorlarının sarayları model alınarak inşa edilmiştir. Kilise otoritesinin yükselmesiyle bazı bazilikalar da isim değiştirerek Katedral adını almıştır. Bazilikaların apsis duvarına yakın bir yere yerleştirilen "Katedra" piskoposun makamı/tahtı olarak

³⁴ Korintlilere I. Mektup, 3/9-12; Efeslilere Mektup, 2/20; Mehmet Aydın, "Antakya ve Tarsus Eksenli İlk Dönem Hıristiyanlığına Bir Bakış", (Ayrı Basım), *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2003, s. 5-16.

³⁵ Aydın, "Kilise", a.g.e., s. 387.

³⁶ Katakomp: Roma'da ölen kimselerin cesetlerini veya kemiklerini muhafaza etmek amaçlı kullandıkları yeraltı mezarlarına verilen addır. Bazı katakomplarda odalar ve koridorlar da bulunur. Aile mezarları, ayin yerleri ve toplantı odaları da bulunan katakomplar vardır. Güç, a.g.e., s: 157.

³⁷ Şapel: Kilise, katedral dışında hapisane, şato veya büyük bina içinde ibadet amaçlı ayrılan yere verilen addır. Büyük kiliseler içinde tahsis edilmiş özel ibadet yerleri de aynı adı almıştır. Güç, a.g.e., s: 158.

³⁸ Bazilika: Dikdörtgen olup, mihrap ve tahtın bulunduğu yuvarlak köşe ile son bulan gösterişli yapı. Saint Pierre gibi. Aydın, "Bazilik", a.g.e., s. 387.

kullanılmıştır. Böylece her piskoposluk bölgesindeki en önemli kilise de Katedral olarak anılmıştır.³⁹

Mekândan anlama dönüldüğünde, kilisenin misyonu ön plana çıkar. Kilise, İsa'nın misyonunu devam ettirme görevini ritüeliyle, hizmetiyle ve anlatımıyla yerine getirir. Bu yönüyle kilise, temsil ettiği üyelerinin “kutsallık işareti”, dünyadaki sıkıntıları gidermek için hizmet eden bir “hizmetçi” ve İsa ile kurtuluşu ilan ederek onun, inananlar arasında bulunduğunu bildiren bir “habercidir”.⁴⁰ Bu inanıştan yola çıkılarak “kilisenin misyonları vardır” şeklinde bilinen deyim yerine “misyonun bir kilisesi vardır” deyimini kullanmak daha doğru olacaktır. Burada kastedilen misyon da kilise topluluğunun temel görevidir.⁴¹ Bu anlamda Apostolik Kiliseler üstlendikleri misyonlarla öne çıkmışlardır.

C. APOSTOLİK KİLİSELER

Hıristiyanlıkta otorite, kilise tarafından havarilere ait bir kudret olarak kabul edilmiştir. Bu kudrete sahip olmanın yolu da kilisenin bir havarinin önderliğinde kurulmuş olmasıdır. Böylece Hıristiyan geleneğinde “Apostolik” olma arzusunun temelleri atılmıştır. Önceleri sözle aktarılan havariyel gelenek daha sonraları Yeni Ahit Kanonu'na (resmi metnine) girerek tescil edilmiştir.

İncillerde yer alan ve 30-100⁴² yılları arasını kapsayan zaman diliminde inananların bir araya gelerek oluşturduğu Hıristiyan topluluğuna “Apostolik (Havariyel) Kilise” adı verilmiştir. Bu bağlamda, kurulan kiliselerin kendilerinin “Apostolik” (Havariyelere ait) olduğunu ispatlamak ve “İlahi kurucu” ile birleştirebilmek için kuruluşlarını doğrudan İsa'ya veya bir havariye bağlamaları gerekir. Ayrıca bu özelliğe sahip olan kiliselerin, havarilerin gelenek ve öğretilerinin özelliklerini taşıdıkları iddia edilmiştir.

³⁹ Aydın, “Katedral”, a.g.e., s. 364.

⁴⁰ Matta, 18/20: “İki ya da üç kişi benim adıyla her nerede bir araya gelirse, ben orada onların arasında olurum.”

⁴¹ Barbara Hendricks, “What is Evangelization?”, *Missiology: An International Review*, 6/4, (Ekim), 1987, s. 413, 418.

⁴² Bu zaman dilimi Pentakost'tan başlayıp Yeni Ahit'in son yazılarına kadar devam eden süreçtir. Thomas Michel, *Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, Ohan Basımevi, İstanbul, 1992, s. 96.

Hıristiyanlığın ortaya çıktığı yer olan Kudüs tarihte dini ve stratejik bir merkez olarak ünlenmiştir. İsa'dan sonra Kudüs cemaatinin/kilisesinin başı Yakup olmuştur. Petrus da Kudüs cemaatinin aktif bir üyesiydi ve her konuda Yakup'a destek veriyordu.

Hıristiyanlığın ilk zamanlarında (Primitive/Şehitler Dönemi) Antakya, Roma İmparatorluğu'nun üç önemli şehrinden birisiydi. Şehrin bu özelliğiyle birlikte Kudüs'teki baskılar burada yoktu ve şehir birçok milletten insanın ticaret için birarada bulunduğu ve dolayısıyla hoşgörünün yaygın olduğu bir yerdi. Böylece inananlar dikkat çekmeden ve rahatça bir araya gelebiliyordu. Hatta Hıristiyanlığın Anadolu, Mezopotamya, Ege ve Yunanistan'a kadar yayılmasında bu rahat ortamın büyük katkısı olmuştu. Pavlus'un yazılarından anlaşıldığı üzere, Kudüs'ten sonra Hıristiyanlığın ikinci dini merkezi olarak kabul edilen Antakya Kilisesi'nin ve yakın çevredeki kiliselerin kurucusu Petrus'tur⁴³.

Roma'daki cemaatin ne zaman ve kim/kimler tarafından kurulduğu açık bir şekilde ifade edilememiştir.⁴⁴ Ne var ki, İsa'nın, Matta 16/18-19'da geçen: "... *Sen Petrus'sun (kaya) ve ben topluluğumu bu kayanın üzerine kuracağım. ...Göklerin egemenliğinin anahtarlarını sana vereceğim*" şeklindeki sözleriyle Petrus'un Roma ile ilişkilendirilmesi ilginç bir durum arz etmektedir. Eusebius, Clement, Jerome ve Sulpicius Severus gibi Erken Dönem Hıristiyan yazarlar Petrus'un Roma'ya gidip orada yeni dini anlattığını ve Neron zamanında öldürüldüğünü yazmışlardır.⁴⁵

Katolikler de Petrus'un Roma'da bulunduğunu, Roma cemaatine başkanlık yaptığını ve orada öldürüldüğünü iddia ederek birçok delil ileri sürmüşlerdir. Mesela, Roma'da yoğun bir misyon faaliyeti sürdüren Petrus'un çabaları sonucu İmparator Neron'un karısı Libia da dâhil olmak üzere, Roma'nın ileri gelenlerinin bir bölümü Hıristiyanlığı benimsemişlerdir. Ayrıca Liber Pontificalis'te⁴⁶ Petrus'un, Neron'un Vatikan'daki sarayında idam edildiği ve Apollo Tapınağı yakınına gömüldüğü

⁴³ Galatyalılara Mektup, 2/11-14.

⁴⁴ Gündüz, a.g.e., s. 78.

⁴⁵ Gündüz, a.g.e., s. 81.

⁴⁶ Liber Pontificalis: İlk bölümlerinin Jerome tarafından kaleme alındığı bilinen ve XV. yüzyıla kadar papaların biyografilerini içeren Latince eserdir.

yazılmıştır.⁴⁷ Her ne kadar farklı kanaatler bulunsa⁴⁸ da Roma Kilisesi'nin kurucusunun Petrus olduğu görüşü yine de ağırlık kazanmıştır.

Pavlus Roma'ya geldiğinde hâlihazırda, Yahudi-Hıristiyanlar ve Gentile-Hıristiyanlar mevcuttu. Aslında Roma'daki Gentile-Hıristiyanlığı Pavlusçu-Hıristiyanlığa dönüştürme gayreti, Hıristiyanlığı Pavlus ve Petrus'a dayandırma ve dolayısıyla hiyerarşide diğer kiliselere karşı üstünlük sağlama gayreti olarak değerlendirilmektedir. Bu gayretin sonuç vermesi için Pavlusçu-Hıristiyan geleneğine dâhil olmalarından dolayı, kiliseyi hem "Gentileler Havarisi" Pavlus'a hem de "Havarilerin Prensi" unvanını taşıyan Petrus'a dayandırarak, diğer merkezlere karşı hiyerarşik açıdan üstünlük tesis edilmeye çalışılmıştır.⁴⁹

Diğer taraftan havariler arasında tek Grek adı taşıyan Andreas, Anadolu'dan Makedonya'ya, oradan da Volga Nehri'ne kadar geniş bir alanda misyon faaliyetlerinde bulunmuştur. Andreas'ın, Yunanistan'ın Patras kentinde çarpmıha gerilerek öldürüldüğü rivayet edilmiştir. Ondaki geriye kalan kutsal emanetler 357 yılında Konstantinapol'deki Havariler Kilisesi'ne konulmuştur. Muhtemelen kilise bu sebepten dolayı Andreas temeline dayandırılmıştır.⁵⁰

Havari Yuhanna'nın (St. Theologos) Efes'e⁵¹ ne zaman geldiği kesin olarak bilinmese de Efes'ten Patmos (Batnos) Adası'na sürgün edildiği, Vahyi (Apokalips) ve mektuplarını burada yazmış olabileceği Lyon Piskoposu Irenaeus tarafından ileri sürülmüştür. Aynı şeyi Efes Piskoposu Polykrates de ifade etmiştir. IV. yüzyıla gelindiğinde Yuhanna'nın mezarının Efes'te olduğu kabul edilmiş⁵² ve İmparator Justinien tarafından mezarın bulunduğu tepeye bir bazilika yaptırılmıştır.⁵³

⁴⁷ Louise Ropes Loomis, *The Book Of The Popes (Liber Pontificalis)*, I, Columbia University Press, New York 1916, s. 5.

⁴⁸ Filson, F. V., "Peter", *The Interpreter's Of The Bible* (Volumes: K-Q), Editör: George Arthur Buttrick vd., New York, 1962, s. 749.

⁴⁹ Gündüz, a.g.e., s. 81.

⁵⁰ Aydın, "Patrik", a.g.e., s. 602.

⁵¹ Efes, Bizans ve Roma kaynaklarında Agio Teologo, Aya Thologo, Altolugo, Altoloch, Latalogo, Arap ve Osmanlı kaynaklarında ise Ayasuluk olarak geçmektedir. Feridun Emecen, "Ayasuluk-Tarih", *DİA*, IV, DİB Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 226-227.

⁵² Aydın, "Yuhanna", a.g.e., s. 831.

⁵³ Orhan Seyfi Yüçetürk, "Ayasuluk-Tarih", *DİA*, IV, DİB Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 227-228.

D. KİLİSENİN OLUŞMASINDA PAVLUS'UN SEYAHATLERİNİN ÖNEMİ

Katolik Hıristiyanlığının temelini teşkil edecek olan Pavlusçu-Hıristiyanların oluşmasında Pavlus'un misyon yolculukları büyük önem arz etmiştir. Pavlus'un yolculukları Şam vizyonundan üç yıl sonra başlamıştır. Söz konusu yolculuklar, Yeni Ahit'te mevcut olan ve Luka'nın kaleme aldığı "Elçilerin İşleri" bölümünde anlatılmıştır. Önce Kudüs'e ardından Kilikya ve Antakya yörelerine gitmiş, Antakya Hıristiyanlarının yaptığı yardımları ulaştırmak amacıyla Barnaba ile birlikte Kudüs'e geri dönmüştür. Yine Antakya cemaatinin görevlendirmesi üzerine Pavlus, yol arkadaşı Barnaba ile beraber Antakya'dan başlayıp Silifke, Kıbrıs, Baf, Pamfilya ve Perge'yi dolaşip, son durak olarak Antakya'ya geri dönmüşlerdir.⁵⁴ Antakya'da bir süre kaldıktan sonra Yahudilerin, kentin ileri gelenlerini kışkırtmaları üzerine oradan kovulmuşlar, Konya ve Likaonya'nın Listra ve Derbe kentlerine uğrayarak müjdeyi yaymaya devam etmişlerdir.⁵⁵ Antakya'ya geri dönerken de deniz yolunu kullanarak Antalya'dan gemiye binmişlerdir.⁵⁶ Böylece uzun bir güzergâhtan sonra Antakya'ya ulaşmışlardır. Pavlus, Barnaba ile yollarını ayırdıktan sonra bu kez de Silas ile Suriye ve Kilikya bölgelerinde inananlarla bir araya gelmiştir.⁵⁷

Kendisine gelmesi için yalvaran Makedonyalı bir adamı rüyasında gören Pavlus, bu sefer farklı bir güzergâh çizerek, Silas ile birlikte Frikya'dan yola çıkmıştır. Her ne kadar amaç Makedonya'ya ulaşmak olsa da ancak Efes'e kadar gidebilmiş, yolculuk esnasında zorluklarla karşılaşmış hatta hapse bile atılmıştır.⁵⁸ Nihayetinde Makedonya'ya gitmiş, Yunanistan'a ulaşmış, o zamanki adı Troas olan Çanakkale'de bir müddet kaldıktan sonra Ege kıyıları boyunca yolculuğuna devam ederek tekrar Kudüs'e dönmüştür.⁵⁹

Görüldüğü üzere Pavlus o zamanın şartlarında bir hayli yolculuk yaparak "*Kurtarıcı İsa Mesih*"⁶⁰ ve kurtuluşun "*Mesih aracılığıyla*"⁶¹ olduğu yönündeki iki

⁵⁴ Elçilerin İşleri, 13/4-15.

⁵⁵ Elçilerin İşleri, 14/1-21.

⁵⁶ Elçilerin İşleri, 14/26.

⁵⁷ Galatyalılara Mektup, 1/21; Elçilerin İşleri, 15/36-41.

⁵⁸ Bu güzergâhta Pavlus'un uğradığı yerler şöyledir: Galatya, Misya, Troas, Semadirek, Neapolis, Filipi, Amfipolis, Apollonya, Selanik, Veriya, Atina, Korint. Elçilerin İşleri, 16/6-40; 17/1-34; 18/1-23.

⁵⁹ Elçilerin İşleri, 19/1-41; 20/1-38; 21/1-17.

⁶⁰ Elçilerin İşleri, 13/23-37.

⁶¹ Elçilerin İşleri, 13/38-39.

temel öğretisini yaymaya çalışmıştır. Diğer yandan: “...*Müjde’yi sünnetlilere bildirme işi nasıl Petrus’a verildiyse, sünnetsizlere bildirme işinin de bana verildiğini gördüler*”⁶² şeklindeki ifadesinden niçin bu kadar yol katettiği anlaşılmaktadır.

Sünnetsizler tabiriyle işaret edilen Gentile’nin⁶³ Yahudi yasasına uyup uymamaları durumu Yahudiye’den Antakya’ya gelen bazı kişilerce “*siz Musa’nın yasası uyarınca sünnet olmadıkça kurtulamazsınız*”⁶⁴ sözü sebebiyle huzursuzluğa yol açmıştır. Dolayısıyla Antakyalı Gentileler açısından durumun açıklığa kavuşması için, kilisenin elçilerine ve ihtiyarlarına danışmak üzere Pavlus ve Barnaba’yı Kudüs’e göndermişlerdir. 47 ile 52 yılları⁶⁵ arasında yapılan Kudüs Konsili veya Havariler Konsili olarak adlandırılan toplantı esnasında Yakup’un etkili bir hitabı olmuştur.⁶⁶ Sonuç olarak Gentilelerin, putlara sunulan kurbanların etinden, kandan, boğularak öldürülen hayvanların etinden ve fuhuştan uzak kalmalarının yeterli olacağı karara bağlanmıştır.⁶⁷

Havariler Konsili örneğinde görüldüğü üzere o dönemde Yahudi-Hıristiyanların otoritesi geçerli olup verdikleri kararlar tatbik ediliyordu. Fransız Katolik Kardinal Jean Daniélou’nun⁶⁸ ifadesiyle Pavlus inananlara aksettirdiği görüşlerinden dolayı, Yahudi-Hıristiyanlar tarafından “*Pavlus’un mektuplarının bir ihtilafı ima ediyor olması*” ile izale edilerek değersizleştirilmişti.⁶⁹ Fakat 70 yılına gelindiğinde Yahudi-Hıristiyanlar Roma yönetimine karşı ayaklandılar. Çıkan ayaklanmayı bastırmak için Roma askerleri Kudüs’e girip birçok cana kıydılar ve mabedi tahrip ettiler. Hayatta kalan Yahudi-Hıristiyanlar, canlarını kurtarmak amacıyla kaçtılar. Bunlardan bir kısmı Ürdün nehrinin doğusunda yer alan Pella’ya yerleşti. Yahudi-Hıristiyanların yaşadığı bu bozgunun sonra yayılma faaliyetleri sekteye uğradı. Diğer taraftan Pavlusçu-Hıristiyanlar (Helenistik İsa Cemaati) Roma vatandaşı olma ayrıcalığına sahip oldukları, Yunanca konuştukları ve Roma yönetimi tarafından Yahudi-Hıristiyanlar gibi isyancı sayılmadıklarından dolayı

⁶² Galatyalılara Mektup, 2/7.

⁶³ Gentile (Centil, Latince Gentiles): Tanah ve Eski Ahit’te “İsrailoğulları’ndan olmayan” anlamında kullanılan tabirdir.

⁶⁴ Elçilerin İşleri, 15/1.

⁶⁵ Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi, İznik’ten II. Vatikan’a*, çev: Mehmet Aydın, TTK Yayınevi, Ankara 1990, s. 3.

⁶⁶ Elçilerin İşleri, 15/13-22.

⁶⁷ Elçilerin İşleri, 15/28-29.

⁶⁸ Kardinal Jean Daniélou (1905- 1974): Teolog, tarihçi ve Paris Katolik Enstitüsü’nde Erken Dönem Hıristiyanlık Tarihi Profesörü.

⁶⁹ Mehmet Sakioğlu, *İncil’i Kim Yazdı?* Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 261.

hayatlarını rahat bir şekilde sürdürüyorlardı. Sahip oldukları bu imkânlar sayesinde misyon faaliyetlerine de devam ediyorlardı. İki yüz yıllık bir süreç sonunda Yahudi-Hıristiyanlığı tarih sahnesinden çekilirken yerini Pavlusçu-Hıristiyanlığa bırakmıştı.⁷⁰

II. KİLİSENİN OTORİTE HALİNE GELİŞİ

Hıristiyanlığın ilk yüzyılında İsa, “Kral”ın ve “Tanrı”nın haklarını ayrı tutmuş, Pavlus da bütün yönetimlerin egemenlik haklarının Tanrı’dan geldiği inancını telkin ederek var olan otoriteye boyun eğilmesini istemiştir. Diğer taraftan İsa’nın kullandığı “Potestas” (Otorite) kelimesi ve “Kaya”ya atıf yapması; Pavlus’un da herkesi inanca davet ederken “herkes gibi” olması, oluşacak kilise/cemaat için yol haritasını çizmiştir. Dolayısıyla kilisenin otorite olma yolunda geçirdiği serüvende önceleri pasif bir tutum söz konusuysa sonraları politik, ekonomik ve hatta cezai yöntemlerle aktiflik ön plana çıkmıştır. Afroz’a giden yolda kilise otoritesi esas olduğundan bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi için otoriteden bahsetmek uygun olacaktır.

A. OTORİTE

Otorite kelimesi terim olarak “meşru güç”⁷¹, “emir, itaat ettirme gücü”⁷², “bir kişinin/grubun diğer insanlardan birtakım şeyleri yapmalarını isteme ve talep etme hakkı”⁷³ anlamlarına gelmektedir.

Dini otoritede ise, otorite olan baskın güç ve itaat olarak tezahür eden bağımlılık terimleri birbiriyle ilişkilidir. Dolayısıyla otorite olan güç, son sözü söyleme hakkına sahip, inanç ve hareket alanında müdahaleci, yargısı da kati ve nihai olan unsurdur. Söz konusu özellikleriyle kanaatleri etkileyebilir, fikirleri yönlendirebilir hatta cezai

⁷⁰ Sakioğlu, a.g.e., s. 261.

⁷¹ Stanley I Benn, “Authority”, *Encyclopedia of Philosophy*, ed. Paul Edwards, I, New York: Macmillan, 1967, s. 215.

⁷² Türk Dil Kurumu (TDK), *Büyük Türkçe Sözlük*, “otorite” maddesi için bkz:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59022b7f356355.11494069 (Erişim: 27.04.2017)

⁷³ R. S. Downie, “Authority”, *The Oxford Companion to Philosophy*, edition: Ted Honderich, Oxford University Press, 2005, s. 68.

müeyyideler uygulayabilir.⁷⁴ Otoriteyi anlamak kadar otoritenin kaynağını bilmek de önemlidir.

B. OTORİTENİN KAYNAĞI

Hıristiyanlıkta İsa Mesih'in otoritesi, topluluğun kimliği ve kurtuluş mesajı için her zaman esastır. İsa, havarilerine Matta İncili'nde şöyle hitap etmiştir:

*“Gökte ve yeryüzünde bütün yetki/otorite bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin; size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin”*⁷⁵

İsa'nın bu hitabında üç temel kavram yer almaktadır. Birincisi, İsa, dininin otoritesini göğe ve dünyaya olan egemenliğine dayandırmaktadır. İkincisi, bu otoriteyi, kendilerine öğrenciler edinmelerini ve yeni bir topluluk oluşturmalarını istediği havarilerine devretmektedir. Üçüncüsü, havarilere ritüelleri öğretmek ve yerine getirmek gibi iki görevi yerine getirme yetkisi vermiştir.

İsa'nın kullandığı “Potestas” sözcüğü hem “Otorite” hem de “Güç” anlamlarına geldiğinden Latince Vulgat Tercümesi'ni⁷⁶ okuyan Batı Hıristiyanları her iki kelimeyi birbirinden ayırt etmemişlerdir. Böylece Hıristiyanlar, Tanrı'nın vahyi ile Kilise'nin otoritesi arasında ayrılmaz bir bağ olduğuna inanma eğilimi göstermişlerdir.

Diğer yandan otorite konusunda Yeni Ahit'te İsa'nın Tanrı oğlu olarak tartışılmaz bir mutlaklığı vardır.⁷⁷ Çünkü İsa, bizzat Baba Tanrı tarafından kendisine verilmiş⁷⁸ olan Tanrı Krallığı'nın gerçek sahibidir.⁷⁹

İsa'dan bu yetkiyi alan havariler ise, aldıkları yetkiyi kiliseyi kurmak ve düzenlemek için kullanmışlardır.⁸⁰ Havariler, İsa'nın sözcüleri sıfatıyla kilise içinde

⁷⁴ James Iverach, “Authority”, *Encyclopedia of Religion and Ethics* ed. James Hastings, New York 1981, II, s. 249.

⁷⁵ Matta İncili, 28/18-20. Kitabı Mukaddes Şirketi, *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, Acar Basım, Nisan 2009, İstanbul, s. 1051.

⁷⁶ Vulgat: Jerome'un (350-420) 382 yılında Papa Damasus'un görevlendirmesi üzerine Yunanca ve İbranice yazılmış olan Kitab-ı Mukaddes'in Latince tercümesine verilen ad. Aydın, “Vulgat”, a.g.e., s. 791.

⁷⁷ Yuhanna, 5/22-23.

⁷⁸ Matta, 8/12.

⁷⁹ Yuhanna, 5/24-29; ayrıca Matta, 9/8; 28/18.

⁸⁰ II. Korintlulara 5/10; 13/10; Galatyalılara, 2/7-8.

emirler vererek⁸¹, kiliseye yetkililer atayarak,⁸² yaptıkları/öğrettikleri şeylerin Mesih ve Kutsal Ruh tarafından bahşedilen bilgiler⁸³ olduğunu lanse ederek, dolayısıyla da kendilerine karşı çıkılmasını Tanrı gazabını hak edecek işler⁸⁴ şeklinde sunarak yetkinin çerçevesini genişleterek kullanmışlardır.

Hıristiyanlık ilk dönemlerde “kralın hakkını krala”⁸⁵ bırakarak inananlar üzerinde dini otorite oluşturmaya yönelmiştir. Hıristiyanlığın Roma tarafından kabul görmesiyle Kilise, otorite kavramının anlamını değiştirerek içine korku, tehdit ve güç gibi unsurları da dâhil etmiştir.⁸⁶ Bu değişikliklerle beraber “iktidar” anlamını da içine alan otorite terimi, başkalarına komuta etme, liderlik yapma, kati konuşma, karar verme ve değişiklik yapma yetkisine dönüşmüştür.⁸⁷ Böylece saygı, hayranlık ve kimi zaman da korku hisleriyle Hıristiyan topluluğunun ayakta ve bir arada kalabilmesi için kilise otoritesi ihdas edilmiştir.

Pavlus’un mektuplarına bakıldığında, otoriteyi açık bir dille ele aldığı görülmektedir. O, kiliseyi, Mesih’in bedenini sembolize eden baş⁸⁸, zihinsel düşünce⁸⁹, Mesih’in gücüne sahip⁹⁰, iyi ile kötü ayırımı yapmak için her şeyi sınavan⁹¹ olarak tanıtmıştır. Ayrıca vahiy alanları, peygamberleri denetleyen⁹², yüreksizleri cesaretlendiren, güçsüzlere destek veren⁹³, cezalandırma veya af etme yetkisine sahip olan⁹⁴ mercii yerine koymuştur. Bütün bu yetkiler göz önüne alındığında Pavlus’un Hıristiyanlığı Eski Ahit otoritesinden ayrı bir çizgiye oturttuğu görülmektedir.⁹⁵

⁸¹ I. Korintoslulara, 5/4; II. Selaniklilere, 3/6.

⁸² Elçilerin İşleri, 6/3, 6; 14/23.

⁸³ I. Korintoslulara, 2/9-13.

⁸⁴ I. Selaniklilere, 2/15-16.

⁸⁵ Matta, 22/21.

⁸⁶ Nina Hagel, “Authority”, *The Encyclopedia of Political Theory*, ed. Mark Bevir, California: Sage Publications, 2010, s. 101.

⁸⁷ John Corrigan, Frederick M. Denny, Carlos M. N. Eire, Martin S. Jaffee, *Jews, Christians, Muslims A Comparative Introduction to Monotheistic Religions*, Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 1998, s. 175.

⁸⁸ Efeslilere, 1/22; 4/14-16; 5/23; Koloselilere, 1/18; 2/19.

⁸⁹ I. Korintoslulara, 2/16.

⁹⁰ I. Korintoslulara, 5/4; Matta, 18/20.

⁹¹ I. Selaniklilere, 5/21.

⁹² I. Korintoslulara, 14/29-32.

⁹³ I. Selaniklilere, 5/14.

⁹⁴ II. Korintoslulara, 2/6.

⁹⁵ Galatyalılara, 5/1-6; I. Korintoslulara, 10/23-25; ayrıca 9/21.

Hıristiyanlar ilk zamanlarda gördükleri eziyetlere karşı ayakta kalmayı ve otorite sahibi olabilmeyi Mesih'in ilahi otoritesine bağlamışlardır. Ondan gelen bu yetki de yukarıda bahsedildiği şekilde havarilere, takipçilerine ve onlardan sonra gelen din adamlarına devredilerek devam etmiştir. Bu nedenle, Antakyalı Ignatius İsa'nın ölümünden sekiz yıl sonra şöyle demiştir:

*"İsa Mesih'in Baba'yı takip ettiği gibi hepiniz de piskoposu takip etmelisiniz. Elçileri takip eder gibi papazlar konseyini (presbytery) de takip edin ve Tanrı'nın yasasına saygı gösterdiğiniz gibi piskoposlara saygı gösterin. Kimse piskoposun onayı olmaksızın Kilise'yle ilgisi olan bir şey yapmamalıdır."*⁹⁶

Ignatius ve diğer ilk Hıristiyan liderlere göre, İsa havarilerine tüm ulusları vaftiz etmelerini söylerken yetkisini/otoritesini onlara ve haleflerine vermiştir. Yani toplum içinde bir grup merkezi elit, İsa'nın kendilerine gerçeği ve günahlardan arındırma gücünü emanet ettiğini iddia ederek, Hıristiyan ruhban sınıfı şeklinde tarih sahnesine çıkmıştır.

II. yüzyıla kadar, doğruluğu herkes tarafından kabul edilen "Havarisel Halefiyet", Hıristiyan toplumunun kimliğinin belirleyici bir özelliği haline gelmiştir. Herhangi bir toplumun ruhban sınıfının silsilesini havarilere kadar geri götürebilmek, onların otoritelerinin hakikiliğini garanti altına almak anlamına gelmektedir. III. yüzyılda, Tertullian, gerçeği ve kurtuluşu, havarisel halefiyete bağlı görmüştür:

*"Ve böylece kiliseler, çok ve büyük olsalar da aslında onların kaynağı olan havarilerden yayılan temel kilisedirler. Yani hepsi bir olmakla birlikte, hepsi temel ve havariseldirler... Öyle ise, apaçık ortadaki, inancın kaynakları ve orijinaleri olan bu havarisel kiliselerle uyumlu tüm öğretiler doğru kabul edilmelidir. Çünkü kuşkusuz bunlar kiliselerin havarilerden, havarilerin Mesih'ten, Mesih'in Tanrı'dan aldığı yetkiyi muhafaza ederler."*⁹⁷

İsa'nın ölümünden sonra gelen iki nesil içinde, ruhban sınıfının havarilik makamı, kilisede vücut bulan otoritenin bir işareti ve sembolü haline gelmiştir. Daha spesifik olarak ruhban sınıfı, hakikatin koruyucuları, kutsal kitabı doğru yorumlayabilen ve Hıristiyan toplumu için öğretileri formüle edebilen seçkin bir azınlık olmuştur. Onların otorite iddiaları, Hıristiyan ruhban sınıfını toplum içinde yüce bir konuma yükseltmiştir.

⁹⁶ Ignatius of Antioch, "Epistle to the Smyrneans."ch. 8, tr., Cyril Richardson, in *Early Christian Fathers, Library of Christian Classic*, vol. 1, New York: Macmillan, 1970, s. 115. (Ignatius'un Smyrneans'a gönderdiği mektubu Cyril Richardson kitabında yazmıştır) Ayrıca bkz: <http://wesley.nnu.edu/sermons-essays-books/noncanonical-literature/noncanonical-literature-the-fathers-of-the-church/the-epistle-of-ignatius-to-the-smyrnaeans/> (Erişim: 27.04.2017)

⁹⁷ Henry Bettenson, *Documents of the Christian Church*, Galaxy Edition, Oxford University Press, New York, 1947, s. 70-71.

Çünkü onları Tanrı ile insanlık arasında aracı yapmıştır. Böylece ruhban otoritesi, hem kilisenin kutsal kitabın ve doktrinin güvenilirliğine olan inancına, hem de kilisenin ruhbanların öğretmenler ve ritüel uygulayıcılar olarak sağladığı hizmetlere olan ihtiyacına bağlı hale gelmiştir. Nitekim Ortodoks Hıristiyanlar arasında “*Ruhban yoksa kurtuluş da yoktur*” şeklinde basit bir formül geliştirilmiştir. Kartacalı Cyprian’ın III. yüzyılda belirttiği gibi:

*“Kilise, papazı ile birleşmiş halktan ve çobanına tutunan sürüden oluşur. Bundan dolayı, piskoposun kilisede ve kilisenin de piskoposta olduğunu ve biri piskopos ile beraber değilse kilisede olmadığını bilmelisiniz.”*⁹⁸

İsa'nın havarileri arasında hızlı bir hiyerarşi gelişmiştir. Pavlus da çeşitli makamlardan şöyle bahsetmiştir:

*“Tanrı, kilisede ilk olarak elçileri, ikinci olarak peygamberleri, üçüncü olarak öğretmenleri, daha sonra mucize gösterenleri, daha sonra şifacıları, yardımcıları, yöneticileri ve çeşitli dillerde konuşabilenleri görevlendirdi.”*⁹⁹

Şüphesiz ikinci ve üçüncü nesillerden olan Hıristiyan belgeleri, üç ana makam bulunduğunu göstermektedir. Şöyle ki, ruhban hiyerarşisinin zirvesinde piskoposlar veya "gözetmenler" (Yunanca: *episkopos*), ortada ve piskoposların altında presbiterler veya "büyükler" vardı (Yunanca: *presbyteros*). En altta, diyokonlar veya "görevliler" bulunuyordu (Yunanca: *diakonos*). "Papaz" unvanı (Latince: *sacerdos*) Hıristiyan Batı'da daha sonra papazlara veya büyüklere verilmiştir.

Görülüyor ki başlangıçta evrensel kardeşliği ve dünya düzeninin tersine dönüşünü savunan yeni din, katı bir şekilde organize olan güç yapısı haline gelmiştir. Hâlbuki İsa şöyle demiştir:

*“Aranızda en üstün olan, hizmetkârınız olacaktır. Kendini yücelten alçaltılacak, kendini alçaltan yüceltilecektir.”*¹⁰⁰

Ancak "tüm uluslardan öğrenciler" edinmek isteyen, yeni ve zulme uğramış bir dinin daha örgütlü yapı sayesinde hayatta kalmayı istemesi kendini koruma yönünde bir refleks olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda, Hıristiyanların kendi kültürlerinin dışına o kadar kolay çıkamamış olmaları da makul görülebilir. Geç Antik Çağ'daki gibi hiyerarşik bir toplumda, hiyerarşilerin olmaması düşünülemez. Aslında, o zamanlardaki bir

⁹⁸ Bettenson, a.g.e., s. 74.

⁹⁹ I. Korintlilere 12/28.

¹⁰⁰ Matta 23/11-12.

toplumun varlığının ve refahının, yaratılışın bizzat yapısıyla hiyerarşik düzene bağlı olduğuna inanılıyordu. Yani daha önce de değinildiği gibi vücut metaforu, Erken Dönem Hıristiyan yazarlar tarafından¹⁰¹ topluluk içinde hiyerarşik düzenin gerekliliğini açıklamak için sıklıkla kullanılırdı. "Mesih'in vücudu" olan kilisenin, herhangi bir insan vücudu gibi, bir baş olmadan çalışması düşünülemezdi. Zamanla, ruhban hiyerarşisi, "Gök"ün düzenlemesinin doğrudan bir yansıması olarak görülmeye başlandı.¹⁰²

Erken Dönem Hıristiyanlığında piskoposlar, ortak bir makam ve ortak bir otorite paylaşımına rağmen, bazı piskoposlar daha büyük bir itibar ve güç iddia etmişlerdir. Böyle hiyerarşi içinde ayrı bir hiyerarşi gelişimi, doğrudan Hıristiyan topluluğunun kentsel yapısıyla ilişkiliydi. Sosyal yapı, üyelerinin ve ruhbanlarının kasaba ve şehirlerde birbirlerine yakın olmasını gerektiriyordu. Düzenli olarak ibadet için toplanan kenetlenmiş bir topluluk, geniş mesafelerin ve tarım hayatının zor şartlarının, kardeşliği ve iletişimi zorlaştırdığı kırsal alanda kolaylıkla kurulamaz veya sürdürülemezdi. Dolayısıyla, Hıristiyan olmayanların "paganlar"¹⁰³ olarak anılmaya ve bununla beraber beş önemli şehrin piskoposlarının daha büyük bir söz hakkına sahip olarak görülmeye başlanmasına şaşmamak gerektiği John Corrigan ve diğerleri tarafından belirtilmektedir.¹⁰⁴ Çünkü her şeyin başladığı kutsal şehir Kudüs, İsa'ya inananlara ilk kez "Hıristiyanlar" adının verildiği Antakya, imparatorluğun ikinci şehri olan İskenderiye, imparatorluğun eski başkenti Roma, imparatorluğun yeni başkenti İstanbul (Konstantinopolis) ve bu şehirlerin piskoposları, "eşitler arasında birinci" olarak görevde daha büyük bir itibarı paylaşmışlardır.¹⁰⁵ Kendilerine Hıristiyan ailenin başları olarak "Papa" veya "Patrik" adıyla hitap edildiği için, İsa'nın öğrencilerine: "Yeryüzünde kimseye baba demeyin, çünkü bir tane ve semada olan Babanız var"¹⁰⁶ şeklindeki tavsiyeye rağmen, topluluktaki yerleri "Baba" unvanıyla belirlenmiştir.

Roma piskoposları, diğer piskoposlardan daha büyük -hatta Kudüs, Antakya, İskenderiye ve İstanbul (Konstantinopolis) papazlarınınkinden bile daha büyük- bir otorite iddia etmişlerdir. Çünkü havari Petrus'un görevdeki halefleri olduklarına ve

¹⁰¹ I. Korintlilere, 12/28.

¹⁰² John Corrigan vd., a.g.e., s. 176.

¹⁰³ Paganus: "Kırsal alan sakini" için kullanılan Latince kelimedir.

¹⁰⁴ John Corrigan vd., a.g.e., s. 177.

¹⁰⁵ John Corrigan vd., a.g.e., s. 178.

¹⁰⁶ Matta, 23/9.

İsa'nın da Petrus'a tüm Hıristiyan topluluğu üzerinde üstün bir otorite verdiğine inanıyorlardı. Daha sonra, İsa'nın bu iddiayı destekleyen en önemli sözleri Papa'nın kilisesi olan Roma'daki Aziz Petrus Bazilikası'nın ana sunağı üzerine yazılmıştır.¹⁰⁷ İlerleyen tarihlerde bu özgüvenin yansıması, Katolik adını alan Batı Roma Hıristiyanlarının diğer mezheplere göre daha kurumsal bir yapıya sahip olmaları şeklinde kendini göstermiştir.¹⁰⁸

Doğu Hıristiyanları, kilise otoritesini piskoposlar tarafından paylaşılmış olarak düşünmeye ve nihai yönetim ve çatışma çözümü için piskopos meclislerine (konsiller ve sinodlar) bağımlı olmaya devam ederken, Batı Hıristiyanları, Roma papasının üstünlüğü iddialarını istikrarlı bir şekilde arttırmışlardır. Mesela V. asırda, Papa I. Leo (ö. 461), Petrus'un "makam"ının etkisini büyütme için çok şey yapmıştır.¹⁰⁹ İlk olarak, Kadıköy Konsili'nde (451) Kristolojik anlaşmazlıkların çözümünde önemli bir rol oynamış ve Roma "görüşü"nü öğretim otoritesini ve yanılmazlık itibarını güçlendirmiştir. Yani Roma kendini sürekli orta yol olarak göstermeye çalışmıştır. Diğer taraftan da sonradan gelen Romalı piskoposların derinleştirdiği bir papalık makamı teolojisi geliştirmeye başlamıştır. Dolayısıyla I. Leo, kendisinden "Petrus'un Vekili" olarak bahsederek, Petrus'un makamı ile Roma piskoposunun şahsını birbirinden ayırmıştır. I. Leo, Roma hukukunu kullanarak, papanın pozisyonunu Petrus'un halefi olarak açıklamıştır. Yani Roma piskoposu, makam sahibi olarak, birinci piskopos Petrus'un tüzel kişiliğini ve gücünü sürdürmüştür. Üstelik I. Leo, Petrus'un otoritesini monarşik olarak düşünmüştür. Petrus ve halefleri kiliseyi, bir prensin devletini yönettiği gibi yönetmişlerdir. Ancak I. Leo, bu unvanı kullananların ilki olsa da mucidi değildir. I. Leo düşüncesini Batıda hâlihazırda geniş kabul görmüş bir fikir üzerine bina etmiştir.¹¹⁰ Mesela Jerome IV. yüzyılda, Papa Damasus'a şöyle yazmıştır:

“Uzun süren kavgalarla parçalara bölünmüş olan Doğu, Efendi'nin hatasız cübbesini paramparça ettiğinden... Petrus'un makamına danışmanın görevim olduğumu düşünüyorum... Mesih'ten başka hiçbir lideri takip etmediğim gibi, sizin kutsallığınızdan, yani Petrus'un makamından, başka kimse ile yazışmıyorum. Çünkü Petrus'un, Kilise'nin üzerine inşa edildiği kaya

¹⁰⁷ Matta, 16/18-19.

¹⁰⁸ Çoban, a.g.e., s. 15.

¹⁰⁹ Piskoposlar, kendi topluluklarına başkanlık ederken kilisedeki merkezi ve onursal bir yerde oturdukları için, makamları bir "sandalye" veya "görüş" (Latince: *sedes*) ve kilise yapıları "katedral" (Latince: *cathedra*) olarak bilinir hale gelmiştir.

¹¹⁰ Corrigan vd., a.g.e., s. 179.

olduğunu biliyorum. Bu Nuh'un gemisidir ve sel herkesi boğduğunda, bunun içinde bulunmayan herkes yok olacaktır.”¹¹¹

Bu düşünce Hıristiyan Doğu'da, Batıdaki gibi iyi oturmamış ve Petrus'un makamına öncelik verilse de üstünlük verilmemiştir. Roma piskoposları I. Leo'nun iddialarını geliştirdikçe, Doğu ile Batı arasındaki çatlak da derinleşmiştir. VIII. ve XII. yüzyıllar arasında, Roma papaları İsa'nın Vekili unvanını kullanmaya başlayınca, aradaki mesafeler kapanamaz hale gelmiştir. Papanın üstünlük iddiaları, Katolik ve Ortodoks Kiliseleri arasında 1054'teki bölünmenin başlıca sebeplerinden biri olmuş ve XXI. yüzyılda dahi yeniden birleşmelerine engel teşkil etmeyi sürdürmüştür.

III. KİLİSE KANUNLARININ OLUŞMASI

İngilizce “Canon Law” şeklinde ifade edilen kilise kanununda/hukukunda geçen “canon” kelimesi Samî dillerinden alınmıştır. Grekçe’de “kanon” ölçü, kanun, kural olarak kullanılan kelime, Latinceye “canon” olarak nakledilmiş ve ölçmeye yarayan, kural, model anlamlarına gelirken, zaman içinde evrilerek ölçülmüş/düzenlenmiş manalarına dönüşmüştür.¹¹²

Aslen Yahudi olan İsa, Matta 5/17’de “Kutsal Yasa’yı geçersiz kılmaya değil bilakis tamamlamaya geldiğini söylemiştir. Buradan yola çıkılarak Eski Ahit’e bakıldığında İbranice “qâneh” kelimesi Grekçe “kanon” kelimesinin kaynağı olarak görülmektedir. Qâneh kelimesi, Hezekiel, 40/3 ve 5’de “ölçü kamışı/ölçü değneği” anlamında kullanılmıştır. Ayrıca I. Krallar 14/15 ve Eyüp 40/21. bablarda aynı anlama gelen kelimeler mevcuttur. Yeni Ahit’te ise Pavlus, mektuplarında kanonu dört defa Yunanca “Nomos” kelimesi ile ifade etmiş¹¹³ ve Tanrı tarafından Sina Dağı’nda Musa’ya verilen ilahi emir ve yasaklar manasında kullanmıştır.¹¹⁴

¹¹¹ Bettenson, a.g.e., s. 80-81.

¹¹² Yasin Meral, *Yeni Ahit Kanonu'nun Oluşumu (I. – IV. Asırlar)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, Temmuz 2007, s. 42.

¹¹³ Kanon, “ölçülü şey” anlamında üç defa geçmektedir: Korintlilere II. Mektup, 10/13, 15, 16. “Kural” anlamında bir defa geçmektedir: Galatyalılara Mektup, 6/16.

¹¹⁴ Mahmut Aydın, “Şeriat (Diğer Dinlerde, Hint Dinlerinde)”, *DİA*, XXXVIII, DİB Yayınları, İstanbul 2010, s. 575- 577.

Yine Hıristiyanlık'ta “kanon” Kutsal Kitap külliyyatına giren, otorite olarak kabul edilen ve “Kanonik” (Sahih) sayılan kitapların listesini ifade etmiştir.¹¹⁵ Erken Dönem kilise yazarları kanon kelimesini inanç ve hakikat kanunu olarak da anlamlandırmışlardır.¹¹⁶ Latince “*Jus canonicum*” (Fıkıh), bazı Hıristiyan kiliselerince¹¹⁷ sahip oldukları dini yetkiyle kiliseyi ve onun bölümlerini yönetmek, bireylerin davranış ve eylemlerini düzenlemekle ilgili yapılan yasalara ad olarak verilmiştir. Aynı zamanda bu terim, kutsal koleksiyon ve kodlara dâhil edilmiş doğal veya pozitif kanunları/hakları da içermiştir.¹¹⁸

Kanon, ilk üç asırda Hıristiyanlığın bağlayıcı normları için kullanılırken, konsillerin Hıristiyan dünyasının bir parçası olmasıyla birlikte IV. asırdan itibaren, özellikle Roma kilise otoritesince ilan edilen kararlar veya tespit edilen statüler için de kullanılmıştır.

Bütün bu tanımlardan yola çıkarak kanon olarak da adlandırılan kilise kanunları/hukuku, inanan cemaatin oluşturduğu “Kilise”nin, bizzat kendi otoritesi tarafından tanzim edilen kurallar bütünüdür. Resmi başlangıç tarihi olarak da 325 yılında gerçekleştirilen İznik Konsili gösterilebilir.

Zaman içinde değişerek gelişen kilise kanunları, Hıristiyanlığın zuhurundan Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul edilmesine kadar oldukça uzun ve sıkıntılı dönemlerden geçerek günümüze kadar gelmiştir. Bundan dolayıdır ki kolayca kavranabilen ve sınırları belli olan bir durum arzetmezler. İsa'dan sonra en erken 60-70'li¹¹⁹ yıllarda yazılmaya başlandığı tahmin edilen İnciller sayı açısından çok olmakla birlikte içerik olarak da farklılık göstermişlerdir. İlk dönemlerde, Roma idaresi tarafından uygulanan baskılardan ve Hıristiyanların kendilerini Yahudiliğin devamı olarak gördüklerinden dolayı, rahat bir ortam bulana kadar kilise kanunlarının oluşması uzun zaman almıştır. Ayrıca Yahudi-Hıristiyanlığı ile Pavlus-Hıristiyanlığı da bu sıkıntılı

¹¹⁵ Ronald F. Youngblood, F. F. Bruce, R. K. Harrison, *Nelson's New Illustrated Bible Dictionary*, Thomas Nelson Press, Nashville, 2014, s. 189.

¹¹⁶ Dale C. Allison, “New Testament”, *Encyclopedia of Religion*, ed. Lindsay Jones, Detroit: Mcmillan Reference, 2005, s. 905-923.

¹¹⁷ Roma Katolik, Doğu Ortodoks, Doğu Hıristiyan bağımsız kiliseleri ve Anglikan kiliseleri kastedilmektedir.

¹¹⁸ Peter J. Hulzing, Ladislav M. Orsy, “Canon Law Religion” *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/canon-law> (Erişim: 03.06.2017)

¹¹⁹ Bucaille, a.g.e., s. 96.

duruma dâhil edilince Hıristiyan mezhepleri arasında farklı uygulamalardan doğan farklı kilise kanunları ortaya çıkmıştır. Hâlbuki İsa aşağıdaki sözleriyle açık bir şekilde Musa yasasını vaz ediyordu:

“Kutsal yasayı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi sanmayın. Ben geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya geldim. Size doğrusunu söyleyeyim, yer ve gök ortadan kalkmadan, her şey gerçekleşmeden, Kutsal Yasa’dan ufacak bir harf ya da bir nokta bile yok olmayacak. Bu nedenle, bu buyrukların en küçüğünden birini kim çiğner ve başkalarına öyle öğretirse, Göklerin Egemenliği’nde en küçük sayılacak. Ama bu buyrukları kim yerine getirir ve başkalarına öğretirse, Göklerin Egemenliği’nde büyük sayılacaktır.”¹²⁰

Diğer taraftan Luka İncili 16/17’ye göre İsa, yerin ve göğün ortadan kalkmasının, “Kutsal Yasa”nın ufacak bir noktasının bile ortadan kalkmasından daha kolay olduğunu söylemiştir. Ayrıca, dağdaki vaazında öldürmeyeceksin, zina etmeyeceksin, yalan yere ant içmeyeceksin gibi hatırlatmalarıyla “On Emir”e de işaret etmiştir.¹²¹

İsa’dan sonra Gentile’nin Hıristiyan olmaya başlamasıyla birlikte Musa Yasaları’na uyup uymama konusunda ihtilaf çıktığı Elçilerin İşleri kitabında yer almaktadır. Havariler Konsili/Meclisi’nde yapılan görüşmelerden sonra putlara sunulan kurbanların etinden, kandan, boğularak öldürülen hayvanların etinden ve fuhuştan sakıncalarının yeterli olacağı kararı çıkmıştır.¹²² Buradan da anlaşılmaktadır ki İsa ve sonrasında Havariler Konsili de dâhil olmak üzere Musa Yasaları/Şeriatı’na uyuluyordu. Belki de Hıristiyanlığı yayma ve yeni inananlara kolaylık sağlama kaygısıyla Musa Yasaları’ndan ilk kopmalar olmuş veya ilk değişik yorumlamalar uygulamaya konulmuştur.

Bu duruma yol açan Pavlus, mektuplarında kimi zaman bir Yahudi olarak Musa Yasası’na bağlı bulunduğunu kimi zaman İsa Mesih’e imanın Yasa’ya uymaktan daha önemli olduğunu savunmuştur. Bazen de Yasa’nın sadece kötü insanları kapsadığını belirtmiştir.

Yine Pavlus, Kutsal Yasa’da ve peygamberlerin kitaplarında yazılı her şeye inandığını,¹²³ Yasa’yı bilmeden günah işleyenlerin mahvolacaklarını ve Yasa’yı bildikleri

¹²⁰ Matta, 5/17-20.

¹²¹ Matta, 5/1-48; 6/1-34; 7/1-29.

¹²² Elçilerin İşleri, 15/28-29.

¹²³ Elçilerin İşleri, 24/14.

halde günah işleyenlerin Yasa'yla yargılanacaklarını,¹²⁴ sünnetsizlerin de Yasa'ya uymaları halinde sünnetli sayılacaklarını¹²⁵ yazmıştır. “Öyleyse biz iman aracılığıyla Kutsal Yasa'yı geçersiz mi kılıyoruz? Hayır, tam tersine, Yasa'yı doğruluyoruz”¹²⁶ diyerek yukarıdaki düşüncelerini teyit ettiğini, hatta doğru ve iyi olduğunu,¹²⁷ insanları sevmenin de Yasa'yı yerine getirmek¹²⁸ anlamını taşıdığını deklare etmiştir.

Diğer yandan, Pavlus'un mektuplarında, İsa Mesih'e imanın asıl olduğu ve Musa Yasaları'nı da ilga eden ifadelerin bulunduğu yer almıştır:

*“Yine de insanın Kutsal Yasa'nın gereklerini yaparak değil, İsa Mesih'e iman ederek amlandığını biliyoruz. Bunun için biz de Yasa'nın gereklerini yaparak değil, Mesih'e iman ederek aklanalım diye Mesih İsa'ya iman ettik. Çünkü hiç kimse Yasa'nın gereklerini yaparak aklanmaz.”*¹²⁹

Pavlus'un, İsa Mesih'e imanın önemli olduğu dolayısıyla Yasa'nın değerinin olmadığı yönündeki ifadelerini Romalılara Mektup 3/20-22 ve Filipililere Mektup 3/9'da da tekrar ettiği görülmektedir. Galatyalılara Mektup 3/11. babta Tanrı katında kimsenin Yasa ile aklanmayacağını bilakis imanla aklanmanın geçerli sayılacağını dile getirerek İsa Mesih'e imanın kurtuluş için tek yol olduğunu ortaya koymuştur.

Pavlus, Kutsal Yasa'nın Tanrı'nın gazabına yol açtığını, Yasa olmadığı takdirde ona karşı gelinemeyeceğini¹³⁰ ve Yasa olmayınca günahın da hesabının tutulmayacağı¹³¹, ancak insanları kazanmak uğruna Yasa'ya uyanlar gibi davrandığı¹³² yönündeki görüşlerini yaymıştır.

Son olarak da Yasa'nın doğrular için değil ancak Yasa tanımayanlar, asiler, tanrısızlar, günahkârlar, kutsala karşı saygısız olanlar, anne ya da babasını öldürenler, katiller, fuhuş yapanlar, oğlancılar, köle tüccarları, yalancılar, yalan yere ant içenler için olduğunu¹³³ ve Musa Yasası'nın insanları Tanrı'ya yaklaştırmadığını¹³⁴ yazmıştır.

¹²⁴ Elçilerin İşleri, 2/12.

¹²⁵ Romalılara Mektup, 2/25-27.

¹²⁶ Romalılara Mektup, 3/31.

¹²⁷ Romalılara Mektup, 7/12.

¹²⁸ Romalılara Mektup, 13/10.

¹²⁹ Galatyalılara Mektup, 2/16.

¹³⁰ Romalılara Mektup, 4/15.

¹³¹ Romalılara Mektup, 5/13.

¹³² Korintoslulara I. Mektup 9/20.

¹³³ I. Timoteos'a Mektup: 1/9-10.

¹³⁴ İbranilere Mektup, 10/1.

Pavlus'un yukarıda misallerle verilen üç farklı tutumundan sonra Pavlusçu-Hıristiyanlık olarak adlandırılan kendi yorumuna şu sözleriyle zemin hazırladığı söylenebilir:

“Çünkü kâhinlik değişince, Yasa da zorunlu olarak değişir.”¹³⁵ “Böylece İsa daha iyi bir antlaşmanın keşfi olmuştur.”¹³⁶ “Tanrı ‘yeni bir antlaşma’ demekle ilkini eskimiş saymıştır. Eskiyip köhneleşense çok geçmeden yok olur.”¹³⁷

Pavlus, “Birbirinizi sevmekten başka hiç kimseye bir şey borçlu olmayın. Çünkü başkalarını seven Kutsal Yasa’yı yerine getirmiş olur”¹³⁸ diyerek “Musa Yasası” yerine “Sevgi Yasası”nın yeterli olacağını düşünmüştür. Ancak Korintlilere I. Mektubunda kendi tabiriyle putperestlerde bile görülmeyen türden bir fuhşun (birisinin babasının karısı ile birlikte olması) yapılması Pavlus’u yasak koymaya yöneltmiştir. Bu kötü eylem ile birlikte fuhuş yapan, açgözlü olan, putperest, sövücü, ayyaş ya da soyguncular ile arkadaş olunmasını veya onlarla yemek yenmesini yasaklamıştır.¹³⁹ Böylece Pavlusçu-Hıristiyanlardan oluşan toplulukların “Kilise Kanunları”nın nüveleri oluşmaya başladığı görülmektedir.

A. HIRİSTİYAN KİLİSE KANUNLARINA GEÇİŞ

İznik Konisili’ne kadar geçen ilk üç asırda kilise kanununun oluşmasını etkileyen en önemli faktörler, İncil adı verilen yazıların kaleme alınması, Yahudilerin Roma yönetimine karşı yaptıkları isyanlar, bu isyanları bastırırken birçok inananla beraber önemli şahsiyet ve onların yazdıkları kaynakların yok edilmesi veya kaybedilmesi olarak sıralanabilir. Burada Kumran tomarlarını da anmak gerekir. Çünkü Erken Dönem’e ait Kumran tomarlarının çoğunun yayınlanmamış halde zamanımıza kadar gelmesi o döneme ait cevap bulma ihtimali olan soruları bekletmektedir.

Hıristiyan topluluğu, Roma İmparatorluğu topraklarında, Yahudi cemaati içinden çıkmış ve 67¹⁴⁰ yılında Petrus ve Pavlus’un öldürülmeleri gibi olaylarla varlığından

¹³⁵ İbranilere Mektup, 7/12.

¹³⁶ İbranilere Mektup, 7/22.

¹³⁷ İbranilere Mektup, 8/13.

¹³⁸ Romalılara Mektup, 13/8.

¹³⁹ Koritoslulara I. Mektup 5/1-13.

¹⁴⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları-Levent Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, I. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1991, s. 87.

problem olarak söz ettirmeye başlamıştır. Köylü ve köleler arasında kardeşlik ve eşitlik söylemleriyle imparatorluğun sosyal yapısını altüst etme eğilimine giren¹⁴¹ Hıristiyanlık ilk defa Neron (37-68) zamanında devlet baskısına maruz kalmaya başlamıştır.¹⁴² Onun döneminde Hıristiyanlar, hapsedilmek, dövülmek, diri diri yakılmak, arenalarda vahşi hayvanlara parçalattırılmak gibi zulümlere maruz bırakılırken aynı zamanda her türlü felaketin meydana gelmesinden de sorumlu tutulmuşlardır. Hıristiyanların Romalıların toplu ayinlerine katılmaması, Romalılar tarafından tanrıları ile aralarının açılmasının sebebi olarak görülmüştür. Ayrıca onlar, son akşam yemeğini anmak adına ekmek-şarap ayininde sembolik et ve kan tüketmeleri sebebiyle insan yiyen yamyam olarak algılanmışlardır. Hıristiyanlığın sevmeyi öğütlemesi kız ve erkek kardeşler arasında var olan sevginin ensest ilişkiye sürüklediği türünden savlar da öne sürülmüştür.¹⁴³

Genç Plinius, 112 yılında İmparator Traianus (50-117)'un, Küçük Asya'da Bitynia-Pontus Eyaleti'ne, buradaki mali usulsüzlükler ve yargı düzensizlikleri ile ilgili şikâyetleri yerinde görüp gerekeni yapmak üzere Eyalet Valisi (Proconsul) olarak atanmıştır. Genç Plinius ile Traianus, eyalet kentleriyle ilgili sosyal, siyasi, ekonomik, askeri ve dini konularda karşılıklı olarak mektuplaşmışlardır. Eyalette sayıları gitgide artan Hıristiyan cemaatlerinin sorun teşkil ettiğini yazmıştır. Genç Plinius'a göre Hıristiyanlar imparatorluk yeminini reddediyor ve devletin kült törenine katılmıyorlardı.¹⁴⁴

212 yılına gelindiğinde Roma İmparatoru Caracalla (188-217) "Constitutio Antoniniana" adlı bir emirname çıkarmıştır. Bu yasayla Roma İmparatorluğu sınırlarında özgür doğan her erkeğe Roma vatandaşlığı, özgür doğan her kadına da Roma vatandaşı olan bir kadına denk haklar verilmiştir. Caracalla bu yasayı vergi gelirlerini arttırmak, lejyoner birliğine katkı sağlamak ve eski Roma tanrılarını ön plana çıkartmak için ilan etmiştir. Öte yandan Decius (201-251) ve halefi Diocletianus (284-305), Hıristiyanları Roma devletinin tekrar canlanmasının önündeki engel olarak görmüşlerdir. Nitekim Diocletianus onları Roma dinine döndürmek amacıyla 303 yılında Nikomedia (İzmit) emirnamesini ilan etmiştir. Diocletianus'un danışmanlarından olan Lactantius'un (240-

¹⁴¹ Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", *DİA*, DİB Yayınları, XVII, İstanbul 1998, s. 332.

¹⁴² Gürkan Ergin, *Anadolu'da Roma Hâkimiyeti Direniş ve Düzen*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart 2013, İstanbul, s. 174.

¹⁴³ Ağaoğulları-Köker, a.g.e., s. 93.

¹⁴⁴ Elmar Schertheim, *Antikçağ'da Anadolu*, çev. Nuran Batu, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 97-98.

320) aktarımına göre, imparatorun katılımıyla, rahiplerin, kesilen hayvanların iç organlarına bakarak yaptıkları töreni yetersiz bulmuştur. Bu sebeple resmi görevi olan Hıristiyanların rütbeleri alınarak görevlerine son verilmiş, halktan olan Hıristiyanlar takip edilerek işkence ile cezalandırılmışlardır. Ancak imparatorun heykelinin önünde kurban kesenler af edilmiştir. Hıristiyanların kurban kesme ritüelini kabul etmemeleri ve merkez sarayda çıkan bir yangından sorumlu tutulmalarından dolayı 303 tarihinde gerçekleşen “Büyük Kovuşturma”¹⁴⁵ başlatılmış; kiliseler tahrip edilerek kapatılmış, yazıtlar yakılmış ve üst düzey devlet görevlileri hapse atılmıştır.¹⁴⁶ Bütün bunlara rağmen Hıristiyanlığın, Roma İmparatorluğu’nun her yerine yayılmış olduğu ve bazı Hıristiyanların işkence ve/veya ölüm korkusundan dolayı inançlarını terk ettikleri görülmüştür. Bu zorlu durum Galerius’un (260-311) 311 yılında ilan ettiği hoşgörü emirnamesine kadar devam etmiştir. Hıristiyanlar için asıl rahatlatma ise 313 yılında Milvian Köprüsü Savaşı’nda Konstantin’in (274-337) Maxentius’u (ö. 312) yenmesiyle meydana gelmiştir.

Yukarıda bahsedilen zor şartlarda Hıristiyanların maruz kaldıkları can, mal, statü, toprak ve elde bulunan yazılı eserlerin kaybı söz konusu olmuştur. Döneminin önemli liderleri, âlimleri öldürülmüş, kaleme aldıkları yazılı kaynaklar da bu tahribattan nasibini almıştır.¹⁴⁷ Yalnız Hippolytus’un (170-235) yazdığı sanılan *Traditio apostolica*, yazarları bilinmeyen *Didaché* ile *Didascalia Apostolorum* gibi Yunanca ve Süryanice birkaç el kitabı bu kıyımdan kurtulabilmiştir. Bu eserlerin ortak özellikleri, kendilerini kiliseye değil, havarilerin otoritesine dayandırmış olmalarıdır.¹⁴⁸ Velhasıl iki yüzyıl boyunca kiliseler arasında gerek itikadi gerekse ameli konularda görüş alışverişi yaparak konsensüs sağlama durumu gerçekleşmemiştir. Diğer taraftan Hıristiyanların riyasetine geçenler de -Athanasius ve Arius gibi- heretik saydıkları görüşlerin yazılı eserlerini dışlamışlar ve mümkün olduğu oranda yok etmeye çalışmışlardır. Bu durum 325 İznik Konsili’ne kadar devam etmiştir. İznik Konsili de Athanasiusçuların Hıristiyanlığı

¹⁴⁵ Büyük Kovuşturma: Diocletianus döneminde, Nikomedia’da hazır bulunan bir imparatorluk görevlisinin, kurban töreni esnasında törenlerin kirliliğinden sakınmak için haç çıkarmasının görülmesi üzerine yapılmıştır. Bkz: Ağaoğulları-Köker, a.g.e., s. 94.

¹⁴⁶ Schertheim, a.g.e., s. 101.

¹⁴⁷ Albert Labarre, *Kitabın Tarihi*, çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul, ts., s. 18. https://www.academia.edu/13227170/Albert_Labarre_-_Kitab%C4%B1n_Tarihi (Erişim: 04.06.2017)

¹⁴⁸ Kenneth Pennington, *A Short History of Canon Law from Apostolic Times to 1917*, s. 1-2. <http://legalhistorysources.com/Canon%20Law/PenningtonShortHistoryCanonLaw.pdf> (Erişim: 30.05.2017)

tevhitten uzaklaştırıp, İsa'yı beşer bir peygamber olarak görülmekten çıkarmanın ilanından ibaret olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁹

Kilise kanunlarının oluşumunda her ne kadar doğrudan havariler veya XII. yüzyılda yaşanan çekişmeler gibi farklı kaynaklar gösterilse de kilise tarihinde kanunların oluşumu asıl konsiller ve bu konsillerde vazedilen konular olarak görülebilir. İlk konsil ve sinodlarda farklı cemaatlerin, iman ve amel konularında bir karara varmak üzere toplanmaları söz konusu olmamıştır. Ancak 325 İznik Konsili, ilk ekümenik konsil olması sebebiyle alınan kararlar da genele şamil olmuştur.

Bu genel bakışla Kilise, I. ve IV. yüzyıllar çerçevesinde, hiyerarşik örgütlenmeye başlayarak devlet ve toplum felsefesini geliştirmiştir. Söz konusu durumu tedrici olarak üç dönem halinde vermek mümkündür. Bunlardan birinci dönemde, Hıristiyanlık yeni bir din olarak doğup yayılmış, müntesipleri Roma İmparatorluğunda baskı görmüş, 313'de Konstantin -kesin olmamakla birlikte- Hıristiyan olmuş ve I. Theodosius 381 yılında topladığı Konstantinopolis Konsili'nde Hıristiyanlığı devlet dini haline getirmiştir. İkinci dönemde Roma Kilisesi, üstünlüğünü ilan ederek hiyerarşik örgütlenmeyi yapmış ve Papalığı kurumsallaştırmıştır. Üçüncü döneme gelindiğinde ise Hıristiyanlığın temelini teşkil eden Yeni Ahit ve Pavlus'un Mektupları yazılmış, derlenmiş ve Hıristiyanlık öncesindeki felsefi akımların etkisiyle Hıristiyan teolojisi bu felsefi temellere oturtulmuştur.¹⁵⁰

İznik, İstanbul, Efes ve Kadıköy olmak üzere teolojik kararlardan başka ilk dört konsil hükümleri, ruhbanların yetkileri, papazlığa tayinin geçerliliği, heretiklere karşı tavır almak ve disiplin gibi kilisenin iç nizamıyla ilgili konuları içermiştir. "Canon" kelimesinin "kural, karar" anlamlarında kullanılmaya başlanması da bu konsillerden sonrasına yani IV. yüzyıla rastlamaktadır. Bu yüzyılı asıl önemli kılan şey ise, Konstantin'in -kapsamı bilinmemekle beraber- piskoposlara Hıristiyanlar arasında vuku bulan davalara bakma yetkisini vermiş olmasıdır. Kilise mahkemesinin başlangıcı da bu yetkiye dayandırılmıştır.¹⁵¹

¹⁴⁹ Richard E. Rubenstein, *İsa Nasıl Tanrı Oldu*, çev. Cem Demirkan, İstanbul, 2004, s. 72-96.

¹⁵⁰ Ağaoğulları-Köker, a.g.e., s. 81.

¹⁵¹ Pennington, a.g.m., s. 1-2.

Kilisenin sosyal hayatta etkin rol oynaması Batı Roma'nın yıkılması (476) ile gerçekleşmiş ve şekillenmesi bundan sonraki devreye denk düşmüştür.¹⁵² Bunun yansıması, VII. yüzyılda Quinisext Konsili veya Trullo Sinodu (692) diye tarihe kaydı düşülen toplantı ile kendini göstermiştir. Şöyle ki, ilk dört konsilde alınan kararlar altmışaltı iken, kilisenin rahatlamasıyla beraber sadece Quinisext Konsili'nde yüziki karar alınmıştır. Bu artışlar ferdi ahlak ve günahlarla ilgili alanı düzenleyen kararlar olması hasebiyle bazı araştırmacılar tarafından, devlet kanunlarına benzer kilise kanunlarının ilk teşekkül ettiği konsil olarak kabul edilmiştir.¹⁵³

Kilise, IX. yüzyıldan sonra özellikle Karolenj (Frank) İmparatorluğu'nun dağılmasıyla oluşan siyasi kargaşa ortamında rahiplerin haklarını korumak, kilise mallarının başkaları tarafından denetlenmesinin önüne geçmek ve kilise dışında yargılanmamak amacıyla çareler aramıştır. Böylece sahte verilere dayanan kararlar (Pseudo-Isidorian, Decretals/Sahte İsidor Kararları)¹⁵⁴ marifetiyle piskoposların kilise dışı seküler bir mahkemede herhangi bir suç isnadıyla yargılanmalarının önüne geçilmesini sağlamış ve bu yetkiyi sadece papaya vermiştir.

XI. ve XII. yüzyıllar, kilisenin kendi otoritesini kurma arzusunun zirve yaptığı yıllardır. Papa'nın, iptal edilemeyen kararlar verme, mahkemede son karar mercii olma ve Hıristiyan dünyasının tek lideri sayılma arzusu Hıristiyanlık tarihine bir yenilik olarak girmiştir. Bu dönemde kilise kanunları açısından Akinalı Thomas ve kanonist Gratianus¹⁵⁵ gibi isimler öne çıkmıştır. Gratianus'un "*Decretum Gratiani*" olarak anılan derlemesi, klasik döneme ait olan "*Corpus Iuris Civilis*" adlı Roma Hukuk Koleksiyonu'nun ilk bölümünde yer almıştır. Papalık tarafından 1917 yılında hazırlanan "*Codex Iuris Canonici*"'ye kadar da temel metin olarak kullanılmaya devam etmiştir.

Trent Konsili'nden (1545-1563) önce inanç konularıyla ilgili kararlara "dogma", kanunları içeren kararlara "canon" deniliyordu. Trent Konsili'nde bir değişikliğe gidilerek "canon" kelimesi inançla ilgili, "decrete" kelimesi de kilisenin işleyişi ve

¹⁵² Philip Hughes, *A History of the Church*, Londra, 1952, önsöz ve içindekiler kısmı.

¹⁵³ Christos Yannaras, *The Freedom of Morality*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood-New York, 1984, s. 179-180.

¹⁵⁴ David L. D'avray, "Stages of Papal Law", *Journal of The British Academy*, 27 Mart 2017, s. 39. <http://www.britac.ac.uk/sites/default/files/02%20D%27Avray%201836.pdf> (Erişim: 10.06.2017)

¹⁵⁵ Pennington, a.g.m., 3.

disipliniyle ilgili konuları adlandırmak için kullanılmaya başlanmıştır. II. Vatikan Konsili'nde (1962-1965) de bu tanımlamaya devam edilmiştir.

XIX. yüzyıla kadar bütün Hıristiyanlar adına hareket etme yetkisi kilise ruhban konseyine aitken, XIX. yüzyıldan itibaren bu yetki I. Vatikan Konsili (1870) ile papaya geçmiştir. Kilise kanunlarını en iyi ihtiva eden kanunlaştırma faaliyeti ise 1917'de yapılmıştır. 2414 maddeden oluşan bu kanunlar beş ana gruba ayrılmıştır. Bunlar; Genel İlkeler (1-86), Şahıslarla İlgili Olanlar (87-725), Muhtelif Konular (726-1551), İdari, Cezai, Evlilik Prosedürleri (1552-2194) ve Kilise Ceza Kanunları'dır (2195-2414).¹⁵⁶

II. Vatikan Konsili'nin etkisiyle 1983 yılında Katolik Kilisesi tarafından yeni bir çalışma yapılarak, bölüm sayısı yediye çıkarılmış fakat madde sayısı 1752'ye indirilmiştir. Katolik Kilise Kanunu'nda (Codex Iuris Canonici) yedi kitap/başlık bulunmaktadır. Bunlar Genel Yasalar (1-203), Tanrı'nın Halkı (204-746), Kilise'nin Öğretisi (747-833), Kilise'nin Kutsallaştırılması (834-1253), Kilise'nin Malları (1254-1310), Kilise Cezaları (1311-1399) ile Davalar (1400-1752) şeklinde adlandırılmıştır. Söz konusu bu yeni kanunun uygulama alanı sadece Latin/Katolik Kilisesi olduğundan dolayı Doğu Ortodoks Kilisesi kapsam dışı kalmıştır.

Ortodoks Kilisesi, Latin Roma Kilisesi'nden farklı olarak siyasi otoriteden bağımsız yetkiye sahip değildi. Çünkü imparator ordunun kumandanı, en yüksek hâkimi, yegâne kanun koyucusu, Kilise'nin ve doğru inancın koruyucusuydu. Bu sıfatlarla beraber o hem tanrının seçtiği kişi hem de kendisine emanet ettiği Hıristiyan devletinin yaşayan sembolüydü.¹⁵⁷ Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Türk hâkimiyetine giren Kilise ancak ibadet ve bazı muamelat konularında Rum Ortodoks cemaatine karşı yetkili kılınmıştır. Justinien, *Corpus Iuris Civilis*'ten sonra Kilise'yle ilgili meseleler içinde *Novella*'yı¹⁵⁸ hazırlamıştır. VI. yüzyılda Antakyalı papaz John Skolastikos konsillerden derlediği kanunları, *Novella*'dan aldığı maddeleri ve Basil'in (Basileios 330-379) mektuplarından oluşan elli başlık altında düzenlediği bir koleksiyon yapmıştır. Daha sonraki bütün Rum kanunları da onun koleksiyonunu temel almıştır. XI. yüzyıldan sonra yaygınlık kazanan "*Nomocanon*" ise seküler kanunları ifade eden "*nomoi*" ile kilise

¹⁵⁶ René Metz, *What is Canon Law?* (Fransızca'dan İng. Çev. Michael Derrick), New York 1960, s. 60 vd.

¹⁵⁷ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, VII. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s.28.

¹⁵⁸ *Novella*: Justinien tarafından kiliseyle ilgili meseleler için hazırlanan ve *Corpus Iuris Civilis*'in bölümlerinden biri olan metnin adı.

kanunları “*canones*”in birleşmesiyle ortaya çıkan koleksiyondur. Son olarak Theodore Balsamon’un (1140-1199) dönemin imparatoru olan I. Manuel Komnenos’un (1118-1180) emriyle yaptığı kilise kanunlarındaki revizyon çalışmasını ve kilise kanunlarının alfabetik sıralamasıyla kaleme alınan Matthew Blastares’in “*Synatagma*”sını da anmak gerekir.

Protestanlığın kurucusu Martin Luther kilise kanunlarını reddetmiş ve 1520 yılında kilise kanunlarını içeren kitapları yakmıştır. Dünya işlerini seküler otoriteye bırakarak yönetime mutlak itaati savunmuştur. Ancak zamanla kiliseyle ilgili düzenlemelere ihtiyaç duyulmuş ve 1555 Augsburg Barışı’ndan sonra bizzat Alman prensleri bunu yapmışlardır. Katolik Kilise Kanunları’ndan yararlanarak 1649’da Benedikt Carpzov “*Iurisprudentia ecclesiastica*” (Kilise Hukuku), 1754 yılında Protestan kanonist Justus Henning Boehmer “*Ius Ecclesiasticum Protestantium: Usum Modernum Iuris Canonici iuxta Seriem Decretalium Ostendens*” adlı kitapları yazmışlardır.

IV. 313 MİLAN FERMANIYLA HİRİSTİYANLIĞIN TANINMASI VE RESMİ DİN OLUŞU

III. yüzyılda Roma İmparatorluğu güç bir dönem yaşıyordu. İmparator Diocletianus (284-305) siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal sıkıntıları gidermek için birtakım çalışmalar başlattı. Bunlardan biri dinlerinden dönmeleri için Hıristiyanlara karşı Nikomedia Emirnamesi’ni yayınlamasıydı. Diğerleri de geniş topraklara sahip olan imparatorluğun iki augustus (baş yöneticiler) ve iki caesar (augustuslara yardım eden yöneticiler) ile beraber dört parça (Tetrarkhia/Dörtlü Yönetim) halinde yönetmesiydi. Diocletianus Nikomedia’dan, diğer yönetici olan Maximianus Milan’dan (Milano) imparatorluğu yönetiyordu. Her iki yönetici de iş birliği içinde olup kararlarda birbirlerine danışıyorlardı. Bir imparatorun çıkardığı yasa bütün Roma halkı için geçerli oluyordu. Diocletianus’un belirlediği bu yönetim şekli onun zamanında problemsiz işlemişti.

Yirmi yıl sonra augustusların yerine caesarları geçti. Diocletianus yerini Galerius’a, Maximianus da yerini Konstantius Khlorus’a (Konstantin’in babası) bıraktı. Konstantius Khlorus’un 306 yılında aniden ölmesiyle yerine askerleri tarafından Konstantin augustus ilan edildi, ancak Galerius tarafından tanınmadı. Bir de Maximianus’un yerini istemeyerek oğlu Maxentius’a devretmek zorunda kalması

sorunların yaşanmasına yol açtı. Konstantin, askerlerin tercihi ile yönetime gelmesinden dolayı muhalifleriyle uzun bir süre uğraşmak zorunda kaldı. İşte bu karışıklıklar yaşanırken 28 Ekim 313 tarihinde, Roma yakınlarındaki Tiber Nehri kenarında Konstantin ve Maxentius arasında Milvius Savaşı vuku buldu. Savaş esnasında Maxentius köprüden geçerken köprünün yıkılmasıyla öldü. Konstantin savaşı kazanıp rahatladığını düşünürken Doğu Roma'yı yöneten Galerius Batı Roma'ya kendi isteğine göre Licinius'u atadı. Kaçınılmaz olarak Konstantin, Licinius ile siyasi ittifak yapmak zorunda kaldı.

Konstantin, Diocletianus'un başlattığı reformları tamamladı. Bir taraftan devleti merkezileştirdi diğer taraftan da devlet ile kilise arasındaki bağı kuvvetlendirdi. Böylece imparator hem devletin ve ordunun hem de kilisenin hâkimi oldu.

Milan Fermanı'ndan (Edictum Mediolanense) önce Hıristiyanların ilk rahata kavuşması 311 yılında Caius Galerius Valerius Maximianus'un çıkardığı "Hoşgörü Fermanı" ile olmuştur. Bu fermanla, Hıristiyanların ibadet yapmak ve kamu düzenini bozmamak üzere toplanma özgürlüğüne sahip oldukları ve imparator için dua etmeleri gerektiği bildirilmiştir.¹⁵⁹

Konstantin Milan'da, Şubat 313'de Licinius ile bir araya gelerek devlet meseleleri üzerine kararlar almaya çalıştı. Devlet yönetimini sıkıntıdan kurtarmak ve dini politika yürütmek adına on yıldır süren Hıristiyan takibatını bitirmek için hoşgörü eksenli bir politika izlemeye karar verdi. Milan Fermanı'nı¹⁶⁰ işte bu niyetin sonucu olarak ilan etti.¹⁶¹

Bu ferman ile Hıristiyanlık meşruiyet kazanarak devlet baskısından kurtuldu. Hıristiyanlara inanç özgürlüğü ile beraber ibadet serbestisi tanındı ve Hıristiyan olmak isteyenlere karışılmayacağına teminatı verildi. İmparatorlukta diğer din mensuplarına bahşedilmiş olan hakların hepsi Hıristiyanlara da bahşedildi. El konulan ev ve kiliseler

¹⁵⁹ Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, VII. Baskı, İletişim Yayınları, Ocak 2016, İstanbul, s. 20.

¹⁶⁰ Paul Lemerle bu fermana Nikomedia Fermanı denilmesi gerektiğini yazmıştır. Ona göre bu belge Licinius Licinianus'un doğuyla ilgili hazırladığı bir emirnamedir. Lemerle, a.g.e., s. 21.

¹⁶¹ Lactantius, *De Mortibus Persecutorum*, 48. 2-12; Turhan Kaçar, "Roma İmparatorluğu, Hıristiyanlar ve Milano Fermanı'nın 1700. Yılı", *Toplumsal Tarih Dergisi*, sayı: 230 (Şubat 2013), s. 49. Milan Fermanının ilgili kısmı için bkz. Ek 1.

tazminat talep edilmeksizin geri iade edildi. Böylece Hıristiyanlık da öteki dinler gibi himaye altına alındı.

Konstantin'in Hıristiyanlara karşı olan yumuşak tavrı, Milvius Savaşı öncesinde gördüğü bir rüya ile savaşı kazandığı inancı, bu dine ilgi duyması ve Hıristiyanlığı birleştirici güç olarak görmesi şeklinde yorumlanmıştır. Aslında Konstantin'in Hıristiyan olup olmadığı hakkında birkaç rivayet de vardır. Mesela, Maximianos'un intiharından sonra, Konstantin'in Galya'daki bir tapınakta, rüyasında Apollon'u görmesi neticesinde tanrısal destek aldığı rivayet edilmiştir. Bir diğer rivayetin sahibi Caeserea'lı Eusebius'dur. Ona göre Konstantin, güneşe asılı bir haç görmüş ve yanında “*bununla fethet*” (in hoc signo vinces) yazısını okumuştur. Ertesi gün rüyasında İsa ona, gördüğü şeylerin manasını açıklamıştır. Son rivayette de Konstantin'e, Milvius Savaşı öncesi gördüğü rüyada askerlerin kullandıkları savaş kalkanlarının üzerine Hıristiyan monogramı¹⁶² çizmelerini, savaşa kalkanın üzerindeki bu işaretle başlamalarını ve pagan sancakları yerine labarum (haç) kullanmalarını öğütlemiştir.¹⁶³

Konstantin'in Hıristiyan olup olmadığı kesin olmamakla beraber onun yaşadığı devirde pek çok külte birden inanmanın normal sayıldığı bir dini senkretizm (synkretismus) söz konusuydu. O, bunların arasında özellikle güneş kültürüne bağlıydı. Dolayısıyla Pontifex Maximus (resmi devlet dininin başkâhini) unvanını hem Konstantin hem de halefleri 379 yılına kadar kullanmışlardır.¹⁶⁴

Konstantin, 20 Mayıs 325 yılında Doğu ve Batı'dan pek çok piskoposu İznik'e davet ederek I. İznik Konsili'ni gerçekleştirmiş ve böylece Hıristiyanlığa yeni bir güç kazandırmıştır. Konsil'de İskenderiyeli Arius'un görüşü reddedilerek “Baba” ile “Oğul”un mahiyet bakımından aynı olduğu kabul edilmiş, iman esasları ortaya çıkmış ve imparator kilisenin başı konumunu elde etmiştir.¹⁶⁵

Milan Fermanı'na kadar hayat hakkı bulmaya çalışan Hıristiyanlık, Konstantin'den sonra imparator Theodosius'un (ö. 395) başta paganizm olmak üzere

¹⁶² Monogram: Bir veya daha fazla harfin ya da başka yazı birimlerinin tek bir simge oluşturmak için üst üste veya yan yana birleştirilen sembolik nakış. XP: Mesih kelimesinin Yunanca karşılığı olan Khristos'un ilk iki harfinin iç içe geçmiş hali.

¹⁶³ Ağaoğulları-Köker, a.g.e., s. 95.

¹⁶⁴ Ostrogorsky, a.g.e., s. 43.

¹⁶⁵ Birsnel Küçükspahioğlu, *Roma Tarihi II*, Tarih Lisans Programı Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Yayınları, s.13-15.

Hıristiyanlık dışındaki tüm inançları 381 yılında yasaklamasıyla, diğer inançları da aynı duruma sokmuştur. Böylece Theodosius, Hıristiyanlığı Roma İmparatorluğunun resmi dini haline getirmiş ve taht ile kilise arasında ittifak oluşturmuştur.¹⁶⁶

V. KİLİSE OTORİTESİNİN ROMA OTORİTESİNİ ETKİSİ ALTINA ALMASI

Matta 22/21’de İsa’nın “*Öyleyse Sezar’ın hakkını Sezar’a, Tanrı’nın hakkını Tanrı’ya verin*” sözü yer almaktadır. Aynı doğrultuda Pavlus da “*Vergi hakkı olana vergiyi, gümrük hakkı olana gümrüğü, korku hakkı olana korkuyu, hürmet hakkı olana hürmeti, cümleye haklarını eda edin*”¹⁶⁷ demiştir. Bu iki sözden çıkan anlam dünyevi ve ruhani iktidar alanlarının ayrı olduğu şeklinde anlaşılmıştır. Yani dünyevi işlerde siyasal iktidara ve koyduğu yasalara, ruhani işlerde de Tanrı’nın kurallarına uymak Hıristiyanlar tarafından asli görev olarak kabul edilmiştir.

Başta Roma İmparatorluğu (imperium) ve Hıristiyanlık (sacerdotium) olmak üzere iki erkin görevi gayet açıktı. Güvenlik, adalet, barış ve huzuru sağlamak gibi dünyevi işler Roma İmparatorluğu’nun, ruhani işler de Kilise’nin görev ve yetki alanına giriyordu. Hıristiyanlar, III. yüzyıldaki Büyük Kovuşturma’ya kadar her türlü iktidarın Tanrı’ya hizmet ettiği dolayısıyla da iktidara itaatin tanrısal bir görev olduğu inancındaydılar.

Diğer taraftan Hıristiyanlık Roma İmparatorluğu içinde doğup (Primitive) yayıldıktan sonra Theodosius zamanında imparatorluğun resmi dini haline gelmiş ve kilisenin hiyerarşik şekilde örgütlenmesiyle bir devlet kurumu biçimini kazanmıştır. Yedi tepe üzerine kurulan şehrin Byzantium’dan Konstantinapolis’e dönüşmesi, pagan tapınaklarının yasaklanıp kullanılamaz hale gelmesi ve buranın bir kiliseler kentine çevrilmesi, kilisenin devlet ve halk nezdinde kazandığı önemi gösterir. Ne var ki, IV. yüzyıldan itibaren hiyerarşik bir yapıya kavuşmasıyla Hıristiyanlık, İsa zamanındaki eşitlik anlayışına ters düşmüştür. Çünkü Elçilerin İşleri 2/44-46’da sahip oldukları malları satıp paylaştıkları, tapınakta hep beraber ibadet ettikleri ve evlerde toplandıkları zaman

¹⁶⁶ William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, (çev. Alâeddin Şenel), VI. Baskı, İmge Kitabevi, Kasım 2002, Ankara, s. 318.

¹⁶⁷ Romalılara Mektup, 13/7.

da yemeklerini birlikte yedikleri dolayısıyla eşit hak ve görevlere sahip buldukları yazıyordu.

İsa ile yenilen son akşam yemeğini (Komünyon/Mass) anmak üzere yapılan ayine başkanlık etme ve cemaat içinde çıkan anlaşmazlıkları çözme yetkisini havarilerin ardılları olarak kabul edilen rahip veya piskoposlar (gözetici) üstlendi. Bu görevliler, bölgelerindeki birer otorite olarak dinsel faaliyetleri yönetip gözetlemişler ve gerektiğinde de denetlemişlerdir.

IV. yüzyıla gelindiğinde, kiliseler arasında teolojik ihtilaflar patlak verdi. Tartışmalar, Roma Kilisesi'nin diğer kiliseler, Roma piskoposunun da diğer piskoposlar üzerinde otorite kazanması ile sonuçlandı. Batı Roma İmparatorluğu'nun V. yüzyıldan itibaren çökmesiyle kilisenin yetki alanı ve gücü arttı. Buna mukabil, Doğu Roma İmparatorluğu'nda, kilise ve devlet idaresi tek elde toplandığı gibi, Batı Roma İmparatoru I. Anastasius da Roma Kilisesi üzerinde üstünlük iddiasında bulundu. Papa I. Gelasius bunu kabul etmeyerek 494 yılında imparatora yazdığı mektupta: *"...Ve gördüğün gibi, kutsal ayinlerin kabulü ve gereği gibi yürütülmesinde, din alanında, yönetici olmaktan çok, tabii olmalısın. O halde, bu işlerde onların (piskoposların) yargısına bağımlısın..."*¹⁶⁸ diyerek kabul etmedi. 590 yılında ise Papa Gregorius kutsal otorite ile dünyevi iktidarın ayrı iki erk olduğunu vurgulayarak, Tanrı'nın, gök devletinin hizmetinde bulunsun diye yer devletine güç verdiğini ifade etmiştir. Böylece Kilise'yi daha da güçlendirmek ve Batı'daki iktidar boşluğundan yararlanmak adına, yeryüzünde her yerde kral olunabileceği ama önemli olanın "Hıristiyan Kral" olduğu fikrini zihinlere yerleştirmiştir. Onun bu fikri Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun kurulmasında Charlmagne'nin Papa eliyle imparator ilan edilmesi şeklinde pratiğe geçmiştir. Böylece bir nevi iktidarı Tanrı'dan alan imparator hem Hıristiyanlığa karşı çıkamayacak hem de papanın kurallarına mutlak itaat etmek zorunda kalacaktır. Neticede Papalık otoritesi, Roma otoritesi üzerinde yaptırım uygulayabilecek konuma oturmuştur. İşte bu yaptırım da aforozdur.

Kilise'nin bağımsız varlığı açısından VIII. yüzyıl İtalya'sının egemen gücü Lombardlar yeni bir tehdit unsuru olmuştur. Papa, bu tehlikeyi bertaraf etmek amacıyla 753 yılında Frank Kralı Pepin'i yeniden kutsamış, karşılık olarak da topraklarının

¹⁶⁸ Ağaoğulları-Köker, a.g.e., s. 142.

korunmasını istemiştir. Buna karşılık Pepin İtalya'yı ele geçirerek ve Lombard tehlikesini bertaraf ederek kilisenin topraklarını kurtarmıştır. Bunun sonucunda Papalık, Roma ve Ravenna arasındaki topraklara egemen hale gelerek devletini kurmuştur.

800 yılında Papa III. Leo, Charlmagne'ı Roma İmparatoru ilan etmiştir. Bunun Kilise için anlamı, Hristiyanlığın başlangıcında zorluklara, takibatlara, zulümlere, işkencelere maruz kalan ve itaat etmeleri beklenen din müntesiplerinden, devlet başkanına taç giydirmeye muktedir kutsal bir devletin başındaki papanın devletler üzerinde otorite sahibi olmasıdır.

Çalışmamızda buraya kadar kilise terimi ile her ne kadar konu bütünlüğünün oluşması açısından zaman zaman Ortodoksluk ve Protestanlığa yer verilmişse de genel anlamda “Hristiyanlık” kast edilmiştir. Ortodoks Kilisesi'nin devlet himayesinde olması ve Protestanlığın henüz tarih sahnesine çıkmaması hasebiyle buradan itibaren Roma Katolik Kilisesi ile devam edilecektir.

VI. OTORİTE ÇATIŞMASI

Kuzey Afrikalı Piskopos Augustinus (354-430) insanlık tarihinin “Yeryüzü Devleti” ile “Tanrı Devleti” zıtlığının birlikte varolmalarından kaynaklanan çatışmaların sonucu olduğu fikrine sahiptir. Ona göre yeryüzünde hakkaniyet ve adaleti “Tanrı Devleti”, haksızlığı ve adaletsizliği de “Yeryüzü Devleti” temsil eder. Fakat bu özellik yine de kilise ve kilise mensuplarına mutlak üstünlüğü vermediği gibi var olan her devlet için de aynı üstünlük söz konusu değildir. Günah işleyen ilk insanın düşüşü ile başlayan insanlık tarihi değişim sürecini tamamlayarak Tanrı Devleti'ne ulaşacaktır. Bunun da “Ruh Eğitimi” ile gerçekleştirilmesi gerekir. İşte bu bağlamda Kilise, insanları Tanrı'nın lütfuna ve dolayısıyla kurtuluşa ulaştırmada devreye girer.¹⁶⁹

Batı Roma yıkılırken “Pax Romana” olarak adlandırılan Roma Barışı sona ermiş, yerini toplumsal-siyasal örgütlenme biçimi olan “Feodalite” almıştır. Augustinus'un görüşünün yansıması olan yeryüzü devletleri Roma topraklarında kurulan Cermen Krallıkları, Doğu Roma İmparatorluğu ve Tanrı Devleti Kilise olarak kendini göstermiştir.

¹⁶⁹ Ağaoğulları-Köker, a.g.e., s. 123-140.

Birçok Cermen kralı Roma Kilisesi tarafından sapkın kabul edilen Ariusçuluğu benimsemiştir. Buna karşın Katolik gelenekten gelen III. (Kısa) Pepin'e (714-768) tacını kilise ileri gelenlerinin onayıyla Piskopos Bonifacius giydirmiştir. Bunun anlamı, Kilise'nin III. Pepin'i kral ilan etmesiyle hem Ariusçulara hem de Lombardlar'a (İtalya) karşı ihtiyacı olan müttefikini kazanmış olmasıydı.

Kilise önemli bir adım daha attı ve III. Pepin'i Frankların kralı olarak tekrar kutsadı, kendilerini Lombardlardan korumasını istedi. Bunun üzerine Pepin İtalya'yı ele geçirerek Lombardları kovdu ve topraklarını da Kilise'ye geri verdi. Böylece Kilise, bir taraftan Roma ve Ravenna arasında yer alan topraklara sahip olurken diğer taraftan da Papalık Devleti haline geldi. Papa Leo, Kilise'nin bu kazancını devam ettirmek ve daha da sağlamlaştırmak için Pepin'in oğlu Charlmagne'a taç giydirerek Roma İmparatoru ilan etti. Amacı da imparatoru, Hıristiyanlığın yayılması ve savunulması konusunda papaya karşı sorumlu tutmaktı. Evrensel olan Kilise böylelikle Roma'yı da evrensel kılmış oldu.

Gücüne güç katan Kilise, X. yüzyılda İtalya topraklarının çoğuna sahip olmuş ve diğer ülkelerde de mülkler edinmişti. İktidar olma anlamında istediği noktaya gelen Kilise, hala ekonomik gücüyle eş değer bir noktaya gelememişti. Üstelik papalık makamını kendi çıkarları için kullanmak isteyen aristokrat aileler çöküntüye sebep olmuştu. Bunun üzerine, Papa II. Nicholas, aristokratların ve Roma-Cermen imparatorlarının papa seçimine olan müdahalelerine son vermek amacıyla seçim görevini "Kardinal" adı verilen üst düzey din adamlarından oluşan kurula vermişti.

VII. Gregorius adıyla papa olan Hildebrand'a göre papa, Petrus'un halefi olarak Hıristiyanlığın ruhani lideri, iman ve öğretiyi ilgili sorunlarda son sözü söyleme yetkisine sahip ve bütün piskoposlar üzerinde egemen bir otoritedir. Bu düşüncesine dayanarak yaşanan olumsuzluklara bir son vermek amacıyla kilise içi ve kilise ile dünyevi iktidar arasındaki ilişkilerde reform yapmak niyetine girdi. Cluny¹⁷⁰ hareketinden esinlenerek bekârlığa riayet etmeyen rahiplerin ayın yönetmelerini yasakladı, sahip oldukları makamları para karşılığı alanları o makamlardan uzaklaştırdı, fief¹⁷¹ yöntemiyle

¹⁷⁰ Cluny Reformu: Fransa'nın Burgonya eyaletindeki manastır keşişlerinin başlattığı reform hareketidir. Amacı da dünya nimetlerine gereğinden fazla yönelme şeklinde tezahür eden yozlaşmadan arınmak ve Hıristiyan öğretisini toplumsal yaşamda yeniden etkin kılmak.

¹⁷¹ Fief: Belli bir toprak parçası ve orada yaşayan köle, serf veya özgür insanlar ile tarımsal müstemilatı da içine alan haklar.

senyörlerden¹⁷² mülklerini alan piskopos ve manastır yöneticilerini aforoz etti ve senyör aracılığıyla piskopos olan rahipleri de kiliseden attı. Bu kararların amacı piskopos tayinlerinin tamamen Kilise'nin inisiyatifinde olmasıydı. Böylece Atama Tartışması (Investiture Controversy) gündeme geldi. Sebebi de malikâne sahibi piskoposların soylulardan sayılarak senyör otoritesine ve en üstte Roma-Cermen İmparatoru'na bağlı sayılmalarıydı. Piskoposlar devletin emrindeki memurlara dönüşmüşlerdi. Bundan dolayı Papa VII. Gregorius atama konusunda tek otoritenin Kilise olmasını istiyordu. Bu kararlı tutum, İmparator IV. Henry ile arasında bir çatışmanın çıkmasına yol açtı. Karşılıklı görevden alma ve aforoz etmelerden sonra 1122 yılına gelindiğinde Kilise ile V. Henry arasında Worms Antlaşması gereğince piskopos tayinlerinde tek ve mutlak söz sahibinin Kilise olduğu kabul edildi. Yaşanan sıkıntılar sonucunda: “İki Kılıç Kuramı” şeklinde bir siyaset anlayışı ünlendi.

Kilisenin siyaset anlayışı haline gelen bu kuram, Luka İncili 22/38'de yer alan “*Ya Rab, işte burada iki kılıç var*” sözü temel alınarak kuvvet bulmuştur. Kılıçlardan biri olan “Maddi Kılıç” dünya düzenini sağlarken aynı zamanda ruhani otoriteyi koruyacaktı. Diğer “Manevi Kılıç” ise Hıristiyanlığın teminatını temsil ederek ve aforoz cezasını yaptırım olarak kullanacaktı. Üstelik kılıçlar dünyevi ve ruhani otorite olarak ayrı ellerde bulunduğu halde, birbiriyle iş birliği içinde aynı amaca hizmet edecekti. Dolayısıyla her halükârda kazanan Kilise olacaktı.¹⁷³

¹⁷² Senyör: Orta Çağ'da Avrupa'da toprağı olan derebeyine verilen ad.

¹⁷³ Ağaoğulları-Köker, a.g.e., s. 176-183.

İKİNCİ BÖLÜM

AFOROZ

I. AFOROZ'UN TEŞEKKÜLÜ

Sosyal bir varlık olan insan, varoluşundan bu yana yalnız yaşamamıştır. Başta sayıca küçük gruplardan oluşan birliktelikler, zaman içinde arttıkça toplumları oluşturmuştur. İnsanların toplum halinde yaşamaları da toplumsal kanunları uygulayan bir otoriteyi gerektirmiştir. İlkel toplumdaki otorite, suç unsurunu, suçlunun işlediği günah olarak addederek, suçtan zarar görene ve ailesine intikam alma hakkı tanımıştır.¹⁷⁴ İlerleyen zamanda toplumun gelişmesine paralel olarak, içinde ceza hukukunun yer aldığı kanunlar da gelişerek devleti temsil edenlerin görevlerine dâhil olmuştur.¹⁷⁵ Otorite, toplumun yararına olmak üzere gerekli gördüğü durumlarda suçlu kişinin özgürlük alanına müdahale ederek cezalar vermiştir.

Bu bağlamda, dini otorite sayılan Kilise “Aforoz” cezasıyla “bir topluma ait olma ayrıcalığı ile o toplumun sağladığı faydalar ve avantajları kısıtlama” hakkını kendinde görmüştür.¹⁷⁶ Bu kısıtlama hakkını önceleri İsa’dan ayırma olarak ifade etmiş, sonraları da İsa Kilisesi’nden ayırma cezasına dönüştürmüştür.¹⁷⁷ Bu hakkı ile Kilise, asi ve otoriteye uymayan kilise üyelerini toplumdan uzaklaştırmayı toplumun adını ve varlığını korumanın yegâne yolu olarak görmüştür. Çünkü suçu işleyen kişi, otoriteye başkaldırmış demektir. Suçlunun cezasız bırakılması, toplumsal düzeni sarsacağı gibi başkalarına da örnek teşkil edeceğinden suçu işleme potansiyelini arttıracığı ve suç işleme güdüsünü harekete geçireceği varsayılmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Bahri Öztürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1991, s. 7.

¹⁷⁵ Bahri Öztürk, Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Özge Sırma, Yasemin F. Saygılar, Esra Alan, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2010, s. 31.

¹⁷⁶ Canon Law, 1311, 1312, § 1, § 2; *Code de Droit Canonique*, Vatikan, 1983, s. 227. http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_P4U.HTM (Erişim: 23.11.2017); Ayrıca bkz: Francis Edward Hyland, *Excommunication Its Nature, Historical Development And Effects*, Catholic University of America, Washington D. C. 1928, s. 2.

¹⁷⁷ A. Vacant, “Anathema”, *Dictionnaire De Théologie Catholique*, I, Paris, 1909, kolon: 1169.

¹⁷⁸ Ergün Şahin, “Ceza Yargılamasının Tarihçesi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* (TAAD), yıl 5, sayı 18, Temmuz 2014, s. 355.

S. B. Smith, tıpkı eski pagan ve putperest dinler tarafından aforoza benzer cezaların uygulandığı gibi, asi ve yönetime uymayan kişilerin toplumdan uzaklaştırılmasının toplumu korumanın yanında, varlığını sürdürmesi için de lüzumlu olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁹ Yine Smith'e göre günümüzde toplum içinde yer alan dernek, kulüp gibi küçük ölçekli topluluklar bu yetkiyi kullandıklarına göre büyük ölçekli toplumun da kullanması kaçınılmazdır.¹⁸⁰

A. AFOROZ'UN ETİMOLOJİK ANLAMI

Afroz, etimolojik açıdan bir kişinin, diğerleriyle olan iletişiminin kesilmesini ifade etmektedir. Latince, ex (dışına, dışarı doğru) ile communication (iletişim) sözcükleriyle birleşerek excommunication şeklini alan "Afroz" kelimesi, küçük anlam değişiklikleriyle aphorozein ve anathema adlarıyla litürjide yerini almıştır. Aphorozein sözünün aforoza dönüşmüş hali Türkçe'ye girmiştir. Kelimenin kilise açısından karşılığı, inananlar topluluğundan dışlanma veya söz konusu topluluk ile iletişimin koparılması demektir. Diğer bir ifade ile bir kişinin, bir suçlama sonunda inananlar topluluğundan soyutlanması olarak tanımlanmıştır.¹⁸¹

B. KİLİSE KANUNUNDA AFOROZ'UN GEREKÇESİ

Afroz cezasının temelinde suçlama niteliği bulunur. Bu nedenle, vaftiz edilen kişi, suçlu veya asi bulunduğu anda, suçunu veya asiliğini bırakana ve temize çıkana kadar, bazı manevi haklardan yoksun tutulur. Aynı zamanda terbiye amacı güdülen bu ceza ile suçlunun cezalandırılarak doğru yola gelmesi ve bu mahrumiyetin meşru bir makam tarafından uygulanması hedeflenmiştir.¹⁸²

Bununla birlikte afroz, otorite sahibi olan manevi bir güç tarafından yine manevi bir amaç için uygulanmıştır. Suçluyu ruhani öğelerden mahrum kılarak, mensup olduğu

¹⁷⁹ S. B. Smith, *Elements of Ecclesiastical Law*, vol. III, Benziger Brothers, New York, 1887, s. 3162.

¹⁸⁰ Smith, a.g.e., s. 3161.

¹⁸¹ Hyland, a.g.e., s. 1; Canon Law, 1318; *Code de Droit Canonique*, Vatican, 1983, s. 228.

¹⁸² Canon Law, 1312, § ½; *Code de Droit Canonique*, Vatican, 1983, s. 227.

topluluktan, dini ritüellerden ve hatta dünyevi mallardan mahrum kılmiştir. Ayrıca rehabilite etme amacı göz önüne alındığında tıbbi ceza yönü de vardır.¹⁸³

Aforoz cezasının Kilise tarafından uygulanabilmesi için ön şart kişinin vaftiz edilmiş olmasıdır. Çünkü kişi ancak vaftiz yoluyla Kilise'nin yargı yetkisine tabi olabilir. Burada öne çıkan iki temel etken suç ve asiliktir. Suçtan maksat, Kilise Kanunları'ndan birinin, harici ve ahlaki olarak isnat edilebilir bir şekilde ihlâli veya Kilise yaptırımına en azından süresiz bir şekilde eklenen bir kaidenin çiğnenmesidir. Asilik de suçun gerçekleşmesi için gereken itici güçtür. Yalnız Kilise'nin dikkat çektiği asiliğin farklı bir özelliği vardır. Kilise, suçludaki kınamaya/aforoza yol açan asiliğin baştan beri bulunduğunu farzederek hüküm verir ve böylece kişinin doğru yolu bulmasını sağlamaya çalışır. Diğer taraftan aforoz edilen kişi Hıristiyan olarak kalmaya devam eder. Vaftiz özelliği silinmez ve aforoz bunu ortadan kaldıramaz.

Hıristiyanlığın başlangıcında kınama işlevi gören aforoz, kişiyi hem ruhani hem de ruhani meselelere atfedilen bir takım haklardan mahrum bırakmıştır. Halbuki kişinin, Kilise'nin ilahi lütuf ve emirlerin gücü gibi, kınama yoluyla veya herhangi bir şekilde inancından mahrum bırakamayacağı ruhani hakları vardır. Kınama, kişiyi ancak Kilise'nin yetki sınırları içinde bulunan dini törenlerin yürütülmesi ve kabulü, Kilise tarafından günahların bağışlanması, yargılanma, dini defin işlemleri gibi ruhani hakların yanı sıra ruhani meselelerle ilişkisi bulunan papazların maaşları, Kilise'ye ait malların yönetilmesi gibi bazı dünyevi haklardan mahrum bırakabilir. Verilen kınama cezasının kaldırılması için de iki şartın yerine gelmesi gerekir. Bunlardan biri asiliğin sona ermesi diğeri de günahın bağışlanmasıdır. 1318¹⁸⁴ sayılı Kilise Kanunu'nda kınama yetkisine sahip olanların aforozu ölçülü ve dikkatli kullanmaları konusunda şu uyarı yapılmıştır: “... tahditleri (yasaklamaları, kısıtlamaları) ve özellikle aforoz (excommunication) edilme cezasını sadece çok ciddi cürümler için ve çok büyük itidalle tesis edebilecektir.”

185

Kilise Kanunu'nda yasaklama, uzaklaştırma ve aforoz olmak üzere üç çeşit ceza

¹⁸³ Hyland, a.g.e., s. 2.

¹⁸⁴ Code de Droit Canonique, Vatican, 1983, s. 228.

¹⁸⁵ Hyland, a.g.e., s. 2.

vardır. Yasaklama, kişinin 1331¹⁸⁶ - 1335¹⁸⁷ arası ve 1394 sayılı kanunlarda belirtilen kutsal kazanımlardan mahrum bırakılmasıdır. Bu kanunlar hem din adamları hem de ruhban sınıfından olmayanlar (siviller) için geçerlidir. Uzaklaştırma ise 1387¹⁸⁸ sayılı kanuna göre sadece din adamları için geçerli olan bir ceza şeklidir. Yasaklama ve uzaklaştırma cezalarında kişi Kilise topluluğu içinde kalmaya devam eder. Fakat Kilise'deki konumu ve üyeliğinden gelen hakların bazılarında mahrum kalır. Aforoza¹⁸⁹ gelince hem din adamlarına hem de diğer kesimlere yöneliktir. Kişiyi inananlar topluluğundan ayırması nedeniyle diğer cezalardan daha ağırdır. Ruhban sınıfına mensup bir kişi veya topluluk üzerinde uygulanması halinde muhatap ancak suça iştirak eden kişidir. Aforoza muhatap olan kişi Hıristiyan kimliğiyle edindiği sosyal statüsünden kaynaklanan hakların tamamından mahrum kalır. Böylece aforozun etkilerinin kişinin ruhuna dokunması ve kurtuluşa ermeyi istemesi sağlanır.¹⁹⁰

Kilise'nin verdiği cezaların sonuçları açısından en ciddi olan aforoz, çoğu zaman ölüme benzetilmiştir. Jerome (347-420)¹⁹¹ ve Augustinus (354-430)¹⁹² bunu Âdem'in cennetten kovulmasıyla kıyaslamışlardır. “*Sürgüne mahkûm edilen bir Roma vatandaşı, vatandaşlık haklarının tamamını kaybettiği gibi, aforoz edilen kişi de Tanrı'nın yeryüzündeki şehrinin bir vatandaşı yani gerçek Kilise'nin bir üyesi olarak sahip olduğu tüm haklardan mahrum kalır*” ifadelerinden de anlaşıldığı üzere aforozu, İsa Mesih'in Kilisesi'nden uygun bir şekilde sürgün edilme olarak adlandıranlar da olmuştur.¹⁹³

¹⁸⁶ Code de Droit Canonique, a.g.e., s. 231.

¹⁸⁷ Code de Droit Canonique, a.g.e., s. 232.

¹⁸⁸ Code de Droit Canonique, a.g.e., s. 240.

¹⁸⁹ Aforoz cezası 1318, 1331, 1364, 1367, 1370, 1378, 1382, 1388 ve 1398 nolu maddelerde yer almıştır. Bkz: <http://www.vatican.va/archive/ENG1104/INDEX.HTM> (Erişim: 21.02.2017)

¹⁹⁰ Auguste Boudinhon, “Excommunication” *The Catholic Encyclopedia*, V, Robert Appleton Company, New York, 1913, 678.

¹⁹¹ Jerome (347-420): Kitab-ı Mukaddes'in Latince çevirisini ve kısmen de tefsirler yapmıştır. Bunun için Roma Piskoposu Damasus (366-384) tarafından görevlendirilmiştir. Maurice Bucaille, *Müsbet İlim Yöntünden Tevrat İnciller ve Kur'an*, çev: Mehmet Ali Sönmez, DİB Yayınları, Ankara 2001, s. 138; Mehmet Aydın, “Hıristiyanlık”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII, s. 342.

¹⁹² Augustinus (354-430): İlkçağ Hıristiyanlığının en büyük ilahiyatçılarından biridir. Yunan felsefesiyle Hıristiyan inanç doktrinini belli bir senteze ulaştırmaya gayret göstermiştir. Milano'da kaldığı süreçte Aziz Ambroise'den etkilenmiştir. 396 yılında Hippo piskoposu olmuştur. Ona göre yaratılışın kaynağı “iyi bir Tanrı'nın iyi şeylerin var olmasını istemesiydi”. İnsanlar isterlerse bu iyiye ulaşabilirlerdi. Vaftiz de ona göre günahlardan arınarak doğruya ulaşmaktı. Daha fazla bilgi için bkz.: Mehmet Aydın, “Augustinus”, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Damla Ofset, Konya, 2005, s.65-67.

¹⁹³ S. B. Smith, *Elements of Ecclesiastical Law*, vol. III, Benziger Brothers, New York 1887, s. 3188.

Francis Edward Hyland (1901-1968), Kilise Hukuku'yla ilgili kaleme aldığı eserinde inançlılar topluluğunun üç türünden bahsetmiştir. Birincisi, inançlıların kendi aralarında ve İsa ile birleştikleri ruhani topluluktur. Bu topluluk ilahi lütuf, iman, umut ve hayır çerçevesinde bir araya gelmiştir. İkincisi, harici (sivil) olup, sıradan vatandaşlardan ve günlük hayatın sosyal ilişkilerinden oluşan bir topluluktur. Üçüncüsü, dahili ve harici topluluklar dışında, fakat yine bunlardan teşekkül eden karışık bir oluşumdur. Bu topluluk, dini törenler, toplu ibadetler, Kilise'nin oy verme hakkı, toplu adaklar, takdisler, diğer dini törenler ve toplu ibadet uygulamalarına katılanlardır. S. B. Smith de söz konusu topluluğu: “*Kilise, hazinesinde saklanan ve affetme yoluyla Meryem'in inananları bağışlaması ile Tanrımız ve Kutsal Meryem ve Azizlerin memnuniyeti ve erdemleri gibi ruhani faydalar ve lütuflar sağlayan Kilise'ye ait ve harici uygulama ve dini törenlerden oluşur*” şeklinde tarif etmiştir.¹⁹⁴

Hyland'a göre var oluşları Kilise'nin iradesine bağlı olmayan, Mesih ile birleşen, ilahi zarafet, iman, umut ve yardımseverlik bağlarından müteşekkil olan dahili topluluk, ilahi lütuf ve içsel erdemlerden oluştuğundan, bu topluluğun üyesi olan kişileri, Kilise'nin mahrum bırakma yetkisinin bulunmadığı görülmüştür. Ancak günahlardan arınma lütufu, işlenen dünyevi bir günah sonucu veya dini erdemlere doğrudan karşı olan dünyevi günahların bu erdemlere dâhil olması ile kaybedilir. İşte burada aforoz, takdis edilme lütfunun ve erdemlerin bir veya birçoğunun kaybedilmesinin işaretidir. Fakat yine de aforoz bunları yok edemez. Diğer yandan takdis edilme lütufu ve bu lütfun beraberinde gelen erdemler yeniden kazanılabilir. Bunun yolu da kişinin pişmanlık duymasıdır.¹⁹⁵

Aforoz edilen kişi günlük hayatın gerektirdiği sosyal ilişkilerden oluşan harici topluluğa dâhil olmaktan mahrum edilebilir. Sosyal hayatta din ile ilgili olmayan meselelerdeki ilişkilerin inançlı kişilerce dini boyuta taşınabilmesi imkânından dolayı bu ilişkiler Kilise tarafından yasaklar kategorisine dâhil edilmiştir.

Ancak, Kilise'nin yetkisi altında oluşturulan topluluk, aforozdan hariç tutularak karma ve inançlılardan oluşan topluluk olarak tanımlanmıştır. Böyle bir topluluk sayesinde inançlılar, İsa Kilisesi'nin hizmetleri yoluyla İsa'nın onlar üzerinde olmasını

¹⁹⁴ Smith, a.g.e., s. 3190.

¹⁹⁵ Hyland, a.g.e., s. 5.

dilediği nimetleri paylaşırlar. Fakat aforoz yoluyla kişi, bu tür nimetlerden yararlanmaktan mahrum kalır. Böylece, aforoz edilen bir kişi yasal Kilise Kanunları'ndan dışlanmış, Kilise Mahkemeleri'nin uygulama alanından çıkmış, seçme ve seçilme hakları ve benzer durumlardan mahrum edilmiş olur. Aynı zamanda İsa'nın Kilise yönetimine bıraktığı; Kilise'deki dini yeminlere, günahları bağışlama törenlerine, oy verme ve toplu ibadetlere katılma ve dini törenlerde yardım etme gibi dini nimetlerin tamamından da mahrum kalır. Bundan dolayı aforozun etkilerinin sadece harici bir karaktere sahip olduğunu düşünmek doğru değildir. Kilise'nin düzenlediği dini törenlere yardım etmekten, takdislerden, seçme hakkından ve yemin kullanma hakkından mahrum eden bir ceza kişinin ruhunu derinden etkiler.¹⁹⁶

Aforoz edilen Kilise üyeliklerinin ne olduğu ile ilgili soru, teologlar arasında fikir ayrılığına yol açmıştır. Mesela Franciscus Suarez¹⁹⁷, aforoz cezası devam eden kişilerin Kilise'nin üyesi olmaya devam ettiği görüşünü savunmuştur. Çünkü papazların aforoz edilen kişilerin Kilise'nin dışında tutulmasını öğretmediğini, fakat Kilise ile olan münasebetlerinin kesildiğini öğrettiğini ifade etmiştir. Yani kişinin Kilise'ye olan aidiyeti devam etmekle birlikte inananların oluşturduğu topluluktan mahrum bırakılmıştır. Buna karşın Roberto Bellarmin¹⁹⁸, aforoz edilen kişilerin Kilise üyeliklerinin sonlandırıldığını savunmuştur. Gerekçe olarak da, Matta İncil'inde yazan "*Eğer Kilise'yi duymazsa, o zaman kafir olur*"¹⁹⁹ ifadesini ileri sürmüştür.²⁰⁰ Bununla birlikte Bellarmin sebep üzerinde de durmuş ve bunu beş maddede açıklamıştır. Birincisi, aforoz edilen kişiler Kilise üyelerinin gerçekleştirdiği dini iletişimlerin tamamından mahrum edilmiştir ve sonuç olarak Kilise'nin üyesi değildirlen. İkincisi, aforoz Kilise açısından, Eski Ahit'te ve hâlâ medeni toplumda bulunan ölüm cezasıyla aynı kategoride yer almıştır. Ancak insanlar ölüm ile toplumdaki tamamen ayrılmış olurlar. Üçüncüsü, aforoz, Kilise'nin verebileceği en ağır cezadır. Bundan dolayı, aforoz Kilise üyeliğinden mahrum bırakmıyorsa, o halde, aforozdan yani Kilise üyeliğinden mahrum bırakılmaktan daha şiddetli bir ceza olmalıdır. Dördüncüsü de, aforoz isyankârlar haricinde kimseye

¹⁹⁶ Hyland, a.g.e., s. 6.

¹⁹⁷ Franciscus Suarez (1548-1617): İspanyol Tanrıbilimci ve Hukuk felsefecisi olarak tanınmıştır. Felsefe ve İlahiyat alanlarında dersler vermiştir.

¹⁹⁸ Roberto Bellarmin (1542-1621): İtalyan Cizvit olup, Katolik Kilisesi Kardinalidir. Karşı Reformasyonun en önemli isimlerindedir. Bu özelliği ile Trent Konsili'nde alınan reform kararlarını desteklemiştir.

¹⁹⁹ Matta İncili, 18/17.

²⁰⁰ Hyland, a.g.e., s. 7.

uygulanamaz. Dolayısıyla, Kilise'den sürgün edilmeyi gerektirir. Eğer aforoz, Kilise'den mahrum bırakılmaktan daha az ağır bir ceza olsaydı, isyankâr olmasalar dahi bazen aşırı derecede günahkârlar için de uygulanabilirdi. Son olarak, aforoz edilen kişiler için "*Kilise birliğine ve üyeliğine geri döndürün*" şeklindeki bağışlanma sözü, aforoz cezası alanların Kilise birliğinden ayrıldığına açık bir işareti olarak kabul edilmiştir.²⁰¹

Dogmatik teoloji üzerine çalışma yapan yazarlardan bazalarına göre, sorunun cevabı Kilise'nin iradesinde yatmaktadır. Kilise'nin sadece kafirlerin ve ayrılıkçıların değil aynı zamanda büyük günah işleyenlerin de Kilise üyeliğini tamamen bitirme hakkı ve yetkisi bulunmaktadır.

Diğer yandan, aforoz yoluyla suçlunun tamamen Kilise'den mahrum edilmesi anlamına gelen *vitandi* ile yalnızca Kilise üyeliğinin getirdiği lütuf ve haklardan mahrum bırakmak anlamına gelen *tolerati* hakkında da görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Ayrıca amacın, aforoz yoluyla kişiyi tamamen Kilise'den mahrum etmek (*vitandi*) mi, yoksa suçluyu yalnızca üyeliğin getirdiği lütuf ve haklardan mahrum bırakmak (*tolerati*) mı olduğu hususunda dogmatik teologlar arasında Kilise'nin uygulamalarıyla ilgili de görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Dogmatik teologların çoğu *tolerati* ile *vitandi* arasında ayırım yapmışlardır. Yaygın görüşe göre, *tolerati*lerin Kilise üyelikleri sona ermez. Çünkü Kilise onlara tolerans gösterdiği sürece, onları yetki alanının dışına tamamen çıkarmaz. *Vitandiler* hakkında kabul gören görüşe göre ise, en azından geçici olarak, Kilise'yle olan harici ilişkilerinin tamamı kesildiği için Kilise üyelikleri durdurulur. Adolphe Tanquerey'e (1854-1932) göre Kilise, kafirlik ve bölücülükten dolayı Kilise'yle aralarındaki bağlar zaten kopmuş olan kafirleri ve bölücülerini *vitandiler* olarak ilan etmeye alışıktır. Bundan dolayı da pratikte yaşanan etkileri hakkında tartışmak yersizdir. Patrick Murray'a göre ise, Kilise *vitandileri* kesin olarak Kilise'den çıkarmayı amaçlamaz. Fakat yine de aforozu ilan edebilir. Mesela 8 Kasım 1922 tarihinde böyle bir durum gerçekleşmiştir. Engizisyon mahkemesi tarafından iki kişi *vitandi* olarak ilan edilerek "*Tanrı'nın Kutsal Kilisesi'nin kalbinden manen azledildiler*" ifadesiyle Kilise'den atıldıklarını belirtmiştir.²⁰²

Bu tartışmalardan sonra Hyland'a göre vaftiz olmuş kişiler, Kilise yasalarına tabi

²⁰¹ Hyland, a.g.e., s. 8.

²⁰² Hyland, a.g.e., s. 8.

olma konusunda, Kilise'nin üyeleri olduklarını ifade etmiş olsalar da, bu tartışmalar sadece sözde kalmıştır. Çünkü pratikte, aforoz edilen kişilerin, Kilise üyeliğinin beraberinde getirdiği tüm nimet ve haklardan mahrum kaldıkları görülmüş demektir.

C. AFOROZ KELİMESİNİN TERMİNOLOJİK GELİŞİMİ

Kilise'nin ceza terminolojisi kademeli bir gelişim göstermiştir. Kilise topluluğundan tamamen dışlamanın, her zaman aforoz terimi ile ifade edildiği düşünülmemelidir. Aksine, bu cezaya yönelik olarak pek çok ifade kullanılmıştır.

Öte yandan, XII. yüzyıla kadar uzanan belgelerde yer alan aforoz edilmiş kişi ve aforoz etme ifadelerinin her zaman Hıristiyan toplumundan tamamen dışlanmak anlamında kullanıldığını düşünmek yanlış olacaktır. Başlangıçta aforoz terimi, Kilise tarafından verilen tüm cezaları ve çözümleri ifade etmek için kullanılan genel bir terimdi. Bu terim, bazen inançlıların oluşturduğu toplumdan dışlanmayı ifade ederken bazen de inançlılara veya içlerindeki belirli bir sınıfa ait bazı hak veya haklardan mahrum kalmayı ifade etmiştir. O zamanlarda, dini törenlere katılma, evharistiya ayini ve toplu dualar gibi Kilise'nin tüm inananlar için belirlediği ortak haklar vardı. Ruhban sınıfı içerisindeki çeşitli kademelere özgü haklar da bulunmaktaydı. Bu nedenle her kim, bu hakların birinden, bir kaçından veya tamamından mahrum kalırsa, genel olarak kullanılan aforoz edilmiş -Hıristiyan toplumundaki konumunun ona sağladığı topluluğun dışına çıkarılmış olma- terimi ile ifade edilirdi.

IX. yüzyılın ortasında, “*forum externum*”²⁰³ ve “*forum sacramentale*”²⁰⁴ daha belirgin bir şekilde ayrıldığında, harici emre ait olan kefaret ve cezalar arasındaki ayırım da net bir şekilde yapılmıştır. Ancak, aforoz terimi çeşitli ceza türleri için bir süre daha kullanılmaya devam edilmiştir. Bu terimin teknik anlamının netlik kazanması ve ceza ismi ile diğerlerinden ayrılan üç cezadan birini kastetmek için özel olarak kullanılması ise ancak XII. ve XIII. yüzyıllarda gerçekleşmiştir.²⁰⁵

²⁰³ Topluluk dışına atılmak olarak kullanılmıştır.

²⁰⁴ İbadetlerden mahrum bırakmak olarak kullanılmıştır.

²⁰⁵ Hyland, a.g.e., s. 18.

Berlin Üniversitesi Hukuk Profesörü Paul Hinschius (1835-1898), Hyland'ın aksine aforozun, baştan beri Kilise'den veya dini topluluktan dışlanma olarak kabul edildiğini ifade etmiştir. Bu da tüm dini haklardan mahrum etme/edilme, kefarete, itiraf/günah çıkarma ve diğer dini eylemlere katılma, Kilise'ye girme ve adak sunma hakkı ile dini törenle gömme/gömülme haklarından mahrumiyet demektir. Ancak, insanlarla iletişim kurma yasağı V. yüzyıldan sonra daha fazla gelişim ve dönüşüme uğramıştır. Yani inananların, sadece dini değil, sosyal anlamda da diğer lanetlilerle her türlü iletişimi yasaklanmıştır. Bu hükmün ihlaliyle IX. yüzyılın son yarısından itibaren inananlar, X. yüzyıldan itibaren de ruhbanlar aforoz cezasıyla karşı karşıya kalmışlardır.²⁰⁶ Bu süreç içinde uygulanmış olan aforoz çeşitlerinin açıklanması konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

1. Ölüm Aforozu (Excommunication Major)

Kilise'nin ilk zamanlarda uyguladığı disiplin ele alınırken yazarlar genellikle ölüm aforozu ve ıslah edici aforoz olmak üzere iki aforoz türünden bahsetmişlerdir. Fakat buradaki ölümden kasıt hayatın son bulması değil, cezayı alan kişinin canlı olduğu halde ölmüş gibi varsayılacağı anlaşılmalıdır. Ölüm aforozu (*παυτελής άφορισμός*, omnimoda separatio²⁰⁷) çok ciddi suçlar işleyen ve tövbe etmeyi ısrarla reddeden kişiler için uygulanan bir ceza şekli idi. Bu cezanın verildiği kişilerin Kilise ile ilişkisi tamamen kesilmiştir. Bu nedenle de sadece evharistiya ayinine katılmaları engellenmemiş aynı zamanda inananların katıldığı ibadetlerden ve Kilise Meclisleri'ndeki dini eğitimlere katılmaktan da men edilmişlerdir. Ölüm aforozu ile ilgili olarak aşağıdaki dört noktadan bahsedilebilir:

1. Âdem'in cennetten kovulması ile kıyaslanmıştır.
2. Bir kişi bu cezayı aldığı anda genellikle, komşu kiliseler ve bazen de Hıristiyan dünyasındaki tüm kiliselere bildirim mektubu gönderilmiştir. Mektubun gönderildiği kiliseler de bu cezayı onaylamış ve aforoz edilen kişiyi kendi cemaatlerine kabul etmeyi reddetmişlerdir.
3. Bir kilise tarafından aforoz edilen kişi bütün kiliselerden aforoz edilmiş sayılmıştır. Artık hiçbir piskopos veya kilise onu kabul edemez. Bazen bu

²⁰⁶ Paul Hinschius, *Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland*, V. Band, J. Guttentag Verlagsbuchhandlung, Berlin 1895, s. 3-4.

²⁰⁷ Omnimoda Separatio: Latince'de tam ayırma anlamına gelmektedir.

ceza, topluma hatta aforoz edilen kişiyi kendi özel cemaatlerine kabul eden kişilere de verilmiştir.

4. Ölüm aforozu cezasına çarptırılanların, vatandaşlık ve sosyal hayatla ilişkileri tamamen kesilmiştir.

Ölüm aforozu Hıristiyanlığın başlangıcından beri olagelmiştir. Şeytana teslim edilmenin Apostolik zamanlardaki sıradışı etkileri göz önüne alındığında, bu cezanın, ensestlik yapan Corinthian, Hymeneus ve Alexander'a uygulanan ceza olması muhtemeldir.²⁰⁸

Esasen ölüm aforozu ve lanetleme cezası aynıdır. Daha sonra, ölüm aforozunu küçük aforozdan (excommunication minor) ayırmak amacıyla büyük aforoz (excommunication major) olarak adlandırılan, ancak ikinci terimin kaldırılışından çok daha önce, hiçbir değişiklik yapılmadan kullanılan aforoz kelimesinin büyük aforozu ifade etmek için kullanılmasına karar verilmiştir.

2. Şeytana Teslim Etmek

Teologların neredeyse tamamı, “şeytana teslim etmek” ifadesinin -özellikle böylesi bir ceza ismen ve alenen uygulanıyorsa- en hafif tabiriyle aforoz cezasını ifade ettiği konusunda hem fikirdiler. Kilise cemaati ile bağlantısı kesilmiş bir kişinin bu anlamda kesin olarak şeytana teslim edildiği söylenebilir. Öyle ki, birçok lütuftan mahrum kalan bu kişi şeytanın zulmüne ve baskısına daha fazla maruz kalır ve şeytan tarafından daha kolay ele geçirilebilir. Söz konusu ifade, kişinin inançlılarla olan dinle ilgili ve din dışı iletişimden mahrum bırakılmasının bir sonucu olarak katlanmak zorunda kaldığı bedensel ıstıraplara atfen de söylenmiş olabilir.

Ancak bazı teologlar, Apostolik zamanlarda şeytana teslim etme sözünün aforozdan kaynaklanan ruhani cezadan çok daha fazlasını ifade ettiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bu şekilde cezalandırılan kişilerin Eyüp Peygamber²⁰⁹ ile aynı şekilde şeytana teslim edildiklerini ve sonuç olarak şeytan tarafından uygulanan bedensel eziyet ve işkencelere maruz kaldıklarını ileri sürmüşlerdir. Bu düşünce, John Chrysostom (349-

²⁰⁸ Hyland, a.g.e., s. 13

²⁰⁹ Eyüp: Yahudi peygamberlerinden olup Tevrat'ta Eyüp peygamberin başına gelenler anlatılmıştır. Büyük felakete uğramış ve acılar çekmiştir. Şeytan Eyüp'ün Tanrı'ya karşı olan sadakatini ölçmek amacıyla çeşitli belalarla onu denemiştir. Malını, mülkünü, çocukları kaybetmiş ve en nihayetinde ıstıraplı bir hastalığa yakalanmıştır. Sonunda Tanrı onun bütün kaybettiklerini geri vermiştir. Eyüp, 1/1-22, 42/10-17.

407), Pacian (Pacianus 310-391), Ambrose (Ambrosius 338-397) ve Augustine (Augustinus 354-430) tarafından da desteklenmiştir.

Bedensel eziyet ve işkenceler ilk çağlarda pek de nadir olmayan günahın etkileri olarak kabul edilmiştir. Erken Dönem Kilise Heyeti üyeleri söz konusu ifadeyi nadiren kullanmışlardır. Kaleme aldığı mektuplarıyla Hıristiyan litürjisinde mühim bir yere sahip olan Basil (330-379) de bir yazısında bundan bahsetmiştir. Gratian buyruğunda, Papa Pelagius'un bir mektubunda şu şekilde ifade edilmiştir: “*Kilise'nin havarisi dine küfretmekten vazgeçmek için yoldan çıkmanın veya hata üzerine hata yapmanın ruhu şeytanlaştıracığı örneğini verdi.*” Ancak, bu parçadaki ifadede sadece şeytana ruhani olarak teslim olmaktan yani herhangi bedensel bir ıstıraptan söz edilmeksizin Kilise cemaatinden kovulmaktan veya aforoz edilmekten bahsedilmiştir.²¹⁰

3. Anathema (Lanetleme)

Anathema (Yunanca ἀνάθεμα veya ἀνάθημα) kelimesi ayırmak, yükseğe yerleştirmek anlamına gelir. Klasik Yunanca'nın Attika lehçesinde ἀνάθημα formuyla (Latince anathēma) yazılan kelime Tanrı'ya sunulan hediye/adak şeklinde Judith 16/23, II Mach. 9/16 ve Luka 21/5'de yer almıştır.²¹¹ Anathema, bir suçtan dolayı Tanrı'dan özür dilemek amacıyla sunulan bir hediye veya adağı, iyiliğe karşı duyulan şükran duygusunu tanımlamak için veya kefaretle amacıyla kullanılmıştır. Genel olarak bu tür hediyeler veya adaklar herkesin göreceği şekilde mabedin duvarlarına asılırdı. Suçlunun veya düşmanın kafası, kolları veya çalıntı malları gibi tiksindirici nesnelere açığa çıktıkça, anathema (lanetlenme) kelimesi nefret edilen ve tiksiniyen, halkın uzak durduğu ve nefret ettiği bir şeyi tanımlar hale gelmiştir.²¹²

Bruno Schilling kilise cezalarıyla ilgili yazmış olduğu eserinde anathema kelimesinin “*Excommunication mortalis*”in Yunanca karşılığı olduğunu ifade etmiştir. Ona göre anathema sözcüğü yasağı belirtmiş ve elçiler/havariler tarafından da kullanılmıştır. Kelimenin aslı “Haram”dan türeyen İbranice “Harma”nın karşılığıdır. Eski Ahit'te de imha, yok etme manasına gelen “*Deleuit, exterminavit*” kelimeleri mevcuttur. Schilling “*Anathemadan anlıyoruz ki bir nesneyi, bir kişiyi çöküşe ve sonsuz bozulmaya*

²¹⁰ Hyland, a.g.e., s. 21.

²¹¹ Vacant, a.g.e., kolon: 1168.

²¹² Hinschius, a.g.e., s. 3-4.

götürür ve bu da Kilise cemaatinin sıkça kullandığı ifadeyi “anathematizare” fiiliyle “...anathema sit!” şeklinde açıklar” demiştir.²¹³

Fakat Schilling, anathema ile excommunication mortalisin aynı şey olarak anlaşıldıkları yönündeki düşünceyi ortaya koyarken diğer taraftan farklarına da değinmiştir. Ona göre birtakım davranışlar aforoz ile cezalandırılırken, bu davranışlara sürekli ve inatla devam edilmesi halinde Kilise’den ayırma olarak nitelenen anthemaya dönüşmüştür. Bundan dolayı da iki kavramın birbirinden ayrılması gerekir. Hâlbuki excommunication kelimesi ile mortalis anlaşılırken, anathema cezası konusunda “tören olmaksızın gerçekleştirilen Kiliseden ayırma” şeklinde uygulama vardır. Pontificale Romanum’da Kilise ile ilişkisi kesme üç kavramla açıklanmıştır:

1. Excommunication Solemnis (Anathema): Kişinin Kilise ile ilişkisi kesilirken belli bir tören ile piskoposun belli pasajları okumasıyla gerçekleşen durumdur.
2. Excommunication Major (Büyük Aforoz): Tüm dini hakların kaybını gerektiren ve ancak yargı ile karar verilen durumdur.
3. Excommunication Minor (Küçük Aforoz): Sadece kutsallardan dışlamaktan oluşan ve bu nedenle kutsal bir sınırlama olarak görülen durumdur. Ancak XIII. yüzyıldan itibaren uygulanmıştır.

Schilling yukarıda bahsettiği kavram kargaşasını IX. Gregorius tarafından yapılan bir açıklamanın yanlış anlaşılmasına bağlamıştır.²¹⁴

P. Trudel ise anathemanın, “aforoz veya lanetleme” anlamında bir kişinin Kilise’nin sadık cemaatinin dışında bırakılması ve Kilise yasasında tanımlanan yetki yoksunluğuna maruz kalması şeklinde bir tür kınama (censure) olduğunu ifade etmiştir.²¹⁵

Bununla birlikte Trudel’in anlatımına göre kınama, Katoliklerde dik başlı kişilerin işledikleri suçlardan dolayı onlara karşı uygulanan dini cezalardır. Kınamanın süreci de suçlu kişilerin, tövbe edinceye ve/veya suçları affedilinceye kadar manevi haklardan mahrum bırakılmaları şeklinde işlemiştir. Kınamalar yalnızca Kilise Yasası ya da yetkili

²¹³ Bruno Schilling, *Der Kirchenbann Nach Canonischen Rechte: In Seiner Entstehung Und Allmäligen Entwicklung*, Bei Carl Graefe, Leipzig, 1859, s. 126.

²¹⁴ Schilling, a.g.e., s. 137.

²¹⁵ P. Trudel, *A Dictionary of Canon Law*, B. Herder Book Co., London 1920, s. 12.

bir makam tarafından ağır, harici, asi günahlar için uygulanmış ve bu yetki yalnızca Papa'ya ya da Papa'nın yetki verdiği yerel makama tanınmıştır. Dolayısıyla af da sadece bu makamlar tarafından verilmiştir. Ayrıca kınama cezasının üç türünün var olduğu yazılmıştır. Bunlar ise aforoz (excommunication), yasaklama (interdict) ve geçici olarak uzaklaştırma (suspension) şeklinde verilmiştir.²¹⁶

Trudel'e göre aforoz, kişiyi inançlı cemaat mensupları içinde bulunmaktan alıkoyan cezadır. Aforoz edilen kişi ya *tolerati* (Kilise haklarından mahrum etmek) ya da *vitandi* (Kilise'den mahrum etmek) olarak nitelendirilerek dini vazifelerde yardım etme hakkından mahrum bırakılmış, adına dini tören düzenlenmesi de yasaklanmıştır. Ayrıca bağışlanma, adına yas tutma ve Kilise'nin halka açık ibadetlerinden mahrum bırakılmıştır. Bunun yanı sıra, vitandinin dini defin hakkı da elinden alınmıştır. Yine vitandi, ruhunu huzura kavuşturmak için özel Kilise ayinine katılamaz, yaşadığı müddetçe tüm dini görüşmelerden mahrum bırakılır ve kendisinden dünyevi işlerde bile kaçınılması gerekir.²¹⁷

Michel Feuillet, kaleme aldığı eserinde amathema kelimesini kazanmış olduğu son anlamıyla vererek “*Kilise tarafından heretiklere ve doğru inancın düşmanları olarak kabul edilenlere karşı verilen Kilise'den dışlama kararıdır*” şeklinde tarif etmiştir.²¹⁸ Ayrıca aynı eserde *Excommunication* adıyla da bilinen anathemanın Orta Çağ'da heretiklere karşı “*Kilise Düşmanı*” kavramıyla anlaşıldığı ve sakramentlere katılma yasağının da uygulamalar arasında mevcut olduğu yer almıştır.²¹⁹

D. MEN ETME VE HEREMDEN AFOROZA GEÇİŞ

Otoriteler, tarihin bilinen en eski zamanlarından beri, insanları bir arada tutabilmek amacıyla toplum içinde asi, yönetimin kurallarına uymayan ve hatta toplumun varlığını tehdit eden kişileri toplumdan ihraca kadar varan cezalar uygulamışlardır. Bu anlamda aforoz cezası Pagan, Yahudi ve Hıristiyan toplumlarda, farklı zaman ve şartlarda, terbiye veya toplumdan ihraç amacıyla kullanılmıştır.

²¹⁶ Trudel, a.g.e., s. 36.

²¹⁷ Trudel, a.g.e., s. 91.

²¹⁸ Michel Feuillet, *Vocabulaire du Christianisme*, Puf Edition, Paris 2000, s. 7.

²¹⁹ Feuillet, a.g.e., s. 50.

1. Paganlardaki Men Etme Cezası

İkel Sami halklar arasında, insanlara yasak konulduğunda ve onlarla iletişim kurmada bir takım kısıtlamalar getirildiğinde, bu yasakların ihlalinin doğaüstü tehlikelere sebep olduğu düşünülmüştür. Yunanlılar arasında "χερνιβών έίργεοθαι" şeklinde ifade edilen yani insanı kutsal su ile arınmaktan men etme uygulaması bulunmaktaydı. Bu ceza, kan dökmekten suçlu bulunan kişilere verilirdi. Romalılar'daki "Korkunç lanet" (diris devotio) ise, Hıristiyanlıktaki aforoza bir nebze de olsa benzeyen bir ceza idi. Caesar, Druid rahiplerinin emirlerine uymayan Gaul sakinlerine kamusal ibadetin yasaklandığını ve Gauller arasında bunun son derece ağır bir ceza olduğunu bildirmiştir. Bu yasaklamaya tabi olan kişilerden herkes uzak dururdu. Jermenler arasında ise, "tacitus narrates" olarak tabir edilen savaşta kalkanını kaybetme durumu en büyük rezillik olarak kabul edilirdi. Bu suçu işleyen kişilerin tüm medeni ve dini hakları elinden alınırdı. Çoğu kişi için, böylesi bir ayıbı yaşamaktansa ölmeyi tercih etmek evla idi. Bu durumda kalan kimi savaşçılar da kendini asmıştır.²²⁰

2. Yahudilerde Aforoz'un Karşılığı Olan Herem

Aforoz cezası Yahudiler arasında da yaygındı. Ezra'nın ilk kitabında, Ezra esaretten sağ olarak dönen tüm Yahudiler'i Kudüs'te toplanmaya davet etmiş ve "*üç gün içinde her kim gelmeyecek olursa, önderlerin ve ileri gelenlerin kararı uyarınca, tüm malları elinden alınacaktır ve esaretten dönenlerle ilişkisi tamamen kesilecektir*"²²¹ şeklinde emir vermiştir. Dolayısıyla verilen bu cezanın aforoz olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Babil'in Yahudileri tutsak ve sürgün etmesinden sonra, Yahudiler eski yargılarını kaybetmişler ve dolayısıyla anathema (o zamanki anlamıyla: adak, hediye sunma) ölümlere yol açmaz olmuştur.²²² Artık sadece mal-mülkün kaybedilmesine ve inananlar cemaatinden ihraç olunmaya yani aforoz edilmeye başlanmıştır.²²³

Yahudilerde aforoz, dini veya vatandaşlığa dair haklardan ve bazen de her

²²⁰ Hyland, a.g.e., s. 12.

²²¹ Ezra, 10/8.

²²² Schilling, a.g.e., s. 97.

²²³ Vacant, a.g.e., kolon: 1169.

ikisinden mahrum bırakılma şeklinde uygulanmıştır. İlk önce hahamların (rabbaniler), halktan birini sinagogdan uzaklaştırma cezası ile kurumsal bir form halini almıştır. Talmutçular (Amoraim²²⁴), Yahudiler arasında kullanılmış olan aforozun sayısı ve çeşidi konusunda görüş birliği içerisinde değillerdi. Fakat 200-500 yılları arasında²²⁵ uygulandığı tahmin edilen, Niddui, Cherem ve Shammatha olmak üzere üç tür aforozdan bahsedilmiştir.²²⁶ Bunlardan ilki küçük aforoz, ikincisi daha büyük ve üçüncüsü ise ölüm cezasının da yer aldığı ve hiç kimsenin günahlarının bağışlanarak kurtulamayacağı bir aforoz türüdür. Ancak, bu üç aforoz şeklinin Hıristiyanlık öncesi Yahudiler arasında kullanılıp kullanılmadığı oldukça şüphelidir. Johannes Selden (1584-1654)²²⁷, Yahudiler arasında, biri büyük ve biri küçük olmak üzere iki tür aforozun uygulandığını öne sürmüştür.²²⁸ Bu aforoz türlerinden ilki, kişiyi Yahudi cemaatinden belirsiz bir dönem boyunca uzaklaştırırken, ikincisi sosyal iletişimini yasaklamıştır. Bu yasaklama, genellikle otuz günlük bir süre boyunca kişinin sinagoga gitmesini engellemek şeklinde gerçekleşmiştir.

Bruno Schilling (1798-1871) de Selden gibi iki tür aforozdan bahsederek Niddui ve Cherem terimlerini kullanmıştır. Fakat Selden'den farklı olarak bunları küçük aforoz şeklinde değerlendirmiştir. Ardından da Shammatha'yı büyük aforoz/lanetleme (Größere Bann/Anathema) olarak vermiştir. Niddui, hafif bir ceza türü olup, kişinin halktan uzak tutulmasıdır. Önce yedi günlük bir itibarsızlaştırma süresi verilirdi. Bir iyileşme/düzelme görülmediği takdirde süre otuz güne çıkarılırdı. Eğer cezaya çarptırılan kişi otuz gün içinde de bir düzelme göstermez ise bu sefer daha katı tedbir alınarak dışlama ve lanetleme ile cezalandırılırdı. Bu ceza da Cherem idi.²²⁹

Cherem cezasına çarptırılan kişi bu cezayla sadece bir toplumun üyesi olmaktan dolayı kazandığı haklardan mahrum kalmıyor aynı zamanda karısı ve çocukları hariç hiç

²²⁴ Amoraim: II. yüzyılda Tanah ile onun tefsiri olan Mişna'yı okuyan, açıklayan, Mişna'dan derleme yapıp Gamara'yı ortaya koyan ve bu iki yazılı metne Talmut adını veren tefsircilerdir.

²²⁵ M. Süreyya Şahin, "Aforoz", *DİA*, İstanbul 1988, c. I, s. 412.

²²⁶ M. Süreyya Şahin *DİA* için kaleme aldığı "Aforoz" maddesinde Yahudilerin aforoz çeşitlerini Nezifa, Niddui ve Herem olarak vermiştir. Nezifa: Kınama cezasıdır. Niddui (Küçük Aforoz): Yas tutmayı mecbur eden ve cemaatle irtibatı askıya alan aforoz türüdür. Herem: Israrla suç işleyen kişiyi toplumdan atan süresiz aforozdur. Şahin, a.g.e., s. 412.

²²⁷ Johannes Selden (1584-1654): Yahudi Hukuku Bilimi, İngiltere eski yasaları ve anayasası alanlarında döneminin tanınmış İngiliz hukukçusu.

²²⁸ Hyland, a.g.e., s. 13.

²²⁹ Schilling, a.g.e., s. 98.

kimse ona dört arşına²³⁰ kadar yaklaşmıyordu. Ne öğretmen ne de öğrenci olabiliyordu. İşe giremez, iş veremez ve hiçbir toplantıya katılamazdı. Kimseyle herhangi bir şey yiyip içemez, şık giyinemez ve giysilerini yıkayamazdı. Çocuklarını sünnet ettirme talebinde bulunamaz, ölülerinin cenaze törenlerini yapamaz, mezara taş dikemez, taş atma hakkını kullanamazdı. Tövbe edip sorun kalmayıncaya kadar bu ceza devam ederdi. Fakat bu süreçte ibadetlerini tapınakta yapabiliirdi. Ama giriş ve çıkışları diğer inananlar gibi olamazdı. Diğer inananlar tapınağa sağ taraftan girip soldan çıkarlardı. Cezalı kişi ise ters istikameti kullanmak zorundaydı. Bazen de cezalının mal varlığına, dini ayinlerde kullanmak şartıyla el konulurdu.²³¹

Şayet hafif/küçük sayılmakla birlikte aslında ağır olan yukarıdaki iki ceza şeklinden sonra suçludan yine de pişmanlık ve tövbeye dair belirtiler görülmezse son sefer olmak üzere bir daha otuz gün süre verilirdi. Son olarak “Shammatha” şeklinde tanımlanan anathemaya mahkûm edilirdi. Bu, kişinin hem sosyal çevreden hem de dini ayinlere katılmaktan mahrum bırakılması demektir. Artık insanlarla sosyal ilişkiden mahrum, toplumdaki tecrit edilmiş uzak bir yerde iskân, kendisine en fazla dört arşın yaklaşılabilen bir hayat yaşamaya mahkûm edilmiş olurdu.

Ağır şartlar içeren bu cezaların uygulanma sebebi ilahi veya insanların oluşturduğu yasaların önemli derecede ihlal edilmesiydi. Yahudilerin uyguladığı cezalar Hıristiyanlar gibi kalıcı olmayıp, süresi suçlunun inatçılığı kırılana kardı. Ne zamanki suçlu, nedametini açıklarsa o zaman ait olduğu topluma geri dönebilirdi.²³²

XVII. yüzyıl felsefesinin tanınmış isimlerinden olan Baruch Beneditus de Spinoza (1632-1677) Yahudi Kutsal Kitapları'nın orijinalliği hususundaki şüphelerini yazdığı eserlerinden dolayı aforoz edilmiştir. XVIII. yüzyılda Moses Mendelssohn (1729-1786) Yahudi dinine yönelik modernizasyonu içeren görüşler geliştirerek Avrupa Yahudi tarihinde iz bırakmıştır. Çevresi tarafından geleneksel Yahudilik çizgisinden uzaklaşıp reformist bir karakter edindiği iddia edilen Mendelssohn aforoz cezasına karşı çıkmıştır.²³³

²³⁰ Arşın: Takriben 68 santimetreye eşit bir uzunluk ölçüsü.

²³¹ Schilling, a.g.e., s. 98, 99.

²³² Schilling, a.g.e., s. 100, 101.

²³³ Şahin, a.g.e., s. 412-413.

3. Hıristiyanlarda Afroz

Yahudilerde olduğu gibi Hıristiyanlarda da en başından beri ağır suçluları ve isyankâr üyelerini afroz etme hakkı iddia edilmiş ve bu hak kullanılmıştır. İlk çağlarda Kilise tarafından uygulanan çeşitli afroz biçimlerinin, Yahudilerin afroz biçimlerine benzediği görülmüştür. Ancak, Kilise'nin afroz disiplininin kökenini Yahudilerin uygulamalarından aldığı kesin bir şekilde ifade edilemez. Çünkü Kilise'nin afroz etme hakkı, ruhların kurtuluşa ermesi için İsa tarafından mükemmelliği hedeflenen inananlar topluluğunun kurulmuş olmasının doğrudan ve gerekli bir sonucudur.

Kilise, bu amaca yönelik tüm araçları kullanmıştır. Bu araçlardan biri de, lüzum görüldüğu takdirde Kilise ile ilişiklerinin kesilmesi yoluyla suçluları cezalandırma yetkisidir. Herkesin kabul ettiği bu yetki, toplumun iyi bir şekilde işleyebilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için gerekli görülmüştür. Dolaysıyla tarihte yer alan uygulamalar gösteriyor ki, Kilise'nin afroz cezası ile suçluları cezalandırmadaki birincil amacı, onların ıslah edilmesini sağlamaktır. Bunun için de söz konusu uygulamayı yürürlükte tutmuştur.

Bu tartışmalar; Yeni Ahit'te yer alan Apostles (Havariler) örneği ve Kilise'nin çağlar süren uygulamaları ile ilgili metinlerde de doğrulanmıştır. İsa'nın: "*Dünyada yasak olan herşey, cennette de yasaktır ve dünyada serbest olan herşey cennette de serbesttir*"²³⁴ şeklindeki sözleri, sadece günahları affetmenin kudretine değil, adli ve cezai yaptırımlar da dâhil olmak üzere tüm ruhani yargılama alanlarına değinmektedir. İsa'nın sözleri, "*yasak olan herşey, ... serbest olan her şey*" şeklinde genel kapsamlıdır. Bu nedenle, Kilise'nin düzgün bir şekilde yönetilmesi için gereken ve faydalı olan herşeyi kapsar. Suarez'e göre sözlerin ifade ettiği anlamı sınırlamak için herhangi bir sebep yoktur ve İsa'nın kendisi de herhangi bir sınırlamada bulunmamıştır.²³⁵

İsa, Kilise'ye açık bir şekilde afroz yetkisini vermiştir. İki şahit bulunduğu halde, uyarılmasından sonra bile isyankârlığına devam eden bir suçludan bahseden İsa: "*Seni duymayacaksa, Kilise'ye anlat. Ve eğer Kilise'yi de duymayacaksa, bırakın kafir olsun*" demiştir. Kilise kelimesi ile açıkça hükümdarlar ve Kilise'nin yetkilileri kastedilmiştir.

²³⁴ Franciscus Suarez, *Opera Omnia*, vol. 26, Pariis, 1861, s. 3

²³⁵ Hyland, a.g.e., s. 15.

Bazıları kelimenin, suçlunun içlerinde yaşadığı inançlılar ile birlikte papazı kastettiğini de anlamışlardır. Zira, Kilise'nin ilk dönemlerinde, günahkârlar bir yerdeki tüm inançlılara ihbar edilmiş ve günahkârların yine inat etmeleri halinde piskopos, inançlıların önünde onlara karşı aforoz cezası uygulanacağını ilan etmiştir. Ancak zamanla, günahkâr sadece en başından beri bu tür cezaları verme yetkisine sahip olan piskoposa bildirilmeye başlanmıştır.²³⁶

John MacEvilly'nin yukarıda bahsedilen eserindeki Kilise kelimesinin sadece papazlara ve başrahiplere atfen yazıldığı görüşünü destekleyen dört neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki, İsa insanların Kilise'yi duymasını yani ona itaat etmesini emretmiştir ki bu itaat ancak Kilise'nin papazlarından kaynaklanmaktadır. İkinci olarak, söz konusu metnin devamındaki sözler olan "*yasakladığımız her şey*" gibi sözler, büyük ihtimalle havariler ve varislerine atfen söylenmiştir. Üçüncü olarak, önceki paragrafta bahsedilen yöntem, karalayıcı olup ve aleni günahkârlar için zaman zaman uygulanmıştır. Evrensel Kilise geleneğinde, bu tür meseleler her daim meşru kilise başrahiplerine atfedilmiştir. Son olarak, söz konusu metinde İsa, belirli ve anlaşılmaz bir suça atıfta bulunmuştur. Bu nedenle suçlunun halka açık bir şekilde ilan edilmesi merhamete aykırı olup büyük bir adaletsizliğe yol açacağı düşünülmüştür.

Günahkâr, Kilise'nin meşru yetkilerine boyun eğmeyi reddediyorsa, kafir olarak görülecekti. Yahudiler'in onlara davranma şekline benzer şekilde muamele görecektir ve onlar kafir kabul edilecekti. Çünkü Yahudiler, kafirlerle olan iletişimlerini tamamen kesiyorlardı ve fakirlere karşı uyguladıkları zulüm ve adaletsizlikten dolayı onları rezil olarak görüyorlardı.²³⁷

Aforoz, tarihi seyri bilinen en eski zamanlardan itibaren Hıristiyanlığa kadar gelip Hıristiyanlıkta da Kilise Kanunları içinde yer almaya devam etmiştir. Bundan sonraki başlıklar altında hem Eski Ahit hem de Yeni Ahit olmak üzere Kitab-ı Mukaddes'te yer alan aforoz anlatılacaktır.

²³⁶ John MacEvilly, *An Exposition of the Gospels (Matthew a Mark)*, Benziger Brothers, New York, 1898, s. 328.

²³⁷ MacEvilly, a.g.e., s. 328

E. KİTAB-I MUKADDES’TE AFOROZ

Bu başlık altında aforozun Eski Ahit’te, ardından da Yeni Ahit’te nasıl yer aldığına değinilecektir.

1. Eski Ahit ve Aforoz (Herem)

Anathema, İbranice “Herem” (aforoz/חֵרֵם) kelimesinin dengi olarak, “ἀνάθεμα” (Latince anathēma) şeklinde kutsal dini yazılarda yerini almıştır. M. Vigouroux, Kutsal Kitap’ta geçen anathema/lanetleme kelimesini anlamak için yapılan açıklamayı "*ilk önce, anlamca dengi olan herem kelimesinin ilk anlamına geri dönmemiz gerekir*" demiştir.²³⁸ Herem; dışlamak, ayırmak ve lanetlemek anlamına gelen haram kelimesinden gelerek lanetlenmiş, dışlanmış, kökünü kurutmak amacıyla ayıplanmış, kesilip atılmaya mahkûm edilmiş olan şey anlamlarını içermiştir. İster bir kişi ister bir nesne olsun insanın kullanmasının yasak olduğu şeyi ifade etmiştir.²³⁹ Özellikle Levililer²⁴⁰ ve Tesniye²⁴¹ kitaplarında bu yasaklar ayrıntılı şekilde yer almıştır. Yine Arapça’da h-r-m kökü "ayrılmak, ayırmak" anlamlarını taşır. Yoketme fikri de kelimenin ikinci anlamıdır. Böylece anathema, zaman içinde ilk anlamları olan hediye ve adak manalarını kaybetmiştir.²⁴² Bununla birlikte, bu kelime Kutsal Kitap’ta da birkaç kez geçmiştir.²⁴³

Bu durum gerek Tanrı’nın iradesiyle -özellikle putperestliğin büyük günah sayılması sebebiyle-²⁴⁴ gerekse Tanrı’ya bir şey adanmış olan insanların bundan böyle o şeyden yararlanmayı ve o şeyi tüketme (imha etmek) sıkıntısına katlanma iradesiyle ancak gerçekleşebilirdi.²⁴⁵ Halklar²⁴⁶, şehirler²⁴⁷, kişiler²⁴⁸, hayvanlar ve cansız eşyalar²⁴⁹ hediye veya adak anlamında anathema olabilirdi. Yapılan bu anathemaya konu olan bazı eşyalar daha sonra din adamlarına ait oluyordu.²⁵⁰ Eğer bir kimse, adak yapılması (imha

²³⁸ M. Vigouroux, “Anathema”, *Dictionnaire de la Bible*, Paris, 1892, c. I, kolon: 545.

²³⁹ Hyland, a.g.e., s. 22.

²⁴⁰ Levililer, 26/14-39.

²⁴¹ Tesniye, 27/14-26.

²⁴² “Anathema”, *Encyclopaedia Britannica*, vol. 1, Cambridge Enland at the University Press, New York, 1910, s. 920.

²⁴³ Judith 16/23; II Mach. 9/16; Luke 21/15.

²⁴⁴ Deut., 13/12-17.

²⁴⁵ Deut., 7/26.

²⁴⁶ Levililer, 18/28-29.

²⁴⁷ Deut., 7/1-6; 20/16, 18; I. Reg., 15/3, 18; Is., 34/2; 43/28; Matth., 4/6.

²⁴⁸ Sayılar (Çölde Sayım), 21/2, 3.

²⁴⁹ Exod., 22/19; Deut., 13/12, 17.

²⁵⁰ Levililer, 27/21; Sayılar, 18; Ezech., 44/2, 9.

olunması) gereken şeyi bağışlar veya adak olan şeyi sahiplenirse, onun yerine kendisi anathema (adak, hediye) olurdu.²⁵¹

Kutsal Kitap, anathemanın adak veya hediye sunmada var olan çeşitli derecelerin mevcudiyetini göstermiştir. Şöyle ki, Eski Ahit'te; uluslar, bireyler, hayvanlar ve cansız varlıklar lanetlenmiş (anathema) yani yok olmaya mahkûm olabilirdi. Bir halk, Tanrı tarafından lanetlenmişse, tamamen yok olacak demektir. Saul, Amaleitlerin/Amaleklerin²⁵² (Amalecites) Kralı Agag ile tartıştığı ve ganimetin büyük bir kısmını sakladığı için Tanrı tarafından reddedilmiştir.²⁵³

Lanetlenmiş olarak ilan edilen birine ait herhangi bir şeyi saklayan kim olursa, kendisi de lanetlenmiş olurdu. Bazen şehirler de lanetlenirdi. Lanetlenme çok şiddetli ise, oranın sakinleri de helak olur, şehir yanar ve tekrar inşa edilmesi için izin verilmez ve zenginleri de Tanrı Yahve'ye sunulurdu. Nitekim Eriha²⁵⁴ şehri de böyle bir kader yaşamıştı.²⁵⁵ Lanetin şiddeti daha az ise, sakinlerinin tamamı öldürülür fakat hayvan sürüleri muzafferler arasında bölünebilirdi.²⁵⁶ Şehrin tüm sakinlerinin öldürülmesi kuralı, fethedenlerin elinde tutsak olarak kalan genç kızlar için bazen istisnaî olarak uygulanabilirdi.²⁵⁷ Eski Ahit'te lanetlenmenin şiddeti, Yahudi halkını korumanın yani komşu paganlar tarafından açıkça uygulanan putperestliğe karşı onları korumanın gerekliliği ile açıklanırdı.²⁵⁸

2. Yeni Ahit ve Aforoz

Kilise'nin doğasında bulunan ve bizzat İsa'nın kendisi tarafından Kilise'ye verilen aforoz hakkı Hristiyanlığın ilk dönemlerinde lanetleme şeklinde uygulanmaktaydı. Yeni Ahit'te lanetlenme, Tanrı'dan veya inananların oluşturduğu topluluktan dışlanmayı ifade etmiştir.²⁵⁹ Ancak, Tanrı'dan ayrılan kişi lanetlenmiştir, bu nedenle kelime aynı zamanda

²⁵¹ Deut. 13/12-17; Jos., 7/1, 13, 25; I. Reg., 15/9-10, 23; II Mach., 12/40.

²⁵² Amaleit/Amalek: İsraililerin düşmanı olarak tanımlanan millet. Bkz. I. Samuel, 15/1-3.

²⁵³ I. Samuel, 15/9-23

²⁵⁴ Eriha Filistin Ulusal Yönetimi'nin Batı Şeria bölümünde Ürdün nehri yanında yer alan eski bir yerleşim yeridir. Lut Gölü'nün 8 kilometre kadar kuzeyinde kalmaktadır.

²⁵⁵ Yeşu, 6/17.

²⁵⁶ Yeşu, 8/27.

²⁵⁷ Çölde Sayım, 31/18.

²⁵⁸ Joseph N. Gignac, "Anathema", *Catholic Encyclopedia*, Catholic Encyclopedia Press, I, New York, 1907, s. 455; Hyland, a.g.e., s. 23.

²⁵⁹ Romalılar'a Mektup, 9/3.

bir tür beddua olarak da kullanılmıştır.²⁶⁰

Erken Dönem Hıristiyanlığı'nda, Kilise bu kelimeyi kişinin Hıristiyan cemaatinden tamamen dışlanmasını ifade etmek için kendi cezai terminolojisine dâhil etmiştir. Aynı zamanda, sapkın düşüncelerden dolayı maruz kalınan aforozu tanımlamak için de kullanmıştır. İznik Konsili'nden II. Vatikan Konsili'ne kadar tüm konsiller kendi dogmatik kanunlarını "*Eğer biri derse, lanetlenmiştir*" şeklinde ifade etmişlerdir.²⁶¹

Günümüz Hıristiyanlığının mimarı olarak bilinen Pavlus da sapkın inanç sahiplerini aforoz ettiğini ifade etmiştir. O, inanmayı ve iyi bir vicdana sahip olmayı reddeden Hymeneus ile Alexander'ı açık bir şekilde aforoz etmiştir.²⁶² Ayrıca ensestlik yapan Korintlileri bizzat kendisi aforoz etmemiş ve Korintlilerin aforozu hak ettikleri yargısına varmıştır. Yine o, Korint papazlarını "*İsa Mesih'in adına*" ve "*İsa Mesih'in böylesi birinin bedenini Şeytan'a yok etmesi için vereceği ve böylece İsa Mesih'in gününde ruhunun kurtuluşa erebileceği*" şeklinde yönlendirmiştir. Havariler de, her iki durumda da isyankârların Şeytan'a teslim edileceğinden bahsetmiştir. Çünkü aforoz edilenler, Kilise'den dışlanarak şeytanın krallığına yerleşmiş olacaklarından onun krallığı Tanrı'nın krallığı sayılan Kilise'ye karşı olan krallıktır. Pavlus'a göre her iki durumda da cezanın amacının günahkârın ıslah edilmesini yani "*küfre bulaşmamayı öğrenebilmesini*", "*ruhunun İsa Mesih'in dönüş gününde kurtuluşa ermesini*" sağlamak olmalıdır.

Pavlus mektuplarında, bir kişiyi aforoz edilmiş olarak görme uygulamasından da bahsetmiştir. Böylece o, melek olsun insan olsun lanetlenmiş kişiyi İsa Mesih'i sevmeyenlere ve onun öğretilerinden farklı bir tavsiyede bulunan herkese karşı uyarılmaktadır. İnançlılar da, Pavlus tarafından günahkâr kardeşlerinin yanında bulunmaktan kaçınmaları konusunda sık sık uyarılmışlardır. Bu tür uyarıların resmi olarak aforoz edilmemiş olsa da, onlar kadar düşük görülen kişilere karşı yapılmış olması muhtemeldir. İnananların, toplumsal ve dini ilişkilerinde onlarla irtibat kurmasına izin verilmeme durumu, Pavlus'un bu tür günahkârların evharistiya (ekmek-şarap ayini) ayinlerinde ve inananların topluca bir araya geldikleri zamanlarda bulunmasına yönelik

²⁶⁰ Galatyalılara Mektup, 1/9.

²⁶¹ Gignac, a.g.e., s. 456.

²⁶² I. Timoteos, 1/19-20; MacEvilly, *An Exposition of the Epistles of Saint Paul*, vol. II, Dublin, 1875, s. 90.

kısıtlama getirdiği izlenimini zihinlerde uyandırmıştır.

Aforoz cezasının Pavlus döneminde tatbik edildiği ve cezalandırmaktan ziyade öncelikle düzeltici ve koruyucu amaçlı olarak kullanıldığı bu mektuplardan anlaşılmıştır. Piskopos mektuplarında ise, Pavlus'un döneminde Kilise'nin disiplinle ilgili meselelerinde resmi ve kabul edilen bir ilerlemeyle geliştiği kendini göstermiştir.

Tüm çağlardaki papalar, kiliseler ve piskoposlar aforoz konusunda Pavlus örneğini takip etmiştir. Aforoz cezası, yalnızca ciddi suçlardan dolayı suçlu bulunan ve tövbe etmeyi ısrarla reddeden bireylere değil, aynı zamanda benzer şekildeki suçları işlemiş olan imparatorlar, krallar ve prenslere de uygulanmıştır. İleriki bölümlerde bu konuda detaylı bilgi verilecektir. Çünkü bu durumu açıklayan pek çok örnek bulunmaktadır. Daha önemli bir husus ise, Kilise disiplininde kaç tür aforoz cezası bulunduğu tespit edilmesidir.

İsa zamanında da varlığını sürdüren anathemaya, Matta ve Yuhanna İncilleri'nde kelime belirtilmeksizin anlam olarak yer verilmiştir.²⁶³ Pavlus da sadece Hıristiyan Kilisesi'nden ihraç edilip fakat henüz şeytana teslim edilmemiş bir kişi için benzer bir cezadan söz etmiştir.²⁶⁴ Fakat o, anathemanın yani lanetlemenin büyük günahların karşılığı olduğunu, ayrıca kendi İncil'inden başka bir İncil'i tavsiye edenin²⁶⁵ ve İsa'yı sevmeyen kişinin inananlar cemaatinden aforoz edilmesinin gerektiğini açıklamıştır.²⁶⁶ Diğer taraftan Pavlus anathema karşılığında beddua, lanet ve küfür gibi anlamları da kullanmıştır.²⁶⁷

İlk başta, kişilere karşı verilen lanetlenme cezası aforoz cezasından farklı değildi. Bununla birlikte, VI. yüzyıl civarında aralarında lanetleme ile aforoz cezaları arasında bir fark oluşmuş ve bu fark Papa IX. Gregorius'un zamanına kadar devam etmiştir. Böylelikle, Tours Konsili'nin bir yetkilisi ölmekte olan bir hırsızın, "*sadece aforoz edilmiş değil aynı zamanda lanetlenmiş*" olduğundan bahsetmiştir. Gratian buyruğunda da şu cümleler yazılmıştır:

²⁶³ Yuhanna İncili, 9/22; 7/42; 16/2; Matta İncili, 18/17; II. Selanıklilere Mektup, 3/14.

²⁶⁴ I. Korintlilere Mektup, 5/5; I. Timoteosa Mektup, 1/20.

²⁶⁵ Galatyalılara Mektup, 1/8-9.

²⁶⁶ I. Korintlilere Mektup, 16/22: "Rabb'i evmeyene lanet olsun. Maranatha!"

²⁶⁷ Elçilerin İşleri, 23/14; I. Korintlilere Mektup, 12/3; Romalıılara Mektup, 9/3; Vahiy, 22/3.

"Engeltrude'nin sadece onu kardeşlerinden ayıran aforoz cezasına çarptırılmadığını aynı zamanda onu İsa'nın bedeninden yani Kilise kurumundan da ayıran anathema/lanetlenme cezasına da çarptırıldığını bilin."

Çoğu Kilise hukukçusu lanetleme ve aforoz etme arasında esasen bir fark olmadığı konusunda hemfikirdirler. Aralarında yukarıda bahsedilen dönem boyunca bulunan görünüşteki farkı, IX. Gregorius'un döneminden önce, aforozun aksine kullanıldığında lanetleme kelimesinin büyük aforozu tanımlamasına ancak aforoz kelimesinin ise, lanetlemenin aksine kullanıldığında, küçük aforozu tanımlamasına bağlamaktadırlar. Gignac, IX. Gregorius'un, aforoz kelimesinin herhangi bir değişiklik yapılmadan kullanılması halinde büyük aforoz olarak anlaşılması gerektiğini ilan edişinden itibaren, cezayı bildirirken aforoz ve lanetleme arasında herhangi bir fark kalmadığını ifade etmiştir.²⁶⁸

Özellikle Roma Papalığı'nda tarif edilen dinsel törenlerde kullanıldığında, aforozun lanetleme ile benzer şekilde adlandırıldığı konusunda bizi bilgilendiren ve Canon Law olarak ifade edilen Kilise Kanunları tarafından kabul edilen ve benimsenen fark da budur.

a. Maranatha

Pavlus Korintililere I. Mektup 16/22'de şunları yazmıştır: "*Her kim İsa Mesih'imizi sevmiyorsa, o kişi lanetlenmiştir (anathema), maranathadır*". John Chrysostom bunun "*Dominus noster venit*" anlamına gelen İbranice bir kelime olduğunu söylemiş ve Tanrı'nın aralarına gelmesine rağmen günah işlemeye devam edenleri kınamak için kullanmıştır. Jerome da bu kelimeyi aynı şekilde yorumlamıştır. Ancak bunun İbranice'den ziyade Suryanice bir kelime olduğunu iddia etmiştir. O, bu kelimeyi Tanrı'nın aralarına geldiğini inkâr edenlere karşı kullanmıştır. Buradan anlaşıldığına göre maranatha aforoz cezasına hiçbir şey eklememiştir. Fakat İsa'nın gelişini inkâr edenlere karşı verilen bu tür bir cezayı ya Yahudiler gibi sözel olarak ya da Hıristiyanlar'da olduğu gibi utanç verici yaşamlar ile ilan etme sebebinden başka bir şey değildir. Jerome gibi Augustine de, maranatha'nın "*Donee Dominus redeat*" anlamına gelen Süryanice bir kelime olduğunu öne sürmüştür.²⁶⁹

²⁶⁸ Gignac, a.g.e., s. 456.

²⁶⁹ Hyland, a.g.e., s. 24.

Maranatha kelimesi eski bir aforoz biçimi olarak neredeyse hiç kullanılmamıştır. Ancak kullanıldığı çok az yerde, "*Tanrı'nın gelişiyile*" veya "*Tanrı'nın gelişine kadar*" anlamlarına sahip olduğu görülmüştür. Maranatha aforoz cezasına başka bir anlam yüklememiş, sadece ciddiyetini artırmıştır.

Hyland'ın ifadesine göre kimi teologların düşündüğü gibi kişiyi sanki hiç bir uzlaşma umudu yokmuşçasına Kilise'den tamamen ayırmış gibi katı bir şekilde anlaşılması gerekir. Zira Hyland, bu tür bir düşünceyi Kilise'ye, ilahi kefarete mantığına ve amacına aykırı düşeceği için yanlış bulmuştur. Maranatha, kişinin günahlarından kurtulabileceği bir cezadır. Şeytana ve onun düşmüş meleklerine teslim edilse de, Kilise, anahtarların gücü nedeniyle, onu tekrardan inananlar topluluğuna kabul edebilir. Ayrıca Kilise, bu amaca yönelik kıyamet gününde bedeninin ölümü ile ruhu kurtuluşa ersin diye ona karşı katı önlemler alır. Tanrı'nın ruhu ile hayat bulan Kilise, günahkârın ölmesinden ziyade dönüşüm geçirmesini ve yaşamasını arzu eder. Bu, maranatha'nın tüm cefalarını barındıran şiddet ve dehşet verici aforoz ifadelerinin kural olarak neden "*tövbekar olmadıkça...*", "*memnun etmedikçe...*", "*ıslah olmadıkça...*" gibi ifadelere yer verdiğini açıklamaktadır.²⁷⁰

Pavlus I. Korintlilere ilişkin mektubunun sonunda şöyle demiştir: "*Eğer bir kimse, Efendimiz İsa'yı sevmese; anathema, maranatha olsun*".²⁷¹ Burada söz konusu metinde "*Notre Seigneur*"²⁷² anlamında iki kelimenin yer aldığı görülmektedir. Bazı yorumcular bu terimi, Yahudilerin daha katı olarak aforoz edilmesini ifade etmek üzere açıklamışlardır.²⁷³ İşte bu duygu, maranatha isminin, anathemadan daha katı ve mücrimi Tanrı'nın yargısına terk eden bir aforoz etmeye mahsus olarak kullanılmasına yol açmıştır. Özellikle VII. asır Toledo Konsilleri'nde yaşanan muhtelif örnekler bu konuya ilişkin olarak nakledilmektedir. Bununla birlikte anathemanın maranatha'nın basit bir anathemadan çok farklı hükümleri ihtiva ettiği söylenemez. Çünkü ölümden önce ıslah olmayan kişiler, daima Tanrı'nın yargısına bırakılmaktadır. En azından 900 yılında yapılan Rennes Konsili'nde okunanlar bu şekildedir.²⁷⁴

²⁷⁰ Hyland, a.g.e., s. 25.

²⁷¹ Korintlilere I. Mektup, 16/22.

²⁷² Efendimiz, Rabbimiz anlamında Fransızca bir kelime olup İsa kastedilmektedir.

²⁷³ Vigouroux, a.g.e. kolon: 549.

²⁷⁴ Vacant, a.g.e., kolon: 1171.

b. Tedavi Edici Aforoz (Medicinal Excommunication)

Tedavi edici aforoz (ἀφορισμός/separatio/ayırma), aforozu gerektirmekle beraber ağır olmayan suçlardan cezaya çarptırılanlar, çok ağır suçlar işlemiş ancak günahlarını kabul eden ve Kilise'den günahlarının bağışlanmasıyla (absolution)²⁷⁵ huzur arayışında olanlar üzerinde uygulanmıştır. Diğer türlerine göre daha hafif olan bu aforozun iki derecesi vardır. Birincisi, bu cezayı çekmekte olanlardan bazıları sadece evharistiya ayinine katılmaktan mahrum bırakılırken, bazıları ise, buna ek olarak, inananların katıldığı ibadetlerden dışlanmış ve kateşizm talebeleri (din eğitimi görenler) ile ibadet etmek zorunda kalmıştır. 269 yılında yapılan Lerida Konsili, belirli iffetsizlik günahlarını işlemekten suçlu bulunanların sadece din eğitimi talebelerinin ibadetleri için Kilise'ye alınması gerektiği kararını vermiştir.

Bu cezanın ikinci derecesi de kişinin evharistiya ayinine katılmasını yasaklayan daha düşük dereceli bir aforoz şeklidir. Bu durum Elvira Konsili'nin (305 ve 306) kanunlarından birinde açık bir şekilde yer almış olup kanun “*Evli olmayan kişiler bakireliğini korurlar, eğer genç kızlardan biri ona tecavüz eden kişiyle evlendiyse bir yıl sonra kefarete mahkûm edilmeksizin uzaklaştırılır*” şeklinde kayda geçmiştir. Hyland'a göre, onların kefaret ayinini kabul etmek zorunda oldukları şeklinde değil, halk kefaretinin çeşitli aşamalarından geçmeye mecbur olmadıkları manasında anlaşılmalıdır. Bu nedenle, cezaları sadece evharistiya ayininden mahrum bırakılmaktan ibarettir. Basil'in hükümlerinde de üç eşliler için benzer bir cezadan bahsedilmiştir.²⁷⁶

Hyland'ın açıkladığı “*medicinal excommunication*”u Bruno Schilling “*excommunicatio medicinalis*” olarak adlandırmış ve “*excommunicatio minor*” da denilebileceğini belirtmiştir. Farklı isimleriyle telaffuz edilen aforoz, V. yüzyılda halka açık tövbe içinde yer alan, farklı dereceleri (stationes poenitentiales) bulunan ve işlenen günah suçlarına bağlı olarak kullanılan bir ceza yöntemi idi. Fakat VI. yüzyılın başlarında bu aforoz farklı bir şekle evrilerek manevi tövbe dereceleri söz konusu olmayıp doğrudan tüm ibadet haklarının kaybedilmesi haline dönüşmüştür. Aforoz cezası alan kişiye yönelik olarak halka açık tövbe uygulanmış, birtakım kutsal işlemlere ve Kilise ile ilgili

²⁷⁵ Absolution: Günah çıkarma/suçun bağışlanması, mahrumiyet veya yasaklama vesilesiyle Kilise tarafından konulan aforozun etkisiz hale getirilmesi ve önceden talep edilmeksizin sözlü ifade edilebilen bir eylemin karşılığı olarak kullanılmıştır.

²⁷⁶ Hyland, a.g.e., s. 28.

belirli faaliyetlere katılabilme imkanı verilmiştir. VIII. yüzyılda aforozun tedavi edici yönünün yeterli görülmesiyle de tövbe dereceleri kaldırılmıştır. Buna göre *excommunicatio* (basit veya küçük aforoz) *anathemanın* (daha büyük aforoz) bir alt kademesi olup onu da *excommunicatio medicinalis* ve *excommunicatio mortalis* izlemiştir. Böylece söz konusu yüzyılda aforoz düzenlenmiş ve suç işleyen kişi *excommunicatio minor/küçük aforoz* ile her türlü ibadetten ve Kilise'yle ilgili her türlü faydadan mahrum bırakılmıştır. Ancak cezalandırılan kişi Hıristiyan topluluğunun bir parçası olmaya devam etmiştir. Buna karşın büyük aforoz ile cezalandırılan kişi Hıristiyan topluluğundan tamamen ayrılmış ve artık Kilise ile bir bağı kalmamıştır. Daha sonraki kanonistlerin farklı anlamalarla farklı uygulamalar yaptıkları görülmüştür. Mesela 503 yılında Symmachus'un (340-402) başkanlığında gerçekleşen V. Roma Sinod'unda halktan olup, aralarından halkça bilinen bir husumet yaşamaları ve bunun devam etmesi halinde aforoz edilmeleri, bu husumeti sürdürmeleri halinde ise Kilise'yle tamamen ilişkilerinin kesilmesine karar verilmiştir. 845 yılında yapılan Meaux Sinodu'na katılan piskoposlar geçerli bir sebep varsa aforozun, eğer sadece yasa tarafından belirlenen durumlar varsa *anathemanın* verilmesi kararına varmışlardır. Aksi durumda ise İl Meclisi'ne başvurulmasını gerekli görmüşlerdir. Roma piskoposu VIII. John'un (İoannes, ö. 882) Almanya'ya yönelik aşağıdaki kararı konuyu açıklayacak mahiyettedir:

*“Bosonis'in Eşi Engeltrudam: Onun aforozu, yalnızca kendisini cemaatten ayıran şey değil, aynı zamanda Mesih'in bedeninden (dolayısıyla Kilise'den) ayıran anathema'yı da bilmeli”*²⁷⁷

Schilling'in “tedavi edici” olarak adlandırdığı aforoz çeşidini Hyland “iyileştirici” kelimesiyle tanımlamayı tercih etmiştir. Her iki otorite de birbirine yakın ifadeler kullanmış olsalar da anlatım farklılığı olduğundan dolayı tedavi edici aforoz ile iyileştirici aforozu ayrı başlıklar altında açıklama yoluna gidilmiştir.

c. İyileştirici Aforoz ve Halk Kefareti

Hıristiyanlığın ilk bir kaç asrında, aforoz ve kefaretin birbirinden ayrılması her zaman kolay olmamıştır. Bunların uygun bir şekilde ayrılabilmesi için, halk kefareti kurumunun çöküşünün yanı sıra, *forum internum* (bireysel alan) veya vicdan mahkemesi

²⁷⁷ Schilling, a.g.e., s. 136-137.

ve *forum externum* (kamusal alan) veya Halk Kilise Mahkemeleri'ne bakmak gerekir.²⁷⁸ Hyland, her halk kefaretinin bir tür iyileştirici aforoz olduğunu, ancak buna mukabil her iyileştirici aforozun bir tür halk kefareti olmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca ona göre halk kefaretinin iyileştirici aforoz cezası ile bağlantılı olmasına da gerek yoktur.²⁷⁹

Halk kefaretinin çeşitli dereceleri iyileştirici aforoz biçimlerini oluşturduğu için, bunları açıklamak yerinde olacaktır. Genellikle dört çeşit halk kefareti olduğu kabul edilmiştir. Kefaretler arasındaki bu ayrımın ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Ancak, III. ve IV. yüzyıllarda bunların genel olarak dört sınıfa ayrıldığı görülmüştür. Birinci sınıf, kefaret giysisi giyen, Kilise'nin dışında bekleyen ve Kilise'ye girerken inananların dualarını isteyen "*flenteler*"den (ağlayanlardan) oluşmaktaydı. İkinci sınıf, "*audiente*"ler (duyanlardan) olup bunlar, dış dehlizde din eğitimi alan talebelerin arkasında beklerdi ve kateşizm ayini boyunca kalmalarına izin verilirdi. Yani seremoninin ardından dışarı çıkarılırlardı. Üçüncü sınıf, kapı ile vaiz kürsüsü arasında duran "*substrati*"lerden (ayağa kapananlardan) veya "*genuflectente*"lerden (diz çökenlerden) oluşmaktaydı. Piskopos, duyanların ve din talebelerinin çıkmalarının ardından, ayağa kapananların üzerine elini koyar ve onlar için inananlarla birlikte dua ederdi. Son sınıf olan "*consistente*"ler (ayakta duranlar), dini ritüellerin tamamına yardım edebiliyorlardı. Ancak adakta bulunamıyorlar veya evharistiya ayinine katılamıyorlardı.

Bekleme yerine göre yapılan bu gruplandırmaların kökeni doğu uygulamasına dayanıyordu. Batı toplumlarında bulunup bulunmadıkları şüphelidir. Monsignor²⁸⁰ Duchesne bu durumu "*Doğu'daki cezai hukukun üç veya dört aşaması Latin ülkelerinde asla gözlemlenmemiştir. Hatta, bu aşamaların doğuda evrensel gözlem çerçevesinde olup olmadığını dahi sorgulayabiliriz*" şeklinde açıklamıştır. Bu uygulamalardan Apostolik Anayasalar'da, 341 yılında yapılan Antakya (Antioch) Konsili'nde veya John Chrysostom tarafından bahsedilmemiştir. Suriye'de tövbe eden günahkarlara karşı büyük bir hoşgörü gösterildiği hem John Chrysostom'un yazılarında hem de Apostolik Anayasa'nın ikinci kitabında yer almıştır.²⁸¹

²⁷⁸ A. Boudinhon, "Excommunication", *The Catholic Encyclopedia*, Robert Appleton Company, New York, 1909, V, s. 678-679.

²⁷⁹ Hyland, a.g.e., s. 28.

²⁸⁰ Monsignor: Katolik kilisesinde yüksek rütbeli papaza denir.

²⁸¹ Hyland, a.g.e., s. 28.

Kilise'nin kefarete disiplinini en katı olarak uygulandığı yüzyıllar IV. ve V. yüzyıllardır. Ancak bu dört sınıf kefaretin ortadan kalkması bu disiplinin hafifletilmesinden ve değiştirilmesinden çok daha önce gerçekleşmiş ve aşırı durumlar hariç halk kefareti yürürlükten kaldırılmıştır.

Halk kefareti ve halktan olan kişilerin aforozlarını ele almışken Kilise dışı (sivil) yöneticilerin durumlarına da bu başlık altında yer vermek gerekir. Erken Dönem'de bu konunun pek ele alınmadığı bir gerçektir. Çünkü henüz devlet tarafından tanınmamış din mensuplarının Kilise dışına etki edecek ne hakları ne kudretleri ne de devlet birleşiminde geçerli güçleri vardır. Ancak din adamları söz konusu güce eriştiklerinde laik prens ve kralları anathema ile karşı karşıya getirmişlerdir. Zira o devirde piskoposlar siyasi manevralarla en yüksek devlet gücünü elinde bulunduranlara karşı kimi zaman bu ağır cezayı vermişler, kimi zaman da sabır ve hoşgörü sergileyerek laiklerle aralarında denge unsuru olarak kullanmışlardır. Bundan dolayı ilk başta kralların aforozları sözkonusu olmamıştır. Halbuki halk kesimi Kilise'nin bu uygulamasına maruz kalmaktaydı.²⁸²

Kilise'nin güç kazanmasıyla birlikte endişe kalkmış ve laik yöneticilerin²⁸³ cezalandırılabilmesinin önü açılmıştır. Mesela Büyük Theodosius (347-395), Piskopos Ambrose'un (337-397) emriyle seremoni eşliğinde tövbe etmek zorunda bırakılmıştır. İmparatoriçe Eudoxia'nın (ö. 404) da hırsı sebebiyle John Chrysostom tarafından Kilise'ye girmesi yasaklanmıştır. Yine Theodosius, kendisine yönelik birden fazla verilen piskopos kararlarının hepsini iptal etmiş ve nihayetinde aforoz edilmiştir. Ama Theodosius'un aforozu kalktığında maruz kaldığı bu sonuçtan dolayı piskopos tarafından kutsanana kadar hiçbir şey yemeyeceğini bildirmiştir. İmparator I. Anastasius (430-518), Piskopos I. Gelasius (ö. 496) tarafından aforoz edilmiştir. Antakya (Antioch) Patriği Anastasius, İmparator I. Justinianus'a (527-565) karşı birden fazla aforoz cezası vermiştir. Aynı durum Romalı Piskopos I. Nicolaus (820-867) tarafından karısı Thietberge'yi (ö. 875) kovup, Waldrade ile evlenmiş olduğundan dolayı Kral II. Lothar'a (835-869) karşı yapılmıştır. Vârisi olmadan ölen Kral Lothar'ın ardından Lothringen'in mülküne konan ve bunu İmparator II. Ludwig'e bırakmak istemeyen Carl d. Kahle de (823-877) aynı şekilde Romalı Piskopos II. Hadrian (792-872) tarafından aforoz

²⁸² Schilling, a.g.e., s. 155-156.

²⁸³ Weltlichen Machthaber: Dönyevi güç, iktidar.

edilmiştir.²⁸⁴

İktidar/dünyevi yöneticiler dünyevi gücün sahibi olmalarına rağmen, Kilise'nin karşısında diğer üyeler gibi görülmüşler ve mevcut Kilise Kanunları'na uymakla yükümlü tutulmuşlardır. Kanunları çiğnedikleri takdirde Hıristiyan camiasının bir üyesi olma hakkını kaybetmiş, Kilise ve ruhaniyetle ilgili bütün dini haklardan mahrum bırakılmışlardır. Piskoposlar açısından bu durum ciddi bir görev olarak algılanmış ve kendilerini bu konuda sorumlu saymışlardır. Zira söz konusu sorumluluğun gereklerini yerine getirmediğinde görevlerinin değerini düşürmüş ve Tanrı karşısında itibarlarını kaybetmiş olacaklardı. Halk nezdinde ise eşit muamele yapmadıkları zaman tarafgirlik göstermiş ve sahip oldukları seviyelerini yine düşürmüş sayılacaklardı.

İyileştirici Aforoz ve Halk Kefareti derecelerinin hangi dönemlerde kullanıldıklarını kesin olarak söylemek zordur. Ancak, küçük aforoz olarak bilinen cezanın takriben Decretals döneminde ortaya çıktığı görülmüştür.²⁸⁵ Aforoz ve derecelerinden bahsetmeden önce, piskoposları etkileyen, genellikle aforoz adı verilen ancak daha ziyade piskoposlara ve ruhbanlara yönelik cemaatten dışlanma şeklinde uygulanan cezai yaptırımdan bahsetmek yerinde olacaktır.

d. Piskoposlara ve Diğer Kademelerdeki Ruhbanlara Yönelik Cemaatten Dışlanma Cezası

Bir piskoposun cemaatinden dışlanması demek, kınanması gereken ve ağır bir cezayı hak eden davranıştan dolayı başka bir piskopos tarafından hem kendi kilisesiyle hem de diğer piskoposlar ve onların kiliseleriyle ilişkisinin kesilmesi demektir.²⁸⁶ Hıristiyan dünyasındaki çeşitli kiliseler, İsa tarafından kurulan evrensel bir kilise ile olan birlikteliklerini sergilemek için genellikle iki yöntem kullanmışlardır. Bunlardan birincisi, cemaat mektuplaşmalarıydı. Bu mektupları piskoposlar öncelikle Roma Başpiskoposu'na olmak üzere diğer piskoposlara bir tür sadakat ve birlik nişanesi olarak gönderirlerdi. Mektuplar belirli bir şekilde formüle edilmiş, bu nedenle de "Formatae" adı verilmiştir. Nitekim, Milevisli Optatus, kendisinin ve kilisesinin Hıristiyan Kiliseleri

²⁸⁴ Schilling, a.g.e., s. 157.

²⁸⁵ Boudinhon, a.g.e., s. 679.

²⁸⁶ Paul Hinschius, *System des Katholischen Kirchenrechts*, Verlag von I. Guttentag, Berlin, 1883, vol. 4, s. 742.

ile birlik içinde olduğunu ispat etmek için, Roma Piskoposu Siricius (384-399) ile iletişim kurduğunu “*Dünyanın tamamı birbiriyle iyi ilişki kurmalı ve ortaklık sözleşmesini yerine getirmelidir*” şeklinde ifade etmiştir.

Birlik taahhüdü şeklinde başka bir kilisenin cemaatinin ve papazlarının kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir. İnananlar dini törenlere kabul edilmiş, papazlar da kendi piskoposlarından aldıkları tavsiye mektubunu sunarak başka kiliselerde görevlerini ifa etmişlerdir.

Piskoposlarca yürütülen cemaatlerden dışlanan bir piskoposun yazılı metinleri (*Litterae formatae*) diğer piskoposlarca kabul edilmiyor ve onunla bu şekilde irtibat kurulmuyordu. Dışlanan piskoposun kilisesinin cemaati ve papazları, ondan tavsiye mektubu alsalar dahi, onunla irtibatını kesen piskopos veya piskoposların kiliselerine kabul edilmiyordu.²⁸⁷

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde, küçük nitelikli belirli suçlardan ceza alan piskoposlar da, piskoposluk cemaatlerine kabul edilmiyordu. Bu ceza, herhangi yasal bir mazereti bulunmadan, dini irade meclislerine katılmayan piskoposlara karşı sıkça tatbik ediliyordu.²⁸⁸ Nitekim, V. Kartaca (Carthage) Sinodu böyle bir piskopos için “*Kilise ’nin sadece kendi cemaatiyle birleşmesi gerekir*” emrini çıkarmıştır. 452’de yapılan Arles Sinodu’nda alınan karar da “*Eğer kişi kendi olmaya önem vermezse, cemaate kendi kardeşi gibi yakınlık duymazsa, yabancılaşır*” şeklindedir. 516 yılında gerçekleşen Tarragona Sinodu da, böyle bir cemaat piskoposunu bir sonraki sinoda kadar diğer piskoposların yardımlarından mahrum etmiştir.²⁸⁹

Piskoposlar cemaatinden bu şekilde dışlanmaya genellikle aforoz adı verilmekteydi. Çünkü bu ceza ile piskopos diğer piskoposların cemaatinden kendisini mahrum bırakmış ya da bu cemaatin dışına çıkarılmıştır (extra communionem). Her ne kadar aforoz olarak adlandırılmasa da daha sonraları kilisesi, rahipleri ve cemaati ile ilgili olarak, bu cezayı alan bir piskoposun statüsü değişmezdi. Sadece piskopos kardeşleri ile olan birlikten mahrum kalırdı. Yani kendi kilisesinin cemaati ile yetinmek zorundaydı.

²⁸⁷ Hyland, a.g.e., s. 30.

²⁸⁸ Boudinhon, a.g.e., s. 697-680.

²⁸⁹ Hyland, a.g.e., s. 31.

Hyland'ın, piskoposlarla ilgili aktardığı aforoz cezası bilgisini Schilling genel olarak ruhbanları konu edinerek vermiştir. Ona göre havariler zamanında din adamlarının aforoz edilemeyeceği görüşü yaygındı. Havariler sonrasında ise ruhbanların ağır suçlardan dolayı makamlarından ihraç edilme ve hatta Kilise'den de tamamıyla dışlanma cezasının uygulandığına dair örneklerle dikkat çekmiştir.

314 yılında Niksar (Neocaesarea) Sinodu'nda, dünyevi suçlar işleyen rahiplere yönelik “*Makamımızı kaybettik ve kefarete/kefaretle geri döndük*” veya “*Yaptıklarından dolayı Kilise'deki unvanlarından atıldıktan sonra tövbe ettiler*”²⁹⁰ sözleriyle içinde buldukları hal ifade edilirken, bu durum aforoz ile değil, ilgili rahibin sadece din adamlığından çıkarılmasına işaret etmiştir. Zira bu şekilde bir tövbe üstlenilmek zorundadır ve söz konusu tövbe de doğal olarak bir aforoz ile ilişkilendirilmemektedir.

341'de yapılan Antakya Sinodu'nda alınan bir karara göre din adamlığı görevini bırakan kimse, görevini bıraktıktan sonra Kilise'yle ilgili işlerle uğraştığı takdirde bu kimsenin din adamı olmayan zümreden de tamamen dışlanması gerekmektedir. Zira bu görev bırakma ile birlikte ilgili din adamı söz konusu unvandan çıkmış, din adamı olmayanlar ile eşit düzeye gelmiş ve kendisinin güncel olarak gerçekleştirdiği suç sebebiyle Kilise'nin aforoz cezasına çarptırılması gerekmiştir.

398 yılında yapılan IV. Kartaca Sinodu'nda da ruhbanların diğer kilise görevlilerine haksız suçlamalarda buldukları takdirde aforoz edilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Yani aforoz ile sadece din adamları cemaatinden ihraç edilmekle kalmayıp, tam anlamıyla anathemadan bahsedildiği gerçeği sarfedilen “*Ve eğer yaptıklarından dolayı herhangi bir engel varsa; din adamları sınıfına değil, ancak azizler cemaatine geri kabul edilebilirler*” cümlesiyle anlaşılmaktadır.²⁹¹

451'de yapılan Kadıköy Konsili'nde ise dünya ile ilişkisi bulunan bir makamı devralan ve bu makamı, kendilerine uyarı yapılmasına rağmen yine de işgal etmeye devam eden ruhban ve keşişlerin aforoz edileceği yönünde kesin ifade kullanılmıştır. Bu karar, 461 yılında gerçekleşen I. Tours Sinodu'nda tekrar edilmiştir. Dayandıkları noktayı da şöyle açıklamışlardır: “*Ruhban, dünyayla ilişkili bir makamı elde etmesiyle birlikte*

²⁹⁰ Schilling, a.g.e., s. 151.

²⁹¹ Schilling, a.g.e., s. 152.

artık ruhbanlıktan çıkmıştır. Böyle bir durumda aforoz etme (Kilise'deki görevinden çıkarma) işleminden söz edilemez. Çünkü artık bu din adamı olmayan kişi pekala aforoz (cemaatten ihraç) edilebilir. Zira din adamı olmayanın aforoz edilebilir olduğu ve din adamlığından çıkma işleminin kendi inisiyatifi ile gerçekleştirebileceği birşey olmadığı aşikârdır. Bu işlemin gerçekleştirilmesi için Kilise'ye ait bir üst yetkilinin onayı gereklidir.”²⁹² Yine aynı konsilde alınan başka bir karara göre, din adamı yabancı bir Diocen'den (piskoposluk bölgesi) görev talebinde bulunmuş, o bölgenin piskoposu tarafından kabul edilmiş ise eski kilisesine geri dönüceye kadar aforoz edilmiş olarak kalmalıdır. Burada “*tandiu excommunicatio manere*” (uzun süreli aforoz) ile anathemadan değil, askıya almaktan bahsedilmiştir. Bu paragrafta verilen birinci durum, haddi aşma ile ilgili olan din adamı cezası, ikincisiyle yani askıya almayla kıyaslanamaz bir hal göstermiştir. Çünkü Codex Romanus'un şu sözleri içermesinden mütevellit daha da anlaşılır bir hal almıştır: “*Karar birlik tarafından askıya alınır.*” Buna ek olarak Trient'deki sinodun da aynı görüşe sahip olduğu yararlanılan kaynakta yer almıştır. Zira yetkili bir piskoposun haklarına benzer haklar ile karışıklık söz konusu olması halinde, her iki kişinin makamlarının derhal askıya alınması gerekli görülmüştür.²⁹³

506 yılında gerçekleştirilen Adge Sinodu'nda aforoz edilen ruhbanın, kendi üstü tarafından bir cezaya çarptırılması halinde, dünya ile ilişkili bir üst makamın koruması altına girmesi yasaklanmıştır. Bu kanunda gerçekten aforozdan bahsedildiği ve sadece din adamlığından çıkma işleminin söz konusu olmadığı, herhangi bir anlam kargaşasına yer vermeyecek şekilde “*Aynı şekilde (yani laik yargıç tarafından savunulan din adamı) Kilise birliğinden atılır*” sözlerinden anlaşılmaktadır.

572 yılında yapılan Braga Sinodu'nda, piskopos, rahip ve diyakonların aforozları konusunda bir haksızlıklığa uğradıklarıyla ilgili şikâyeti ilk önce imparatora iletmeleri halinde, bu kişilerin tüm af imkânlarının kapandığı ve bunların aforoz edilebileceği beyan edilmiştir.²⁹⁴

e. Küçük Aforoz (Excommunication Minor)

Aforoz XII. yüzyılda küçük (excommunication minor) ve büyük

²⁹² Schilling, a.g.e., s. 152-153.

²⁹³ Schilling, a.g.e., s. 154-155.

²⁹⁴ Schilling, a.g.e., s. 153.

(excommunication major) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Büyük aforoz kişiyi cemaatten ve cemaatle ilgili bütün sosyal haklardan mahrum ederken, küçük aforoz onu dini merasimlere katılmaktan mahrum bırakan bir ceza olarak tanımlanmıştır.²⁹⁵ “Küçük” kelimesi hafif bir ceza olmasından dolayı kullanılmamaktadır. Bilakis dini törenlerden mahrum bırakılmak aslında ağır bir cezadır. Ancak, büyük aforoz ile kıyaslandığında derecesi küçük kalmaktadır. Çünkü büyük aforoza göre üç şekilde daha hafif sayılmıştır. Dolayısıyla küçük aforoz:

1. Daha az ciddiyet arzeden ve bazen affedilebilir suçlar için uygulanmıştır.
2. Kişiyi bir çok hakkından ve lütuftan mahrum bırakmamıştır.
3. Günahların bedeli daha kolay ödenebilmektedir.²⁹⁶

Bununla birlikte, küçük aforozun dini törenlerin pasif kullanımından yani, kabul edilmekten mahrum kalma gibi doğrudan bir etkisi de vardır. Teologlar, genel olarak küçük aforoz cezası alan ancak dini törene katılan bir kişinin büyük bir günah işlediğini ifade etmişlerdir. Öte yandan, böyle bir kişinin katıldığı dini törenlerin, belki de Kefaret Töreni hariç, geçerliliğine dair şüphe yoktur. Kabulü sırasında herhangi bir hata yapılmamışsa, -örneğin tövbekârın aforoz edildiğini bilmemesi veya günah çıkaran papazın kötü niyet veya cehalet nedeniyle cezası affedilmemiş olması gibi- bu tören bile geçerli sayılmıştır.

Küçük aforoz cezası verilmiş olan bir kişinin dini bir törene katılarak günah işleyip işlemediğine dair tartışmalar bulunmaktaydı. Genel düşünceye göre, böyle biri ağır bir günah işlememiştir. IX. Gregorius’a göre, kişinin dini törene katılarak günah işlediğini ileri sürse de (peccat autem conferendo: bu şekilde günah işleyenler), kabulüyle ilgili o günah kadar ağır bir günah (graviter) işlediğini söylememiştir. Buna ek olarak, böylesi bir kişinin affedilir bir günah bile işlemediğine dair bir görüş de mevcuttu. Bu görüşe sahip teologlar, IX. Gregorius'un sözlerinin (peccat autem conferendo: günahın verilmesi gerekir), kendisi kabul etmeden kişinin dini bir törene katılmadığı durumları -

²⁹⁵ Klaus Mörsdorf, “Excommunication”, *Encyclopedia de la Foi*, II, Paris 1967, s. 117.

²⁹⁶ Hyland, a.g.e., s. 32.

mesela bir piskoposun Kutsal Emirler verdiği durumları- anlattığını savunmuşlardır.²⁹⁷

Küçük aforozun, teologlar tarafından dolaylı yani papazlık makamına seçilmekten mahrum bırakılmak olarak adlandırılan diğer bir etkisi daha vardır. Dini törenlere kabul edilmekten doğrudan mahrum bırakılan biri, maaşlı papazlık makamından da dolaylı olarak men edilmiş demektir. Çünkü Kilise bu makamı sunarken genellikle söz konusu makamdakilerin emir almasını ve dini törenleri yönetmesini amaçlamıştır. Francis Schmalzgruber küçük aforoz tanımının yer aldığı konu ile ilgili metinde, papazlık makamının *per electionem* (seçimle, seçim yoluyla) olarak kabul edilmesinden bahsedilse de, bu makamın *per collationem* (yetkili tarafından verilen) ve *praesentationem* (takdim edilen) olarak kabul edilmesinin de anlaşıldığını ifade etmiştir. Çünkü *collatio* ve *praesentatio* esasen seçim demektir ve aynı sebep bu üç sınıfta da mevcuttur.

Küçük aforoz, ya ilahi ya da beşeri iletişim kurmaktan kaynaklanır. Ancak *extra crimen criminisum* (suçüstüne suç) ise büyük aforoz uygulanan biri ile gerçekleşir. Küçük aforoz cezasının verilebilmesi için tabii olarak iletişimin günah nitelikli olması gerekmektedir. Bu nedenle, bu tür iletişime izin verilen durumlarda, ceza ortaya çıkmamaktaydı. Ancak, affedilebilir *ex levitate materiae* (hafif ceza) olan bir günah da kişiye küçük aforoz cezası vermek için yeterliydi. Bu kanunun sebebinin, inananlarda büyük aforoz korkusu oluşturmak ve onların aforoz edilenlerle kolayca iletişim kurmalarını engellemek olduğunda şüphe yoktur. Ancak küçük aforoz, affedilebilir *ex imperfecta deliberatione et advertentia* (tam olarak bilinçli ve kasıtlı olmadan) olan bir günahtan dolayı verilmiyordu. Çünkü küçük aforozu gerektiren suçlardan biri işlenmiş olabilir, fakat sonuç itibarıyla isyankârlık ögesi bulunmamaktaydı.²⁹⁸

Aforoz edilen ve iletişim kurulmasının yasak olduğu kişilerin sayısı azaldıkça, küçük aforoz cezalarının sayısı da yavaş yavaş azalmıştır. Geriye sadece iki katlı bir vitandi sınıfı bırakan V. Papa Martin'in "Ad Vitanda" emirnamesinden sonra, disiplinler bir önlem olarak sahip olduğu değer sona ermiştir. O zamandan sonra küçük aforozu çok az önem verilmiş ve "Apostolicae Sedis" (Kutsal Makam/Papalık) emirnamesinin

²⁹⁷ Hyland, a.g.e., s. 32.

²⁹⁸ Hyland, a.g.e., s. 32.

yayınlanmasından sonra tamamen ortadan kalkmıştır. Söz konusu emirnamede bir *latae sententiae excommunication* olan, küçük aforozdan herhangi bir şekilde bahsedilmediği için, kilise üyeleri bu cezanın artık yürürlükte olmadığı sonucuna varmışlardır. Bu karar, Engizisyon Mahkemesi tarafından 5 Aralık 1883 tarihinde resmi olarak onaylanmıştır.²⁹⁹

f. Konsillerle Şekillenen Anathema

Konsillerin, günahkâr ve suçlu Hıristiyanları ve özellikle sapık inanç sahibi kişileri anathema ile cezalandırma alışkanlıkları vardı. 305 veya 306 yılında yapılan Elvira Konsili anathemayı daha evvel tanımlamıştı.³⁰⁰ 325’deki İznik Konsili, İsa’nın tanrısallığını inkâr edenler hakkında anathema ilân etmişti. 343 veya 381 yılları arasında yapılan Laodicée Konsili ise,³⁰¹ Yahudileşmeyi devam ettirenlere karşı anathema tehdidinde bulunmuştu. Takriben 360 yılında gerçekleşen Gangres Konsili’nde anathemayla ilgili 20 karar alınmıştı. Her biri şu formüle göre yazıya dökülmüştü: “*Eğer bir kimse ...; diyorsa, anathema olsun*”.³⁰² Bu formül, 451 yılındaki Kadıköy (Kalkedon) Konsili’nde de bazı kararlar çerçevesinde kabul edilmişti.³⁰³ O zamandan itibaren Vatikan Konsili’ne kadar geleneksel olarak bu formül kullanılmıştı.

Mamafih anathema kelimesinin anlamı, çok az da olsa çağların akışına göre değişmiştir. İlk asırlarda bu kelime, aforoz kelimesinden pek de ayrı anlamda kullanılmamaktaydı. İşte yukarıda adı geçen konsillerde ve daha sonra 633 yılında yapılan IV. Toledo Konsili’nde bile durum böyleydi. Fakat IV. asrın sonundan itibaren, birçok konsil, anathemayı aforozdan ayırmıştır. 567 tarihli II. Tours Konsili, üç monisyondan (uyarıdan) sonra koro olarak CVIII. (108.) pasajın Kilise’nin mallarını yağmalayanlara karşı, Judas’ın lânetine düşmeleri için ve “*sadece aforoz edilmiş olarak değil, fakat dahası anathema edilmiş olarak ölmeleri için ve fevkalâde aforozla çarpılmaları için*” okunmasını istemişti. İki asır sonra 845’de, Maux Konsili’nde şöyle denilmekteydi: “*Yaşamın lanetlenmesi ölümün lanetlenmesidir. (Başka bir deyişle; Yaşarken aforoz edilmek ahiret hayatının da lanetlenmesidir.) Ölümlüler suçu üstlenmeli ve bir şekilde yanlışlarını düzeltmelidir.*”³⁰⁴ Bununla birlikte, af ve bağışlamanın, eğer

²⁹⁹ Hyland, a.g.e., s. 34.

³⁰⁰ Canon 52.

³⁰¹ Canon.29.

³⁰² “Si quis dixerit ...; anathema sit”

³⁰³ Canon 2.

³⁰⁴ Vacant, a.g.e., kolon: 1169.

pişmanlık duyarlarsa, anathemaya çarptırılan suçlulara (günahkârlara) verilebileceği kabul edilmekteydi. 877’de Ravenne Sinodu ve 878’de yapılan II. Troyes Sinodu bir aforozu ihlâl edenlere karşı, bizatihi üç uyarıdan sonra aynı vakiya maruz kalındığında bir anathemaya çarptırılmayı öngörmekteydi. Aynı yıl yani 878’de Papa VIII. Jean şöyle yazıyordu: “Aforoz, kişiyi inananlar cemaatinden ayırır, hâlbuki anathema bizatihi İsa’nın vücudundan ayırır.”³⁰⁵ VIII. Jean’ın bu sözlerini günümüze kadar getiren Gratien Kararı, İsa’nın vücudunun Kilise olduğunu ilave etmiştir. Bu karar, bizatihi kendisi anathema ile aforoz arasında böyle bir ayırım yapmıştır ki buna göre aforoz, sadece Kilise’ye girişten ve İsa’nın kanına ve vücuduna katılmaktan mahrum kılınmayı ifade etmiştir. Hâlbuki anathema, bizatihi inananlar cemaatine dâhil olmaktan mahrum bırakmıştır. Bu ayırım, Decretal’in ikinci kitabında yazılı, III. Celestin’in (öl. 1198) bir kararında yapılmış gibidir. III. Celestin’in halefi olan III. Innocent (öl. 1216), dinî ayinlerden ihraç ile inananlar cemaatinden ihraç arasında, fakat müminler cemaatinden ihraç etmeye mahsus cezaya excommunication (aforoz) adını vererek, aynı ayırımı kabul etmektedir. Az bir zaman sonra, IX. Gregorius (öl. 1276), sadece ibadetlerden mahrum edilme cezasına excommunication minor (küçük aforoz), müminler topluluğundan ayrılmayı gerektiren cezaya da excommunication major (büyük aforoz) adlarını vermiştir. Yine o, kendisinde excommunication’dan (aforozdan) bahsedilen bütün metinlerde söz konusu olanın excommunication major (büyük aforoz) olduğunu da açıklamıştır. İşte Decretal’lerde yazılı olan bu kararlardan sonra excommunication major ve anathema arasında, excommunication’un yapılış tarzındaki merasimin daha büyük ya da daha küçük olmasından başkaca fark bulunmamaktadır. Bu devirden itibaren anathema, ihtiva ettiği hükümler açısından, excommunication major ile karıştırılmıştır. Trent Konsili’nden de bu anlaşılmaktadır.³⁰⁶

Böylece daha evvel tatbik edilen cezalarda anathemanın, belki de sapık mezheplere mensup olma gibi ağır kusurları (suçları, günahları) cezalandırmak üzere uygulandığı sonucu çıkarılabilir. Bunu uygulayan ilk konsillerden ikisi, Laodicée, ve Gangres, anathemayı doktrinal hatalar için olduğu kadar kusurlu hareketler için de kullanmayı kabul etmişlerdi. 869 ve 870 yıllarında yapılan IV. İstanbul Konsili’nde,

³⁰⁵ Vacant, a.g.e., kolon: 1170.

³⁰⁶ Trent Konsili için bkz: *Dogmatic Canons and Decrees* (DCD), The Devin-Adair Company, New York 1912, s. 16-122.

Konsül³⁰⁷ Leon, mezhep sapkınlıklarına karşı anathema hükmü verilebileceği iddiası ile Photius'un anathemaya çarptırılmasını kabul etmemiştir. Çünkü Photius Ortodoks idi. Fakat başka hataları/günahları işleyenlerin de anathema edilebileceği söylendi ve Photius anathema edildi.³⁰⁸ Bu vakıa, hiç olmazsa konsiller anathemasının olağan durumlarda sapık mezhep mensuplarına karşı uygulandığını göstermektedir. Konsil kararları, normal kullanışla, “Eğer bir kimse ...; diyorsa, anathema olsun.”³⁰⁹, tarzı kullanılarak bir anathema doktrini uygulandığında, bu doktrin sapık bir doktrin olduğunu, bu doktrini savunan kişilerin de anathemaya maruz bırakılacağını belirtmişlerdir.

g. Papalığın Anathema Yetkisi (Pontifikal Anathema)

Aforoz cezasını papa, piskopos veya ruhani meclis verebilirdi. Bir piskopos kendi bölgesinde yaşayanlardan sorumlu olup ancak o bölgedeki bir kişiyi aforoz edebilirdi. Papa ve ruhani meclisler ise bütün toplumu veya toplumdan bazılarını aforoz etme yetkisine sahipti. Ponificale Romanum'un üçüncü kitabının *Ordo Excommunicandi et Absolvendi* (Aforoz ve Af Edilme Düzeni) adlı bölümünde, bağışlamayı sağlayacak şekilde üç çeşit aforoz (excommunication) ayrımı yapılmıştır:

1. Aforoz edilen kişilerle ticari münasebetler kuran kişilere uygulanan ve basit bir papazın bile bağışlayabileceği küçük aforoz (excommunication minor) ki, artık bu aforoz çeşidi mevcut değildir.
2. Belirli bir formülü (belirli sözleri) okuyarak piskoposların gerçekleştirebileceği büyük aforoz (excommunication major).
3. Nihayet daha ağır günahlarda icra edilen bir merasimle gerçekleştirilen aforoz niteliğinde olan anathema.

Menekşe rengindeki ayin cübbesini giymiş ve etrafını, kendisi gibi ellerinde yanmakta olan mumlar bulunan on iki papaz sarmış (kuşatmış) vaziyette bir piskopos, merkezî sunak önünde ya da başka umuma açık bir yerde oturur ve şu şekilde son bulan formülle/sözlerle anathemayı açıklar:

“Tüm ortak ve destekçiler, algının bedeni ve kanı ve değişik Hıristiyanların iş birliği ile ve Kiliseler'in ve de (Latince) “limiti sanctæ matris Ecclesiæ il cælo e terra” anlamında olan) insanların sınırlarına saygı göstererek ve inanmayanları aforoz ederek, şeytan ve kara meleklerin lanetlendiğini beyan

³⁰⁷ Konsül: Konsili idareeden şahsa verilen ad.

³⁰⁸ Charles Hefele, *History Des Conciles*, çev. Leclercq, Paris, 1910, IV, § 491.

³⁰⁹ “Si quis dixerit ...; anathema sit.”

ederek, hayat koşullarımızı iyileştirmek için sonsuz ateşi yakmalı ve şeytanın reformlarını yasaklamalıdır.”³¹⁰

Bütün merasime katılan kişiler “*Fiat, Fiat, Fiat*”³¹¹ diye karşılık verirler. Piskopos ve papazlar ellerindeki yanan mumları yere atarlar. Aforoz edilen kişiyle hiç kimsenin münasebet kurmamasını sağlamak üzere, komşu (yakın) piskoposlara ve din adamlarına, aforoz edilme sebebi ile birlikte bir yazı gönderirler. Bu anathema, aforoz edilen kişiyi cehenneme ait kılmış olmaktadır. Ancak bu durum, aforoz edilen kişinin kendisini ıslah etmediği hallerde geçerlidir. Anathema formülü, bu durumu açık olarak ifade etmektedir. Zaten anathema merasiminin devamında Papa, anathema edilen kişinin af edilebileceği formülünü eklemiştir.³¹²

Anathemanın litürjik seremonisi oldukça eskidir. Bu merasim Gratian’ın kendisine ait olup olmadığı tam olarak bilinmeyen ikinci kitabında yazılı olan bir kararda tayin olunmuştur.³¹³ Bu karar, VIII. asrın ortasında, Papa Zacharie tarafından Boniface’a yazılan bir mektupta görülmüştür. Fakat Friedberg bunu, IX. asrın sonunda Prüm papazı Réginon’un bir yazması olarak tanıtmıştır. Zaten Réginon, Papa’da bulunan anathema formülüne oldukça çok benzeyen bir anathema formülü nakletmiştir. Zira Papalığın teamülleri, Papa muhalifi Guibert ve taraftarlarına karşı 1085 yılında yapılan anthemada, Quintilineburgh (Almanya) Konsili’nde tespit edilenlerle aynı olduğu görülmüştür.

Papalığın seremonileri dışında, bazen diğer mezheplerden ve başka formüllerden, özellikle kötü (hain) Judas’a ve diğer İsa düşmanlarına karşı sevkedilen CVIII. (108) mezamirin³¹⁴ resitasyonundan³¹⁵ yani muhtelif konsillerde kendisine atıfta bulunulan resitasyondan yararlanılması mümkündür.³¹⁶

h. Kilisenin Uyguladığı Enterdi (Interdict)

Türkçe’de “*Enterdi*” şeklinde telaffuz edilen ve yasaklama içeren “*Interdict*” Orta Çağ’da Kilise’nin, laik liderlerin davranışları nedeniyle bazen kişiye bazen de bütün bir topluluğa uyguladığı yaptırım olarak tarif edilmiştir. Yukarıda yer alan diğer ceza

³¹⁰ Vacant, a.g.e., kolon: 1170.

³¹¹ Fiat: Emir, hüküm, buyurma, resmi karar, karamame.

³¹² Vacant, a.g.e., kolon: 1171.

³¹³ Joseph Catalan, *Pontificale Romanum Prolegomenis et Commentariis Illustratum*, 2. Baskı, Paris 1852, III, s. 255.

³¹⁴ Makamla okunan Zebur bölümlerine verilen ad. CVIII: 108. Mezmur.

³¹⁵ Resitasyon: Mezmurların yüksek sesle okunmasıdır.

³¹⁶ Catalan, a.g.e., s. 257.

türlerinde olduğu gibi enterdi, kendinden başka kişiler adına “*Rıza gözeterek*” yapılması düşünülen eylemlerden sakındırma amacı taşımıştır. Böylece işlenmesi muhtemel hataları önlemeyi hedefleyerek bireysel ve/veya toplu görev fikriyle bu davranışlar engellenmiş olacaktır. Enterdi, XI. ve XII. yüzyıllara dayandırılrsa da³¹⁷ özellikle XII-XIV. yüzyıllar arasında dikkat çeken bir ceza türü olarak tarihteki yerini almıştır. Bu da “*Klasik Kanonlar Dönemi*” olarak adlandırılan 1140-1317 yılları arasına tekabül etmiştir.³¹⁸ Çünkü bu yüzyıllarda Katolik Kilisesi tarafından enterdi ve aforoz yaptırımları çokça başvurulan caydırıcı unsurlar olmuştur. Konuya örnek teşkil etmesi açısından 1199 yılında III. Innocent’in (1198-1216) Fransa’ya uyguladığı enterdi gösterilebilir. Papa III. Innocent’in ihtarlarına rağmen Fransa Kralı II. Philip (1165-1223) metresinden vazgeçmemiş ve karısına geri dönmesi gerektiği yönündeki çağrıya uymamıştır. Papa, kralın evlilik yasası ve evlenme anlaşmazlıkları konusundaki kilise kurallarına uymaması nedeniyle krallığa enterdi cezasını vermiştir.³¹⁹ Kral II. Philip bu ceza akabinde geri adım atmak zorunda kalmıştır. Diğer bir örnek de III. Innocent’in İngiltere Kralı Jonh’a (1167-1216) verdiği aforoz cezası ile İngiltere’ye uyguladığı ve altı yıl sürecek olan enterdi ilanıdır. Çünkü Kral John 1213 yılında Papalık haklarının garanti altına alındığı “*Golden Bull*” fermanını ilan eden Kral II. Friederich’in yerine onunla mücadele eden Otto’nun safında yer almıştır. Bununla beraber Kral John, Canterbury Başpiskoposu’nun atanması konusunda da Papa ile karşı karşıya gelince kaçınılmaz son yaşanmıştır.³²⁰

1245 yılında ise, Papa IV. Innocent (1243-1254) tarafından aforoz cezası verilerek suçlu sayılan kişilerle bağlantısı olan diğer kişilerin enterdi gibi etkisi dünyevi yaşamla sınırlı olan *Pena Temporalis* (geçici ceza) alabilecekleri kararı onaylanmıştır. Cezanın amacı da, Kilise tarafından belirlenen ağır hataların başkaları için de cezai sonuçlar doğuracağını bilmek, cezai durum gerektiren eylemi işlemekten alıkoymak ya da bunu başaramadığı takdirde gözdağı verilemeyenlere kendilerini suçlu hissettirmek ve böylece durumu telafi etmeye çalışmalarını sağlamaktır. Bununla birlikte enterdi ile elde edilmeye çalışılan diğer bir hedef, hem suçlu ve çevresine hem de bu duruma şahit olan üçüncü şahıslara bu süreçte ve sonrasında psikopojik baskı uygulamaktır. Bu durum üçüncü

³¹⁷ Richard Mathieu, *Freimauerei und Katholische Kirche*, Salier Verlag, Leipzig 2015, s. 206.

³¹⁸ Peter D. Clarke, *The Interdict In The Thirteenth Century*, Oxford University Press, New York 2007, s. 12.

³¹⁹ Clarke, a.g.e., s. 2.

³²⁰ Çoban, a.g.e., s. 111.

kişileri suçluya aktif olarak yardım etmekten, onunla işbirliği yapmaktan, onu desteklemekten ve fiziksel veya sözlü olarak karşı koymaktan alıkoymuştur. XII. yüzyılın sonlarından itibaren kanonistlerde (kilise hukukçuları) başkalarının günahlarına rıza göstermenin bütün yollarının günahın kendisiyle birlikte cezalandırılmayı hak ettiği kanaati oluşmuştur. Başta kilise hukukunun kayda alındığı, *Decretum Gratiani*³²¹ derlemesini kaleme alan Gratian olmak üzere kimi kanonistler, piskoposlar gibi günah çıkarma yetkisine sahip olan ruhbanların, başkalarının günahına karşı çıkmayıp engellemedikleri taktirde ceza çekebileceklerini iddia etmişlerdir. Bu görüşü daha sonraki yıllarda destekleyen Fransız Roma Katolik Teologu Petrus Canter (Peter the Chanter ö. 1197) ve Ferrera Piskoposu Huguccio (ö. 1210) olmak üzere birçok Bolognalı kanonist bütün Hıristiyanların, başkalarının günahlarına -ki günah işleyen hükümdar bile olsa- karşı toplumdaki her ferдин günahı engellemek zorunda olduğu ve bu zorunluluğu ihmal ettikleri taktirde enterdiyi hak edeceklerini savunmuşlardır.³²² Çünkü IV. yüzyılda yaşamış olan Augustinus (354-430)³²³ da Yahudileri, İsa'yı öldürenlerin bu eylemlerini tatbikten alıkoymadıkları için suçlu görmüştür. Dayandığı noktayı Matta 18/15 referansı ile göstermiştir.³²⁴ Petrus Canter de, buradan hareketle yöneticisinin günahına direnemeyenlerin genel bir kınamayı hak ettiklerini düşünmüştür. Bu nedenle hem tebaanın hükümdarlarını günah işlemekten alıkoymayışlarını cezalandırmak hem de ona karşı gelip durumu telafi etmesi için zorlamaya yönlendirmek amacıyla enterdi cezasının verilmesi gerektiğini kanonistlere benimsetmiştir. Enterdinin sınırlarını bu şekilde geniş tutma çalışmalarına karşın IV. Innocent, yalnızca şahısların yanlış yapabileceğini ve bu nedenle sadece onların kanonik bir suç sebebiyle cezalandırılacaklarını yani aforoz edilebileceklerini savunmuştur. Innocent, toplu suçluluk fikrini reddederek bunun yerine toplu sorumluluk anlayışını koymuştur.³²⁵

³²¹ Decretum Gratiani: 1140 yılında Bologna keşişi Gratianus tarafından Kilise Hukuku olarak derlenip toplu bir hale getirilen, kilise disiplin ve kurallarını içeren, ayrıca 3.800 kadar metni ihtiva eden yasalar kitabıdır. Corpus Iuris Canonici'nin birinci bölümü olarak da yer almıştır. 1917 yılındaki resmi Kilise Hukuku'nun yazılmasına da kaynaklık etmiştir. Clarke, a.g.e., s.3.

³²² Peter D. Clarke, *Pope, Church and City: Essays in Honour of Brenda M. Bolton (Medieval Mediterranean: Peoples, Economies and Cultures, 400-1500)*, edit. Frances Andrews, Christoph Egger, Constance M. Rousseau, Printed in the Netherlands, Leiden 2004, s. 84.

³²³ Augustinus: Aziz Augustin olarak da bilinen, Hıristiyan düşünür, filozof ve teologdur. Civitas Dei (Tanrı Devleti), Confessiones (İtiraflar) ve Epistolae (Mektuplar) adlı eserleriyle tanınmıştır.

³²⁴ Matta, 18: 15: "Eğer kardeşin sana karşı günah işlerse, ona git, suçunu kendisine göster. Her şey yalnız ikimizin arasında kalsın. Kardeşin seni dinlerse, onu kazanmış olursun."

³²⁵ Clarke, a.g.e., s. 57-58.

Fransız Kilise Hukukçusu Bérenger Frérol (1250-1323)³²⁶, Béziers Piskoposu iken VIII. Boniface tarafından kendisine verilen görev ile *Liber sextus*'u (Altıncı kitap 1298) derleme çalışmasına katılmıştır. Frérol'ün yokluğunda Béziers piskoposluğunda görev yapan ruhbanlar, VIII. Boniface'ın rahiplerin servetinin Papa'nın rızası olmadan vergilendirilmesini yasaklayan "*Clericis laicos*" adıyla bilinen bullasına/fermanına (1296) aykırı olarak rahipleri vergilendirmişlerdir. Akabinde bull hükümlerine göre, sorumlu ruhbanlar aforoz edilmiş ve şehre enterdi uygulanmıştır. Bu nedenle Frérol, "*Liber De Excommunicatione*" adını verip tez olarak nitelendirdiği eserini kaleme almıştır. Frérol eserinin önsözünde, amacının cezalardan nasıl kaçınılacağını öğretmek olduğunu ifade etmiştir.

Verilen cezalardan yola çıkarak aforoz ile enterdi karşılaştırıldığında, enterdi cezası excommunication major'den ziyade excommunication minor'e daha yakındır. Zira ihraç edilme, lanetlenme ve kilise cemaatinden ayrılma söz konusu olmayıp sadece sakramentlerden mahrum bırakma durumu vardır. Bununla birlikte enterdinin XIII. yüzyılda şekillenmesiyle beraber çeşitlerinin de oluştuğu müşahade edilmiştir. Papa III. Innocent'in İngiltere Kralı John'un hükümdarlığı dönemindeki İngiltere aleyhinde verdiği hükümle birlikte bu çeşitler de belirmeye başlamıştır. Papa ile kilise hukukçuları, kişiler ve ülkeler aleyhindeki enterdiler arasında ayrıma giderek bu ikisi arasındaki farkları ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla, bölgesel ve kişisel enterdi türlerinin hem kullanım hem de uygulama bakımından nasıl farklılaştığını bilmek konunun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

(1). Bölgesel-Genel Enterdi (General Lokal Interdict)

Enterdi, III. Innocent'in papalığının ilk yılında kaleme alınan belgelerde *Generale Interdictum Terre* (bir bölgeye verilen genel yasak) şeklinde tanımlanmış, 1198 yılı itibariyle uygulanan bir karar olarak da yerini almıştır. Böylece piskoposlara ve alt unvanlardaki ruhbanlara "*cum generale interdictum terre fuerit*" (yer -ve/veya- toplum üzerine genel bir yasak koyma) yetkisi verilmiştir. 1199'un başlarında da Papa, Portekiz Piskoposluğu'nun talebi üzerine bu maddeyi netleştirmek yoluna gitmiştir. Neticede

³²⁶ Ayrıca *Liber de excommunicatione* adını verdiği bir tezi olup, 42-53. sayfalar arasını "*De Interdictis*" şeklinde başlık açarak enterdi konusuna ayırmıştır. Eugene Vernay'ın editörlüğünü yaptığı eser 1912 yılında yayımlanmıştır. Eugéne Vernay, *Le "Liber De Excommunicatione" du Cardinal Bérenger Frérol*, éditeur Arthur Rousseau, Paris 1912, s. 42-53.

enterdi bir krallığa, vilayete, hatta bir kaleye ya da kasabaya yasak konulması şeklinde tanımlanmıştır. Papa'nın yaptığı bu tanım, *Compilatio Tertia*³²⁷ ve daha sonra *Liber Extra*'ya³²⁸ dâhil edildikten sonra kanonistik bir kalıp halini almıştır.

Yine III. Innocent 1199 yılında, "*Terra Regis Francorum*" (Fransa) aleyhine bir enterdi hükmü verince, Auxerre Piskoposu, Fransa Kralı'nın Auxerre'de toprakları olmadığı gerekçesiyle kendi piskoposluk bölgesinin bu hükmün dışında kaldığını ileri sürmüştür. Fakat Innocent, kraliyet mülkü ile Fransa Krallığı arasında ayırım yapmamıştır. 1200 tarihli başka bir hükümde Papa, "*totam terram regis Francorum*" (tüm Fransa toprağı) aleyhine verdiği hükmünü "*que regi tunc temporis adherebat*" yani o zaman kraliyet yetkisi altındaki bütün topraklar olarak yorumlanmasının doğru olduğunu söylemiştir. 1270'li yıllarda Franciscan Monaldus'un kilise hukukuyla ilgili derlemiş olduğu el kitabında, bir prensin toprakları enterdi edildiğinde, o topraklarda yaşayan insanların da o prensin egemenliği altında kaldıkları sürece bu cezaya maruz kalacaklarını yazmıştır.

XIII. yüzyılın sonlarında, bir şehir aleyhine verilen enterdi kararının nereye kadar geçerli olduğunu ve "şehrin dışının" nerede başladığını uygulamada tanımlamak zor olmakla beraber bu hususun da üzerinde çalışılmıştır. Çünkü aynı yüzyılda Batı'da, özellikle de papalık topraklarına yakın olan İtalyan şehirlerindeki hızlı nüfus artışı, şehirlerin sınırlarının artık sadece bir sur ile tanımlanmadığı anlamına gelmiş ve şehirlerin etrafında kendi kiliseleri olan banliyöler gelişmiştir. VIII. Boniface'ın (1294-1303) selefi IV. Nicolaus (1288-1292) bu duruma şehrin banliyöleri (çevresi) ile birlikte enterdi ederek karşılık vermiştir. Banliyöler de şehrin valilerinin yetki alanına girdiği için bölgeye verilecek genel bir enterdinin, bu enterdiye sebep olan hükümdarın tüm yetki alanına uygulanmasının gerektiği düşünülmüştür. Dolayısıyla VIII. Boniface, kendi yasası "*Si Civitas*"da bir şehir, kale veya nahiye aleyhine verilen enterdi kararının otomatik olarak banliyöleri ve bitişik binaları da içerdiğine hükmetmiştir. Kilise hukukçusu Johannes Andreae'ye (ö. 1348) göre "*civar*" kelimesi, şehre bitişik binalar ve bu binalara bitişik binalar ve böylece bütün dünyayı kapsayacak bir enterdiyi ifade

³²⁷ *Compilatio Tertia*: Peter of Benevento tarafından 1209 yılında Papa III. Innocent'in kararnamelerinin biraraya getirilerek oluşturulan derlemeye verilen ad.

³²⁸ *Liber Extra*: Papa IX. Gregorius'un kararnamelerine verilen ad olup 1234 yılında yeni bir koleksiyonu oluşturulmuştur.

etmiştir. Bununla beraber Andreae, uygulamada neyin civarda olduğuna, neyin olmadığına karar verme işinin yargıçlara bırakılması sonucuna varmıştır.

(2). *Kişisel Enterdi (The Personal Interdict)*

Bologna’da kilise hukuku üzerine çalışmalar yapmış olan Alanus Anglicus’a (1190-1210) göre, kişisel enterdi sakrament ve kilise ayinlerine erişimden mahrum bıraktığı ancak excommunication major (büyük aforoz) gibi yasal ve sosyal hakların kaybı anlamına gelmediği için aslında excommunication minor (küçük aforoz) ile aynı olduğunu ifade etmiştir. Macar asıllı Dominiken rahip Pavlus Hungarus (1180-1241) da enterdi altındaki kişilerin dava açabileceklerini veya kendileri adına bunu yapmaları için vekil görevlendirebileceklerini belirtmiştir.

Kilise hukukçuları, XII. yüzyılın sonlarına doğru büyük ve küçük aforoz arasında ayırım yapmışlardır. Decretum metinlerinde, özellikle de VII. Gregorius’un 1078 tarihli “*Quoniam multos*”ta yer alan kimi kararında aforoz edilmiş kişilerle iletişim kuranlara uygulanan aforoz cezasını daha düşük bir yaptırım biçimi olarak yorumlanmıştır.³²⁹ Aynı yüzyılın sonuna gelindiğinde, papalık kararnameleri ile bu öğreti onaylanmış ve III. Innocent’in 1199 tarihli “*Nuper a nobis*” adlı kararnamesi ile aforoz edilmiş kişilerle olan iletişimin sadece bu ilişkinin suçta işbirliği teşkil ettiği durumda excommunication major’a yol açacağına hükmedilmiştir. Alanus Anglicus, hiç kimseye bir başkasının günahı nedeniyle excommunication major uygulanmayacağını ancak üstünün suçuna karşılık kişilerin exommunication minor ile cezalandırılabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, bir topluma enterdi uygulandığında, toplumun geri kalanının kaçınılmaz olarak ilişki içinde olduğundan dolayı suçlular ve işbirlikçileri çoğunlukla aforoz edilmiş olurdu. Mesela 1235 yılının Mayıs ayında Savona Piskoposu, önce piskoposa ait bir kalenin tahrip edilmesine şahsen katılan Noli (İtalya) Podestà’sı (üst düzey yetkilisi), konsey üyelerini ve diğer topluluk üyelerini aforoz etmiş, ardından da Noli halkının geri kalanını enterdi ile cezalandırmıştır.

Aforoz ile kişisel enterdi, benzerliklerinden dolayı birbirleriyle karıştırılmış mıdır gibi bir soru akla gelebilir. Çünkü kişisel enterdi ile excommunication minor arasındaki benzerlik göz önüne alındığında, bazı toplumlara karşı verilen cezalarda enterdi

³²⁹ Clarke, a.g.e., s.75.

kastedilirken aforoz uygulandığı ihtimal dahilinde olabilir. Bu terimler 1201'deki Cremona'ya (İtalya) atıfta bulunulan iki papalık kararnamesinde neredeyse birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılmış ve Clarke'ın ifadesine göre, kilise hukukçusu Alanus bundan yaklaşık on yıl sonra bile excommunication minor'u enterdiyle eşit tutmuştur. Bununla birlikte, XIII. yüzyılın başlarından itibaren kilise hukukçuları, kişilere uygulanan bir yaptırım olarak aforoz ile topluma uygulanan enterdi arasında zamanla daha fazla ayrıma gitmişlerdir. III. Honorius'un Paris'in ileri gelenleri ve âlimleri hakkında 1222 yılında verdiği karar gibi, papalar ara sıra da olsa gruplara tam anlamıyla aforoz uygulamışlardır. Ancak bu uygulama 1245'te IV. Innocent tarafından kaldırılmıştır. XIV. yüzyılın ortalarına gelindiğinde kilise hukukçusu Johannes Calderinus, excommunication minor cezasının uygulansa bile nadiren verildiğini, bunun yerini ise enterdinin aldığını söylemiştir.³³⁰

Kilise hukukçuları her ne kadar aforoz ile enterdi arasında ayırım yapmış olsalar da, kişisel enterdi uygulananların aforoz edilenlerle aynı şekilde kilise ayinlerinin dışında tutulması gerektiğini savunmuş olmaları ilginçtir. Nitekim XII. yüzyıl sonlarından itibaren, bölgesel enterdi sırasında papalığın bahsettiği kapalı kapılar ardında ayin yapma özgürlüğünden aforoz ve enterdi ile cezalandırılan kişiler men edilmiştir. IV. Innocent, XIII. yüzyılın ortalarında, enterdi altındaki kişilerin nerede olursa olsun kilise ayinlerinin dışında tutulması gerektiğini savunmuş ve daha sonra VIII. Boniface bu öğretiyi *Liber Sextus* ile kanun olarak onaylamıştır. Aynı şekilde III. Honorius, 1221'de, Macaristan'daki Esztergom ve Veszprém bölgesindeki piskoposların bir kiliseden aforoz edilmiş veya enterdi altındaki kişileri, dini törenlere kabul etmesini yasaklamış ve aksi takdirde cezalandırılacaklarını belirtmiştir.³³¹

Sonuç olarak enterdi her ne kadar XII. ve XIII. yüzyıllarda yoğun bir şekilde yaşanmış olsa da 1917 tarihli kilise hukukunda hem disiplin hem de kefaret cezası şeklinde yer almıştır. 1983 tarihli kilise hukukunda ise sadece disiplin cezası ve kişisel

³³⁰ Clarke, a.g.e., s. 76.

³³¹ Clarke, a.g.e., s. 76-77.

ibadetten mahrum kılma (Gottesdienstsperr) ile sınırlandırılmıştır.³³² 915³³³ ve 1374 nolu kanun³³⁴ maddeleri ve devamında enterdi yer almıştır.

³³² Mathieu, a.g.e., s. 206.

³³³ Mathieu, a.g.e., s. 207. 1983 tarihli Code of Canon Law'da 915. madde şöyledir: "Kendisine afroz veya enterdi (interdict) cezası verilmiş olanlar açık bir şekilde günahlarında inatla ısrar ederlerse kutsal cemaate kabul edilmeyeceklerdir." Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_P39.HTM (Erişim: 12.05.2019)

³³⁴ 1374. Madde: "Kilise aleyhine fesat yuvası teşkil eden bir cemiyete üye olan kimse, münasip bir ceza ile cezalandırılacaktır; fakat bu cemiyette aktif bir rol oynayan veya bu cemiyeti idare eden kimse, yasaklama (interdict) cezası ile cezalandırılacaktır."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONSİLLER VE AFOROZ

I. TARİHSEL SÜREÇTE KONSİLLERDEN ÇIKAN AFOROZ KARARLARI

Bu başlık altında Katolik Kilisesi tarafından kabul edilen konsillerde alınan aforoz kararlarının nedenleri, aforoza giden süreçler ve sonuçları üzerinde durulacaktır. Ancak konsillerde alınan bu kararların ciddiyetine vâkıf olabilmek için “Konsil” hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Latince “Concilium” kelimesinden gelen “Konsil” (Concile, council) terimi sözlükte kurul, meclis anlamında kullanılmıştır. Katolik Kilisesi’nde konsil adı verilen toplantılar vasıtasıyla Hıristiyanların inanç esasları, ibadetler, yönetim veya sosyal hayatla ilgili konulardaki problemlere çözüm kazandırılmaya çalışılmıştır.³³⁵ Bölgesel veya sadece bir mezhebin katılımcılarının yer aldığı, dinsel konuları görüşüp sonunda da karara bağlamak mahiyetindeki toplantılar³³⁶ ise “Sinod” olarak adlandırılmıştır.³³⁷ Bütün Hıristiyan gruplarının veya büyük çoğunluğunun temsilcilerinin katıldığı geniş kapsamlı konsillere de Ekümenik (Ökümenik) Konsil adı verilmiştir.³³⁸

Diğer taraftan konsiller, uygulama şekli olarak üç türlü gerçekleştirilmiştir. Bunların başta geleni Ekümenik/Genel Konsil olup Papa’nın yönettiği ve akabinde alınan kararları onayladığı konsillerdir. Bu konsile tüm kardinal, patrik, primat, başpiskopos, piskopos ve başrahipler davet edilirler ve müzakerelerde oy kullanma hakkına da sahiptirler. Konsilin kararları, bağlayıcılığını Papa’nın onaylaması ve ilan etmesinden almıştır.³³⁹

Konsillerin ikinci türü, papanın izni ile bir ülkenin piskoposları tarafından gerçekleştirilen konsillerdir. Bu konsillere papa tarafından belirlenen üst düzey

³³⁵ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, I. Basım, Ekim 1998, s. 222.

³³⁶ Gündüz, a.g.e., s. 342

³³⁷ Brian E., Daley, “Councils”, *The Encyclopedia of Religion*, IV, ed. Mircea Eliade, New York, s. 125.

³³⁸ Gündüz, a.g.e., s. 223; Schaff, a.g.e., s. 8.

³³⁹ P. Trudel, “Council”, *A Dictionary of Canon Law*, B. Herder Book Co., London 1920, s. 61.

yetkililerden biri başkanlık yapar. Tüm başpiskopos, piskopos, idareci, başrahip, katedral danışma kurulu üyeleri, yüksek rütbeli ve küçük rütbeli din adamları oy kullanma hakkına sahiptir.³⁴⁰

Konsillerin üçüncü türü ise her kilisede, kiliseye ait yetki sahasında, en az yirmi yılda bir düzenlenen konsillerdir. Başpiskopos ya da onun yokluğunda, eyaletin kıdemli piskoposu, başkanlık edeceği konsilin yapılacağı il ve yere karar verir. Başpiskopos, piskopos ve başrahipler, komşu eyaletlerde yapılacak olan konsillere katılırlar. Manastırlardaki manastır üst düzey yöneticileri de konsile katılmaları için davet edilirler. Başpiskopos, piskopos ve genel kurullarda oy kullanma hakkına sahip olanlar burada da aynı haklara sahiptir. Katedral bölümü ya da piskoposluk bölgesi danışmanlarının ise iki kişiden oluşan bir heyet göndermeleri gerekir. Ancak katılanların oy kullanma hakları yoktur.³⁴¹

Katolik Kilisesi tarafından gerçekleştirilen ekümenik konsiller -farklı sınıflamalar bulunsa da- çağlara göre tasniflendiğinde beş başlık altında toplanabilir:

1. Antikite (Eski Çağ) Konsilleri
 - a. İznik Konsili (325)
 - b. I. İstanbul Konsili (381)
 - c. Efes Konsili (431)
 - d. Kadıköy Konsili (451)
 - e. II. İstanbul Konsili (553)
 - f. III. İstanbul Konsili (680)
 - g. II. İznik Konsili (787)
 - h. IV. İstanbul Konsili (869)
2. Orta Çağ Konsilleri
 - a. I. Lateran Konsili (1123)
 - b. II. Lateran Konsili (1139)
 - c. III. Lateran Konsili (1179)
 - d. IV. Lateran Konsili (1215)
 - e. I. Lyon Konsili (1245)

³⁴⁰ Trudel, a.g.e., s. 62.

³⁴¹ Trudel, a.g.e., s. 62.

- f. II. Lyon Konsili (1274)
- g. Vienne Konsili (1311)
3. XV. Yüzyıl Konsilleri
 - a. Constance (Konstans) Konsili (1414)
 - b. Bale-Ferrare-Florence Konsilleri (1431)
4. Reform Devri Konsilleri
 - a. V. Lateran Konsili (1512)
 - b. Trent Konsili (1545)
5. XIX. ve XX. Yüzyıl Konsilleri
 - a. I. Vatikan Konsili (1869-1870)
 - b. II. Vatikan Konsili (1962-1965)

Yukarıda yer alan sıralama esas alınarak, adı geçen konsillerde çıkan aforoz kararlarından örnekler sunulacaktır. Fakat -bazı sinodlar da dâhil olmak üzere- konsillerde alınan bütün aforoz cezaları değil, bilakis Hıristiyanlık tarihine not düşülen vakalara yer verilecektir. Konuyu daha bütüncül şekilde gözlemleyebilmek için bahsi geçen konular: V. Yüzyıla Kadar Düzenlenen Konsillerde Aforoz, V. Yüzyıldan XI. Yüzyıla Kadar Düzenlenen Konsillerde Aforoz ve XI. Yüzyıldan XXI. Yüzyıla Kadar Düzenlenen Konsillerde Aforoz olmak üzere üç başlık altında verilecektir. Ayrıca konsillerle ilgili olmadığı halde -önemine binaen- münferit aforoz vakalarına da ana konudan ayrılmadan değinilecektir.

A. V. YÜZYILA KADAR DÜZENLENEN KONSİLLERDE AFOROZ

Tarihsel süreçte konsillerin, günahkâr ve suçlu terimlerini kullandıkları kimi Hıristiyanları ve sapkın ilan ettikleri inanç sahiplerini aforoz ile cezalandırdıkları bilinen bir gerçektir.³⁴² Verdikleri bu cezayı/cezaları Kilise Kanunlarına dayandırmışlardır. Mesela Kenneth Pennington, oluşan Hıristiyan Kilise Kanunu nüvelerinin ilk yüzyıllarda üç eserde görüldüğünü ifade etmiştir. Yazarları bilinmeyen *Didaché*, *Didascalia*

³⁴² Önceden yazılmış ayrı ayrı bulunan Dekret Gratian, kilise cemaatinden ihraç hükmünün genel ön şartı olarak, *monitio canonica*'nın (uyarı yasası) gerekliliğine ilişkin 12. yüzyılın doktrini geliştirilmiştir ve sonra III. Lateran Konsili'nde (1179) yasal olarak tasdik ve kabul edilmiştir. Paul Hinschius *Katholischen und Protestanten Kirchenrecht in Deutschland*, Verlag von I. Guttentag, Zweiter Band, Berlin 1895, s. 12.

Apostolorum ve Hippolytus'a atfedilen *Traditio Apostolica* adlı eserlerin, kendilerini havarilerin otoritesine dayandırmak gibi ortak özellikleri vardır. Dolayısıyla kaynak kabul edilen bu eserlerde doktrin ve ibadet konuları yer almıştır. Bununla birlikte din adamları için hükümleri açısından kendilerine rehber olan Kitab-ı Mukaddes'e dayanmışlardır. Söz konusu eserlerin hukuki hükümleri içeren bir mahiyet taşımadığı bilinmektedir.³⁴³ Bundan dolayı aforoz cezasının kanunlarda belirli bir şekilde yer almasının tek dayanağı alınan konsil kararlarıdır.

Konsillerin ve sinodların başlangıç tarihini II. yüzyılın ikinci yarısına kadar götürmek mümkündür. “*Krizler Devri*”³⁴⁴ olarak adlandırılan III. yüzyılda birçok konsil ve sinodun toplandığı Hıristiyan kaynaklarında mevcuttur. Fakat bu toplantıların bağlayıcılığı o bölgenin yerelliğinden öteye geçememiştir. Bu durum Konstantin'in İznik Konsili vasıtasıyla Hıristiyanlığı dizayn edip Roma nizamı resmîyetine dönüştürülmesine kadar sürmüştür.

İlk dört ekümenik konsil olan İznik, I. İstanbul, Efes ve Kadıköy konsillerinde alınan kararlar genelde Kilise iç disipliniyle ilgili olmuştur. “*Kanon*” (Canon) teriminin kural, karar anlamında kullanılmaya başlanması da bu döneme denk gelmiştir. Yine Konstantin tarafından piskoposlara Hıristiyanların dindaşlarıyla aralarında çıkan anlaşmazlıklardan dolayı yürütülen davalara bakma yetkisinin verilmesini hatırlamak gerekir. Çünkü Konstantin'in vermiş olduğu söz konusu yetkinin kapsamı bilinmemekle birlikte Kilise Mahkemesi'nin ortaya çıkışı bu yetkiye dayandırılmıştır.³⁴⁵

Alman Teolog ve Hukukçu Bruno Schilling kilise cezalarının doğuşu ve gelişimiyle ilgili yazmış olduğu eserinde, ilk dört yüzyıllık süreçte kısmen belirlenmiş kilise yasaklarına konsillerden çıkan kararnameler eklenerek kanunların oluşmasının devam ettiğini ifade etmiştir. Piskoposların, imparatorluğun tanıdığı serbestlik çerçevesinde mevcut güçlerinin artmasıyla mevzuatlarının içinde yer alan aforoz etme hakları/yetkileri de o oranda gelişme göstermiştir. İnanan halkın hakları azalmış, buna karşın mutlak itaatleri istenmiş ve dolayısıyla Kilise kendi iktidar gücünü arttırmıştır.³⁴⁶

³⁴³ Pennington, a.g.m., s. 1-2.

³⁴⁴ Ostrogorsky, a.g.e., s. 25.

³⁴⁵ Tuncay Başoğlu, “Hıristiyan Hukuku”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı IX, yıl 2007, ss. 25-66, s. 39.

³⁴⁶ Schilling, a.g.e., s. 119.

Konstantin'in, inançla ilgili durumların Kilise tarafından inceleme ve hüküm verme haklarını piskoposlara vermesiyle Kilise'de yeni bir dönem başlamıştır. Piskoposlar kendi ardıklarını tayin etmişler ve aforoz cezasını haklı gösterecek olan daha katı uygulamalarda bulunmuşlardır. Schilling'e göre dayandıkları nokta Kilise'nin, Kartaca Piskoposu Thascius Caecilius Cyprianus'un (200-258) "*Kilise dışında kurtuluş yoktur*" şeklindeki ifadesinin manevi kılıç olarak temsil edilmesidir. Bu sadece Kilise'yle değil, aynı zamanda Tanrı ile olan birlikteliğin de ifadesidir. Bu görüş IV. yüzyılda yaygınlaşmış, Augustinus tarafından en kararlı şekilde savunulmuş ve daha sonraki dönemlerde de Kilise tarafından kabul edilegelmiştir.

325 İznik (Nicaea) Konsili'nde alınan kararlara istinaden bir piskopos tarafından aforoz edilmiş kimse o piskopos ölünceye kadar Kilise'nin başka gruplarına kabul edilmeyeceği teyit edilmiştir. Piskopos öldüğünde, onun halefi veya halefinin bulunmadığı takdirde bir üst makamdaki Başpiskopos veya Patrik/Papa tarafından aforoz kaldırılabilir. Eğer bir piskopos aforoz edilmiş kişiyi bilgili ya da yetkili bir piskoposun iradesi olmadan, inananlar topluluğuna geri alırsa o zaman 390 yılında yapılan II. Kartaca Sinodu'na göre aforoz edilmiş kişi tarafından işlenen suçun ortağı olarak değerlendirilir ve bu nedenle de piskoposların cemaatinden dışlanır. Diğer taraftan bu cezaya karşılık gelen bir suç işlemiş olmasına rağmen, ahlâksızlıktan ve din adamlarının ya da sivillerin kurallarına karşı açık bir şekilde suçlu bulunamadığı takdirde ceza verilemez. O zaman suç ya itiraf edilir ya da o suç sebebiyle maddi ceza verilir. Bu nedenle kendisine aforoz cezası verilmiş olan kişi, verilen cezanın işlemiş olduğu suçtan daha ağır olduğu kanaatinde ise o zaman İznik Konsili'nin kararlarına göre İl Kilise Sinod'una gitmekte serbesttir.³⁴⁷

İl Sinod'una başvuran kişinin itirazına binaen verilmiş olan cezanın adil mi yoksa nefret/kin sebebiyle mi verildiği veya bu ceza verilirken tarafsız olunup olunmadığı gibi durumlar araştırılır. Aforoz edilen kişi, bu tür bir sinodun tayin edilmesine ve sinodda söz konusu cezanın feshedilmesine kadar verilen cezaya boyun eğmek zorundadır. Ta ki kurul veya kendisini aforoz eden piskopos tarafından cezası kaldırılana dek inananlar topluluğundan dışlanmış olarak kalır. Diğer durumda suçlu olarak derhal yargılanır.³⁴⁸

³⁴⁷ Schilling, a.g.e., s. 120-121.

³⁴⁸ Schilling, a.g.e., s. 122.

Apostolik kanonlarda yer almamasına rağmen verilen aforoz cezalarının süresiyle ilgili olmak üzere kalıcı ve geçici şeklinde birtakım düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. *Excommunicatio perpetua* (süresiz) ve *Excommunicatio temporalis* (geçici) arasındaki fark ağır suçlar açısından 313 yılında yapılan İlliberis³⁴⁹ Sinodu'nda görüşülmüştür. Suça karşılık hafif kalan *excommunicatio temporalis* zaman zaman ciddi suçlar için kullanılmıştır. Burada aforoz açısından iki durum görülmüştür. Buna göre suçlu ölmüş olsa bile Kilise topluluğuna geri alınmaz ve Kilise Meclisi bu hükmü “*nec in fine eum communionem accipere*” (sonuç olarak cemaate almayın) şeklinde ifade etmiştir. Diğer taraftan ölüm anında yapılan günah çıkarmanın kabul edilmesiyle suçun hafifletildiği “*Kilise cemaatine ve brliğine kabul edilecekler, fakat cemaat toplantularından uzak tutulacaklardır*” cümlesiyle açıklanmıştır. Anlatılan bu ikinci vaka için Kilise Meclisi kısa olmakla beraber süresi belirlenmemiş olan ve üst makamın takdirine bırakılan bir süre için “*pauco tempore*” (kısa zaman) ve “*vt debeat emendari*” (değişiklik yapılabilir) sözlerini kullanmıştır.³⁵⁰

İşlenen suçlara göre verilecek olan iki, üç, beş, yedi veya on yıllık sürenin zaman açısından bir yıl içinde belirlenmesi gerekir. Yani IV. yüzyılın başlarından itibaren belli sınırlamaların, yoksun bırakmaların yanında bir süre için Kilise cemaatinden aforoz edilme şeklindeki dışlanma cezasının da verildiği görülmüştür.³⁵¹

İşlenen günahlar her zaman İsa Mesih'in bedeninden tam ayrılmayı gerektirmiyordu. Mesela küçük sayılan (*excommunication minor*) günahlara karşı daha hafif bir disiplin cezası olarak kabul edilen halka açık tövbe uygulaması vardı. Diğer taraftan çeşitli derecelere göre Kilise'ye girişin veya sadece evharistiya gibi belirli ibadetlere katılımın yasaklanması getirilirdi. Bu dışlamalar da aforozdan sayılıyordu. Bu tip aforozda topluluğun cezalandırılmasının gerçekleşmediği, bunun yerine ceza alan kişide iyileşme görüldüğü için Augustinus (354-430) tarafından “*excommunication medicinalis*” olarak belirlenmiştir. O, “*Degradare*” (rütbeyi indirmek, düşürmek) ile ruhbanların görevlerinden doğan haklardan, “*excommunicare*” ile de halktan olan

³⁴⁹ İlliberis: İspanya'nın güneybatısında bir şehir adı. Sinodlar da yapıldıkları şehir ile adlandırılmıştır.

³⁵⁰ Schilling, a.g.e., s.122.

³⁵¹ Schilling, a.g.e., s. 123.

kişilerin ibadet -evharistiya haricinde- ve Kilise hizmetlerinden veya en azından kutsal olandan sakındırılmak suretiyle tedavi edilecekleri görüşündedir.³⁵²

Bu sonuç eski/kadim Kilise’de iki tür aforozun olduğunu göstermiştir. Sonradan “*anathema*” ismini alan “*excommunication mortalis*”³⁵³, daha sonra “*excommunication major*” olarak adlandırılmıştır. Fakat bir süre sonra “*anathema*”dan ayrılan ve yeni kanunlarda “*excommunication minor*” olarak belirtilen “*excommunication medicinalis*”, bu işlenen suça ve Tanrı’nın Kilisesi’nin yasaklarına karşı geldiğinde “*excommunication major*” olarak kabul edilmiştir. Ancak eski kaynaklarda yer alan “*excommunicatio*” kelimesi “*excommunication mortalis*” anlamına gelmemiştir. Kilise cemaatinden tamamen çıkarılmış olan kişiler aynı zamanda “*Yaşayanlar Kitabı*”ndan da silinerek lanetlenme yasağı yoluyla şeytanla beraber sonsuz ölümlü cezalandırılmıştır. Bu nedenle, isimleri “*Dyptichis*”den yani yaşayan ve ölen inananların listelerinden de silinmiştir.³⁵⁴

IV. yüzyıldan itibaren gizli günahlardan veya suçlardan dolayı halka açık tövbeyle *excommunication minor* yani *medicinalis* gerekli olmakta iken aynı kişileri *excommunication mortalis* ile cezalandırmak söz konusu olmamıştır. Zira İsa’nın bedeninden tamamen uzaklaştırma yani Kilise cemaatinden tamamen dışlama sadece Kilise’nin takdirinde olan ve sağlam bir gerekçeye dayandırılması icap eden bir işlemdir. 405 yılında Roma Piskoposu I. Innocent’e (379-417) ait yönergede ve 419 yılında gerçekleşen VII. Kartaca (Carthago) Sinodu’nda alınan karar da bu minvaldedir. Anılan kararlara göre bir piskopos, kendisine güvenerek suçunu itiraf eden kişiyi aforoz etmeye yeltenmemelidir. Şayet suç, bu itirafın dışında başka bir şekilde kanıtlanmamış ise o takdirde piskoposun ihraç edilmesi söz konusu olur. Bu sebeple *excommunication mortalis* sadece açık ve bilinen yani işlediği suçu mahkemede itiraf eden veya suçüstü yakalananların işlediği günah ya da suçlar için uygulanmıştır. Origene ve Augustinus tarafından belirlenmiş olan bu gereklilik, Justinianus tarafından kanunlaştırılmış olup takip eden dönemde de geçerliliğini sürdürmüştür.³⁵⁵

³⁵² Schilling, a.g.e., s. 125.

³⁵³ Excommunication Mortalis: Etkileri sivil hayatta devlete karşı olmayıp, tamamen dini bir durumdu. Bu ceza ibadetle ilgili bütün haklardan çıkarılıp, ancak ortak yaşamdan doğan hak ve gereklilikleri yerine getirebileceklerini ifade ederdi. Bu cezayı alan kişilerden, kilisenin uyarıları ve mahkûmiyetleri nedeniyle gönüllü olarak kaçınılırdı. Schilling, a.g.e., s.131.

³⁵⁴ Schilling, a.g.e., s. 125.

³⁵⁵ Schilling, a.g.e., s. 147.

Kişilere verilen aforozun bazen de bütün bir kilise cemaatine verildiği ilk beşyüz yılda görülmüştür. Bir kilise, başka bir kilisenin Ortodoks (sahih) kabul edilen bir doktrinini reddettiğinde, kiliselerden biri diğerine, bazen de karşılıklı olarak birbirlerine aforoz cezası verirlerdi. Bu da konsiller açısından kolaydı, çünkü o zamanlar genel bir inanç standardı henüz yoktu. Yani sapkınlık kavramı kiliselere göre değişiklik gösteriyordu. Aforoz kararları yalnızca kilisenin düzenlediği meclislerde alınırdı. Böyle bir örnek 194 yılında, Roma Piskoposu³⁵⁶ I. Victor'un (ö. 199), Paskalya'nın Diriliş Günü'nde değil de Yahudilerle aynı gün yani 14 Mart'ta kutlanması gerektiğini iddia eden Asyalı Piskopos Polycrates'i ve tüm kilisesini aforoz etmesi şeklinde vuku bulmuştur. Roma Piskoposu I. Stephen, 253 yılında Afrika Kilisesi'ne karşı aynı ceza kararını almıştır. Çünkü onlar Nouatianus'un görüşünü benimsemişlerdi. Onu takip etmekten vaz geçip “*dini inançları doğru olanların*” arasına yeniden alınacaklarsa, tövbe edenlerin yeniden vaftiz edilmesi gerekiyordu. Buna karşı Roma Kilisesi, Cornelius'un görüşüne dayanarak diğer kiliselerin müdahale etmesine izin vermiştir.³⁵⁷

Bu dönemle ilgili bahsedilmesi gereken konulardan biri de mektuplardır. Çünkü söz konusu mektuplar kiliselerarası bilgilendirme yazılarıdır. Çeşitli kiliseler, kendi aralarında inanç birliğini kısmen korumuş, fakat aynı zamanda ilgili kilisenin kanunlarından, kilisede gerçekleşen güncel ve önemli olaylardan birbirlerini bilgilendirmişlerdir. Mesela Eusebius, bu tür bir mektubu anlatmıştır. 269 yılında gerçekleşen II. Antakya (Antiocho) Sinodu'nda bulunan Roma Piskoposu Dionysius, İskenderiye Piskoposu Maximus, Mesih'in tanrısal kökenini reddettiği yani savunduğu ikili doğa öğretisiyle tanınan Pavlus'un bu görüşünü bırakmasını istemişlerdir. Kurtuluş ümidi göremeyen Pavlus da kendi öğretisini reddetme yoluna gitmiş fakat görevinde kalamamıştır. II. Antakya Sinodu'nda onunla ilgili görevine son verme kararı çıkmış ve çevre kiliselere bildirilmiştir.³⁵⁸ Bir de tavsiye veya referans denilebilecek türde mektuplar vardı. Rahiplerin ya da kişilerin, yetkili bir piskopostan aldıkları mektuplar,

³⁵⁶ Roma Kilisesi'nde piskoposluk makamı için kullanılan “Papa” unvanı V. yüzyıla kadar genelde revaçta idi. V. Gregor'un (996-999) Milan Başpiskoposu'nu söz konusu unvanı kullanmaktan men etmesiyle “Papa” unvanı sadece Roma Piskoposları'na hasredilen bir unvan haline gelmiştir. VII. Gregor (1073-1085) ile resmîyet kazanmıştır. Dolayısıyla buradan itibaren VII. Gregor dönemine kadar “Piskopos” unvanı kullanılacaktır. Çoban, a.g.e., s. 219-220.

³⁵⁷ Schilling, a.g.e., s. 127.

³⁵⁸ Schilling, a.g.e., s. 128.

gittikleri yerdeki dini bir kurumu idare etmek ya da cemaat olarak kabul edilmek üzere yabancı bir kiliseye yazılmışlardı.³⁵⁹

1. İlk Üç Yüzyılda Aforoz

I. yüzyılda putperestlikten Hıristiyanlığa geçen inananların durumu, havari tanımı, cemaatin nasıl ve kim tarafından idare edileceği gibi konular 52 yılında yapılan Havariler Toplantısı'nda görüşülüp karara bağlanmıştır.

II. yüzyıl Hıristiyanlar'ın karakter olarak Yahudilik'ten ayrılıp Greko-Romen inancın etkisine girdikleri yüzyıldır. Kilise Babaları, çıktıkları misyon seyahatlerinde bir taraftan İsa'nın mesajını ulaştıkları insanlara öğretirken diğer taraftan da bu insanların Yunan felsefesinden ve dolayısıyla çok tanrılı dini yapılarından etkilenmişlerdir. Bu durum Hıristiyan inanç sistemine yerleştiği gibi İskenderiye Okulu'nu ve bir asır sonra teşekkül eden Antakya (Antiochia) Okulu'nu da etkileyerek kendini göstermiştir. Pratikte ise Hıristiyan olan Yunanlı, Mısırlı ve putperest Romalılar eski inançlarını yeni dine taşımışlardır. Adoptionizm³⁶⁰ ve Doketizm³⁶¹ gibi akımların çıkış sebebinin de buna bağlamak mümkündür.

II. yüzyılda Origenes (184-253), Plotinus'un bu karakteristik özellikleri taşıyan Güneş Kuramı'yla Tanrı Baba'nın Kelamı'nı ilişkilendirerek açıklamalarda bulunmuştur. Origenes'e göre her şeyin kaynağı olan Tanrı Saf Ruh'tur. Oğul İsa Mesih de bu kaynaktan bir fiil vasıtasıyla doğmuştur. Dolayısıyla Oğul ilk doğandır. Yuhanna İncili 1/18 ve 3/16-18'de yer alan "*Tanrı'nın biricik Oğlu*" ifadesini "*Baba'nın hemcinsi*" olarak yorumlamış ve ona göre Logos'un gövdelenmesi (İnkarnasyon) herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır. Yani İsa'nın gövdesinde yer alan insani ruh, bir ek olarak görülmelidir. Origenes söz konusu bu görüşlerinden dolayı aforoz edilmiştir.³⁶²

³⁵⁹ Schilling, a.g.e., s. 128.

³⁶⁰ Adoptionizm: İsa'nın tabiatının ilahi olmayıp insan vasfıyla doğduğu, 30 yaşında vaftiz olmasıyla beraber Tanrı'nın evlatlığı mertebesine eriştiği üzerine geliştirilen doktrine verilen addır. En tanınmış temsilcisi 260-268 yılları arasında Antakya Patriği olan Samsatlı Pavlus'tur. Sakin Özışık, "Pavlikan Kilisesi ve Eski Hıristiyan Heresileriyle İlişkisi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (CÜİFD)*, XIV, sayı 2, Sivas 2010, ss. 505-533, s. 525.

³⁶¹ Doketizm: İsa'nın haça gerilme meselesinde gerçekleşen bir mucize ile onun yerine Yudas Iscariot veya Cyreneli Simon'un gerilmiş olduğu doktrinine verilen addır. Bogomiller ve Catharlar gibi heresi grupları Doketizm'i benimsemişlerdir. Şinasi Gündüz, "Doketizm" *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Konya 1998, s. 99-100.

³⁶² Çelik, a.g.e., s. 78-80.

Yine Hıristiyanlık açısından II. yüzyılın önemli bir ismi de Marcion'dur (85-160). Sinoplu bir piskoposun oğlu olarak I. yüzyılın sonunda dünyaya gelen Marcion, hocası Suriyeli bir gnostik olan Cerdo'nun inanç doktrinini benimsemiştir.³⁶³ Roma Katolik doktrinine aykırı öğretileriyle beraber ilk heretik Hıristiyan mezhep kurucusu olarak tarihe geçmiştir. Çünkü Kilise Babaları onu, ferdin kurtuluşunu İsa Mesih'e olan inanca bağlamasının yanında hem düalizmi esas alması hem de zühd hayatına önem vermesiyle gnostik bir heretik olarak nitelendirmişlerdir. Marcion'un, İsa'nın mesajı karşısında Eski Ahit'in durumu hakkında görüşlerin açıklanıp, yapılan tartışmalar sonucunda bir karara varılması için önerdiği toplantı Kilise tarafından reddedilmiştir. Ayrıca piskoposluk seviyesine denk bir makama ulaşmak adına Katolik Kilisesi'ne bağışladığı yüksek miktardaki meblağ da kendisine geri verilmiştir. Bu gelişmelerin nihayetinde Marcion, 144 yılında önce yargılanmış ardından da Kilise tarafından aforoz edilmiştir.³⁶⁴

Diğer taraftan İskenderiye (Kateket'ler) Okulu'nun³⁶⁵ başında bulunan Klemens'in (150-215) ardılı olan Origenes (185-245) önemli bir isimdir. O, Augustinus'tan önceki Hıristiyan düşünce ekolünün önemli bir simasıdır. Gnostisizme olan yakın duruşu ve Helenizm ile İncil'i uzlaştırma çabasından dolayı otuz yıl boyunca başında bulunduğu okuldan uzaklaştırılmış ve akabinde aforoz edilmiştir. İskenderiye'de barınamayan Origenes Filistin'e kaçmış dolayısıyla öğretimini orada sürdürmek zorunda kalmıştır.³⁶⁶ Hıristiyanlık tarihinde ilk defa Origenes "*Peri arkhon*" (İlkeler Üzerine) adını verdiği ve günümüze ancak parçaları gelebilen eserinde Hıristiyan inancıyla ilgili öğretileri bir araya getirmeye çalışmıştır. Bunu da Platon'un düşünceleriyle Hıristiyanî görüşleri meczetme yoluyla sunmuştur.³⁶⁷

Hıristiyanlığın içindeki bu birbirine uzak, yerine göre ters olan felsefi düşünceler Milan Fermanı'na kadar Roma Devleti'nin baskısından korunmak ve eziyete maruz kalmamak gibi sebeplerle ortaya çıkamamıştır. Konstantin'in 313 yılında Milan Fermanı'nı ilan etmesiyle tartışma alanı açılmıştır. Bütün tartışmalar, Tanrı'nın İsa'da

³⁶³ Bülent Şenay, "Merkûniyye", *DİA*, TDV Yayınları c. 29, Ankara 2004, s. 207-208.

³⁶⁴ Ekrem Sarıkcıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, V. Baskı, Isparta 2004, s. 318.

³⁶⁵ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1961, s. 144.

³⁶⁶ Hilal Görgün, "Mısır", *DİA*, TDV Yayınları, XXIX, Ankara 2004, s. 557; Gökberk, a.g.e., s. 144.

³⁶⁷ Gökberk, a.g.e., s. 144-145.

şekil bulup bulmadığı, Oğul İsa'nın dünyadan önce yaratılıp yaratılmadığı ve İsa'nın Tanrı'yla aynı özden olup olmadığı gibi konular çerçevesinde gelişmiştir.

Antakya Piskoposu Samsatlı Pavlus (ö. 272) teslisçiliği reddeden, İsa'nın Tanrı değil bilakis sadece bir insan olduğunu dile getiren ve Artemon (Artemas) tarafından Roma'da kurulan anti-teslisçi bir akımın mensubuydu. Ona göre İlahi Ruh ve Hikmet Tanrı'nın sıfatları olup, şahıs değildir. Tanrı'nın gücü ve kudreti de işte bu sıfatlardır. O, İsa'nın Tanrı'yla olan ilişkisini de aklın kalp ile olan ilişkisine benzetmiştir. Böylece İsa üstün bir varlık olup Tanrı'nın rahmetiyle Tanrısal Ruh (Logos) halinde yarattığı vücutta mabette oturur gibi oturmuştur.³⁶⁸ Bir Monarşistyen/Tevhitçi olan Samsatlı Pavlus 268 veya 269 yılında toplanan bir sinodda söz konusu sapkın görüşe sahip olduğu gerekçesiyle hem patriklik makamından azledilmiş hem de aforoz edilmiştir.³⁶⁹

Takriben 313 yılında Meltius ve arkadaşları Kilise tarafından aforoz edilmişlerdir. Bu konu hakkındaki bilgiler sadece tarihçi Sozomen'in rivayetine dayandırılmaktadır.³⁷⁰

II. yüzyıldan itibaren Montanizm³⁷¹ ve Gnostisizm³⁷² gibi akımlar sebebiyle toplantılar yapılmıştır. Kilise'ye aykırı görüşlerin çoğalmasıyla Suriye, İtalya, Afrika ve Anadolu'da konsiller toplanmıştır. Ama ilk ekümenik konsil İmparator Konstantin tarafından Arius ihtilafı sebebiyle 325 yılında İznik'te yapılmıştır.

2. İznik Konsili (325) ve Aforoz

Arius (250-336) İskenderiye (veya Libya) doğumlu olup, Piskopos Petrus/Peter döneminde Mısır Kilisesi'nde önemli bir mevkie sahipken, Tanrı'yla ilgili yaydığı doktrin sebebiyle heretik ilan edilip aforoza maruz kalmış ve Erken Dönem Hıristiyanlık tarihinde Aryuşçuluk³⁷³ mezhebinin kurucusu olan rahip şeklinde tanınmıştır.

³⁶⁸ Ekrem Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 322.

³⁶⁹ Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık*, İsam Yayınları, İstanbul 2006, s. 32-33, 63, 89; Çelik, a.g.e., s. 89-90.

³⁷⁰ Sozomen, *History Of The Church*, John Childs & Son, Bungay, London 1909, s. 35

³⁷¹ Montanizm: Kibele kültü rahibi Firigyalı Montanus'la beraber Maximilla ve Priscilla adlı iki kadın da olmak üzere, İsa'nın yetkisine sahip olduklarını iddia eden bu üç kişi aracılığıyla ortaya çıkan akıma verilen addır. Bülent Şenay, *İlk Râfîzî Hıristiyan Kilisesi Markûnilik*, Verka Yayınları, Bursa 2003, s. 43.

³⁷² Gnostisizm: Başlangıcı tam olarak bilinmemekle beraber milattan önce ilk üçyüz yıllarından günümüze kadar değişik şekillerde varlığını devam ettirmiş olan gizemli-dini-felsefi bir harekete verilen addır. Eflatun felsefiyle Hıristiyanlığı birleştiren düalist bir inanç formuna sahiptir. Şenay, a.g.e., s. 40.

³⁷³ Ariuşçuluk, Arius'un 318 yılında görüşlerini açıklamasından itibaren 381 İstanbul Konsili'nde yasaklanmasına kadar varlığını devam ettirmiştir. Fakat zamanımızda Hıristiyanlık mezheplerinden biri olan Uniteryanlik adıyla varlığını koruduğunu söyleyenler mevcuttur. Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, s. 426.

İznik Konsili'nin önemi İsa'nın şahsiyeti meselesi, inanç sisteminde birliğin sağlanması, Konstantin'in Kilise üzerindeki siyasi rolü, Arius'un yaydığı fikirler ve ilk ekümenik konsil olmasıyla konsiller tarihinde ayrı bir yer tutmuştur.

Fakat Erken Dönem Hıristiyanlığında İznik Konsili'nin toplanmasının sebeplerinden biri Arius'un, İsa'nın tanrılığını değil, "yaratılmış" olduğunu ifade eden görüşü, kendinden önce de Iranaeus (130-200), Tertullian (160-220), Origen (185-254) ve Antakya Okulu'nun kurucusu olarak bilinen Lucian'da (Ö. 312) mevcut idi.³⁷⁴

a. İznik Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

Arius'un İskenderiye Piskoposu Petrus tarafından diyakoz³⁷⁵ olarak atanması Melitius ve arkadaşlarının İskenderiye Kilisesi tarafından aforoz edilmeleri sonrasına denk gelmiştir. Onların aforozuna itiraz eden Arius bu itirazı ile kendisinin de Kilise'den kovulmasına sebep olmuştur.³⁷⁶ Piskopos Petrus'un öldürülmesinin akabinde, halefi Piskopos Achillas (Akillas 312-313) tarafından Kilise ile barıştırılmış, rahip olarak takdis edilmiş ve eski görevine iade edilmiştir. Achillas'ın öldürülmesinin ardından piskoposluk makamına gelen Alexander (313-328) Arius'u Mısır Kilisesi'ne bağlı Baucalis bölgesinin başrahibi yapmıştır.³⁷⁷

Arius, tahsil hayatında Dini İlimler ile beraber Mantık ve Felsefe de öğrenmiştir. Dolayısıyla Hıristiyanlık'ta temel iman doktrini haline gelen İsa-Mesih ve Teslis konularını açıklamadaki zorluklar onun farklı teolojilere yönelmesine yol açmıştır. Çünkü ona göre Tanrı'nın başat sıfatı "tek" olmasıdır. "Agenetos" (Doğurulmamış) olan Tanrı ezeli ve ebedi olup aynı zamanda mutlak iyi ve hikmet sahibidir. İsa-Mesih de Tanrı kabul edildiği takdirde iki Tanrı söz konusu olacaktır. Hâlbuki Oğul "Gennetos" yani yaratılmıştır.

Bu açıklama ile Arius fikir ayrılığı yaşadığı Alexander'in teslis konusunda yaptığı izahlara karşı çıkmıştır. Çünkü Alexander, İsa ile ilgili açıklamalarını Sebellius'un

³⁷⁴ Muhammed Ataurrahim, *Bir İslam Peygamberi Hz. İsa*, (çev. Kürşat Demirci), İnsan Yayınları, İstanbul 1994, s. 87-91.

³⁷⁵ Hıristiyan Kilise hiyerarşisinde piskopos ve rahiplerden sonra gelen grupta yer alan din adamları. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1998, s. 95.

³⁷⁶ Sozomen, a.g.e., s. 29.

³⁷⁷ Bilal Baş, *Monoteist Bir Hıristiyanlık Yorumu: Ariusçuluk Mezhebi*, Divan İlmî Araştırmalar, Bilim ve Sanat Vakfı, 2000/2, yıl 5, sayı 9, s. 167-200. Ayrıca bkz: Bilal Baş, *Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Aryüsçülük*, Arkoloji ve Sanat Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2016.

düşüncelerine dayandırmıştır. Sebellius'a göre Tanrı bütün özellikleri kendisinde toplayandır. İsa ise Tanrı'nın biçimlerinden sadece bir tanesidir. Tanrı, Baba, Oğul veya Kutsal Ruh şekillerinden biriyle kendini gösterebilir. Bu çeşitlilik içinde yine de tek uknumdur. Böylece Baba ile Oğul aynı özür (Ousia). Sebellius'un görüşü Hıristiyanlık tarihinde Sebellianizm adıyla yerini almıştır. İşte bu görüşe karşı olan Arius, Baba ve Oğul'un ayrı/farklı olduğunu savunmuştur.³⁷⁸ Yani Alexander'ın çeşitlilik-uknum ikilisi karşısında Arius'un önermesi, "*Tanrı'nın Baba olmadığı bir an vardır. Tanrı'nın kelimesi Oğul ebedi değildir. Tanrı yaratılmamış ve kendi zatı ile vardır. Oğul İsa-Masih'in olmadığı bir zaman vardır. Çünkü Oğul yaratılmıştır. O Baba ile aynı özden değildir. O, ancak Tanrı'nın eserlerinden ve yaratıklarından biridir*" şeklinde yalın ve açık bir anlatıma sahiptir.³⁷⁹ Teslis konusunu da Arius, uknumun (üç hipostaz) yukarıdan aşağıya doğru derecelenmesiyle açıklamıştır. Böylece Baba mutlak aşkın olup, Oğul ve Kutsal Ruh onun yarattıklarıdır.

Bu tartışmalar devam ederken İskenderiye (Alexandria/Mısır) Piskoposu (Patriği) Alexander, 318 (veya 320) yılında bir ruhaniler meclisi toplayarak anlaşmazlığı gidermek amacıyla Arius ve taraftarlarının İskenderiye Kilisesi'nin görüşlerini kabul etmelerini istemiştir.

Fakat Arius onun bu hamlesine karşı faaliyetlerini yürütmeye devam etmiş ve kaleme aldığı iman bildirisini bütün piskoposlara göndermiştir. Sadece bu iman bildirisiyle kalmamış, aynı zamanda görüşünü yaymak için Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır ve Libya'ya seyahatler yapmıştır. Ulaştığı birçok rahip ve rahibenin de desteğini almıştır.

Pek çok taraftar toplayan Arius, Mantık ilmindeki becerisiyle akıllara hitap etmiş ve bu sayede zor zamanlarında onu destekleyenlerin sesi gür çıkmıştır. En tanınmış ve ilerleyen zaman içinde belki de en çok faydasını göreceği kişi de Nicomedia'lı Eusebius olmuştur.³⁸⁰

³⁷⁸ G. Barker, *O'nun İzinde; Hıristiyanlık ve Laiklik Tarihi*, Zafer Matbaası, İstanbul 1985, s. 37-38.

³⁷⁹ Clement Raab, *The Twenty Ecumenical Councils Of The Catholic Church*, Longmans Green and Co., London 1937, s. 5.

³⁸⁰ Çelik, a.g.e., s. 109.

Piskopos Alexander 319³⁸¹ yılında İskenderiye’de yaklaşık yüz civarında Mısırlı ve Libyalı piskoposlardan oluşan büyük bir ruhani meclisin toplanmasını sağlamıştır.³⁸² Bu toplantıda, gördüğünü iddia ettiği rüyada³⁸³ İsa-Mesih’in Arius’u lanetlediğini söylemiştir. Böylece kolay çözüm yolunu seçerek Arius’u ve taraftarlarını aforoz etmiştir. Bu kararla kalmayan Alexander, Arius’un görüşlerinin yanlışlığını anlatan mektuplar yazarak ulaştırabildiği bölgelere göndermiştir. Alexander’ın taraftarları da Arius aleyhine mektuplar yazarak propaganda yapmışlardır. Bu mektuplarda Arius taraftarlarına “*haydut*”, kiliselerine de “*haydut ini*” benzetmesini yaparak onları aşağılamışlardır.³⁸⁴ Ayrıca Arius’u rahiplerle beraber çok sayıda rahibenin desteklemesini fırsat bilen muhalifler, onu kadın düşkünü olmakla da suçlamışlardır. Onun girişimine karşı Nicomedia’lı (İzmit) Eusebius’un önderliğinde bir grup doğulu piskopos diğer piskoposlara Arius’un aforozunun kaldırılması ve ruhban sınıfına tekrar alınması yönünde mektuplar yazmışlardır. Böylece onlar, ruhbanların Alexander’e baskı oluşturmaları için çaba sarf etmişlerdir.

Bu karışıklıkları arttıran hamle yine Piskopos Alexander’a gelmiştir. O bir kez daha sinod toplayarak Nikomedia’lı Eusebius ve üç Suriye’li piskopostan şikâyetçi olmuştur. Alexander’ın topladığı bu ikinci sinodda yine aforoz kararı çıkmıştır. Bununla yetinmeyen Alexander, Arius’un taraftarlarını aforoz etmiş, Ariusçuların Kilise’ye alınmaması, söz konusu kişilerle her türlü irtibatın kesilmesi, onların aleyhinde her tarafta toplantıların yapılması, yaşanan bu durumun bildirilerle çevreye duyurulması kararlarını çıkarmıştır.³⁸⁵ Ariusçular, İsa-Mesih’in “yaratılmış” olduğunu söyleyerek, İsa’yı insan seviyesine indirmiş, buna mukabil gereken değeri vermek adına Meryem için de “Theotokos” (Tanrı doğuran) kelimesini kullanmışlardır. Arius, sinoddan çıkan bu ağır sonuçlar ve Alexander taraftarlarının sert tutumları yüzünden İskenderiye’den kaçmıştır. Kendisinin görüşünü benimseyen piskoposların varlığından dolayı Filistin’e gitmiştir.

³⁸¹ Francis Dvornik İskenderiye (Mısır) konsil tarihini MS. 318 olarak vermiştir. Francis Dvornik, *The Ecumenical Councils*, Hawthorn Books, New York 1961, s. 14.

³⁸² Ekrem Sarıçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Kardelen Kitabevi, Isparta 2004, s. 322-323.

³⁸³ Patrik Alexander gördüğü rüyayı şöyle anlatmıştır: “*Efendimiz İsa-Mesih, Arius’u lanetlemiştir. Dolayısıyla, siz de ondan sakının. Gerçekten ben, İsa-Mesih’i rüyamda gördüm. Elbisesi paramparça idi. “Efendim elbiseni kim parçaladı?” dedim. O da bana: “Arius parçaladı. Sakın onu aranıza almayın ” dedi.* Muhammed Ebu Zehra, *Hristiyanlık Üzerine Konferanslar*, (çev. Akif Nuri), İstanbul 1978, s. 229.

³⁸⁴ Çelik, a.g.e., s. 110.

³⁸⁵ Charles Joseph Hefele, *The Christian Councils*, Morrison And Gibb Limited, Edinburg 1894, s. 252.

Arius burada Piskopos Alexander'ın baskılarından yakınan bir mektup yazarak Nicomedia'lı Eusebius'a göndermiştir.³⁸⁶ Mektubu alan Eusebius Arius'u Nicomedia'ya davet etmiştir. Daveti değerlendirerek Nicomedia'ya giden Arius, orada kaleme aldığı mektuplar vasıtasıyla görüşlerini yaymaya devam etmiştir. Aynı zamanda günümüze kadar ulaşmamış ve Athanasius'un, eserlerinde zikretmesi sayesinde varlığı bilinen “*Thalia*” (Resmi Ziyafet) adlı eserini de burada yazmıştır. Arius'a bir kez daha destek veren Eusebius, Bithynia (Nicomedia) bölgesinde bir konsil toplamış ve bu konsilde de Arius'a verilen desteğin devam etmesi kararı çıkmıştır. Bu süreçte Arius, mektuplarında İskenderiye'ye ve görevine dönmek, tekrar eskisi gibi ayın yönetmek üzere kendisine izin verilmesi şeklindeki talebini yazmıştır.³⁸⁷

Bir taraftan Hıristiyan ruhbanlar arasında bu çekişmeler devam ederken, diğer taraftan Konstantin, imparatorluğundaki siyasi birliği büyük oranda sağlamayı başarmıştır. Fakat bu birliğin devamı açısından Hıristiyanların arasında yaşanan sıkıntıları çözüme kavuşturarak dini birliğin de sağlanmasını gerekli görmüştür. Çünkü “*tek imparatorluk, tek kilise ve tek inanç*” şeklinde tanımlanan politikası ancak bu üç birlik ile tamamlanmış olacaktır. Bu amaçla Arius ve Alexander'a yazdığı barış ve huzur içeren mektupları konsülörü olan Kurtuba Piskoposu Hosius'a vermiş ve onu İskenderiye'ye ara bulucu olarak göndermiştir.³⁸⁸ Pavlusçu Hıristiyanlığı temsil eden Hosius, 324 yılında ihtilafa son vermek amacıyla Antakya'da bir sinod toplayarak Arius ve taraftarlarını mahkûm etmiştir.³⁸⁹ Bu gelişmeyle Konstantin kalıcı sonuca ancak yeni bir konsil ile ulaşabileceğine karar vermiş ve İznik Konsili'ni toplamıştır.

b. İznik Konsili (325)

Batı Roma İmparatoru olan Konstantin 323 yılında Doğu Roma İmparatoru Licinius'u yenmiş ve bütün Roma'nın İmparatoru haline gelmiştir. O, tek devlet arzusuna kavuşmuş ve sırası gelen tek kilise sonucuna ulaşmak için kendisini çözüme götürecek bir hamleye ihtiyaç duymuştur. Bu amaçla İmparator Konstantin 9 Haziran 325³⁹⁰ yılında İznik'te bir ekümenik konsilin toplanmasına karar vermiştir. İmparatorluk sarayında

³⁸⁶ Çelik, a.g.e., s. 112.

³⁸⁷ Çelik, a.g.e., s. 113.

³⁸⁸ A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev. A. Müfit), Ankara 1943, s. 67.

³⁸⁹ Mustafa Sinanoğlu, “Hıristiyan ve İslâm Kaynaklarında Tartışmalı Bir Dinî Toplantı: İznik Konsili”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2001, sayı 6, s. 9.

³⁹⁰ Adday Şer, *Siirt Vakayinamesi*, Yaba Yayınları, İstanbul 2002, s. 91.

yapmayı planladığı konsile piskoposların katılmaları için davet mektupları yazdırmıştır. Bu çağrıya cevap vererek Avrupa, Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır ve İran'dan -sayıları tam olarak bilinmemekle beraber- 317 veya 318 piskopos konsile katılmıştır. Sayıdaki çelişki piskoposların davet mektuplarının zamanımıza ulaşamamış olması, konsilde kayıt tutulup tutulmama meselesinin muğlaklığı ve katılan piskoposların adlarıyla sayıldığında bu rakamların çıkmasından dolayıdır. Eldeki mevcut bilgiler ise ancak bazı konsil üyelerinin mektup parçalarına ve Cesareli Eusebius'un "*Vie de Constantin*" adlı eseri gibi kimi kilise tarihçilerinin yazılarında bahis konusu etmiş olmalarına dayandırılmaktadır.³⁹¹ Ne var ki Katolik Kilisesi'nin verdiği 318 rakamı İsa'nın tanrılığını kabul etmeyenlerin dâhil edilmediği ve siyasi bir manevra ile sadece İsa'nın tanrılığını kabul eden ve İznik Konsili'nde alınan kararları imzalayan azınlığın sayısıdır. Bu sayı da katılanların üçte birine tekabül etmektedir.³⁹²

İznik Konsili, salonun ortasına konulan, siyasi otoritenin en üstün konumunda yer alan kişiyi temsil eden büyük bir tahta İmparator Konstantin'in oturması ve onun tarafından yapılan Latince bir konuşma ile -kararlaştırılan gündün beş gün sonra olmak üzere- 14 Haziran'da başlamıştır. İmparatorun yaptığı konuşmayı bütün piskoposların anlaması için aynı zamanda Yunanca'ya da tercüme edilmiştir. Böylece konsil İmparatorun gözetiminde/denetiminde başlamıştır.³⁹³ Roma Piskoposu I. Sylvestre, Kurtuba Piskoposu Hosius'un başkanlık ettiği konsile, yola dayanamayacak kadar yaşlı olduğu için, kendisini temsilen Vito ve Vincentius adlarında iki rahip göndermiştir.³⁹⁴

Konstantin açılış konuşmasının akabinde Maraş Piskoposu'ndan başlamak üzere konsilde hazır bulunan bütün işkence görmüş üyeler önünde eğilmiştir. Çünkü toplantı davetinden dolayı konsile katılanların arasında Hıristiyanların Milan Fermanı öncesindeki zor dönemlerde işkence görmüş ve vücutlarında işkence izleri belli olanlar çoğunlukta idi. Bu mazlum durumları sebebiyle de Hıristiyan topluluğu nezdinde

³⁹¹ Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi İznik'ten Vatikan'a*, (çev. Mehmet Aydın), Ankara 1990, s. 6-7; Ebu Zehra, a.g.e., s. 230; Abdülehad Davud, *İncil ve Salib*, İnkılab Yayınları, s. 26-27; Brian E. Daley, "Councils", *The Encyclopedia of Religion* (ER), (I-XVI), (ed. Mircea Eliade), IV, New York 1987, s. 125.

³⁹² Davud, a.g.e., s. 13.

³⁹³ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1981, s. 44.

³⁹⁴ Darwell Stone, "Councils (Christian: Early)", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, (ed. James Hastings), T&T. Clark, New York 1980, I, s. 188.

saygınlıkları vardı.³⁹⁵ Özellikle böyle kişilerin davet edilmesiyle konsilin nihayetinde alınacak olan kararların Hıristiyanlar tarafından kolayca kabul görmeleri hedeflenmiştir. Saygıyla eğilme hareketinin devamında Konstantin, konsil üyelerini, dini konuları açıklamaları ve gerçeği göstermeleri yönünde cesaretlendirmek -belki de kendisinin belirlediği doğrultudaki kararları çıkartmak- için kılıcını, asasını ve yüzüğünü onların ayaklarının önünde yere koymuştur. Ardından da konsilde hazır bulunan bu topluluğa şöyle hitap etmiştir:

*“Tanrı size ruhbanlık, bana da imparatorluk yeteneğini vermiştir. Ama bugün Tanrı size hem ruhbanlık hem de imparatorluk yeteneği veriyor. Önünüzde eğiliyor ve emirlerinizi bekliyorum.”*³⁹⁶

Konsilde oturumlar başladığında Arius ile taraftarları, görüş ve düşüncelerini kaleme aldıkları yazılı metni konsile sunmuşlardır. Bu metinde Arius ve Nicomedia’lı Eusebius İsa ile ilgili düşüncelerini anlatmışlardır. Dayandıkları temel de kutsal metinlerdeki şu cümlelerdir:

*“O günü ve o saati ne gökteki melekler ne de Oğul bilir; Baba’dan başka kimse bilmez.”*³⁹⁷ *“Ben kendiliğimden bir şey yapamam. İştitiğim gibi yargularım ve benim yargım âdildir. Çünkü amacım kendi istediğimi değil, beni gönderenin istediğini yapmaktır.”*³⁹⁸ *“Size, ‘Gidiyorum, ama yanınıza döneceğim’ dediğimi işittiniz. Beni sevseydiniz, Baba’ya gideceğim için sevinirdiniz. Çünkü Baba benden üstündür.”*³⁹⁹

Yukarıda yer alan ifadelerden Arius ve taraftarları kutsal metinlere ve mantık yöntemine dayanarak Baba’nın Oğul’dan üstün olduğu, Oğul’un Tanrı olmadığı ve dolayısıyla aynı cevherden olamayacağı gibi sonuçlara vardıklarını dile getirmişlerdir.

Buna karşın muhalifler aynı görüşe sahip olmayıp farklı görüşleri savunmuşlardır. Mesela Antakya Patriği Eustathius, İsa’nın insanî yönünün daha fazla olduğu görüşünderken, İskenderiye Kilisesi mensupları Baba ile Oğul’un aynı cevherden olup eşit olduklarını vurgulamışlardır.⁴⁰⁰

Arius ve taraftarları felsefe ve mantık çerçevesinde savunmalar yaptıklarından dolayı tartışmalar da bu minvalde ilerlemiştir. Muhalifler ise aynı yöntemlerle görüşlerini

³⁹⁵ Şer, a.g.e., s. 89.

³⁹⁶ Şer, a.g.e., s. 90; Ebu Zehra, a.g.e., s. 231.

³⁹⁷ Markos: 13/32.

³⁹⁸ Yuhanna: 5/30.

³⁹⁹ Yuhanna: 14/28.

⁴⁰⁰ Çelik, a.g.e., s. 117.

izahta zorlandıkları için sıkıntı yaşamışlardır. Bu durum da muhaliflerin sertleşmelerine yol açmış ve Arius'un konsile sunduğu metnin protesto edilip parçalanmasına kadar gitmiştir. Görüşmelerin çıkmaza girdiğini fark eden Arius'un destekçilerinden olan Kayserili Eusebius Ortodoks inançla uyumlu aşağıdaki inanç bildirisini hazırlamıştır:

*“Biz kudretli Baba, görünen ve görünmeyen her şeyi yaratan bir Tanrı'ya ve Tanrı'nın kelamı olan Tanrı'dan Tanrı, ışıktan ışık, hayattan hayat olan yegâne doğrulmuş (only-begotten), tüm dünyalardan önce Baba'dan doğmuş ve kendisi vasıtasıyla bütün dünyaların yaratıldığı biricik Rab İsa-Masih'e inanırız...”*⁴⁰¹

Bu bildiri her ne kadar orta bir nokta bulmak amacıyla kaleme alınmışsa da Ariusçu biri tarafından yazıldığı ve bu kredonun kabul edilmesi halinde Ariusçu inancın dışarıda kalmaması sonucunu doğuracağı gerekçesiyle Alexander'in yardımcısı Athanasius karşı bir kredo hazırlamıştır.⁴⁰² Yapılan baskılar neticesinde Athanasius'un yazdığı şu kredo kabul edilmiştir:

*“Her şeye gücü yeten, görülen ve görülmeyen bütün şeylerin yaratıcı olan, tek bir Baba Tanrı'ya inanıyoruz. Bir tek İsa-Masih'e de inanıyoruz. Tanrı'nın Oğlu, Baba'dan doğan biricik Oğul (only-begotten), Baba'nın öz varlığından (ousia) oluşan, Tanrı'dan Tanrı, nurdan nur, gerçek Tanrı'dan gerçek Tanrı, yaratılmış değil doğrulmuş (begotten not made), Baba'nın aynı öz varlığına sahip olan (homoousios), kendi aracılığıyla gökteki ve yerdeki her şey yaratılmış, biz insanlar için ve kurtuluşumuz için gökten inmiş, Kutsal Ruh ve bakire Meryem aracılığıyla beden alıp, insan olarak, insanlar arasında yaşamış, sıkıntı çekmiş ve üçüncü günde ölümden dirilmiş, göğe yükselmiş, Babanın sağında oturmuş, dirilerle ölüleri yargılamaya gelecek olan O'dur. O'nun egemenliği hiç son bulmaz Kutsal Ruh'a da inanıyoruz. Rab olan, yaşam veren, Baba'dan çıkıp gelen, Baba ve Oğul ile birlikte tapınılıp yüceltilen, peygamberlerin ağzından konuşan O'dur. Havarilerin yolunda olan tek bir evrensel topluluğa inanıyoruz. Günahların bağışlanması için, tek bir vaftizi tanıyoruz. Ölülerin dirilişini ve gelecek çağı yaşamını bekliyoruz. Kim ki, Oğul doğumdan önce yoktu (Oğul hâdistir) veya yoktan yaratılmıştır ya da cevher yönünden Baba'dan farklıdır veyahut da Oğul değişimlere maruzdur derse, Katolik Kilise onları aforoz eder.”*⁴⁰³

Kredonun kabulünden sonra Arius ve taraftarlarını aforoz etme, konsilden çıkarma ve sürgüne gönderme kararları çıkmıştır. Akabinde bu kararları bildirmek

⁴⁰¹ Bilal Baş, Monoteist Bir Hıristiyanlık Yorumu: Ariusçuluk Mezhebi, *Divan İlmi Araştırmalar*, Bilim ve Sanat Vakfı, 2000/2, yıl 5, sayı 9, s. 173.

⁴⁰² Ninian Smart, *The Religious Experience Of Mankind*, New York 1969, s. 445.

⁴⁰³ Alpaslan Yalduz, “Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII, sayı 2, Bursa 2003, s. 282.

amacıyla bütün piskoposlara ve kilise ileri gelenlerine haber gönderilmiş, Arius'un bütün kitaplarının ve mektuplarının yakılması talimatı verilmiştir.

Bertaraf edilmesi gereken ve muhaliflerin arasında yer alan görüşlerin önünün alınması konsilden sonrası için yine de önem arz etmiştir. Bu amaçla Konstantin devreye girerek Athanasius'un görüşünün yani Baba ile Oğul'un aynı tabiattan olduğunu esas alan "*Homoosius*"⁴⁰⁴ teriminin konsil üyeleri tarafından kabul edilmesini sağlamıştır.

Burada önceden yapılmış olan bir durum tespitine yer vermek gerekmektedir. Çoğunluğu doğulu olan konsil üyeleri Yunanca bilmiyorlardı. Dolayısıyla üzerinde müzakere edilen Yunanca terimler de bu konsil üyelerine yabancı geliyordu. Böylece tartışmaların seyrinin nereye gittiği hakkında pek fikir sahibi değillerdi. Sonunda ise İskenderiye felsefesi kabul edilmiş oldu.

Aforoz'un ardından, konsilde müzakerelere devam edilmiş ve 318 katılımcı piskopos tarafından oluşturulan yirmi kanun maddesi Konstantin'e sunulmuştur. Kanunlardan bazıları krallara bazıları da ruhbanlara yönelik olup, muhataplarının amel etmesi yönünde bağlayıcılık içermesi öngörülmüştür.⁴⁰⁵ Konstantin bu yirmi maddelik kanun taslağını onaylayıp yürürlüğe koymuş ve bütün kiliselere duyurulmuştur.⁴⁰⁶ 25 Ağustos'a kadar süren⁴⁰⁷ konsilin ardından görev yerlerine dönen piskoposlar katılmadıkları hususlardaki esasları uygulamamışlardır.⁴⁰⁸

İznik Konsili'nin sonunda Konstantin'in birliğe önem veren "Tek Kilise" hayali de gerçekleşmiş olup önemli kazanımlar elde etmiştir. Böylece konsiller toplamak, konsillerde alınacak kararları belirlemek, Kilise kanunlarını düzenlemek, piskopos atamalarını yapmak ve aforoz kararlarını onaylamak/kaldırmak gibi Kilise üzerinde yaptırım hakları doğmuştur.⁴⁰⁹

c. İznik Konsili Sonrası Dönem

⁴⁰⁴ Smart, a.g.e., s. 445.

⁴⁰⁵ Dvornik, a.g.e., s. 7.

⁴⁰⁶ Çelik, a.g.e., 120-121.

⁴⁰⁷ Francis Dvornik, "*Councils, General History Of*", NCE, IV, Washington 1967, s. 373-374.

⁴⁰⁸ Mustafa Sinanoğlu, "Hıristiyan ve İslam Kaynaklarında Tartışmalı Bir Dini Toplantı: İznik Konsili", *İslam Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2001, sayı 6, s. 11.

⁴⁰⁹ Çelik, a.g.e., s. 105.

Arius'un adıyla özdeşleşen Monoteist (Ariusçuluk) inanç tamamen yok edilememiştir. Karşıt düşünce sahipleri, görüşlerini mantık ve felsefe perspektifli delillere dayandıramayınca fikir karmaşası sorununun çıkmasına sebep olmuşlardır. Arius ve taraftarları aforoz edilmiştir. Arius'un sürgün yeri de Avrupa'daki Illirya Eyaleti olmuştur. Nicomedia'lı Eusebius, Ariusçu fikirlere sahip olmasına rağmen, yapılan aforozların ardından aynı akıbeta uğramamak ve kendini korumak amacıyla fikirlerinden döndüğünü söylemiş; Konstantin'in isteği yönünde çıkan yirmi maddelik kararı kabul ettiğini açıklamıştır. Eusebius'un bu adımı neticesinde Konstantin, aforoz cezasını kaldırarak, onu İstanbul Patriği yapmıştır. Ancak Eusebius, Ariusçu görüşlerini gizliden gizliye yaymaya devam etmiştir.⁴¹⁰Eusebius'un giriştiği bu çaba, sonucunu 335 yılında yapılan Tyre/Sur Konsili'nde göstermiştir.⁴¹¹ Eusebius, İskenderiye Patriği'nin de hazır bulunduğu konsilde Arius'un görüşlerini yeniden tekrarlayarak İsa'nın Tanrı olmadığını söylemiştir. Önceden yaptığı gizli çalışmalar sayesinde Tyre Konsili'ne Arius inancına bağlı birçok ruhbanın katılmasıyla Eusebius aleyhinde aforoz kararı alınamamıştır.

Teşebbüs ettiği bu çalışmalarla yetinmeyen Nicomedia'lı Eusebius İmparator Konstantin'in kız kardeşi Konstantia'nın güvenini kazanacak bir tutum içine girmiştir. Dolayısıyla Tyre Konsili'ndeki çıkışından sonra Konstantia aracılığıyla da Arius'un cezasını kaldırtmayı başarmıştır. Ardından Arius'un eski görevine dönmesi için çalışmalara başlamıştır. Hosius gibi batılı ruhbanların etkisinde kalan Konstantin ise doğulu ruhbanların Arius'un görüşlerine ne kadar bağlı olduklarını sonradan fark etmiştir. İznik Konsili'nde aldığı kararların yanlış olduğunu ve birlik düşüncesini tehlikeye düşürdüğünü görmüştür. Bu sayede kendisinde Ariusçular lehine yumuşama meydana gelmiştir. Sonuç itibarıyla Arius da dâhil olmak üzere bütün sürgünleri affettiğini açıklamıştır.⁴¹²

Yaşanan bu süreçte, İskenderiye Piskoposu Alexander konsilden beş ay kadar sonra ölmüş ve yerine Athanasius geçmiştir. Affedilen Arius, görevine dönebilmek için İznik Kredosu (Amentüsü) doğrultusunda ama aynı zamanda kendi görüşünü reddetmeden, söz konusu kredoya uygun düşecek şekilde bir iman bildirisi sunmuştur.

⁴¹⁰ Ostrogorsky, a.g.e., s. 44; Ebu Zehra, a.g.e., s. 236.

⁴¹¹ Çelik, a.g.e., 127.

⁴¹² A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Arif Müfid Mansel), II, Maarif Matbaası, Ankara 1943, s. 68.

Konstantin bu bildiriyi Kudüs Kilisesi'ne göndererek görüşlerini almak istemiştir. Olumlu karar gelmesi üzerine, Arius'u İskenderiye Kilisesi'ndeki eski görevine iade etmiştir. Kilise yönetimi tarafından itiraz gelince İstanbul Kilisesi'ne görevlendirmek istemiştir. Bu gidiş-gelişlerin arasında Arius 336 yılında ölmüştür. Fakat Ariusçu görüş Konstantinapolis, Antakya, Babil, İskenderiye ve Mısır'da hâkimiyetini sağlamıştır. IV. yüzyıldan itibaren de monofizit düşünce Aryanizm adıyla anılmaya başlanmıştır.

Hıristiyan kiliseler tarafından ilk kez resmi bir kredo (itikatname) hazırlanmıştır. Fakat bu kredonun Hıristiyanları birleştirmesi beklenirken tam aksine parçalanmalarına sebep olmuştur. Çünkü alınan "Teslis" kararının felsefe ve mantık çerçevesinde açıklanması mümkün olmamıştır. Oğul'un Baba ile aynı özden olmasıyla "İsa'da beşerî ve ilahi cevherler arasındaki ilgi" V. ve VI. yüzyılda kiliseleri karıştırmıştır.

Konstantin, 337 yılında vefat etmeden hemen önce, Roma İmparatorluğunu üç oğlu arasında paylaşmıştır. Oğullarından Konstantin Gaul; İspanya, Britanya ve Kuzey Afrika'nın bir kısmını; diğer oğlu Konstans İllirya, İtalya ve Afrika'nın diğer kısmını; Konstantius ise Doğu Roma'yı almıştır. Kısa süre sonra Konstans kardeşi Konstantin Gaul'u yenerek Batı topraklarını birleştirmiş ve iki yerin tek imparatoru olmuştur. Konstans tam bir Ortodoks⁴¹³ idi. Buna karşın Doğu Roma İmparatoru olan Konstantius Ariusçuları destekliyordu. Onların bu durumu dini alanda batılı piskoposların İznik grubunu desteklemeleri ve doğulu olan Ariusçu piskoposların İznik Kredosunu dolaylı yollardan değiştirme çabaları ile kendini göstermiştir. Bu nedenle çok sayıda sinod ve konsil toplanarak pek çok kredo ilan edilmiştir.⁴¹⁴

Konstantius Nicomedia'lı Eusebius'u İstanbul Piskoposluğuna getirmiştir. Bu arada daha önce hakkında sürgün kararı çıkan Athanasius kendini korumaya almak için Roma Piskoposu Julius'a gitmiş ve onun desteğini kazanmıştır. Böylece her iki tarafın da kendi kredolarını kabul ettirmek için her fırsatı değerlendirme yoluna gittikleri görülmüştür.

d. İznik Konsili'nde Aforoz Edilenler

⁴¹³ O yıllarda Katolik-Ortodoks ayrımı henüz yoktu.

⁴¹⁴ Baş, a.g.e., s. 179.

İzmit Konsili, Hıristiyanlık tarihindeki ilk ekümenik konsildir. İsa ile Tanrı'nın aynı özden olup olmadıkları neticesinde çıkan ihtilafın sonucunda İsa'nın yaratılmışlığı ve Tanrı ile aynı özden olmadığı görüşünün savunucusu olan Arius aforoz edilmiştir.

Konsil sürecinde Arius'un, iman doktrini sebebiyle İskenderiye Piskoposu Alexander tarafından iki kere, siyasi birliği engellediği ve doktrinel ayrılık oluşturduğu gerekçesiyle Konstantin tarafından da bir kere aforoz edildiği görülmüştür. Böylece Arius taraftarları İstanbul'da imparator tarafından yerel bir sinodun toplanmasını ve Arius'un İskenderiye'ye Piskopos (Patrik) tayin edilmesini sağlamışlardır. Fakat Arius 336 yılında İskenderiye'ye giderken yolda vefat etmiştir.

3. I. İstanbul Konsili (381) ve Aforoz

Arius ve taraftarlarını aforoz etmenin menfi sonuçlarını gören I. Konstantin, Doğu Hıristiyanlığının dini durumunu anladıkça Ariusçulara karşı cephe almanın yanlış bir karar olduğunun farkına vararak onların lehine değişiklikler yapmıştır. Mesela Arius da dâhil olmak üzere vermiş olduğu cezaları kaldırmıştır (327-328). Bu karar ile dağılmış vaziyette yaşayan Ariusçular bir araya gelmiş ve İzmit Konsili'nin rövanşını alma gayretine girmişlerdir. Bu arada konsil öncesinde vuku bulan bazı olaylara da burada değinmek gerekecektir.

a. I. İstanbul Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

Sürgünler dolayısıyla çeşitli bölgelere dağılmış olan Ariusçular, af kararının çıkmasının ardından kısa sürede toparlanmışlardır. İzmit Piskoposu Eusebius etrafında bir araya gelenler en kalabalık Ariusçu grubu oluşturmuştur. Bir kısım Ariusçu da Patrik Eustathius etrafında yer almıştır. Böyle gruplaşmalar neticesinde kendi aralarında da inanç farklılıkları baş göstermiştir. Kazandıkları kuvvetin ve İmparator Konstantin'in onlara karşı olan yumuşak tutumunun ardından Antakya'da taraftarlarıyla toplantılar düzenleyerek bir sinodun yapılması kararının çıkmasını başarmışlardır. Zina gibi bir iftirayla Patrik Eustathius'un görevden azledilmesini sağlamışlar ve yapılan seçim ile Ariusçu olan Eulalius (331-332) Patrik olmuştur. Antakya Kilisesi 360 yılına kadar da Ariusçular tarafından idare edilmiştir.⁴¹⁵

⁴¹⁵ Antakya'da Ariusçu piskoposlar 330-361 yılları arasında hüküm sürmüşlerdir. Fakat Süryani Ortodoks Kilisesi söz konusu yıllar arasında görev yapmış olan piskoposları meşru saymamıştır. Abdullah Dilek,

Artık sıra İskenderiye Kilisesi'ne ve bu Kilise'de Patrik olan Athanasius'a gelmiştir. İskenderiye Kilisesi'nin başına tekrar Arius'un geçmesini isteyen taraftarları imparatoru aracı yaparak Athanasius'un makamından kendi isteği ile feragat etmemesi halinde azledileceğini bildirmişlerdir. Athanasius ise imparatoru oyalamak ve 334 tarihinde davet edilen konsile gitmemek şeklinde hareket etmeyi tercih etmiştir. Fakat Ariuşçuların ısrarı üzerine ve bizzat imparatorun emriyle 335 yılında bir sinodun toplanmasına muvaffak olmuşlardır. Söz konusu sinoda Mısır, Filistin, Suriye, Anadolu ve Doğu'dan birçok piskopos katılmıştır. İzmitli Eusebius'un başkanlık yaptığı sinoda Athanasius, kutsal şeyleri kirletme, katl ve zina gibi suç isnatlarıyla, bizzat imparatorun emriyle getirilmiştir. Görevden azledilme cezasına usulden karşı çıkan Athanasius bağımsız bir piskoposluk bölgesinden olduğu için kendisine bu cezanın verilemeyeceği itirazında bulunmuştur. Bu itirazı dikkate alan imparator temsilcisi Athanasius'u İstanbul'a göndermiş ve akabinde onu görevinden azlederek Trif'e sürmüştür.

Ariuşçular bir yıl sonra 336'da İznik Konsili'nin rövanşı olarak Antakya Patriği Eustathius, Gaza Piskoposu Asclepas, Ankara Piskoposu Marcellus, İstanbul Piskoposu Pavlus ve İskenderiye Patriği Athanasius'u aforoz ettirmiş ve sürgüne gönderilmelerini başarmışlardır.

Daha öncede ifade edildiği üzere 337 yılında Konstantin ölmüş, yerine II. Konstantin (II. Constantinus) geçmiştir. Ardından Papa Julius topladığı bir yerel sinod ile Ariuşçular marifetiyle verilen bütün aforoz kararlarını kaldırmıştır. 343 yılında da Athanasius makamına iade edilmiştir. En sonunda Ariuşçuluk 359 yılında devlet inancı olarak Sirmium ve Rimini sinodlarında resmen ilan edilmiştir.⁴¹⁶

325 İznik Konsili'nden 379 yılında Theodosius'un (347-395) tahta çıkmasına kadar gerek kilise gerekse devlet düzeninde bir hayli çalkantılı zaman geçmiştir. Artık Theodosius için kalıcı bir çözüm arayışı bulmak önem kazanmıştır. Bu amaçla İznik ruhuna sahip bir tutum içinde Ariuşçuları görevden uzaklaştırarak yerlerine İznik yanlısı ruhbanları atamıştır. Theodosius, 380 yılında yayınladığı bir emirnameyle ancak İznik Kredosu'na inananların "Hıristiyan" ve ayin yerlerinin "Kilise" olarak

Antakya ve Tüm Doğu Süryani Ortodoks Patrikliği: Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (İÜSBE), (basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 2013, s. 38.

⁴¹⁶ Çelik, a.g.e., s. 128-129.

adlandırılabilceğini duyurmuştur. Bunun yanında İznik yanlısı olmayanların ayin, toplantı, vasiyet ve veraset konuları gibi haklardan mahrum kalacaklarını bildirmiştir. Onun uyguladığı bu gibi yaptırımlar çözüm olmamış bilakis mevcut tartışmaların şiddetlenmesine yol açmıştır.⁴¹⁷

Toplumda sıkıntı oluşturan bu tedbirlerin ardından Theodosius, Konstantin gibi ancak bir konsil ile çözüm bulabileceği düşüncesiyle I. İstanbul Konsili'ni düzenleme kararını almıştır.

b. I. İstanbul Konsili (381)

Konsil, 381 yılının mayıs ayında İstanbul'da toplanmıştır. Batılı piskoposların temsil edilmediği konsile Suriye, Filistin, Anadolu, Mısır ve Trakya'dan olmak üzere 150 Doğulu Piskopos katılmıştır. İlginçtir ki, Cyzicus'lu Eleusius'un liderliğinde gerçekleşen konsilde Ortodokslar ve Semi-Aryanlar⁴¹⁸ İznik Kredosu'na benzer bir kredo yayımlayarak -Ariusçular da dâhil olmak üzere- heretik sayılan birçok mezhebi aforoz etmişlerdir. Konsil 30 Temmuz'da sona ermiştir. Ardından aynı yıl imparator yayınladığı ferman ile Ariusçuların kilise inşa etmelerini ve cemaat/topluluk oluşturmalarını yasaklamıştır. Böylece Arius'un 318 yılında Baucalis'te başlayan fikirleri 381 yılında sona ermiş ve Pavlus çizgisini temsil eden Ortodoks (doğru inancı temsil eden) Hristiyanlık kilise hâkimiyetini tam olarak sağlamıştır.

Bu konsilde, İznik Kredosu'na Kutsal Ruh'un tanrısal tabiata sahip olduğu "Baba'dan çıkan ve herkese hayat veren Rab Ruhü'l Kudüs'e iman ediyoruz" şeklindeki cümle ilave edilmiştir.⁴¹⁹ Hiyerarşik açıdan ise Roma Kilisesi'nden sonra İstanbul ikinci sıraya yükseltilerek İskenderiye Kilisesi'nin önüne geçirilmiştir. Böylece Ariusçular bir zafer daha kazanmışlardır.

c. I. İstanbul Konsili Sonrası Dönem

I. İstanbul Konsili'nde, Ruhü'l Kudüs'ün eklenmesiyle İznik Kredosu bir kez daha onaylanmış, İstanbul "Başpiskoposluk/Patriklik" statüsüne kavuşturulmuş ve Trakya

⁴¹⁷ Çelik, a.g.e., s. 131.

⁴¹⁸ Semi-Ariens: Oğul'un Baba'ya benzediğini yani Homoiousios vasfını haiz olduğu görüşüne sahip olan yarı Ariusçulara verilen isim. Dvornik, a.g.e., s. 17.

⁴¹⁹ Çelik, a.g.e., s. 136.

İstanbul Başpiskoposluğu'na/Patrikliği'ne bağlanmıştır. Diğer taraftan bütün heretik gruplar da aforoz edilmiştir.

d. I. İstanbul Konsili'nde Aforoz Edilenler

Bu konsilde heretik sayılan inanç grupları ve kurucuları hedefe konarak aforoz edilmişlerdir. Aforoz cezasına maruz kalanlar Ariuşçular, Sebellius, Marcellus, Macedonius, Futinos, Onomiyos ve Apollinaris'dir.⁴²⁰

4. I. Efes Konsili (431) ve Aforoz

İznik ve I. İstanbul Konsilleri'nin toplanmasına sebep olan farklı inanç yorumlarının ardından alınan kararlar sadra şifa olmamış ve istenen neticelere ulaşamamıştır. Zira ayrılığa yol açan kristoloji temelli tartışmalar -her ne kadar İsa'nın Tanrı ile aynı özden, bizzat Tanrı ve Oğul olduğu İznik Konsili'nde kabul edilip, İstanbul Konsili'nde tekrarlanırsa da- devam etmiştir. Çünkü Pavlus'un ve felsefi akımların yaydığı düşünceler ile sır dinlerin kurtarıcı Tanrı inancı bu karmaşaya sebebiyet vermiştir. Alışlagelen inanç dünyasında Mitra, Attis, Adonis ve Osiris'in yerine İsa konulmuştur. Ayrıca İştâr (Afrodit), İsis, Demeter ve Kybele de Meryem ile ilişkilendirilerek "Theotokos" (Tanrı doğuran) unvanı verilmiştir.⁴²¹

Diğer taraftan Yuhanna İncili'nde yer alan "*Başlangıçta söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz olmadı*"⁴²² şeklindeki sözlerini Hıristiyan Kilise Babaları farklı yorumlamışlardır. İttifak edilemeyen temel unsur ise İsa'nın aynı zamanda hem Tanrı hem insan olma meselesidir. Bu kadar inanç karmaşasında "*Tek Tabiat*" görüşü İskenderiye Piskoposu Cyrill (Kurilos) ile resmiyet kazanmıştır.⁴²³ Böylece Hıristiyan dünyasında tek tabiat görüşü theotokos unvanıyla yerini bulmuştur. İşte sapkın olarak adlandırılan hareketlerden ilki olan Arianizm'den sonra ikinci büyük hareket sayılabilecek Nestoryanizm söz konusu görüşe karşı çıkarak

⁴²⁰ Çelik, a.g.e., s. 137; Bekir Zakir Çoban, "Doğu Kiliseleri ve Monfizitizm", *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Ladin Ofset, X, sayı 2, Mayıs – Ağustos 2013, İstanbul, s. 17.

⁴²¹ Kaynaklara göre Theotokos unvanını ilk kullananların Origen veya İskenderiye Piskoposu Alexander olması muhtemeldir. Çelik, a.g.e., s. 142-143.

⁴²² Yuhanna İncili, 1/1-4.

⁴²³ Çelik, a.g.e., s. 143.

Meryem'in insan olduğu, ancak bir insan doğuracağı, dolayısıyla İsa Mesih'te iki tabiat ve iki uknum bulunduğu şeklindeki tanımıyla Hıristiyan dünyasındaki yerini almıştır.

Bu arada inanç problemlerinin yanında bir de kiliseler arasında yaşanan ve memnuniyetsizlikler oluşturan öncelik/sıralama sorunu vardır. İznik Konsili'nde Roma, Antakya ve İskenderiye olmak üzere üç piskoposluk yetki alanlarıyla beraber altıncı maddede belirlenmiştir.⁴²⁴ Buna ek olarak tarih bakımından kadim ve yer açısından kutsal topraklar üzerinde bulunması gibi özelliklere sahip olmasıyla Kudüs'e de şeref payesi verilmiştir. Ne var ki İmparator II. Theodosius (347-395) dini birliği sağlamak gayesiyle I. İstanbul Konsili'nde kabul ettiği üçüncü maddeyle bu sıralamaya İstanbul'u eklemiş ve bununla da kalmayarak Roma'nın ardından ikinci dereceye yükseltmiştir.⁴²⁵ Çünkü İstanbul sadece kültürel, askeri, iktisadi merkez olmakla kalmayıp aynı zamanda dini merkez haline de gelmeliydi.⁴²⁶

Böyle bir kararın alınması Doğu'da Antakya ve İskenderiye Kiliselerini, Batı'da ise İstanbul Piskoposluğuna bağlandığı için Trakya Kiliselerini rahatsız etmiştir. Bu gerekçelerle alttan alta kaynayan ortamda 428 yılına gelinmiş ve Nestorius (386-451) İstanbul Piskoposu olmuştur.

İmparator II. Theodosius tarafından bu makama getirilen Nestorius'un düşünce dünyasını besleyen kaynak Antakya Kilisesi olmuştur. Yeni Eflatuncu Felsefe'nin temellerine dayanan İskenderiye Okulu'yla rakip olan Antik Yunan ve Aristo'nun (MÖ.384-322) mantığına ve felsefesine dayanan Antakya Okulu Kitab-ı Mukaddes'i kendi bakış açısına göre yorumlamıştır. Bununla beraber İskenderiye Kilisesi'nin yorumu ruhani, harfî ve rumuzî özellikleri taşıırken Antakya Kilisesi ise harfî ve lugavî yönde yorumu tercih etmiştir.⁴²⁷ Dolayısıyla her iki tarafın yorumu da farklı şekillenmiştir. Antakya Kilisesi İsa'nın tabiatını soyut bir şekilde ilahi ve insani yönden ayrı ayrı iki unsurun varlığı şeklinde açıklarken, İskenderiye Kilisesi İsa'nın somut şekilde tek tabiata sahip olduğunu savunmuştur.⁴²⁸ Böylece İskenderiye Kilisesi'nin Meryem hakkındaki

⁴²⁴ Philip Schaff, *The Seven Ecumenical Councils*, Christian Ethereal Library, Edinburg 2005, s. 48. Ayrıca bkz: <http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf214.html> (Erişim: 29.01.2019)

⁴²⁵ Çelik, a.g.e., s. 144.

⁴²⁶ Ostrogorsky, a.g.e., s. 41.

⁴²⁷ Çelik, a.g.e., s. 145-146.

⁴²⁸ İskenderiye Kilisesi'nin ruhbanları İsa Mesih'in tanrısal tabiatı üzerinde Antakya Kilisesi'ne nazaran daha çok durmuşlardır. Onlara göre "Monofizitizm" tanımlamasıyla İsa'nın tanrısal tabiatı insani tabiatını yutmuştur. Dolayısıyla Oğul sadece ilahi tabiata sahiptir. Dvornik, İskenderiye Kilisesi'nin monofizit

theotokos görüşüne ulaşması kolay olmuş ve müntesipleri tarafından yadsınmamıştır. Buna karşın Theodoret'in görüşlerinin hâkim olduğu Antakya Kilisesi Meryem'e "*Christotokos*" (Kristotokos/Mesih'in Annesi) unvanını vermeyi tercih etmiştir.

Germaniki (Maraş) doğumlu Nestorius'un da öğrencisi olduğu Antakya Okulu'ndan yetişen ve unvan sahibi olan Lucian, Arius, Eusebius, Maris, Sevocanis, Levontius, Antonius gibi birçok ruhaninin sapkın ilan edildiği görülmüştür. Dolayısıyla Nestorius'un müntesibi olduğu Antakya Kilisesi hakkında İskenderiye Kilisesi Piskoposu Cyrill (375-444) "*Antakya Kilisesi'nin görüşlerini Diodores ekmiş, öğrencisi Theodoret geliştirmiş ve Nestorius sistemleştirmiştir*" şeklindeki sözlerini sarf etmiştir.⁴²⁹

a. I. Efes Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

Ruhaniler arasında gelişen Meryem'in theotokos mu yoksa christotokos mu, İsa Mesih'teki tabiatın ise bir mi iki mi olduğu şeklindeki fikir ayrılıkları halka inerek tartışmalara, gösterilere ve sonunda sokak çatışmalarına sebebiyet vermiştir. Böyle sıkıntılı bir gelişme üzerine Nestorius, 429 yılında yerel bir sinod toplayarak halk arasında huzuru bozucu hareketlerde bulunan kişileri Kilise'den ihraç etmiştir. Ardından sistemleştirdiği görüşünü yazarak yayma çalışmalarına devam etmiştir. Nestorius'un söz konusu görüşleri şöyledir:

*"İsa Mesih'te iki doğa ve iki uknum vardır. Meryem, gövdeye bürünmüş kelamı değil, insan olan ve tanrısallıkla ilgisi olmayan saf bir insan doğurmuştur. Daha sonra otuz yaşında Mesih vaftiz olurken üzerine Tanrı'nın kelamı inmiştir. Bu yüzden Meryem'e "Theotokos", Tanrı Anası denemez. O, Tanrı'nın değil, ancak Mesih'in anasıdır. Tanrı doğmadığına göre onun haça gerilip acı çektiğini, daha sonra da ölüp dirildiğini söyleyemeyiz. İsa-Mesih çarmıha gerilirken tanrısız güç onun insanlığından ayrıldı. Bu yüzden çarmıha gerilen saf bir insandı."*⁴³⁰

O kendine bağlı bütün kiliselerde, ayin esnasında yukarıdaki görüşlerine ters düşecek hiçbir ibarenin ve/veya metnin okunmaması yönünde uyarıda bulunarak bunun tersine hareket edenleri eleştirmiştir. Nestorius'un kendi görüşlerini yayma girişimi sayesinde etki alanı İstanbul'dan Mısır'a kadar genişleyerek taraftar bulmuştur. Fakat böyle bir gelişme İskenderiye Piskoposu Cyrill'i endişeye sevk etmiştir. Bu sebeple Cyrill, Nestorius'un görüşlerini eleştiren bildiriler yayınlamış ve onun görüşlerine

inancını Mısır'da krallara verilen tanrısız karakterin bulunduğu antik paganizme dayandırmıştır. Dvornik, a.g.e., s. 15.

⁴²⁹ Çelik, a.g.e., s. 145-149

⁴³⁰ Çelik, a.g.e., s. 151.

muhalif olanları mücadeleye yüreklendirecek mektuplar göndermiştir. Aynı zamanda İmparator II. Theodosius'un ablası Aelia Pulcheria'nın (399-453) desteğini almaya çalışmıştır.

Nestorius ile Cyrill arasındaki çekişme devam ederken, Cyrill Roma Piskoposu Celestinus'u (ö. 432) da mücadeleye dâhil etmeyi başarmıştır. İstanbul Kilisesi'nin Roma'nın ardından ikinci sıraya yükselmesi Celestinus'un rahatsız olmasına neden olmuştur. Çünkü ileride yapılacak bir manevra ile İstanbul'un Roma'nın önüne geçerek birinci sıraya yerleşmesi mümkün olabilirdi. Dolayısıyla Cyrill'in Nestorius ile ilgili verdiği yanlış ve taraflı malumat sonucunda Roma Piskoposu Celestinus 430 yılında Roma'da topladığı yerel bir sinodda Nestorius'u sapkın ilan etmiştir. Böyle bir gelişme Cyrill'e yetmemiş olacak ki aynı yıl İskenderiye'de topladığı yerel sinodda Nestorius'u aforoz etmiş, aldığı kararın yanında on iki maddelik bir "Aforozname"⁴³¹ hazırlayarak on dört kişiden oluşan kurul üyeleriyle İstanbul'a göndermiştir. Philip Schaff, "The Seven Ecumenical Councils" adlı eserinde söz konusu yazıyı "The XII. Anathematism of St. Cyrill Against Nestorius" başlığı altında Cyrill'in Nestorius'a karşı kaleme aldığı Aforozname metninde yer alan on iki maddeyi vermiştir.⁴³²

Nestorius da Cyrill'in bu faaliyetine karşı bir hamle olarak topladığı sinodda onu aforoz etmiştir. Neticede İstanbul Piskoposu Nestorius, İskenderiye Piskoposu Cyrill ve Roma Piskoposu Celestinus arasında çıkan aforozlaşmaların yol açtığı gelişmeler bir ekümenik konsilin daha yapılmasına sebebiyet vermiştir.⁴³³

b. I. Efes Konsili (431)

Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius (401-450), Batı Roma İmparatoru III. Valentinianus (419-455) ile anlaşarak ruhaniler ve halk arasında çıkan gerek inanç ayrılıklarına gerekse çatışmalara bir son vermek amacıyla konsil toplamayı uygun görmüş ve bu niyetini Haziran 431 yılında gerçekleştirmiştir. İmparator yazdırdığı konsile davet mektuplarını piskoposlara göndermiş ve bu mektupların muhatapları Efes'te toplanmaya başlamıştır. II. Theodosius kendisini temsilen Candidyan ve Irinavos adındaki iki resmi görevliyi de Efes'e göndermiştir. Nestorius ve Cyrill ise sadece kendileri değil ayrıca

⁴³¹ Schaff, a.g.e., s. 281-297; Çelik, a.g.e., s. 154-156.

⁴³² Aforozname maddeleri için bkz. Ek 2.

⁴³³ Çelik, a.g.e., s. 152-153.

piskoposlardan oluşan maiyetleriyle konsile iştirak etmişlerdir. Ayrıca Kudüs Piskoposu Juvenal ile Selanik piskoposu Flavian da konsile katılmak üzere Efes'e gelmişlerdir.

İskenderiye Piskoposu Cyrill, henüz konsil oturumları başlamadan kulis faaliyetlerine girişerek Kudüs ve Kıbrıs piskoposları gibi Antakya'ya bağlı olan doğulu piskoposları kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Hatta bazı rivayetlere göre 22 Haziran 431'e denk gelen Pentikost⁴³⁴ Günü'nde yanına çektiği ruhanilerin de hazır bulunduğu bir ortamda konsili başlattığını duyurmuştur. Yine bu oturuma katılan piskoposların sayısı açısından 153⁴³⁵, 159, 193 veya 198 şeklinde değişik veriler mevcuttur.

Diğer taraftan, İmparator temsilcisi Candidyan henüz herkesin gelmediği ve Cyrill'in teamüllere uymadığı gerekçesiyle böyle bir oldu bittiye karşı itiraz etmiştir. Nestorius da beraberinde altmış sekiz piskopos bulunmasına rağmen Antakya Piskoposu Yuhanna'nın (Jean) yolda olduğunu ileri sürerek oturuma katılmamıştır.

Bütün itirazlara rağmen Cyrill, elde ettiği üstünlüğü kaçırmamak adına ve Yuhanna'nın yokluğundan fırsat bilerek konsil başkanı olarak açılışı yapmış ve konuşmasına kendi safında yer alan delegeleri överek başlamıştır. Devamında ise konsile sebep olan sapkınlıklara ve bunların arasında özellikle Nestorius'un çok ileri gittiğine değinerek ağır hakaretlerde bulunmuştur. Ayrıca Roma Piskoposu Celestinius'un bu oturumda hazır bulunmayışının bir eksiklik olmadığını bilakis daha önce kendisine gönderdiği mektupta Nestorius'a muhalif olduğunu, dolayısıyla onun hakkında aynı görüşü paylaştıklarını dile getirmiştir.

Açılış konuşmasının akabinde Roma'da ve İskenderiye'de yapılmış olan sinodlarda Nestorius hakkında almış oldukları kararlar okunmuş ve aynen kabul edilmiştir. Nestorius, gıyaben "Yeni Yudas" ilan edilmiş, rütbelerinden azledilmiş ve aforozu tekrarlanmıştır. Theotokos konusu ise oturumda muhaliflerin bulunmamasına, Tanrıça İsis'e ait bir unvan olmasına ve Kitab-ı Mukaddes'te geçmemesine rağmen sıkıntılı bir şekilde de olsa kabul edilmiştir. Böylece hazırlanan sonuç tutanağı orada bulunanlar tarafından imzalanmış ve alınan kararların muhatabı olan Nestorius'a

⁴³⁴ Pentikost/Pentekot: Kutsal Ruh'un havarilerin üstüne inişinin kutlandığı bayrama verilen addır. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra mezara konulmasının akabinde üçüncü dirilmesinin şerefine yortu olarak kutlanan Paskalyadan sonraki ellinci günde kutlanır. Bkz: Mehmet Aydın, "Pentekot", "Paskalya", *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı, Konya 2005, s. 611, 598.

⁴³⁵ Dvornik, a.g.e., s. 13.

bildirilmiştir. Her ne kadar tutanak sonradan kaybolmuş ise de kilise tarihçilerinin notları ışığında, Nestorius'un aforoz edilmesinden başka kararların da alındığı anlaşılmıştır. Bütün itirazlara rağmen Cyrill'in başlattığı konsilde yedi oturum düzenlenmiş, altı veya sekiz kanun maddesi belirlenmiş, İznik kararları tekrardan onaylanmış ve Kıbrıslılara kendi piskoposlarını seçme hakkı tanınmıştır. Bununla beraber İsa'da tek tabiat, tek uknum olduğu hususu ve Meryem'in de theotokos yani "Tanrı'nın Anası" unvanı bir kez daha karara bağlanmıştır.

Bu gelişmelerden bir hafta sonra 27-28 Haziran'da Antakya Piskoposu Yuhanna ve beraberindekiler Efes'e ulaştığında İmparator tarafından davet edilenler tamamlanmış ve İmparatorun temsilcisi Candidyan konsili artık resmen açabileceğini ifade etmiştir. Nihayet konsil Yuhanna başkanlığında toplanmış fakat bu sefer de Cyrill ve taraftarları katılmamışlardır. Resmi açılışın ardından ilk konuşmayı İmparator adına Candidyan yapmıştır. Ardından konsil çalışmaları başlamış ve Yuhanna İskenderiye Piskoposu Cyrill'i ve Efes piskoposu Memnon'u azl ve aforoz etmiştir.

Böylece her iki taraf da kendilerinin oturum açıp yönettikleri konsillerin meşru ve aldıkları kararların geçerli olduğunu iddia etmiştir. Antakya Piskoposu Yuhanna (Jean) İmparator'a bir mektup yazarak, elinde olmadan geciktiğini, bu esnada Cyrill'in katılımcılar henüz tamamlanmadan konsili açarak Nestorius'u haksız yere aforoz ettiğini, haddini aşan kararlar aldığını ve söz konusu kararların iptal edilmesi gerektiğini bildirmiştir.

Artık Roma'nın temsilcileri de Efes'e ulaşmışlardır. Ardından Yuhanna'nın mektubuna gönderdiği cevapta İmparator, Cyrill'in aldığı bütün kararları iptal etmiştir. Bunun üzerine Cyrill 10 Temmuz'da tekrar harekete geçerek taraftarlarının hazır bulunduğu bir oturum daha düzenlemiş, Roma Piskoposu Celestinius'un mektubunu okutmuş, 22 veya 26 Haziran'da yazılmış olan tutanağı Roma temsilcilerinin de imzalamasını sağlamıştır. Ayrıca "*Rabbimizin Oluşumu ve Gerçek İman*" adlı yazısını konsil tutanağına ekleyerek İmparatora göndermiştir.⁴³⁶

İmparator II. Theodosius, mevcut doktrin ve inanç çatışmalarına ve bu yüzden çıkan ayrılıklara son vermek için tertiplelediği konsilin ardından yeni bir çıkmaza girmiştir.

⁴³⁶ Çelik, a.g.e., s. 154-165.

Kendisini hem Cyrill'in hem de Yuhanna'nın aldığı kararları kabul etmek zorunda hissetmiştir. II. Theodosius'un sonunda geldiği nokta Cyrill, Nestorius ve Yuhanna arasında arabuluculuk olmuştur. Fakat Cyrill bu aşamada da hızlı davranarak İmparatoru, saray halkını ve kendi taraftarlarını ikna etmiştir.

Sonuç olarak Nestorius görevden alınmış, Antakya'da daha önce öğrenim görmüş olduğu Euprepus Manastırı'na -kendi isteği üzere- gönderilmiş ve 451 yılında sürgündeyken vefat etmiştir.⁴³⁷ Yaşanmış olaylar her iki tarafta acı bırakmış olsa da Nestorius'un mahkûmiyeti Antakya'da İskenderiye Kilisesi'nin zaferi olarak görülmüştür.

c. I. Efes Konsili Sonrası Dönem

Nestorius, II. Theodosius (401-450) tarafından Antakya'da rahat durmayıp kendine yakın olan piskoposlara mektuplar yazdığı ve görüşlerini yaymaya devam ettiği gerekçesiyle 435 yılında Mısır'a sürgün edilmiştir. Eserleri hakkında ise imha kararı verilmiştir. Böyle bir karar sebebiyle Nestorius'un fikirleri kendisine muhalif olanların kaleminden çıkan yazılardan öğrenilmiştir. Fakat bir kişinin görüşlerini muhalif yazılardan anlamaya çalışmak sıkıntılı sonuçlara neden olabilir. İlginçtir ki, 1889 yılında İran'da bulunan Amerikan misyonerleri İran Türkistanı'nda bulunan Nesturi Patrikliği'nin kütüphanesinde Nestorius'a ait yazma bir eserin varlığının haberini almışlardır. Nestorius, iki şahıslı kristoloji görüşüne sahip olduğundan dolayı I. Efes Konsili'nde aforoz edilmiş ve Nesturilik heretik bir akım olarak hüküm giymiştir. Ne var ki Nestorius, söz konusu yazmada İsa'da iki şahıs olamayacağını ısrarla savunmuş ve aynı Kilise'nin görüşü gibi “*bir şahıs ve iki doğa*” ile açıklanan kristolojik formülasyonu ifade etmiştir. Dolayısıyla bazı araştırmacılara göre her ne kadar Nestorius heretik görüş sahibi değilse de Nesturilik hüküm giymiş olan heretik bir akım olarak kalmıştır.⁴³⁸

Diğer taraftan Nestorius'un doktrini teologlar tarafından tartışma konusu olmuştur. Dvornik'in aktardığı genel kanaate göre Nestorius'un öğretisinin Ortodoks olduğu fakat kullandığı terminolojinin “*Heterodoks* (ana akımdan sapmış) *anlama*

⁴³⁷ Dvornik, a.g.e., s. 14.

⁴³⁸ Muhammet Tarakçı, “Nestorius ve Kristolojisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (UUİFD), XIX, sayı I, Bursa 2010, ss. 215-241, s. 216-217.

yorumlanması kolay bir terminoloji kullandığı” ve böylece yanlış anlaşıldığı yönündedir.⁴³⁹

İznik ve İstanbul Konsilleri’nin ardından Efes Konsili ile bir kez daha “İsa Mesih’in, Tanrı ile aynı özden olduğu” görüşü onaylanarak “İsa Mesih’te Tek Doğa ve Tek Uknum” kararıyla İsa’nın insani yönü yok edilmiş ve tanrılaştırılmıştır. Meryem de “Theotokos” unvanıyla “Tanrı anası” ilan edilmiş ve “İnsan anası” diyenler aforoz cezasına maruz kalmışlardır.

381 yılında yapılan İstanbul Konsili’nde alınan kararlar içinde yer alan üçüncü madde ile İstanbul Piskoposluğu statü açısından Roma’dan sonra ikinci sıraya çıkarılmıştır.⁴⁴⁰ Fakat İstanbul Piskoposu Nestorius’u daha düşük bir statüde olan İskenderiye Piskoposu Cyrill aforoz etmiştir. Onun bu hareketiyle üçüncü madde geçersiz kılınmıştır. Ayrıca I. Efes Konsili kararlarından yedinci maddede “*inanca yeni bir şey ekleyen veya eksilten aforoz edilmelidir*” ifadesi yer almıştır.⁴⁴¹

d. I. Efes Konsili’nde Aforoz Edilenler

430 yılında Roma Piskoposu Celestinus Roma’da topladığı yerel sinodda Nestorius’u sapkın ilan ederken aynı yıl Cyrill de İskenderiye’de topladığı yerel sinodda Nestorius’u aforoz etmiştir. Üstelik on iki maddelik bir aforozname hazırlayarak kendisine göndermiştir. Buna karşın Nestorius da topladığı sinodda Cyrill’i aforoz etmiştir.

Efes Konsili’nde Nestorius hakkında yerel sinodlarda alınmış olan kararlar aynen kabul edilmiştir. Bu hareketlere karşı Antakya Piskoposu Yuhanna İskenderiye Piskoposu Cyrill’i ve Efes Piskoposu Memnon’u azl ve aforoz etmiştir. İmparator II. Theodosius ise hem Cyrill’in hem de Yuhanna’nın aldığı kararları kabul etmek durumunda kalmıştır.

Sonuç olarak Nestorius görevden alınmış, sapkın ve “Yeni Yudas” ilan edilmiş, rütbelerinden azledilmiş ve aforozu tekrarlanarak manastıra sürgün edilmiştir.

⁴³⁹ Dvornik, a.g.e., s. 14.

⁴⁴⁰ Üçüncü Madde: *Bununla birlikte, İstanbul Piskoposu Roma Piskoposu’ndan sonraki onur ayrıcalığına sahip olacaktır. Çünkü İstanbul “Yeni Roma”dır.* Schaff, a.g.e., s. 250.

⁴⁴¹ Nihat Durak, *Süryaniler Açısından 451 Kadıköy Konsili*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2012, s. 61.

I. Efes Konsili’ni burada tamamlarken içerisinde karşılıklı aforozlaşmaların bulunması hasebiyle kimi teologlara göre geçersiz sayılarak “Haydutlar Konsili” şeklinde anılan II. Efes Konsili’ne de kısaca değinmek gerekmektedir.

e. II. Efes Konsili (449)

Antakya Kilisesi açısından üzücü sonuçları bulunan Efes Konsili’nin akabinde Piskopos Yuhanna Antakya’ya döner dönmez yerel bir sinod toplayarak İskenderiye Piskoposu Cyrill’i aforoz ettiğini duyurmuştur. Doğu’nun önemli iki kilisesi olan Antakya ve İskenderiye Kiliseleri arasında yer alan çekişmenin daha da kötüye gitmeden durdurulması İmparator II. Theodosius tarafından gerekli görülmüştür. Onun çözüm odaklı girişimleri Yuhanna açısından pek bir sonuç vermemiştir. Bunun üzerine İmparator gönderdiği bir mektupla, sergilediği uzlaşmadan uzak tutumunu devam ettirmesi neticesinde sürgün ve çeşitli cezalara maruz kalacağını kendisine bildirmiştir. Bu sert mektup sebebiyle Yuhanna, Halep’te bir konsil tertip ederek Doğulu piskoposları toplamıştır. Söz konusu konsilde bir iyi niyet göstergesi olarak Efes Konsili’nde kabul edilen bütün kararları -Nestorius’un aforozunu hariç tutarak- kendisinin de kabul ettiğini ilan etmiştir. Fakat böyle bir sonuç hem İmparator II. Theodosius hem de İskenderiye Piskoposu Cyrill’i tatmin etmekten uzak görülmüştür. Devam eden baskılardan dolayı Yuhanna yine aynı sonuca varan bir sinod toplamıştır. Ne var ki çekişmeleri bitirecek sonuca ulaşmak isteyen Cyrill’e bir mektup yazmış ve huzursuzluk çıkararak kişi olarak Nestorius’u suçlamak zorunda kalmıştır. Asıl isteğine ulaşamayan Cyrill buna razı olarak 433 yılında iki kilise arasında barışın olduğunu bildiren bir genelge yayımlamıştır.⁴⁴² Görünüşte her iki taraf arasında anlaşma sağlanmış olsa da aslında fikir ayrılıkları sadece bir süre askıya alınmıştır.

438 yılına gelindiğinde II. Theodosius ve III. Valentinianus adına, devletin hukukunu daha sağlam temellere oturtmak, devletin birliğini esas almak ve bu birliği oluşturmak amaçlı imparatorluk emirnamelerinin resmi koleksiyonu olan “Codex Theodosianus” yayımlanmıştır.⁴⁴³ Bu gelişmenin yanında Kilise’de de ölüm ve yer değişikliği gibi nedenlerden dolayı isim değişikliğine bağlı gelişmeler olmuştur. Artık Roma Piskoposu Leo (ö. 461), Antakya Piskoposu II. Domnus (442-449), İskenderiye

⁴⁴² Çelik, a.g.e., s. 169-170.

⁴⁴³ Ostrogorsky, a.g.e., s. 51.

Piskoposu Dioscorus (ö. 454) ve İstanbul Piskoposu Flavian'dır (ö. 449). Sayılan merkezlerin piskoposlarının yanında II. Efes Konsili'ne giden süreçte bir de Eutyches (380-456), "*İsa Mesih'in tanrısal doğası, insani doğası üzerine inmiş; bu iki doğa meczolmuş, birbirine karışmış ve tek doğa olmuştur*" görüşünün yani Monofizitizm'in babası olarak tarihteki yerini almıştır.⁴⁴⁴ Nestorianizm'de İsa Mesih'in "*ilahi*" yönü erirken Eutyches'in görüşünde eriyen yön "*beşeri*" tarafı olmuştur.⁴⁴⁵ Eutyches'in Eutychianizm şeklinde adlandırılan görüşünün başka bir tanımı da "*bir damla balın denizde erimesi gibi*" benzetmesi anılagelmiştir.⁴⁴⁶ Söz konusu tanımların babası Eutyches, 421 yılında İstanbul civarında bir manastırda archimandrite⁴⁴⁷ olarak görev almıştır.⁴⁴⁸

Eutyches'in saray görevlileri ve imparator ailesiyle yakın dostluğunun olması hasebiyle I. Efes Konsili'nden sonra Urfa (Edessa) Piskoposu Hiba (İbas, 435-457) ve Kuros (Cyrus) Piskoposu Theodoret (423-457) gibi Nesturi Piskoposların görevlerinden men edilmeleri yönünde çıkan kararlarda önemli rol oynamıştır. Ayrıca Nesturi olan Durilyon Piskoposu Eusebius'un İstanbul'a gelişiyle her iki taraf arasında var olan tartışmalar şiddetlenmiştir. Böyle bir ortamda suların durulması için İstanbul Piskoposu Flavian bir konsilin toplanmasını çare olarak görmüştür. Dolayısıyla 448 yılında gerçekleştirilen İstanbul Konsili'ne otuz civarında piskopos ve archimandrite/manastır yöneticisi katılarak yapılmıştır. Eutyches gündemdeki konunun kendisi olduğunu bildiğinden dolayı ilk oturumlara çeşitli bahaneler göstererek katılmayıp ancak yedinci oturuma dâhil olmuştur. Sonunda Flavian'ın toplanmasını sağladığı konsilde Eutyches'in görevinden azledilmesine ve rütbesinin alınmasına karar verilmiştir. Ancak Eutyches imparator ile görüşerek kararın iptali, eski görevine iade edilmesi ve yeniden bir konsilin toplanmasını rica etmiştir. Bunun ardından 449 yılında bir konsil daha toplanmış fakat aynı karar alınmıştır. Eutyches bu ikinci konsilden de istediği sonucu alamayınca yine bir arayış içine girerek önceki konsil toplama çalışmalarının yanında Roma Piskoposu Leo ile de görüşmelerini hızlandırmış, Flavian ile taraftarlarının Nesturi olmalarından dolayı kendisinin haksızlığa uğradığını anlatan mektuplar göndermiştir. Leo, mektupların

⁴⁴⁴ Çelik, a.g.e., s. 177.

⁴⁴⁵ Durak, a.g.e., s. 17; Dvornik, a.g.e., s. 15.

⁴⁴⁶ Çoban, a.g.m., s. 18.

⁴⁴⁷ Archimandrite: Bir veya birkaç manastırı idare eden rahip, yüksek rütbeli papaz.

⁴⁴⁸ Çelik, a.g.e., s. 175.

cevaplarında Eutyches'i destekler mahiyette görüş bildirse de Flavian'ın girişimleriyle Eutyches karşısında bir duruş sergilemiştir. İmparator Konstantin ve İznik Konsili ile başlayan birlik çalışmasını II. Theodosius da konsiller aracılığıyla gerçekleştirmek istemiş ama netice istediği gibi olmamıştır. Denebilir ki, Efes Konsili'nin muhatapları artık hayatta olmamalarına rağmen seleflerin çekişmeleri haleflerine kalarak devam etmiştir. Artık geniş katılımlı ve kalıcı bir çözüme ulaşmak için bir konsilin daha yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

II. Efes Konsili'nin amacı Eutyches ve İstanbul arasındaki sorunların çözümü olarak belirlenmiştir. İmparator II. Theodosius, konsili Kudüs Piskoposu Juvenal ile Kapadokya Kayseriyesi Piskoposu Telasyo'nun beraber yönetmelerini istemiştir. Antakya Kilisesi'ne bağlı olan Kuros Piskoposu Theodoret'in konsile alınmayacak olması İskenderiye Piskoposu Dioscorus için Nesturiler'e karşı bir fırsat olmuştur. Cyrill'in önce diyakozu sonra halefi olan Dioscorus, onun I. Efes Konsili'ndeki taktiğini kullanarak erken davranmanın avantajını kazanmak istemiştir. Böylece kalabalık maiyetiyle beraber ve herkesten önce Efes'e gelmiştir. 1, 8 veya 10 Haziran'da katılımcılar henüz gelmeden önce konsili resmen açmış ve oturumu başlatmıştır.

Konsilin açılışının yapıldığı, çalışmalara da başlandığını haber alan Roma Piskoposu Leo, Antakya Piskoposu Dumnos ve İstanbul Piskoposu Flavian birer mektup göndererek İskenderiye Piskoposu Dioscorus'un kendilerinin beklenmesini istemişlerdir. Ne var ki Dioscorus gelen çağrıya uymayıp çalışmalarına devam etmiştir. Özellikle Antakya Piskoposluk Bölgesi'nde görev yapan Nesturi piskoposlardan bir kısmını kendileri konsilde hazır bulunmadıkları halde gıyaben görevlerinden alarak aforoz etmiş ve hatta onların yerlerine yeni isimler atamış ve takdislerini gerçekleştirmiştir.⁴⁴⁹

Bu faaliyetlerin ardından Roma, Antakya ve İstanbul temsilcileri Efes'e ulaşmışlardır. Konsil çalışmalarına yeni başlanıyormuş gibi İmparator'un gönderdiği mektup bütün katılımcıların huzurunda okunmuştur. Devamında Roma temsilcisi Piskopos Leo'nun konsile gönderdiği "Tome"unun⁴⁵⁰ Dioscorus tarafından okunmasını istenmiştir. Fakat Leo'nun mektubunda İsa'nın iki doğa sahibi olduğu görüşü yer

⁴⁴⁹ Çelik, a.g.e., s. 184.

⁴⁵⁰ Roma piskoposu Leo'nun Tome'unun tam metni için Philip Schaff'ın eserinde yer almaktadır. Schaff, a.g.e., s. 399-344.

aldığından Dioscorus konsilin inanç ilkeleri için toplanmadığını ifade ederek okumamıştır. Siyasi manevralarla konsilin oturumlarının kendi istediği yönde gelişmesini sağlayan Dioscorus, İstanbul Piskoposu Flavian ve Eusebius hakkında azl ve aforoz kararlarının alınmasını sağlayarak yerine Anatolius'u (449-458) takdis etmiştir. Yine aynı tür manevralarla Antakya Piskoposu II. Domnus'un da azl ve aforozunu gerçekleştirerek onun yerine II. Maximus'u (449-455) takdis etmiştir. Ayrıca Dioscorus kalıcı sonuca ulaşmak adına İmparator'a hitaben konsil kararlarının tutanağına kaleme aldığı bir mektup ekleyerek onaya göndermiştir.⁴⁵¹ Nihayetinde konsilde mektubu okunmayarak otoritesi sarsılan Leo kararlaştırılmış olan sonuca müdahale etmiş, II. Theodosius'un yerine Marcianus (396-457) geçmiş ve II. Efes Konsili "Haydutlar Konsili" şeklinde anılarak tarihteki yerini almıştır.⁴⁵²

f. II. Efes Konsili'nde Aforoz Edilenler

İskenderiye Piskoposu Dioscorus, İstanbul Piskoposu Flavian, Antakya Piskoposu II. Domnus ve archimandrite olan Eusebius hakkında azl ve aforoz kararlarını aldırmıştır. Flavian yerine Anatolius'u (449-458), II. Domnus yerine de II. Maximus'u (449-455) takdis etmiştir. Ayrıca İsa Mesih'in iki doğaya sahip olduğunu savunan ve II. Domnus'un atadığı piskoposlar aforoz edilmiş, haklarında verilen kararlar İmparator tarafından onaylanmış ve akabinde sürgüne gönderilmişlerdir.⁴⁵³

5. Kadıköy Konsili (451) ve Aforoz

II. Efes Konsili, ardında büyük tepkiler bırakarak bitmiş, inanç (Kristolojik) mücadeleleri siyasi mücadeleye dönüşmüş ve konsilde alınan aforoz kararlarının geçerli olup olmadığı tartışmalara yol açmıştır.⁴⁵⁴ İşte Hıristiyan dünyasını temelden sarsacak ve 1054 yılında kalıcı şekilde ayırarak olan bu sıkıntıların temeli Kadıköy Konsili'nde atılmıştır.

a. Kadıköy Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

Roma Piskoposu Leo, İskenderiye Piskoposu Dioscorus tarafından II. Efes Konsili'ne gönderdiği mektubunun (Tome) okunmaması üzerine kendisine karşı yapılan itibarsızlaştırma hareketini çok içerlemiştir. Ayrıca Dioscorus İstanbul ve Antakya

⁴⁵¹ Çelik, a.g.e., s. 189.

⁴⁵² Çoban, a.g.m., s. 19. Ayrıca II. Efes Konsili sadece İskenderiye Kıptî Ortodoks Kilisesi tarafından ekümenik konsiller arasında sayılmıştır. Durak, a.g.e., s. 27.

⁴⁵³ Durak, a.g.e., s. 26.

⁴⁵⁴ Ebu Zehra, a.g.e., s. 244.

Piskoposluklarına kendi taraftarlarını yerleştirmiştir. Diğer taraftan Leo aforoz edilenlere mektuplar göndermiş ve buna bir çözüm getirmek amacıyla II. Efes Konsili'nin ardından yine aynı yıl (449) içinde bir sinod toplamıştır. Sinodda bu konsilin ve konsilde alınan aforoz kararlarının geçersiz sayılmasına, alınan rütbelerin geri verilmesine ve Dioscorus'un aforoz edilmesine ittifakla karar verilmiştir. Akabinde II. Efes Konsili'nin "*Haydutlar Konsili*" olarak anılmasını sağlamıştır. Dioscorus, bu gelişmeyi öğrenmesiyle kısa sürede sinod toplayarak Roma piskoposu Leo'yu aforoz ettiğini ilan etmiştir.

Yaşanan bu karşılıklı aforozlaşma sonunda Leo, İmparator'a ardarda iki mektup yazmış ve Roma'da bir ekümenik konsilin yapılarak ortodoks bir doktrinin belirlenmesini teklif etmiş fakat monofizit görüşüne sahip olan İmparator tarafından istediği desteği alamamıştır.⁴⁵⁵

450 yılında II. Theodosius'un bir kaza sonucu vefat etmesi üzerine yerine Nesturi görüşüne sahip veya yakın olan kızkardeşi Aelia Pulcheria'nın (399-453) kocası Flavius Marcianus Augustus (396-457) geçmiştir. II. Theodosius ile istediği sonuca ulaşamayan Roma Piskoposu Leo bu sefer daha yumuşak ve Pulchria'nın dini duygularına hitap eden şekilde bir yaklaşımı tercih etmiştir. İstanbul Piskoposluğu gibi önemli bir makamdayken II. Efes Konsili'nde haksız yere aforoz ve sürgün edilen, bu yüzden de sürgünde ölen Flavian'ın kemiklerinin sızlamaması ve dolayısıyla eski kırgınlıkların unutulması için onun kemiklerinin İstanbul'a getirilmesi yönündeki görüşünü beyan etmiştir. Ayrıca layık olduğu şekilde Kilise Babaları'nın yanına gömülmesi ve adının silindiği diptyche (azizler listesi) tekrar yazılmasının gerektiğini ifade etmiştir. Leo'nun bu çağrısı Pulcheria nezdinde yer bulmuştur. Onun emriyle hemen İstanbul'da bir sinod toplanmıştır. Başkanlığını İstanbul Piskoposu Anatolius'un (449-458) yaptığı bu sinoda Roma temsilcileri Leo'nun II. Efes'te okunmayan mektubuyla beraber katılmışlardır. Sinoddan Flavian'ın kemiklerinin İstanbul'a getirilmesi, II. Efes Konsili'nde okunmayan ve İskenderiye'de yapılan yerel sinodda aforoz edilen Leo'nun mektubunun kabul edilmesi kararları alınmış ve imzalanması için bütün piskoposlara gönderilmiştir. Akabinde Flavian'ın cesedine ait kemikler İstanbul'a taşınmış ve adı diptych'e yazılarak tekrar ayinlerde okunmaya başlanmıştır. Kısa sürede sonuç getiren bir girişim olan bu sinod

⁴⁵⁵ Dvornik, a.g.e., s. 16.

sonuçları Leo'yu toplanmasını istediği konsil için hem sevindirmiş hem de ümitlendirmiştir.⁴⁵⁶

Kadıköy Konsili'nin oturumlarını anlatmaya geçmeden önce bir hatırlatmada bulunmak gerekir. Bu oturumları anlatılırken akıştan kopmadan fakat asıl konudan da uzaklaşmadan sadece ilgili bölümlere değinilecektir.

b. Kadıköy Konsili (451)

Roma Piskoposu Leo, İmparator II. Theodosius'un ardından yaptığı kısa mesafeli manevralar ile istediği atmosferi yakalamıştır. İmparatoriçe Pulcheria ve İmparator Marcianus'a gönderdiği mektuplarla kalıcı çözüme ulaşmak için bir ekümenik konsilin toplanması gerektiğine onları ikna etmiştir.

Kadıköy Konsili'nin 08 Ekim 451 tarihinde açılışı yapılarak Euphemia Kilisesi'nde başlamış, onaltı veya onyediyedi⁴⁵⁷ oturumun ardından alınan 28 karar ile 1 veya 10 Kasım'da sona ermiştir. Başta İskenderiye Piskoposu Dioscorus, Kudüs Piskoposu Juvenal, İstanbul Piskoposu Anatolius, Antakya Piskoposu II. Maksimus, Roma Piskoposu Leo olmak üzere konsile doğudan ve batıdan çok sayıda piskopos katılmıştır. Kaynaklarda katılanların sayısı için 330, 350, 525 veya 600 gibi muhtelif rakamlar verilmiştir.⁴⁵⁸ Sayılardaki bu çelişki daha önceki ekümenik konillerde olduğu gibi tutanakların günümüze ulaşamamış olması ve edinilen bilgilerin konsilde hazır bulunan ruhanilerin yazılarına dayanmasından kaynaklanmıştır.

İskenderiye Piskoposu Dioscorus -kendince- II. Efes Konsili'nde elde ettiği başarısını erken gidip açılışı da erken yapmasına bağladığı için Kadıköy Konsili'ne yine aynı yöntemi kullanmak amacıyla herkesten önce gelmiştir. Konsilin toplanma sebebinin "İman Doktrini" olduğunu İmparator Marcianus'a sorarak öğrenmiştir. Vakit geçirmeden bir oturum düzenleyerek Roma Piskoposu Leo ve onun Tome'unun aforozunu ilan etmiştir. Fakat bu sefer Antakya, İstanbul ve Kudüs Piskoposları'nın desteklerini alamadığından dolayı istediği olmamıştır. Ayrıca İmparatorluk görevlileri de kendisine davetliler gelmeden konsilin açılıp oturumların yapılamayacağını bildirmişlerdir.

⁴⁵⁶ Çelik, a.g.e., s. 195-198.

⁴⁵⁷ Dvornik, a.g.e., s. 101.

⁴⁵⁸ Durak, a.g.e., s. 38-39.

Böylece bir oldu bittiye daha müsaade edilmemiş ve Dioscorus artık hükmünün de geçerli olmadığına farkına varmıştır.

Katılımcıların tamamlanmasıyla başlanacak olan konsile İmparator tarafından belirlenen 18 delege başkanlık yapmıştır. Konsilin oturum şekli Roma Senatosu'ndaki gibi düşünülmüş ve ona göre düzenlenmiştir. Yani imparatorluk temsilcileri müzakere salonunun ortasına oturmuş ve İncil de Senato'daki zafer mihrabı gibi ortada olacak şekilde konmuştur. Piskoposlar ve metropolitler aynı senatörler ve Roma yargıçları gibi oturmuşlar, oy kullanma hakkına sahip olmayan ruhbanlar da şövalyeler misali ayakta yer almışlardır. Ayrıca senatörlere ait olan alkışlama geleneği bile eksik bırakılmayarak imparator ve imparatoriçe bu usul üzere altıncı oturum sonunda alkışlanmışlardır.

Birinci oturum İmparator Marcianus'un mesajının okunmasıyla başlamıştır. Oturuma II. Efes Konsili'nde aforoz edilen Nesturi piskoposlardan katılanlar olmuştur. İskenderiye Piskoposu Dioscorus'un taraftarlarının buna itiraz etmeleri üzerine Roma Piskoposu Leo'nun taraftarları da aynı şekilde Dioscorus'un konsili terk etmesi gerektiğini söylemişlerdir. Dolayısıyla II. Efes Konsili'nin kararları hakkında tartışmalar çıkmıştır. Duruma müdahale eden imparatorluk temsilcileri Dioscorus'un konsilde kalmasına karar vermişlerdir. Diğer taraftan bazı piskoposlar II. Efes Konsili'nde aforoz ve sonrasında makamına iade edilen Cyrus Piskoposu Theodoret'in de imparatorun katılmasını emrettiğinden dolayı konsilde bulunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu arada kilise hiyerarşisinde beşinci sırada ilan edilmenin derdinde olan Kudüs Piskoposu Juvenal, II. Efes Konsili'nde aforoz edilen Flavian'ın affedilmesi için çaba sarf etmiştir. Oturum süresince II. Efes Konsili kararları okunurken birçok itiraz yapılmış ve gerginliğe yol açan çekişmeler meydana gelmiştir. Birinci oturum biterken II. Efes Konsili'nde aforoz edilen bütün ruhbanların aforozları kaldırılmış ve Antakya Piskoposu II. Domnus hariç tutularak eski görevlerine dönmeleri yönünde karar verilmiştir.⁴⁵⁹

İkinci oturum iki veya beş gün sonra 10 Ekim'de yapılmıştır. Dioscorus üç kez resmi şekilde çağırılmasına rağmen bu oturuma katılmamıştır. Dolayısıyla Dioscorus, II. Efes Konsili'nde haksız kararlar aldığı, kilise kanunlarını çiğnediği gerekçesiyle piskoposluk makamından azledilmiş ve hakkında aforoz kararı verilmiştir.

⁴⁵⁹ Çelik, a.g.e., s. 205.

Dördüncü oturumda Roma Piskoposu Leo'nun Tome'u İznik Kredosu ile uyuşması açısından Ortodoks Katolik inancını ifade ettiğinden dolayı oybirliğiyle kabul edilmiş ve resmîyet kazanmıştır. Eutyches'in görüşünün ise İznik Kredosu'na, Cyrill'in mektuplarına ve Leo'nun Tome'una ters düştüğü gerekçesiyle hakkında aforoz kararı verilmiştir. Dioscorus'un da azli onaylanmıştır.⁴⁶⁰

Beşinci oturum 22 Ekim'de yapılmıştır. İstanbul Piskoposu Anatolius'un isteği üzerine bir kredo/inanç taslağı formüle edilerek hazırlanmıştır ki, aforozla ilgili kısmı şöyledir: *“Bir kimse İsa Mesih, birleşmeden önce iki doğalıdır daha sonra tek doğaya dönüşmüştür ve ilahi doğa acı çekmiştir” düşüncesinde ise aforoz edilir.*⁴⁶¹ Ancak Roma Piskoposu Leo'nun temsilcileri taslağın İsa Mesih'in açık bir şekilde iki doğasından bahsetmediğinden dolayı itiraz etmişlerdir.

Altıncı oturuma 25 Ekim'de İmparator Marcianus ve İmparatoriçe Pulcheria bizzat katılarak yönetmişlerdir. Konsilde yeni bir “Dogmatik Formül” hazırlamak için görevlendirilen piskoposlar komitesinin çalışmaları sonucunda oluşturulan kredo okunmuştur.⁴⁶² *“...Bakire Theotokos'dan doğmuştur. Karışmaksızın, değişmeksizin, bölünmeksizin ve ayrılmaksızın bir ve aynı, Rab ve Oğul, yegâne doğurulmuş İsa, bize iki doğa halinde malum olmuştur. Doğalarının farkının 'birleşme'den dolayı hiçbir surette giderilemeyeceğini fakat her bir doğanın özelliklerinin muhafaza edildiğini, tek prosopos (öz, şahsiyet) ve tek hypostasis'te (ferdiyet) aynı anda meydana gelmiştir...”*⁴⁶³ Böylece önceki taslağa göre çok açık ifadelerin yer almasıyla kabul edilmiştir. Ayrıca *“...Bu konsilin, eski konsillerin bütün sapkınlıklarını reddettiğini, kutsal pederlerin inancını yenilediğini ve İsa'nın birleşmeden önce iki doğa ve birleşmeden sonra tek doğaya sahip olduğunu, ilahi doğanın acı çektiğini söyleyenleri aforoz edeceği...”* ibaresi de kabul edilerek imzaya sunulmuştur. Konsile katılan ruhbanlardan kimi isteyerek kimi ise istemeyerek de olsa 452 kişi imzalamıştır. Ardından Dioscorus Paphlagonia (Kuzey-Orta Anadolu) bölgesinde bulunan Gangara (Sinop) şehrine sürülmüştür.

Yedinci oturumda Anatakya Kilisesi'nin durumu ele alınmıştır. Antakya Piskoposu Maximus ile Kudüs Piskoposu Juvenal yetki alanları hakkında anlaşmaya

⁴⁶⁰ Durak, a.g.e., s. 57.

⁴⁶¹ Durak, a.g.e., s. 58.

⁴⁶² Dvornik, a.g.e, s. 16.

⁴⁶³ Ebu Zehra, a.g.e., s. 245; Durak, a.g.e., s. 60.

varmışlardır. Konsil'e sunulan bu anlaşma taslağı görüşülmüştür. Nihayet Juvenal'in uzun süren çabalarından sonra Yahudiye, Samiriye ve Galile bölgeleri kendisine bağlanarak Kudüs Piskoposluğu bağımsızlığına kavuşmuştur.

On beşinci oturum 31 Ekim 451 tarihinde yapılmış, Roma ile İstanbul Kiliseleri karşı karşıya kalmış ve toplantı bir otorite üstünlüğü yarışına dönüşmüştür. 381 yılındaki İstanbul Konsili'nde alınan kararlar İstanbul Roma'nın ardından ikinci sıraya yükseltilmiştir ki, bu sonucun gerçekleşmesi için söz konusu icraatı I. Theodosius (347-395) yapmıştır. Bu çabayı sonuçlandırma amacıyla olan İmparator Marcianus dini otoritenin kendi emrinde ve yakınında bulunmasını istemiştir. Zira vaktinde Roma'nın başşehir olmasından dolayı Roma Kilisesi'ne "önde gelme" imtiyazı verilmiştir. Artık İmparatorluğun başşehir İstanbul/Yeni Roma (330) olduğuna göre söz konusu unvanın sahibinin de İstanbul Kilisesi olması gerekir. Roma ve İstanbul piskoposları bu husus için taslak halinde bulunan yirmisekizinci maddeyi⁴⁶⁴ "Apostolik (Havarisel) özelliğe sahip olan ve olmayan kiliseler" etrafında müzakere etmişlerdir. Bu maddede üstünlük şerefi Roma piskoposuna tanınmış ise de eski ve yeni Roma piskoposlarının tamamıyla eşit/denk oldukları ifade edilmiştir.⁴⁶⁵ Oturum biterken İstanbul Kilisesi Roma Kilisesi'ne ait olan "şeref payesi"ni almış, kiliseler arasında birinci sıraya yerleşmiş, Roma delegeleri bu kararı imzalamak zorunda kalmışlardır. 184 piskoposun imzaladığı kayıtlara not düşülmüştür.

⁴⁶⁴ 28. Madde: "Tümünün izinde giderek, Papaların kararları ve (yani imparatorluk kenti Konstantinopolis'te, İmparator Theodosius'un mutlu zamanlarının Yeni Roma'sında toplanan) Tanrının sevgili kulları 150 Piskopos'un, okumuş olduğu kanonu onaylayarak, Yeni Roma Konstantinopolis'in en kutsal Kilisesi'nin imtiyazları ile ilgili olarak aynı şeyleri kabul ediyor ve karara bağlıyoruz. Çünkü Papalar, haklı olarak eski Roma tahtına ayrıcalıklar verdi, çünkü orası kraliyet kentiydi. Aynı düşünceyle harekete geçen dini bütün 150 Piskopos, kutsal Yeni Roma tahtına eşit ayrıcalıklar (ἴσα πρεσβεῖα) tamidılar, kenti egemenlik ve senato ile onurlandırmaya ve eski imparatorluk Roma ile eşit ayrıcalıklara sahip olduğuna karar vererek, onun sahip olduğu gibi kendisine Kilise Hukuku'nda yer verilmeli ve onun ardından uygun unvana kavuşturulmalıdır; bu nedenle, Karadeniz, Asya ve Trakya piskoposluk bölgelerinde, yalnızca Metropolitler ve barbarlar arasında yukarıda belirtilen Piskoposlar gibi piskoposlara unvanları, kutsal Konstantinopolis Kilisesi'nin en kutsal tahtı tarafından verilmeli; yukarıda belirtilen piskoposların her metropolü, ilinin piskoposları ile birlikte, ilahi kanonlar tarafından ilan edilen kendi eyalet piskoposlarını yönetiyordu; ancak yukarıda da belirtildiği gibi, yukarıda adı geçen Piskoposluk bölgelerinin metropolitleri, uygun seçimler usullere uygun olarak yapıldıktan ve kendisine tebliğ edildikten sonra Konstantinopolis başpiskoposu tarafından görevlendirilmelidir." Schaff, a.g.e., s. 383-384.

⁴⁶⁵ Ostrogorsky, a.g.e., s. 55.

Onaltıncı oturum, Süryani kaynaklara göre konsilin son oturumu olma özelliğine sahiptir.⁴⁶⁶ Romalı delegeler önemine binaen bir önceki oturum kararına itiraz etmişlerdir. Gerekçe olarak da söz konusu kararın 325 İznik Konsili kararlarının altıncı⁴⁶⁷ maddesine ve 381 İstanbul konsili kararlarının üçüncü⁴⁶⁸ maddesine ters düştüğünü savunmuşlardır. Devam eden münakaşaların sonunda kararı değiştirmeye muvaffak olamamışlar ve itirazları kabul görmemiştir. Böylece Kadıköy Konsili 10 Kasım 451 tarihinde onaltı oturum ve yirmisekiz karar ile sona ermiştir.

c. Kadıköy Konsili Sonrası Dönem

Hıristiyan dünyasının IV. Ekümenik Konsili olan Kadıköy Konsili'nde İsa Mesih'in birbirinden ayrılmaksızın ve birbirine karışmaksızın iki doğasının bulunduğu formüle edilmiştir. Dolayısıyla İznik ve İstanbul Konsilleri'ne dayalı bir inanç formülüyle İsa Mesih hem tam bir Tanrı hem de tam bir insan kabul edilmiştir. Böylece büyük karışıklıklara yol açan Monofizitizm ve Nestoryanizm mahkûm edilmiş ve onlardan kaynaklanan tartışmalara son vermek için bu iki zıt görüş arasında bir orta yolun bulunması gerekmiştir.⁴⁶⁹ Burada konuyla ilgili geliştirilen paradoksa da yer vermek gerekir: *"Bir yandan Cyrill övülürken onun teolojisi mahkûm edilmiş diğer taraftan da Nestorius mahkûm edilirken teolojisi kabul edilmiştir."*⁴⁷⁰

Kadıköy Konsili'nde alınan kararlardan üçüncüsü de önemlidir. Zira kilise hiyerarşisinde Roma'nın ardından imparatorun ikametgâhı olan İstanbul yer alarak Antakya ve İskenderiye'nin önüne geçmiştir. Sebep olarak Aryanizm ile mücadele yılları esnasında İskenderiye Kilisesi'nin bu sapık düşünceyi yayma teşebbüsünde bulunarak

⁴⁶⁶ Durak, a.g.e., s.68.

⁴⁶⁷ 6. Madde: *"Benzerlerinin Roma Piskoposu için de gelenek olduğu ve tümü üzerinde İskenderiye Piskoposunun yargılama yetkisinin bulunduğu, Mısır, Libya ve Pentapolis'teki kadim geleneklerin yaşamasına izin verin. Aynı şekilde, Antakya ve diğer illerde de Kiliselerin ayrıcalıklarını korumalarına izin verin. Ve birinin Metropolit'in izni olmaksızın piskopos yapılmayacağını herkes tarafında bilinmesi gerekir, büyük Sinod böyle bir adamın piskopos olmaması gerektiğini ilan etmişti. Ancak, iki ya da üç piskopos, doğal karşı çıkma aşkından kaynaklanan bir tavırla diğerlerinin oy kullanma hakkına karşı çıkarsa, bu makuldür ve kilise hukukuna uygun olarak, çoğunluğun tercihinin geçerli olmasına izin verin."* Schaff, a.g.e., s. 48.

⁴⁶⁸ 3. Madde: *"Bununla birlikte, İstanbul Piskoposu, Roma Piskoposundan sonraki onur ayrıcalığına sahip olacaktır. Çünkü İstanbul Yeni Roma'dır."* Schaff, a.g.e. s. 250.

⁴⁶⁹ Ostrogorsky, a.g.e., s. 55.

⁴⁷⁰ Çelik, a.g.e., s. 219.

doğu hâkimiyetini sağlamak olduğu fikri ağır basmıştır.⁴⁷¹ Dolayısıyla Doğu Kiliseleri arasında İstanbul ilk sıraya yerleşmiştir.

Roma Kilisesi, İstanbul Kilisesi'nin İmparatorluk tarafından desteklenmesini ve yetkilerinin arttırılmasını iptal edebilmek için çok uğraşmış ama bir sonuç elde edememiştir. Dolayısıyla yeni bir polemik başlatmış ve İstanbul Kilisesi'nin "Apostolik" özelliğini tartışmaya açmıştır.⁴⁷²

Kilise içi yönetimi ilgilendiren bir sonuç da yerel yönetimlerdeki disiplin eksikliğinin tespitiyle ilgili olmuştur. Metropolitliklerde⁴⁷³ disiplinin sağlanması amacıyla metropolitlerin yetkileri arttırılmıştır. Mesela metropolitin onayı alınmadan yeni bir manastır inşa edilemeyecek, metropolitliğe bağlı şehir, kasaba ve köylerde görevli rahipler metropolitin denetimi altında olacak ve Kilise'nin aforoz ettiği ruhban başka hiçbir yerde görev yapamayacak gibi konular karara bağlanmıştır.

d. Kadıköy Konsili'nde Aforoz Edilenler

Kadıköy Konsili kararları çerçevesinde büyük ve derinden sarsan tartışmaların yaşanmasına rağmen hem Batı hem de Doğu Kiliseleri'nin birleştiği sonuçlardan biri Monofizitizm'in babası olan Eutyches'in her iki kesim tarafından da aforoz edilmiş olmasıdır. Bunun gerekçesi Eutyches'in görüşünün İznik Kredosu, Cyrill'in mektupları ve Leo'nun Tome'una ters düşmesidir. Fakat Kadıköy Konsili'nde doktrin açısından Monofizitizm ve Nestoryanizm mahkûm edilerek "*Karışmaksızın, değişmeksizin, bölünmeksizin ve ayrılmaksızın bir ve aynı, Rab ve Oğul, yegâne doğurulmuş İsa, bize iki doğa halinde malum olmuştur*" şeklinde bir orta yol bulunmuştur.⁴⁷⁴

Ele alınan önceki konsillerin aksine Kadıköy Konsili'nde verilen aforozların kaldırılması yönünde yoğun çalışmaların yapıldığının taranan kaynaklarda gözlenmiş olması ilginçtir. Birinci oturuma II. Efes Konsili'nde aforoz edilen Nesturi piskoposların

⁴⁷¹ Dvornick, a.g.e., s. 11.

⁴⁷² Apostolik kökene sahip olmak, söz konusu kilisenin bir havari tarafından kurulmasını gerektirmiştir. Roma Kilisesi kuruluşunu Havari Petrus'a dayandırmıştır. İstanbul Kilisesi de Tyrus Piskoposu Dorotheus'u (255-362) kaynak göstererek kuruluşunu Havari Andreas'a (Simon Petrus'un kardeşi) dayandırmıştır. Apostolik kökenlerini bu delil ile açıklamışlardır. Durak, a.g.e., s.76.

⁴⁷³ Metropolit: Doğu Hıristiyan Kiliseleri'nde, piskopostan sonra gelen ve sorumlu olduğu bölgenin din işlerinde en yetkili makamda bulunan ruhbanaya verilen unvan.

⁴⁷⁴ Çelik, a.g.e., s. 210.

katılmış olmalarına İskenderiye Piskoposu Dioscorus'un taraftarları itiraz etmişlerdir. Roma Piskoposu Leo'nun taraftarları da aynı şekilde hakkında aforoz kararı verilmiş olan Dioscoros'un konsili terk etmesini istemişlerdir. Duruma müdahale eden imparatorluk temsilcileri Dioscorus'un konsilde kalmasına karar vermişlerdir. II. Efes Konsili'nde aforoz ve sonrasında makamına iade edilen Cyrus Piskoposu Theodoret de İmparator'un katılmasını emrettiğinden dolayı konsilde bulunmuştur. Hâlbuki ruhbanlara verilen aforozun kişiyi hem unvandan hem de Kilise'den uzaklaştırmak gibi bir sonucu vardır.

Birinci oturumun sonunda II. Efes Konsili'nde aforoz edilen bütün ruhbanların aforozları kaldırılmıştır. Ayrıca eski görevlerine dönmelerine karar verilmiştir. Fakat Antakya Piskoposu II. Domnus bu sonuçtan hariç tutularak af edilmemiştir. Dioscorus'un da azli onaylanmış ve sürgün edilmiştir.

B. V. YÜZYILDAN XI. YÜZYILA KADAR DÜZENLENEN KONSİLLERDE AFOROZ

Hıristiyanlığın başından V. yüzyılın sonuna kadar gelişme gösteren aforoz V. yüzyılın ardından sadece dini açıdan değil aynı zamanda -konsillerden verilen örneklerde görüleceği üzere- siyasi açıdan da sık sık kullanılır hale gelmiştir. Bu sebeple aforoz cezasına yöntem olarak başvuranlar dini hayatı, toplumsal hayatı ve devlet yönetimini de menfi yönde etkilemişlerdir.

Havariler, aforoz edilen kişilerle sosyal hayat dâhil olmak üzere herhangi bir ilişki içine girmeme konusunda inananları uyarılmışlardır. Havarilerin ardılları da bu uyarıları devam ettirmişler ve buna bağlı olarak aforoz etmek, kamuoyundan dışlamak gibi bir sonuca sebep olmuşlardır. IV. yüzyıla kadar bu durum yazıya dökülmemiş olsa da yasalaşmamış haliyle uygulanmıştır. 400 yılında yapılan I. Toledo Sinodu'nda aforoz edilenlerle inançlıların konuşmaları, beraber yeme ve içmelerinin yasaklanması, eğer aksi davranışta bulunurlarsa onların da aforoz edilecekleri karara bağlanmıştır. Bu kural ardından gelen yaptırımlarla açıkça onaylanmıştır. Hatta Büyük (Gross) lakaplı I. Gregorius (540-604) ve I. Nicolaus (858-863) decretallerinde kararı kesinleştirmişlerdir.⁴⁷⁵ Ne var ki aforoz edilen kişilerin çevresi gerek akrabalık gerekse

⁴⁷⁵ Schilling, a.g.e., s.133.

başka bağlayıcı ilişkilerden dolayı uzak kalmamaları/kalamamaları yüzünden aynı cezaya tabi tutulmaları karışıklığa neden olmuş ve bir kısır döngüye yol açmıştır. Böylece bir kişiye verilen aforoz cezası sınırlamalara uymamaktan dolayı sonsuza dek uzayabilme ihtimali taşıyan bir cezalar zinciri haline dönüşmüştür. Böyle bir sıkıntı ise halk içinde korkutan bir gerginliğe sebep olmuştur. Çözüm adına aforoz edilenlerle ilişki içinde olma yasağından hariç tutulacak kişilerin belirlenmesi konusunda piskoposlar zorlanmışlardır.⁴⁷⁶

Toplumsal açıdan aforoz cezalarının devlet tarafından sağlanan vatandaşlık hakları üzerinde de etkili olduğu görülmüştür. V. yüzyılda Roma Piskoposları Fabianus (200-250) ve I. Stephenus (ö. 257) aldıkları kararlarla XII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Bolognalı keşiş ve hukukçu Gratianus'u etkilemişlerdir. Onların kararlarına göre aforoza çarptırılanlar onursuz olarak ilan edilirler ve dolayısıyla ne davacı ne de şahit olarak görev alamazlardı. Ayrıca aforoz edilenler karşı dava açma hakkına sahip değillerdi. Fakat o zamanlar söz konusu kararlar geçerli yasalar olarak kabul edilmemişlerdir. Çünkü V. yüzyılda Kilise'ye henüz devlet tarafından bu salahiyet verilmemiş, kendi kural ve yönetmeliklerine dâhil edilmemiştir. Yine de Kilise açısından 419 yılında yapılan VII. Kartaca Sinodu'nda bahsi geçen düzenleme kabul edilmiştir. IX. yüzyılda Roma Piskoposu I. Nicolaus (820-867) Kartaca'da alınan kararları geliştirmiş ve aforoz edilen kişinin asla hâkim olamaması ve bu cezayı başkalarına verememesi yönünde düzenleme yaptığı görülmüştür.⁴⁷⁷

Aforozla ilgili kurallar V. yüzyıldan önce değişmeye başlamış ve bu değişim zaman içinde gelişme göstermiştir. Schilling bu dönemde aforozun *anathema* ile *excommunication medicinalis* olarak iki türlü anlaşılması gerektiğini söylemiştir. Çünkü *anathema*, günahkâr kişiyi Hıristiyan toplumdan tamamen atmanın tek yolu şeklinde anlaşılmalıdır. Fakat aforoz anlamına gelen *excommunicaton mortalis* ile ilgili V. yüzyıldan itibaren aşağıdaki kurallar ve özel törenler (ceremonieen) belirlenmiştir:⁴⁷⁸

1. 441 yılında Orange Sinodu'nda Kilise'ye hakaret edenlere uygulanmıştır.

⁴⁷⁶ Schilling, a.g.e., s.134.

⁴⁷⁷ Schilling, a.g.e., s. 135.

⁴⁷⁸ Schilling, a.g.e., s. 138.

2. Aynı yüzyılda Andronicus, Thoas ve takipçileri aşağıda yer alan şu sözlerle cezalandırılmışlardır: *“Tüm dünyada Ptolemaidis Kilisesi'nin⁴⁷⁹ kararlarından dolayı kullanılacaktır. Andronicus'a bağlı olan tüm rahipler de bu koşullara bağlı olarak hareket edecek ve geçerli hükümdar aileye ve onun Tanrısına hizmet etmelidirler. Bütün ve dini evler ve bölgenin tamamı için de bu geçerlidir. Şeytanın cenneti yoktur. Gizlice içeriye girmişse de oradan alınıp götürülmelidir. O yüzden de sizin ona göre hareket etmeniz gerektiği konusunda ısrarcıyım. Gerçek kurtarıcımız, prens olarak bizimle aynı çatının altında ve hepimizin birlikte olabileceği aynı masada yaşayacaktır. Ayrıca, rahibin sözlerini duymalı ve ölülerin cenaze yürüyüşüne karşı da saygılı olmalısınız. Ancak, biri bu şekilde lanetlenmişlerin şehrine sınırlandırılmışsa, o kişi, bizi koruyan Kilise'den nefret etmemelidir. Hepimiz -Kilise bile- ona uyum sağlamalı ve onun varlığının bilincinde olmalıyız. Çünkü o bizim kurtarıcımız. Ve Levit'in⁴⁸⁰ durumuna gelecek olursak, kendisi, suçlandığı yerde bir papaz ya da piskopostu, ancak biz onu tanı mıydık. Masada, sağ tarafta oturuyor ve bizim de yemek yememiz gerekiyor. Toplumu korumak için sırlarımızı - Andronicus ve kendimizle paylaşmak istediğimiz sırları- gizli tutmaktayız.”*
3. 633 yılındaki IV. Toledo Sinodu'nda Kilise'den ilişik kesme şu şekilde formüle edilmiştir: *“Aforoz edilenler yabancı haline gelir. Azizlerin Ruhlarının, İsa'nın, Kilise'nin şehitlerinin gözlemi altındadır. Yabancılar, Hıristiyan toplumunun ve erdemlilerin bir parçası olabilir. Ancak şeytan ve melekleri ile kınanmışların ebedi cezasını alır ve sonra da aynı şeyi vaaz edenlerle birlikte yaşar. Bu bizi helake götürür ki bu da toplumun zararınadır.”⁴⁸¹*
4. 693 yılında yapılan XVI. Toledo Sinodu'nda ise aforoz şöyle verilmiştir: *“Biz her bir ayinde Tanrının, meleklerin ve Katolik Kilisesi'nin huzurunda dürüst*

⁴⁷⁹ Ptolemaidis/Ptolemais: Libya'da Batı Pentapolis'in bir bölümü olan yerin adı. O zamanki piskoposu da Cyrene'li Synesius'tur (373-414). Synesius, 398 yılında Konstantinapolis'teki imparatorluk mahkemesine Cyrene ve bütün Pentapolis'in elçisi olarak seçilerek bir süre görev yapmıştır.

⁴⁸⁰ Levit kelimesiyle ilgili iki sonuç elde edilmiştir: 1. Schilling'in eserinde Latince aslı olarak “Levita” şeklinde yazılmıştır. Sözlükte “Levi kabilesinden olan kişi” anlamına gelmektedir. 2. Yunan olan Andronicus, zenginlikleriyle tanınan Gens Livia ailesinin bir ferdi tarafından köle olarak satın alınmıştır. Bundan dolayı Lucius Livius Andronicus olarak anılmıştır.

⁴⁸¹ Schilling, a.g.e., s. 139.

ve mütevazı olmak zorundayız. Hıristiyanların hepsinin bir araya gelişi bizleri hilekârlıktan ve günahattan arındırır ve kötülüğü lanetler. İçimizdeki hain kısmın yok edilmesini dileriz.”

5. Zamanla formüller daha ayrıntılı ve daha ürkütücü bir hale gelmiştir ki bu durumu 990 yılındaki Senlis Sinodu göstermiştir: *“Tanrı’nın yetkisi, Ulu Tanrı, Oğlu ve Kutsal Ruhun yardımı, Meryem Ana ve de havariler tarafından bize bırakılan güç ile günahı lanetleriz. Kutsal Ana Kilisesi’nin eşliğinde durup, şeytanın üyesi olan bir rahip olan Atalgerum’dan kendimizi ayırır ve bütün Roma halkının yanı sıra piskopos ve ruhban sınıfına çağrıda bulunuruz. Ancak, aforoz edilecek hainleri de çağırırız. Yazarları, Tanrı’nın takipçilerini ve onların yurttaşlarını ve de hak sahiplerini birleştiren gelenek bundan çıkmıştır. Laon (Fransa) şehrinin piskoposunun şefaati ve piskopos tarafından söylenen sözlere riayet ön plandadır. İncil’in dediği gibi, “O, sadece Tanrı’nın mülkiyeti olacağını söylemiştir. Tanrım! Benim mülklerim, rüzgârda bir yaprak gibi, yangında yanan bir orman gibi ve dağları bile yakan bir alev gibi yok olmaktadır.” Fırtınada saldırır, adınızı arıyorsanız, utanç içinde gerçek olanlarınızı size gösteririz, Tanrım! Onların sonsuza dek utanmasını, şaşkın kalmasını, bir yere varamamasını ve Tanrı’nın hâkim olduğunu bilmesini dileriz. Yetim ve dulları destekleyen dünyadaki en yüce sadece O’dur. Tanrı’nın tapınaklarında ya da kiliselerde ibadet etmeyenler için merhamet olmamalıdır. Yetimlerin çocuklarına ve dul kalan kadınlara hürmet etmelidirler. Tüm mallarını arayan ve tüm çabasını bunun için gösteren faizci, çocukları ve onların isteklerini duymalıdır. İnanmayanlar ve tereddüt edenler evlerinden çıkarılacaktır. Onlarla, Tanrı’nın hükümdarlığını bilen başka biri de beraber gidecektir. İmansızları yok et, onları yok et, onların bazılarını, Tanrım! Ancak, bunu Katolik Kilisesi gibi yap ki, geçmişleri ve günahlarından tövbe etsinler. Âmin, öyle olsun, öyle olsun!”⁴⁸²*

Senlis Sinodu’nda kabul edilen bu metnin eşliğinde yapılması gereken seremoni şöyle anlatılmıştır: *“Ellerinde yanan mum tutan piskoposun etrafında duran on iki rahip*

⁴⁸² Schilling, a.g.e., s. 140.

(priesten) olmalıdır, bu mumları, anathema veya aforoz işleminin ardından yere atmalı ve ayakları ile söndürmeliler. Daha sonra çeşitli kilise bölgelerine aforoz edilenin ismi ve aforozun sebebi bir mektup gönderilerek açıklanır.”⁴⁸³

I. Honorius (585-638) 630 yılında gerçekleştirdiği toplantıda seremoninin devamında hangi işlemlerin yapılarak tamamlanacağını bildirmiştir. Anathema veya aforoz kararını alan ve ilişik kesme işlemini yapan piskoposun bu durumu komşu piskoposlara haber verme yükümlülüğü vardır. Ayrıca kendi kilisesinde almış olduğu kararın bütün üyeler tarafından da bilinmesi amacıyla hazırlanmış olduğu karar yazısını kilise kapısının görünür bir yerine asılmasını sağlaması gerekir. Bununla birlikte ilişik kesme işlemi gerçekleştirildikten sonra 109. mezmurun söylenmesi esastır. Böylece mezmurun içinde yer alan bedduaların aforoz edilen kişiye ulaşması hedeflenmiştir:

*“Ey övgüler sunduğum Tanrı, sessiz kalma!
Çünkü kötüler, yalancılar bana karşı ağzını açtı, karalıyorlar beni.
Nefret dolu sözlerle beni kuşatıp yok yere bana savaş açtılar.
Sevgime karşılık bana düşman oldular, bense dua etmekteyim.
İyiliğime kötülük, sevgime nefretle karşılık verdiler.*

*Kötü bir adam koy düşmanın başına, sağında onu suçlayan biri dursun!
Yargılanınca suçlu çıksın, duası bile günah sayılsın!
Ömrü kısa olsun, görevini bir başkası üstlensin!
Çocukları öksüz, karısı dul kalsın!
Çocukları avare gezip dilensin, yıkık evlerinden uzakta yiyecek arasın!
Bütün malları tefecilerin ellerine düşsün, emeğini yabancılar yağmalasın!
Kimse ona sevgi göstermesin, öksüzlerine acıyan olmasın!
Soyu kurusun, bir kuşak sonra adı silinsin!
Atalarının suçları Rabbin önünde anılsın, annesinin günahı silinmesin!
Günahları hep Rabbin önünde dursun, Rab anılarını yok etsin yeryüzünden!
Çünkü düşmanım sevgi göstermeyi düşünmedi, ölesiye baskı yaptı mazluma,
yoksula, yüreği kırık insana.
Sevdiği lanet başına gelsin! Madem kutsamaktan hoşlanmıyor, uzak olsun ondan kutsamak!
Laneti bir giysi gibi giysin, su gibi içine, yağ gibi kemiklerine işlesin lanet!
Bir giysi gibi onu örtünsün, bir kuşak gibi hep onu sarsın!
Düşmanlarıma beni kötöleyenlere, Rab böyle karşılık versin!
Ama sen, ey Egemen Rab, adın uğruna bana ilgi göster; kurtar beni, iyiliğin, sevgin uğruna!
Çünkü düşkün ve yoksulum, yüreğim yaralar içimde.
Batan güneş gibi geçip gidiyorum, çekirge gibi silkilip atılıyorum.
Dizlerim titriyor oruç tutmaktan; bir deri bir kemiğe döndüm.*

⁴⁸³ Schilling, a.g.e., s. 141

*Düşmanlarıma yüz karası oldum; beni görünce kafalarını sallıyorlar!
Yardım et bana ya Rab Tanrım; kurtar beni sevgin uğruna!
Bilsinler bu işte senin elin olduğunu, bunu senin yaptığını, ya Rab!
Varsın lanet etsin onlar, sen kutsa beni, bana saldıranlar utanacak, ben kulunsa
sevineceğim.
Rezilliğe bürünsün beni suçlayanlar, kaftan giyer gibi utançlarıyla örtünsünler!
Rabbe çok şükredeceğim, kalabalığın arasında O'na övgüler dizeceğim;
Çünkü O yoksulun sağında durur, onu yargılayanlardan kurtarmak için.*⁴⁸⁴

Beddua okuma süresi boyunca çanlar çalınır. Akabinde ilgili kişinin giysileri parça parça kesilir⁴⁸⁵ ve son olarak Diptych'den⁴⁸⁶ adı silinerek piskoposun görevi bitmiş olur.

Aforozla ilgili anlatılan gelişmeler piskoposların güç kazanmalarıyla orantılı olmuştur. Bu gelişme piskoposlarda sivil halkın sahip olmadığı ve insanın iç dünyasındaki ruhaniyetlerine uzanan bir güce dönüşmüştür.

Aforozla ilgili başka bir gelişme ise ruhbanların bu cezaya atfettikleri değerle ilgili olmuştur. Tanrısal gücün anahtarlarının kendilerinde olduğuna inanan piskoposlar, bu sebepten dolayı pek nadiren itiraz edebilme cesaretini gösteren halka karşı aforozu sınırsız bir iradeyle kullanmışlardır. Piskoposlar, söz konusu cezayı birtakım amaçlara ulaşmanın aracı olarak görmüşlerdir. Kimi zaman yeterli sebep olmadan, önceden uyarılmadan ve işlenen suçun kesinliği gerçekleşmeden ceza verme gibi uygulamalara başvurmuşlardır. Bazen de bir kişiyi başka bir kişinin günahını sebep göstermek suretiyle, günah işleyen kişi ile birlikte aforoz etmişlerdir.

Tarihte çokça yer alan bu tip kötü uygulamalara karşı ciddi kanun çalışmaları yapılmıştır. Öncelikle sebepler konusu üzerinde durularak, ilgili cezanın gerekçeli bir sebebi olmaksızın uygulanamayacağı belirtilmiştir. Aforoz çift yönlü olabiliyordu. Duruma göre ceza veya sınırlama olarak uygulanmıştır. Birinci durumda, belirli ve kilise yaptırımları ile ifade edilen bir suç söz konusu iken, ikinci durumda Kilise'nin emirlerine sürekli olarak karşı gelinmesi durumu söz konusudur. Bunlar kimi zaman kanunlardan

⁴⁸⁴ *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, Acar Basım, Nisan 2009, İstanbul, s. 641-642.

⁴⁸⁵ Bu uygulama Fransa Kralı I. Chilperic'in (539-584) başkanlığında Paris'te yapılan bir sinoddan gelmektedir.

⁴⁸⁶ Diptych: İki kanatlı olup, bir kanadında yaşayanların diğer kanadında ölenlerin adlarının yer aldığı ve üzerinde kabartma süs bulunan Kilise mensubiyetini gösteren pano şeklindeki levha.

kimi zaman ise ruhani liderlerin bir yönergesinden kaynaklanmıştır. Ancak hiçbir durumda cezanın kanunlar ile bağdaşmayan keyfiliğe dayanmaması gerekirdi.⁴⁸⁷

İznik'teki genel kilise toplantısında, Sofya (Sardica) ve Kartaca (Cathago) Sinodları'nda hükümsüz kılınan bu -keyfi- yasak, Justinianus (482-565) tarafından, dini yönergelerin tanıdığı bir nedenle gerçekleşmeyen herhangi bir aforozun verilemeyeceğini özel bir yasa ile kesinleştirilmiştir. Aynı zamanda, bu yönergeye karşı gelen kilise yöneticisi, kendi üstleri tarafından aforoz edilecektir. Ancak haksız bir ilişik kesme cezası alan kişi, yine ilgili üst makam tarafından cemaate geri alınmak durumundadır. Aynı yasa, 829'da Paris'te düzenlenen bir sinodda, Piskopos John'u haksız aforoz ile Kilise'den otuz gün boyunca dışlayan Gregorius'a (540-604) yönelik bir karar ile uygulanmıştır. Yine Gregorius, ilgili kişinin kendisini ilahi güce bağlama ve ilahi güçten çözme yetisinden mahrum bıraktığını, kendi takdirine bağlı olarak ve astlarının iyileştirilmesi için kullanıldığını ve çıkar veya nefret, hiddet, korku veya açgözlülük sebebiyle gerçekleştirilen her bir aforoz işleminin geçersiz olacağını belirtmiştir.⁴⁸⁸

V. Orleans⁴⁸⁹ Sinodu, piskoposlara küçük bir sebepten ötürü bir aforoz gerçekleştirmeyi yasaklamış ve Meaux'da 845 yılında gerçekleştirilen bir sinodda *excommunication medicinalis* ve *mortalis* arasındaki ayrım belirlenmiştir. Bunlardan ilki, sadece uygun ve apaçık belli olan bir suç sebebiyle ikincisi ise sadece ölümlü bir günahın söz konusu olması halinde uygulanması gerekli görülmüştür.

Schilling konuya açıklık getirmek amacıyla bir durum değerlendirmesinde bulunmuştur. Yani ona göre, *excommunicatio mortalis* yeterli sebep olmamasına rağmen uygulanmış olursa “*adaletsizlik*” (*iniusta*) olarak adlandırıldığından dolayı kısmen *foro interno* (bireysel alan), kısmen de *foro externo* (kamusal alan) olmak üzere iki yönlü bir bakış açısı ile ele alınmalıdır. Çünkü ilkinde yani *foro internoda* Kilise'nin hizmetkârları, bunu hak edecek bir şey yapmamış olan bir kimseyi tanrısal rahmet ve bereketten mahrum bırakma hakkına hiçbir şekilde sahip değildir.

Augustinus, piskopos Auxilius'a yazdığı bir mektupta bu durumu açıkça anlatmış ve daha sonra aynı kilise büyüğünün ifadesiyle doğrulanmıştır. Düşünülen

⁴⁸⁷ Schilling, a.g.e., s. 142.

⁴⁸⁸ Schilling, a.g.e., s. 143.

⁴⁸⁹ Orleans: Fransa'da bir şehir adı.

excommunication pro foro externo'nin, yani kilise bağlamındaki etkisiyle ilgili farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Zira Gregorius şunu söylemektedir: “Çobanın fikri önemlidir; doğru ya da yanlıştan korkulmalıdır”. Bundan sonra ise, kişi haksız yere de olsa aforoz cezası almışsa aksi ispat edilene kadar yine de cezasını çekmeye devam etmiştir. Bu istenmeyen durum, kısmen kilise hiyerarşisinde üstün emrini savunan astın haddi aşma günahına düşmesi ve kısmen de bir aforozun adaletsiz şekilde verilmesiyle olmuştur. Dolayısıyla, böyle bir yargının herhangi bir dış etkiden mahrum bırakılmış olması durumunda, ruhban yargıcın saygısı ve gücü, suçlu kişinin tek taraflı iddiasına bağlı olacak ve tehlikeye düşecektir. Bu sebepten ötürü, “dışarıya doğru bile olsa, mahkemenin etkisi” bir “yasadışı aforoz” yani haksızlık kanıtlanana kadar daima korunmak durumunda olup, buna bağlı olarak bir kimsenin Tanrı karşısında suçsuz, ancak Kilise karşısında suçlu olmak gibi bir duruma dönüşmüştür.⁴⁹⁰

Ayrıca dini üstler, aforoz gerçekleşirken gerekçelerin yetersiz olmamasına dikkat etmek durumundadırlar. Zira 506 yılında yapılan Agde Sinodu'nun yönergesine göre, bahsedilen şekilde yetkisini kötüye kullanan piskopos, meslektaşlarına ait topluluktan uzaklaştırılır. Ayrıca haksız yere aforoz edilen kimsenin af dilemesine gerek olmayıp, kendisinin haksız yere cezalandırıldığını İl Sinodu'na belgelemesi gerekir. Bu gerçekleştiğinde, cezalandırılan kimsenin üzerindeki aforoz kaldırılır.⁴⁹¹

Schilling kilise içi cezalandırmalarda, ceza öncesi verilen uyarılardan bahsetmiştir. Mesih'in emri ve Apostolik Kanonların içeriğine göre *Monitio Canonici*⁴⁹² adı verilen ve üç kere tekrarlanan uyarılara Nestorius'un (386-451) rütbesinin 431 yılında yapılan Efes Konsili'nde düşürülmesi ayrıca Dioscorus'un (ö. 454) aforoz cezasına giden süreci örnek olarak vermiştir. Gregorius ceza öncesinde yapılan bu uyarıların 592 yılında Piskopos Natalis'e yazmış olduğu bir mektubunda aforozun bir ön koşulu olduğunu belirtmiştir. 829 yılında Paris'te gerçekleştirilen bir sinodda, Corpus Iuris Civilis ve

⁴⁹⁰ Schilling, a.g.e., s. 145.

⁴⁹¹ Schilling, a.g.e., s. 146.

⁴⁹² *Monitio Canonici*: Kilise Ceza Hukukuk'nda yetkili makam tarafından verilen uyarıdır. Amaç, suçü önlemek, asıl cezanın yerine vermek (Codex Iuris Canonici 1339-1340), cezaları için bir koşul olan (1347 §1, 1371, 1394 §1, 1395 §1, 1396) bazı yasal sonuçların ortaya çıkması (1145 §1), sorumlulukların belirlenmesi (679, 683) ve diğerleri (84, 316 §2, 697, 1741) içindir.

İncil'e atıfta bulunarak uyarılar daha katı bir hale getirilmiş olup 867'de I. Nicolaus rahiplere saldıranlara karşı yargılama yapıldığını ifade etmiştir.⁴⁹³

Kilise'nin, Avrupa'nın Verdun Anlaşması (843) akabinde Feodal derebeyliklerin Şarلمان İmparatorluğu'ndan kopmasıyla özel savaş hakkı uygulamasını sınırlamak veya hiç değilse yumuşatmak amacıyla aforoz da dâhil olmak üzere birtakım kurallar koymaya çalışması ilginçtir. Bu doğrultuda IX. yüzyıldan başlamak üzere lüzum gördüğü zamanlarda yayınladığı yazılı emirler olmuştur. “*Kiliseleri işgal etmek, keşişlere ve cemaatine eziyet ve hakaret etmek; köylüleri ve köylü kadınları zorla ele geçirip tutsak almak; kümes ve sürü hayvanlarıyla eşekleri, keçileri ve domuzları çalmak ya da öldürmek; mallarına el koymak amacıyla tacirleri tutuklamak yasaktır*” bununla birlikte savaşları azaltmak amacıyla “*her hafta çarşamba akşamından pazartesi sabahına kadar, şenlik günleri ve oruç günlerinde ateşkesin uygulanması*” ile “*Tanrı Barışı'nı çiğneyenler aforoz edilecektir*” gibi kuralları oluşturmuştur.⁴⁹⁴

Aforoz cezasının metodolojisi, çeşitli uygulamaların olumlu ve olumsuz yönleri ele alınarak belirlenirken önemli bir unsur olan masum kişilerin ne olacağı ve nasıl korunacağı üzerinde de birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda Augustinus (354-430), piskopos Auxilius'a yazmış olduğu mektubunda bir başkasının günahı yüzünden hiç kimsenin aforoz edilmemesi gerektiği yönündeki görüşünü dile getirmiştir. Çünkü Auxilius, Classicianus adlı bir kişiyi aforoz etmiş ve onun işlemiş olduğu suç ile ilgisi olmayan ailesini de aynı şekilde cezalandırmıştır. Augustinus, böyle keyfi bir kararı verdiğinden dolayı Auxilius'u suçlamış ve bunun duyulmamış bir uygulama olduğunu söylemiştir. Ayrıca kendisinin hiçbir zaman bunun gibi bir ceza vermeye cesaret edemeyeceğini, gerçekçi olmayan bir karara varamayacağını ve Kilise'ye karşı işlenen ağır suçların dahi kendisini böyle bir şey yapmaya itemeyeceğini kesin bir dille ifade etmiştir. Bu noktada, bir oğulu babasına, bir kadını kocasına, bir köleyi efendisine ait bir günahtan veya bütün aileyi, sadece aile reisine ait bir günahtan dolayı aforoz etmenin adalet ve Kutsal Kitap ile bağdaşmayacağı görüşünü de eklemiştir. Eğer karar mekanizmasında bu düşünceye yer verilmezse, henüz doğmamış çocukların bile gelecekte yıkıma maruz kalabileceklerini vurgulamıştır. Zira bütün akrabaların, birisinin

⁴⁹³ Schilling, a.g.e., s. 147.

⁴⁹⁴ S. Bakruşin, A. Efimov, İ. Mintz, E. Kosminski, *Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tarihi)*, (çeviri: Attila Tokatlı), I, Evrensel Basım Yayın, Eylül 2009, İstanbul, s. 107-108.

suçundan dolayı aforoz edilmiş olduğu bir dünyaya geldiklerinde, ölüm saatinde vaftiz (yeniden diriliş banyosu)⁴⁹⁵ dahi kendilerini kurtaramayacaktır. İşte bu sebepten dolayıdır ki suçsuz ruhları, başka birisinin yanlış sebebiyle ruhani ölüm ile cezalandırmak anlamsız olacaktır. Bu nedenle yeni düzenlemelerle, ahlaklı kişilerin aforoz edilmesini tamamen yasaklamak ve bu cezanın söz konusu suçun ispatlanabilen kişilerin veya cemaatin üyelerinden bireye yönelik uygulanması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁹⁶

Son olarak bu dönemdeki aforoz cezasından affedilmenin nasıl olduğuna da yer vermek gerekir. Öncelikle aforoz cezasına çarptırılan kişi, kendisine cezayı veren Kilise üst makamında bulunan piskopos tarafından affedilebilir. Şayet söz konusu makamdaki piskopos vefat etmiş ise makamı devralan piskoposun, o da yok ise başpiskopos veya Papa'nın af resmîyetini gerçekleştirmesi gerekir. Başka bir kiliseden başka bir piskopos cezayı kaldırmış ise, bu eyleminden dolayı cemaatten dışlanır. Yalnız aforoz edilmiş ve affedilecek olan kişinin ölüm saatinde olması durumu hariç tutulmuştur. Zira affın yetişmeme riski söz konusu olduğundan, herhangi bir rahip af işlemi gerçekleştirebilir. Çünkü af dileyen aforoz edilmiş kişiye, henüz zihinsel ve ruhsal durumu yerindeyken ve zaman geciktirmeden derhal affın verilmesi gerekir. Hızlı davranmanın gerekçesi de ikileme yer vermeyecek şekilde idrak yeteneğini henüz yitirmemiş ve günahlarını itiraf edebilecek derecede ne dediğini bilir olması durumuyla açıklanmıştır. Ancak idrak ve konuşma yeteneğinin kaybedilmesi halinde veya ölmüş ise güvenilir kişilerin şahitliğiyle ölen kişinin af talebi doğrulandığı takdirde, ölmek üzere olan/ölen kişi affedilebilmektedir. Diğer taraftan ölümünün yaklaştığına inanıp, bu sebeple affa nail olan kişi, daha sonra iyileşir ise, bu kişi ilk olarak ancak tövbeliler arasına (*audientes*) katılabilir. Yalnız uygun bir tövbe etmek suretiyle dinsel ayinlere katılma hakkını elde edebilir. Aforoz edilmiş kişi, affa nail olmadan vefat ettiği takdirde, son husus olarak Kilise'ye bağlı bir cenaze işlemiyle gömülebilir. Bu durum 517 yılında yapılan Epaon Sinodu kararı uyarınca mümkündür. Bu noktada affedilmeden ölen bu kimsenin sıhhati yerinde iken, ikileme düşürmeyecek kesinlikte pişmanlık emareleri göstermiş olması ve affa ulaşma çabasının sadece harici ve engellenemez şartlardan dolayı başarısızlığa uğramış olması gerekir.

⁴⁹⁵ Muhammet Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, Emin Yayınları, Bursa 2012, s. 60.

⁴⁹⁶ Schilling, a.g.e., s. 149-150.

441 yılında yapılan Orange Sinodu'nda, Kilise'den aforozla yönelik belirli, yasal bir biçimin oluşturulduğu gibi aforozdan af için de böylesine bir biçim uygulamaya konulmuştur. Bu husus şöyle ifade edilmiştir: “*Aforoz edilen veya Kilise ile ilişkisi kesilen kişi, pişmanlık ile dolu ise, geri kabul için rica ediyor ise ve düzeleceği sözünü veriyor ise, bu kişiyi aforoz eden piskopos, on iki rahip eşliğinde Kilise'nin kapısına gider. Affa mazhar olmak isteyen kişi kendisini yere atarak af dileyip, gelecekte tövbesini koruyacağına söz verir. Akabinde piskopos onu sağ eliyle tutar, Kilise'ye sokar ve kendisine yine Hıristiyan cemiyetinin bir üyesi olduğunu bildirir. Pişmanlık ilahileri ve ayrıca Kyrie eleison⁴⁹⁷; Pater noster⁴⁹⁸ ve Salvum fac servum Tuum'u⁴⁹⁹ söyler ve nihayet töreni aşağıdaki dua ile tamamlar: “Senden diliyoruz ya Rab! Bu kuluna tövbesi mukabilinde hak ettiği meyveleri bahşet ki kendisi senin kutsal Kilise'nde, kendi günahları ile bu Kilise'nin saflığından ayrılmıştır ve affın sağladığı arınma ile artık suçsuz olmak istemektedir!”*”

Dikkat edilmesi gereken bir husus daha vardır ki, o da affın, iyilik ya da keyfiliğin bir nesnesi olarak görülmemesidir. Aforozdan kurtulmak isteyen kişi kanuna ve vicdanının sesine uyarak işlenen günah için pişmanlık duymalıdır. Kilise ise havari kanunlarına uygun olarak hiçbir zaman af isteğini reddetmemelidir.⁵⁰⁰

Dagmar Ernst'e göre Orta çağdaki aforoz, (Kirchenbann/Exkommunikation) Kilise'den sürekli veya geçici zamanlı dışlama veya Kilise'nin üyeliğinden, Kilise haklarından, Kilise topluluğundan üyeliğin kaybolması veya pasivize edilme anlamına gelmiştir. Nihayet Augustin'den (354-430) itibaren, vaftiz edilen hiçbir kimse Kilise'den bütünüyle ihraç edilemeyeceği görüşü yaygınlaşmıştır.

Ernst'in ifadesiyle sapıklık (Häresie/Ketzerei) ve ruhbanlık makamlarını *Simonie* adı verilen alım-satım işlerini yapanlar aforozla, diğer suçlar olan Kilise'nin inanç ve eylemlerine karşı yapanlar da ihraç ile cezalandırılmışlardır. Kilise dışlamasının (Gnadenmittel⁵⁰¹) yardımıyla, yasaklının görüşünden geri dönmesi istenmiş ve geri dönmesi için caydırıcı uğraş verilmiştir. Her şeyden önce oynanan siyasi oyunlarda, bütün

⁴⁹⁷ Kyrie eleison (Grekçe): Tanrı günahlarımızı bağışlasın, Tanrı bize merhamet göstereceğini anlamına gelen dua.

⁴⁹⁸ Pater Noster: Bizim Babamız anlamında Hıristiyanlık'ta bir dua. Rabbin duası.

⁴⁹⁹ Salvum Fac Servum Tuum: Hizmetkârını koru!

⁵⁰⁰ Schilling, a.g.e., s. 150-152.

⁵⁰¹ Gnadenmittel: Kilise'den, Kilise topluluğundan ve Tanrı'dan ayrılma demek olan Orta Çağ anlayışı.

papaların önemli rolleri vardı ve Kurie (Kilise Konseyi) üyeleri kendilerine ait kuvvetli bir siyasi güç olarak aforozu defalarca kullanmışlardır. Bu bağlamda Paul Hinschius, “eğitim ve ıslahın yanı sıra Kilise’nin adli cezaları” konusuna işaret etmiştir.⁵⁰²

Papa, yetkili piskopos veya papa elçileri/yardımcıları sinodlarda aforozu ilan ederdi. Orta çağ sürecinde bilhassa Papa VII Gregorius (1015-1085) gibi ruhbanların aşırı kullanımıyla ihraç cezası caydırıcı etkisini kaybetmiştir. Bu dönemde büyük aforoz (excommunicatio major) ve küçük aforoz (excommunicatio minor) arasındaki fark iyice ortaya çıkmıştır. Peşinden gelen anathema, çoğunlukla aforoz sözü eşliğinde sönen mum merasimiyle net bir şekil alıp *excommunicatio major*’a denk gelmiştir. Yine de hala anathema ve aforoz arasında tam olarak kesin ve kavramsal ayırım yapmak zordur. VIII. yüzyıldan itibaren her iki terim de çok sayıda sinodun yanı sıra evharistiya Papa Fermanı’nda eşanlamlı olarak kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Ayrıca anathema ve excommunicatio major’un yasal sonucu aynıdır. Örnek olarak evharistiya ve günah itirafı gibi bütün sakramentlerden ihraç, Kilise’ye girme ve adak adama yasağı, cenaze hizmeti alamamak, kilise görevlisi kisvesi giyememenin yanı sıra yasaklı olan kişiyle gidip gelme yasağı sayılabilir. Diğer inananlar, ruhban sınıfının yanı sıra laikler/sivillerin yasaklı kişiyle herhangi bir durum sebebiyle ilişki içinde olması yasaktır. Ayrıca IX. yüzyıldan itibaren kuralları bozmak da excommunicatio major ile cezalandırılmıştır. VII. Gregorius aforozu eşler, çocuklar, hizmetçiler, serfler (toprak köleleri) ve toprağa bağlı çiftçilerden kaldırmıştır. Ruhbanlar da X. yüzyıldan itibaren artık aforoz edilmemiş fakat rütbeleri düşürülmüştür. Dolayısıyla belli kefaretlere (mesela günah itirafı, günah çıkartma) veya günahkâr davranışları durdurmakla -hem anathema hem de exkommunikation-, her ikisi de tekrar geri alınmıştır.

X. yüzyılın ortasında aforozdan çıkan bir yasağın (Interdict) ceza olarak iki şekilde uygulandığı görülmüştür: Tek kişiye uygulanan “*Personal-Interdict*” (Bireysel Yasak) ve bir bölgeye veya bir köye uygulanan “*General Lokal-Interdict*” (Bölgesel Yasak). Bu yasağın aforoz sürecinde kişiyi ibadetlere katılmadan men eden bir sonucu vardı. Kilise görevlileri de kurtuluşları için lokal yasağın bir tehlike olduğunu kabul

⁵⁰² Dagmar Ernst, *Der Kirchenbann Als Politisches Machtmittel Gregors VII. Und Alexander III.*, Grin Verlag, Düsseldorf 2007, s. 2.

etmişlerdir. Cezayı hafifletmek için de muafiyetler tanımışlardır. Böylece ibadetlerin kapalı kapılar arkasında yapılabilmesi yoluna gidilmiştir.⁵⁰³

Diğer taraftan yukarıdaki hafifletmeyle beraber bir ayırma daha gidilmiştir. Anathemanın ciddi bir şekilde ihraç edilenlere dayattığı ebedi lanetleme (damnatio aeterna mortis) gerçeği aforozdan kesin kavramsal bir ayırımı mümkün kılmıştır. Buraya kadar anlatılan dönemi ihtiva eden dört ekümenik konsil aşağıda verilecektir.

1. II. İstanbul Konsili (553) ve Aforoz

Beşinci Ekümenik Konsil sayılan II. İstanbul Konsili'ni bazı piskoposlar tarafından inkarnasyonun (tenasüh/ruh göçü) kabul edilmesi, bazı papazların kıyametin olmayacağına inanmaları, İsa'nın şahsının var olmayıp hayali olduğu düşüncesi ve monofizit inancın mahkûm edilmesine rağmen Mısır Kiliselerinde varlığını hala sürdürmeleri gibi durumlar gerekli kılmıştır.⁵⁰⁴

a. II. İstanbul Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

Dindarlığıyla tanınan İmparator Justinien (527-565), Hıristiyanların inanç birliği içinde olmalarını arzu etmiştir. Bu maksatla bazı ruhbanların ortaya attığı “*Teslisin unsurlarından biri çarmıha gerilmiştir*” formülünü benimseyerek monofizitlerin desteğini kazanmayı hedeflemiştir. Fakat monofizitleri kendi tarafına çekemeyen Justinien İskenderiyelileri kazanmak için Antakya Okulu'nun ileri gelenlerinin eserlerini lanetlemeye başlamıştır. İşte bu amaçla “*Nesturiler'in Üç Konusu*” (Tría Kephálaia) şeklinde tarihe not düşülen ve monofizit teolojisinin karşıtları olan Mopsueste'li Theodore'un şahsiyeti, eserleri, Theodoret'in Cyrill ve Efes Konsili'ne karşı kaleme aldığı yazılarıyla Edesseli (Urfalı) Ibas'ın Theodore'u savunan ve Cyrill'in itirazlarını reddeden mektubunu mahkûm eden bir yazı yayınlamıştır.⁵⁰⁵ Fakat Kilise'ye danışmadan veya bir sinod toplamadan Justinien'in dini alana müdahil olması ruhbanların kendisine muhalafet etmesine yol açmıştır. Özellikle Afrikalı ruhbanlar Justinien'in mahkûm ettiği “üç konu/bölüm” lehinde yazılmış eserleri vardır. Dolayısıyla durumu düzeltmek amacıyla olan Justinien İstanbul'da bir konsil toplamak zorunda kalmıştır.

⁵⁰³ Ernst, a.g.e., s. 4.

⁵⁰⁴ Ebu Zehra, a.g.e., s. 249.

⁵⁰⁵ Dvornik, a.g.e., s. 20.

b. II. İstanbul Konsili (553)

5 Mayıs 553'te İstanbul'da başlayan konsil, Afrikalı ruhbanlar ile İmparator Justinien arasında kalmış olan Papa Vigilius (500-555) olmadan başlamıştır. Konsilin toplanmasına sebep olan üç konu beşinci ve altıncı oturumlarda aforoz edilerek reddedilmiştir. Ayrıca üç konuyu savunmak isteyenlerin de aforoz edileceği bildirilmiştir. Bu karar yüzaltmışbeş piskopos tarafından alınmıştır. Konsil sekiz oturumun yapılmasıyla tamamlanmıştır. Nihayetinde Papa Vigilius da 8 Aralık 553'te kararı kabul etmiştir.

c. II. İstanbul Konsili Sonrası Dönem

Papa Vigilius Konsilin ertesi yıl, 23 Şubat 554 tarihinde üç konunun Kadıköy Konsili kararlarına zıt olmadığı gerekçesiyle İstanbul Konsili'ni beşinci genel konsil kabul etmiş ve aforoz kararını onaylamıştır.⁵⁰⁶ Ayrıca konsil sonunda aforoz edilecek kişilerin ve eserlerinin neden bu cezayı hak edeceklerini onüç madde halinde açıklamıştır.⁵⁰⁷

d. II. İstanbul Konsili'nde Aforoz Edilenler

Monofizitizm, Kadıköy Konsili'nde hüküm giymesine rağmen var oluşu ve ilerleyişi durdurulamamıştır.⁵⁰⁸ Konsilin toplanmasına sebep olan üç konu aforoz edilmiştir. Ayrıca gelecekte bu üç konuyu savunmak isteyenlerin de aforoz edileceği onüç madde ile açıklanarak bildirilmiştir.

2. III. İstanbul Konsili (680-681) ve Aforoz

IV. Konstantin (668-685), Eutyches ile Dioscorus'un ardından devam eden ve bir türlü çözülemeyen monofizitizm konusunda bir sonuç elde etmek için III. İstanbul Konsili'ni toplamaya karar vermiştir.

a. III. İstanbul Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

II. Konstans'ın (642-668) hüküm sürdüğü yıllarda Araplar İskenderiye'yi fethetmiş, Kudüs dâhil olmak üzere Doğu Akdeniz'i ele geçirmiş ve Doğu Anadolu'ya

⁵⁰⁶ Norman P. Tanner, *Decrees Of The Ecumenical Councils*, Sheed & Ward and Georgetown University Press, Washington 1990, s. 107-109.

⁵⁰⁷ Tanner, a.g.e., s. 114-121. II. İstanbul Konsili akabinde alınan söz konusu on üç maddelik aforoz kararları için bkz. Ek 3.

⁵⁰⁸ Charles Joseph Hefele, *A History Of The Councils Of The Church*, IV, T&T Clark, Edinburg 1895, s. 176.

kadar ilerlemiştir. Doğu'dan gelen akınlar ve Bizans'ın Batı'ya doğru ilerlemesi Hıristiyanlar arasında bir uzlaşmayı gerekli kılmış ve dolayısıyla İmparator 648 yılında konusu monofizitizm olan ve bütün tartışmaları yasaklayan “*Typos*” adlı fermanını ilan etmiştir. Bununla beraber II. Konstans, Papa I. Martinus'u (649-655) 649 yılında Lateran'da bir sinod toplayarak Ecthesis⁵⁰⁹ (İman Bildirgesi) ve Typos'u sapıklık ürünü sayması ve ölmüş olan Sergius'u (ö 638) “*Monoenergizm*”⁵¹⁰ formülü yüzünden aforoz etmesi gerekçesiyle mahûm ederek sürgüne göndermiştir. Fakat ardından İmparator geri adım atarak “*tek irade*” doktrininden vazgeçmiştir. Muaviye ile 659 yılında barış yapması üzerine Doğu tehlikesi azalmış ve Batı'da Slavlarla giriştiği mücadele sonunda Bizans'ın üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Bu gelişmelerle beraber Selanik, Atina, Napoli ve devamında Sicilya'daki Syracuse'ya kadar ilerlemiştir.⁵¹¹ Nihayetinde 668 yılında düzenlenen bir suikast sonucu ölmüş ve İstanbul'daki Havariyyun Kilisesi'ne gömülmüştür. İşte IV. Konstantin (668-685), aynı yıl, sonu gelmeyen tartışmaların devam ettiği ortamda imparatorluk tacını giymiştir. O, imparatorluğun Doğu eyaletlerini kaybettiğinin farkında olarak yönünü Batı'ya ve Kilise'ye çevirmiştir. Kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla genel bir konsilin toplanmasına karar vermiştir.

Bu gelişmelerin ardından İmparator, 12 Ağustos 678 tarihinde Papa Donus'a (676-678) Kilise merkezli çıkan sıkıntıların giderilmesi niyetini belirten bir mektup yazmıştır. İmparator'un mektubu Roma'ya ulaştığında papa değişmiş ve makama Agatho (678-681) gelmiştir. İmparator'un isteği doğrultusunda İstanbul'da toplanacak olan genel konsile hazırlık mahiyetinde olan ve Milano'dan İngiltere'deki Heathfield'e kadar Batı Kiliseleri'nin yüzyirmibeş piskopos ile temsil edildiği bir konsil tertip edilerek “*Monothelitizm*”⁵¹² mahkûm edilmiştir. Konsil sonunda Papa Agatho İstanbul'da toplanacak olan konsilde Paterno Piskoposu Abundantius, Reggiolu John, Portolu John, papazlar Theodore, Georg, Revennalı Theodore, diyakoz John ve diyakoz yardımcısı Romalı Konstantin'i Roma Kilisesi'ni temsil etmek üzere görevlendirmiştir. Ayrıca temsilcilerle İsa Mesih'teki iki iradenin varlığını, Roma Kilisesi'nin yanılmazlığını ve

⁵⁰⁹ Ecthesis: 638 yılında Bizans İmparatoru Heraklius (610-641) tarafından, Sergius'un yardımıyla hazırlanmış olan uzlaşma metnidir. İçeriğinde bedenleşmiş kelimenin bir tek iradeye sahip olduğunu ifade eden bu metin Doğu Kiliseleri'nde kabul görmüştür. Bkz: Raab, a.g.e., s. 43; Dvornik, a.g.e., s. 22.

⁵¹⁰ Monoenergizm: İsa'da iki tabiata karşın tek bir enerjinin bulunduğunu iddia eden görüşe verilen ad.

⁵¹¹ Susan Wise Bauer, Orta çağ Dünyası, (çev. Mehmet Moralı), Alfa Tarih, I. Basım, Nisan 2014, İstanbul, s. 354.

⁵¹² Monotelitizm: İsa'da iki tabiata karşın tek irade bulunduğunu varsayan görüşe verilen ad.

Patrik Sergius'tan (610-638) etkilenmiş olan Papa Honorius'un (625-638) heretik sayılması gerektiğini içeren bir mektup (Dogmatic Epistle) göndermiştir.⁵¹³

b. III. İstanbul Konsili (680-681)

Konsil, 7 Kasım 680 tarihinde başlamış, yüzyetmiş piskoposun katılımıyla onsekiz oturum yapılmış ve 16 Eylül 681'e kadar devam etmiştir. İmparator IV. Konstantin oturum müzakerelerine ilgiyle katılmış ve tartışmaların yaşandığı ilk onbir toplantıya bizzat riyaset (başkanlık) etmiştir. Son toplantı akabinde konsil kararlarını hemen imzalayarak onaylamıştır.

İlk oturum kırküç piskopos ile başlamıştır. Katılımcı piskoposlar ev sahibi olan İstanbul Kilisesi mensuplarından son kırkaltı yılda huzur bozan Monothelitizm ve Monoenergizm adı verilen yeni doktrinal sıkıntıların izahının yapılmasını talep etmişlerdir. Dördüncü oturumda Papa Agatho'nun göndermiş olduğu "*Dogmatic Epistle*" okunmuş ve sekizinci oturumda İstanbul Patriği de dahil olmak üzere piskoposlar tarafından kabul edilmiştir. Ardından yapılan dokuzuncu oturumda Antakya Patriği Macarius'un altıncı oturumda monothelitizm ve monoenergizm doktrinlerini savunan bir konuşma yaptığı hatırlatılarak İsa Mesih'te iki irade ve iki doğayı kabul edip etmediği sorulmuştur. Bunun üzerine Macarius "*uzvundan uzuv kesilip denize atılsa bile*" kabul etmeyeceğini söylemiştir.⁵¹⁴ Böyle bir cevap üzerine dokuzuncu oturumda Antakya Patriklik makamından alınmıştır. Onüçüncü oturumda ise aforoz kararları İstanbul Patrikleri Sergius (610-638), Pyrrhus⁵¹⁵ (638-641), Petrus (654-666), Pavlus (641-653) ve monothelitizm yazarlarından olan Melkit Patriği Cyrus (ö. 642) hakkında alınmıştır. Ondördüncü oturumda Papa Viligius'un (537-555) II. İstanbul Konsili'nin yapılmasının gerekçesi olan üç konunun oluşumundaki katkılarından dolayı aforoz edilmiştir. Onbeşinci oturumda bir rahip ve keşiş olan Polychronius monothelitizmin ilahi özelliğini ispat etmek amacıyla bir ölüyü canlandırmaya/diriltmeye çalışmış, iddia ettiği mucizeyi gerçekleştirememiş ve dolayısıyla o da aynı akıbete uğrayarak aforoz edilmiştir. Son

⁵¹³ Raab, a.g.e., s. 44-45.

⁵¹⁴ Raab, a.g.e., s. 47.

⁵¹⁵ İstanbul Patriği Pyrrhus'a verilen bu aforoz cezası ilk değildir. 645 yılından önce makamından alınmış, 646'da Ortodoks teologlardan olan Maksimus'un aracılığıyla Roma'ya giderek Papa I. Theodore'a bağlılığını bildirmiştir. Ancak 647 yılında yine monothelitizm inancına geri dönünce Papa tarafından aforoz edilmiştir. Fuat Aydın, "Maksimus The Confessor ve Diyoletik Kristolojisi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SÜİFD)*, XII, sayı 22 (2010/2), ss. 49-71, s. 52.

oturum, Kadıköy Konsili'nde kabul edilen iman doktrini “İsa'da bölünmeyen, ayrılmayan, birbirine karışmayan iki irade ve iki enerjiyi kabul ediyoruz. İki irade, insani irade gibi tanrısal iradeyi takip eder ve ona tabi olur” sözleriyle tamamlanmıştır.⁵¹⁶

c. III. İstanbul Konsili Sonrası Dönem

III. İstanbul Konsili oturumlarında var olan doktrinler üzerinde durulmuştur. Sergius ve “İsa'nın iki irade sahibi” olduğuna inandığı halde onu tasvip ettiği için Honorius kınanarak mahkûm edilmiştir. İsa Mesih'de tek iradeyi kabul eden Monofizitizm, Monothelitizm ve Monoenergizm gibi ad ve tarif değişikliğine uğramış olmasına rağmen tanınmamıştır. Ayrıca önceki ekümenik konsillerde alınan kararların geçerli olduğu bir kez daha kabul edilmiştir.

d. III. İstanbul Konsili'nde Afroz Edilenler

IV. Konstantin'in ulaşmak istediği hedef monofizit inançtan kaynaklanan ayrılığı gidermek, monofizitizmi revize veya mahkûm etmek, Batı Kilisesi'ne monofizitizmi bir şekilde kabul ettirmek gibi çözümlere ulaşmak idi. Ancak Monothelitizm ve Monoenergizm mahkûm edilmiştir. Ayrıca bu görüşleri benimseyen Patrik Sergius, Patrik Pyrrhus, Patrik Cyrus ve Papa Honorius hakkında afroz kararı alınmıştır.⁵¹⁷

3. II. İznik Konsili (787) ve Afroz

Kadıköy Konsili'yle Doğu ve Batı Kiliseleri arasında meydana gelen ayrılığın derinliği monofizitizm anlayışının tezahürü olan ve tasvir kırımcılık anlamına gelen *İkonoklazm* (Iconoclasm) ile daha da büyümüştür. İkon yani İsa'nın, Meryem'in, Hıristiyan azizlerinin, önde gelen ruhanilerin Kilise'de yer alan resimlerinin olması veya olmaması hem *ikonoklastlar* (tasvir kırımcılar) hem de *ikonodoulestler* (tasvir yanlıları) arasında hararetli tartışmalara sebep olmuştur.

İkonların yüceltilmesi VII. yüzyılda yaygınlaşmış, ikonlara karşı saygı ve yüceltme kültü artmış fakat buna mukabil muhalefet de oluşmuştur. II. Iustinianos (685-717) 692 yılında Trullo (Quinisext) Konsili'ni toplayarak İsa'nın insan biçimiyle tasvir edilmesi ve kutsal olmayan her türlü heykeli yasaklama kararını almıştır. Kayda geçen karar: “...Şimdiden sonra, tasvir yapmayı yasaklıyoruz ki onların tahta veya başka bir

⁵¹⁶ Dvornik, a.g.e., s. 23.

⁵¹⁷ Ostrogorsky, a.g.e., s. 119.

şey üzerinde olması fark etmez. Onlar görüşü büyülüyor, akli bozuyor. Zevkin ateşli utançlarına götürüyor. Şayet biri bunları yapmaya kalkarsa aforoz edilsin!” şeklinde yazılmıştır.⁵¹⁸

a. II. İznik Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

İmparator III. Leon'nun (717-741) tasvir kaynaklı doktrinel çatışmaya müdahalesi var olan sıkıntının daha da büyümesine sebep olmuştur. Çünkü İsa'nın büyük sarayın bronz kapısı üzerinde yer alan resminin yerine haç koydurmuştur. Bununla beraber paraların üzerindeki İsa resminin yerine kendi resmini bastırmış ve azizlerin resimlerine tapınmayı yayınladığı bir ferman ile yasaklamıştır. İmparator III. Leon'un bu eylemlerine mukavemet gösterenler de cezalandırılmışlardır. Papa ve patriği yanına çekmeye çalışan İmparator III. Leon, onların desteğini alamamıştır. Bu duruma bir karşı hamle olarak İstanbul Patriği Gemanos'u azlederek yerine ikonoklast taraftarı olan Anastasius'u 22 Ocak'ta patrik ilan etmiştir.⁵¹⁹ Ardından aziz tasvirlerinin imhasını emretmiş ve tasvir karşıtı emirname ile ikonoklazm doktrini imparatorluğun resmi politikası haline gelmiştir. Söz konusu duruma Roma Kilisesi'nin karşı duruşu üzerine Doğu Roma İmparatorluğu'na bağlı olan Sicilya, Jalabre (Calabra) ve Illyricum Piskoposluklarının mallarına el koymasına rağmen istediği sonuca ulaşamamıştır. Böylece Papa II. Gregorius ile gerilim yaşayan İmparator III. Leon, Papa'nın halefi olan III. Gregorius ile de aynı sıkıntıları yaşamıştır. Hatta piskoposlukların mallarına el koyma gerekçesi de III. Gregorius'un “*tasvir düşmanlarını aforoz etme*”sine karşı bir cevap olmuştur.

III. Leon'un 741 yılında vefat etmesiyle ardından İmparator olan V. Konstantin (741-775) selefının kaldığı yerden devam etmiştir. İkonoklazm tartışmalarına hızlı giren V. Konstantin 754 yılında Hieria'da bir konsil toplayarak. Jean Damascene'e göre “*Tanrı, İsa'nın şahsında insan bedenine büründüğüne göre, o halde tasvir olan ikonlara da karşı çıkmamak gerekir*” şeklindeki tasvirin simgeden ibaret olduğu görüşü taraftarlarının temel dayanağı olmuştur.⁵²⁰

V. Konstantin'in ardından İmparator olan IV. Leon'un (780) ölümü üzerine ve oğlunun yaşının küçük olması sebebiyle karısı İmparatoriçe Irene 780 ile 790 yılları

⁵¹⁸ Mehmet Aydın, “Bizans Kilisesinde İkonoklast (Tasvir Kırıcı) Hareketin Kökenleri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (SÜİFD), sayı XIII, Bahar 2002, Konya, ss. 5-14, s. 7.

⁵¹⁹ Dvornik, a.g.e., s. 23-24.

⁵²⁰ Jean Damascène, *Ecrits sur L'İslam*, Editions de Cerf, Paris 1992, s. 56.

arasında tahta vekillik yapmıştır. İkon yanlısı olan Irene, İkonoklast görüşe sahip olan Patrik Pavlus'un yerine Tarasius'un 25 Aralık 784 tarihinde Patriklik makamına gelmesini sağlamıştır. Ardından da ikonlara karşı konulan yasakları kaldırtmak üzere ekümenik özelliği haiz bir konsil düzenleme amacıyla çalışmalara başlamıştır.

b. II. İznik Konsili (787)

İmparatoriçe Irene 787 yılında İznik'te konsili toplamıştır. Önceki konsillerde İsa Mesih'in doğası, Tanrı olup olmadığı ve bir bedende hangi özelliğinin ağır bastığı tartışmaları yapılmıştır. Fakat bu konsilde büyük tartışmalara sebep olan tasvir meselesi ele alınmıştır. Konsile katılan üçyüzelli piskoposla önceki ikonoklast konsillerde alınan kararların hükmü sekiz oturumda görüşülmüş ve kaldırılmıştır.

c. II. İznik Konsili Sonrası Dönem

Tasvir kültürüne göre yapılan resimlerin ilgili şahısları yüceltmeyi ifade ettiği ilan edilmiştir. Bundan dolayıdır ki Tanrı'nın tasvir edilmesi yasaklanırken İsa Mesih'in tasvirine izin verilmiştir. İkonoklast konsillerin kararları mahkûm edilmiş ve sonuçlar Papa tarafından onaylanmıştır. Ayrıca ikonalarla ilgili alınan birtakım kararların ardından yine de aykırı davranışta bulunanlar hakkında aforoz cezasının verilmesi maddelere şöyle dökülmüştür:⁵²¹

1. *Eğer bir kişi, Tanrımız İsa'nın insanlığı temsil ettiğini kabul etmezse aforoz et!*
2. *Eğer bir kişi, İncil'deki manzaraların temsil edilmesini kabul etmezse aforoz et!*
3. *Eğer bir kişi, Tanrı ve azizlerin simgelerini selamlamazsa ve onları kabul etmezse aforoz et!*
4. *Eğer bir kişi, yazılı ve sözlü Kilise geleneğini reddederse aforoz et!*

Diğer taraftan piskoposların seçimi, atamaları ve görevleriyle ilgili kararlar da alınmıştır. Buna göre İmparator, piskopos, rahip ve diyakozu hem seçemeyecek hem de görevden alamayacaktır. Ayrıca konsil kararları dışında alınan başka kararlar -İmparator da dahil- geçersiz sayılacaktır.

⁵²¹ Tanner, a.g.e., s. 137.

d. II. İznik Konsili'nde Aforoz Edilenler

Her ne kadar II. İznik Konsili'nden aforoz kararı çıkmamışsa da ikonoklazm sıkıntıları bitmemiş aksine çok etkili olmasa da devam etmiştir. İkonoklazm hareketinin ardından Patrik Methode her iki kesime de itidali tavsiye etmiştir. Fakat onun bu tutumunu eleştiren Stoudios Manastırı keşişlerini de aforoz etmiştir.

4. IV. İstanbul Konsili (869) ve Aforoz

IV. İstanbul Konsili Photius'u aforoz etmek amacıyla İmparator Basile (867-886) tarafından toplanan konsildir. Bu konsilde Photius'un neden olduğu ayrılığın kaldırılmasına çalışılmıştır. Fakat iki karşıt taraf olan Roma/Latin ve Bizans Kiliseleri birbirinden ayrılmıştır. Konsil 5 Ekim 869'da oniki piskopos ile başlamış ve on oturum yapılarak 28 Şubat 870 tarihinde sona ermiştir.

a. IV. İstanbul Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

Aslında Doğu Kilisesi'nin Batı Kilisesi'nden ve onun Apostolik görüşünden ayrılması sorununun ilk tohumları İstanbul Konsili'nin (381) üçüncü maddesi⁵²² ve Kadıköy Konsili'nin (451) yirmi sekizinci⁵²³ maddesiyle ekilmiştir.⁵²⁴ Roma ve İstanbul arasındaki bu kararlardan kaynaklanan menfi duygular, milli/yerel karakterlerin, ayin ve disiplin farklılığı, Bizans İmparatorları tarafından uygulanan sert tutumlar ve Doğu Piskoposları arasında müttefik bulan kimi İstanbul patriklerinin hırsı gibi çeşitli şatlar tarafından arttırılmıştır. İkonoklazm döneminde sıkıntı ve zulmü bizzat yaşayan keşişler tasvir düşmanlarına karşı sert tedbirlerin alınmasını istemişlerdir. Stoudios Manastırı'nın keşişlerinin Patrik Methodius tarafından aforoz edilmeleri her iki taraf için de gerilimi arttıran bir durum olmuştur.⁵²⁵ İmparatoriçe Theodora, oluşturulacak bir konsil tarafından Patriklik makamı için aday belirlenmesine fırsat bırakmadan Ignatius'u 14 Haziran 847 yılında vefat eden Patrik Methodius'un yerine atamıştır. Fakat bir önceki ekümenik konsil olan II. İstanbul Konsili'nde İmparator/İmparatoriçe'nin kilise içi atama yapamayacağını kararı alınmış idi. İmparatoriçe kural ihlali yapmış, İstanbul Patriği Ignatius problemleri sert bir yöntem ile çözmeye çalışmış ve bu sert tavrından dolayı

⁵²² Tez, s. 116.

⁵²³ Tez, s. 115.

⁵²⁴ Clement Raab, *The Twenty Ecumenical Councils Of The Catholic Church*, Longmans Green and Co., London 1937, s. 60.

⁵²⁵ Ostrogorsky, a.g.e., 206.

kendisini eleştiren piskoposları da görevlerinden almıştır. İmparatorluk sarayında yaşanan siyasi sıkıntılar Kilise'yi de etkilemiştir. Çünkü İmparatoriçe Theodora'nın taht vekâleti kardeşi Bardas (ö. 866) tarafından sona erdirilmiş, İstanbul Patriği Ignatius (ö. 877) Terebinthos adasına 23 Kasım 857 tarihinde sürgün edilmiş ve yerine 25 Aralık 858'de Photius (Fotios) getirilmiştir.

İki ay gibi kısa bir süre sonra sıkıntıların bitip, sükûnetin gelmesi adına Photius, ayrılığın derinleşmesi amacıyla Ignatius'un adını kullanarak faaliyette bulunan gösreticilerin önünün alınması ve ona hala sadakat gösteren Zelotlar'ın⁵²⁶ düşmanlığına karşı konsil toplamayı gerekli görmüştür.⁵²⁷ Konsilin sonunda Ignatius'un Patrikliğinin geçersiz bir seçim sonucu gerçekleştiğinden dolayı yasal sayılamayacağına karar verilmiştir. Ignatius'un ayrılıkçı tutumunun yol açacağı İkonoklazm (Tasvir Kırıcılık) hareketinin tekrar canlanması tehlikesine karşı İmparator III. Michael (857-867) İstanbul'da bir konsil toplama kararı almıştır.

İmparator III. Michael, Bardas'ın teşvikiyle, kangren haline gelen İkonoklazm problemini mahkûm etmek amacıyla bir konsil tertip etmeye karar vermiştir. Bunun için Papa Nicholas'a (858-867) konsilin haberini vermiş ve kendisinin delege göndermesini istemiştir. Bu davete cevap veren Nicholas, Doğu Kilisesi de dâhil olmak üzere Kilise işlerinde son söze sahip olma salahiyetine niyetlenmiştir. Böylece hem var olan durumun araştırmasını yapmak hem de temsilci olarak konsile katılmaları için Radoald ve Zacharie adlı piskoposları göndermiştir.⁵²⁸ Fakat Papa Nicholas'un temsilcileri, Photius'u tanımayı reddettikleri takdirde cezalanırlacakları yönünde tehdit edilmişlerdir. Mayıs 861 tarihinde 318 piskoposun katılımıyla gerçekleştirilen bir sinodda Photius İstanbul Patriği ilan edilmiştir. Bu gelişmeden hoşnut olmayan Papa Nicholas, Mart 862 veya 863'te Lateran'da yapılan bir sinodda söz konusu durumun görüşülmesini sağlamış, Photius'un görevinden alınmasına ve Kilise'den uzaklaştırılmasına yani aforoz edilmesine karar vermiştir. Onunla beraber 853 yılında Ignatius tarafından sınır dışı edilme cezasına çarptırılan ve Methodius taraftarı olan Syracuse Başpiskoposu Gregorius Asbestas da

⁵²⁶ Ostrogorsky, a.g.e., s. 210. Zeal: Yahudilerde, Roma işgaliyle birlikte oluşan "Kurtarıcı Mesih" beklentisinin düşünce ve dindarlık modeline dönüşmesine verilen isimdir. Zealot ise başta din veya siyaset gibi konularda çok güçlü hislere sahip olmak ve başkalarının da aynı duyguları paylaşmasını isteyen kişiye denir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Reza Aslan, *Zelot*, Okyanus Yayınları, I. Baskı, Ekim 2014, İstanbul, s. 13.

⁵²⁷ Dvornik, a.g.e., s. 27.

⁵²⁸ Raab, a.g.e., s. 62.

aynı cezaya maruz kalmıştır.⁵²⁹ Bununla yetinmeyen Papa Nicholaus, İstanbul'a delege olarak gönderdiği piskoposları da aforoz etmiş ve ardından Ignatius'u İstanbul Patriği ilan etmiştir. İmparatorun desteğini yanında gören Photius, Papa'yı aforoz edebilme amacıyla 867 yılında bir sinodun toplanmasını ve 21 piskoposun da bu karara imza atmasını sağlamış ama istediği sonuca ulaşamamıştır. Fakat Basil, aynı yıl İmparator III. Michael'i öldürmüş, tahta oturmuş ve Photius tarafından kutsanmıştır. Ancak hemen ertesi gün 25 Eylül 867'de Photius'u makamından kovarak Skepe manastırına sürgüne göndermiş, 23 Kasım 867'de Ignatius'u görevine iade etmiştir. Bu gelişmenin ardında Papa II. Hadrian'dan (867-872), yeni bir konsil için delege göndermesini istemiştir. Papa II. Hadrian da Photius'a karşı alınan ve uygulanan kararları tasdiklemiş, yapılacak olan IV. İstanbul Konsili'ne Donatus, Stephen ve Marianus adında üç delege göndermiştir. Böylece Roma Kilisesi'nin üstünlüğünü de kendince sağlamıştır.

b. IV. İstanbul Konsili (869)

Konsil 5 Ekim 869 tarihinde Ayasofya'da, meclisin ortasına dikilen haçla ve oniki piskoposun katılımıyla başlamıştır. Konsilde Photius'un kendini savunmasına imkân verilmiştir. Fakat iştirak eden delegelerin çoğu tarafından aforoz edilmekten kurtulamamıştır. Başlangıçta Papa II. Hadrian'ın konsile gönderdiği mektup okunmuştur. Söz konusu mektupta II. Hadrian, bütün heresileri kınamış, Photius'un aforozunu hatırlatmış ve onun taraftarlarının yerine getirmesi gereken ve "Uzlaşma Belgesi" niteliği taşıyan şartlara değinmiştir.⁵³⁰ Bunun üzerine ikinci oturumun gerçekleştiği 7 Ekim 869 tarihinde Photius taraftarlarından birkaç piskopos af dileğinde bulunarak ve uzlaşma belgesini imzalayarak konsile kabul edilmişlerdir. Ancak Noel'e (Christmas) kadar piskoposluk yapamayacakları, yasağın o zamana kadar devam edeceği ve bu süre zarfında kefarete bulunmak zorunda oldukları kendilerine söylenmiştir.

İmparator Basil altıncı, yedinci ve sekizinci oturumlara bizzat katılmıştır. Photius yanlısı olan piskoposlara yapacakları sunumlar için yedi gün izin verilmiştir. Yedinci oturum biterken Photius "*saray istilacısı, görevini hakkıyla yapamayan acemi, despot, bölücü, zani, akraba katili, yalancılıkta usta, sabit fikirli, aforoz edilen görüşlerin savunucusu, yeni Judas ve Dioscorus*" ilan edilmiştir.⁵³¹ Bütün yazılarının da yakılması

⁵²⁹ Raab, a.g.e., s. 62.

⁵³⁰ Raab, a.g.e., s. 64.

⁵³¹ Raab, a.g.e., s. 65-66.

kararı verilmiştir. Dokuzuncu oturumda Photius ve III. Michael tarafından mecbur bırakılarak Ignatius'a karşı oy kullanan birkaç ruhban suçlarını itiraf ederek aforoz cezası ve yedi yıl sürecek olan kefaret almışlardır. Buna göre, yedi yıl zarfında bu cezayı çekerken ilk iki yılında tövbekâr olacaklar. Sonraki iki yıl “*Catechumen*” adı verilen din eğitimi alanlar arasında yer alabilecekler. Pazar ve Paskalya günleri dışında şarap ve etten kaçınacaklar. Son üç yıl boyunca da sadık kalmaya devam ederken pazartesi, çarşamba ve cuma günleri şarap ve etten kaçınacaklar.⁵³²

Son olarak Photius'a yönelik kendisi ve taraftarlarının heresi ilan edildiği ve yine aynı kişiler hakkında aforoz cezası verildiği yirmiyedi karar alınmıştır. Ardından piskoposlar ve İmparator bu kararları imzalamışlardır. Konsil 28 Şubat 870 tarihinde gerçekleştirilen on oturum ve yüziki piskoposun katılımıyla nihayete ermiştir.

c. IV. İstanbul Konsili Sonrası Dönem

IV. İstanbul Konsili'nde doktrin açısından üç madde kabul edilmiştir. Ruhul Kudüs Baba Tanrı ve Oğul İsa Mesih'ten neşet etmiştir, Hıristiyan doktrinleriyle ilgili tek ve önde gelen makam Roma Kilisesi'dir ve dolayısıyla Roma Kilisesi'nin aldığı kararlar da bütün Hıristiyanları kapsar.⁵³³

Papalık temsilcileri Ignatius hakkında verilen kararı kabul etmişlerdir. Bununla birlikte İkonoklazm mahkûm edilmiş, kilise ve manastır hakkında reform denilebilecek tarzda kararlar alınmıştır. Batı Kilisesi'ne göre IV. İstanbul Konsili ekümenik sayılmış, buna karşın Doğu Kiliseleri'ne göre sadece ilk yedi konsil “ekümenik” sayılacaktır.

d. IV. İstanbul Konsili'nde Aforoz Edilenler

Patrik Photius'a kendini savunma hakkı verilmiş olsa da sonuç itibarıyla aforoz edilmekten kurtulamamıştır. Photius'un taraftarları heresi ilan edilmiş ve yine aynı kişiler hakkında aforoz cezası verilmiştir.

Tekrar makamına geçen Photius 879 yılında bir konsil daha toplamıştır. İlk konsilde (869) alınan kararları reddetmiştir. Her iki kilise de bir diğerini geçersiz saymış ve kendi konsilinin geçerli olduğunu iddia etmiştir. Böylece kilise camiasının ikiye ayrılmasına sebep olmuştur.

⁵³² Raab, a.g.e., s. 66.

⁵³³ Ebu Zehra, a.g.e., 252.

V. yüzyıldan XI. yüzyıla kadar konsillerde aforoz başlığını tamamlamadan evvel 1054 yılında yaşanan Doğu ve Batı'nın kesin olarak ayrılması sürecine de yer vermek yerinde olacaktır.

Söz konusu ayrılık, Arius'un "*Tanrı'nın sonsuz olduğu, Oğul'un ise Baba Tanrı tarafından yaratıldığı, özlerinin aynı olmadığı ve dolayısıyla İsa'nın Tanrı olmadığı*" görüşü ile başlamıştır. Nestorius'un "*İsa'nın insan olarak doğduğu, bedenine Kelam'ın (Logos) girmesi sebebiyle Tanrı vasfını kazandığı, Meryem'in Theotokos (Tanrı Anası) değil, ancak Christotokos (İsa'nın Anası) olarak kabul edilebileceği*" görüşü ile devam etmiştir. Ardından Eutyches, İskenderiye Piskoposu Cyrill'in görüşünü geliştirerek "*İsa'da var olan iki doğadan insan doğasının ilahi doğa içinde eriyerek sadece ilahi doğanın kaldığını*" ifade etmiş ve bu görüş Monofizitizm (tek doğacı görüş) adını alarak Diofizitizm'in karşısında yerini almıştır. İmparator Marcianus'un tertip etmesi üzere toplanan Kadıköy Konsili'nde (451) "*İsa'nın, birbirinden ayrılmaz ve birbirine karışmaz iki doğası ile birlikte tam teşekkül ettiği*" şeklinde bir karar alınmıştır. Yani Monofizitizm ile Diofizitizm arasındaki derin ayrılık yazıya da geçmiştir. Akabinde Monofizit görüşün bu konsilde mahkûm edilmesiyle Suriye ve Mısır gibi Doğu Kiliseleri'nde merkezden uzaklaşma, ayinlerde Grekçe'nin yerine kendi yerel dilleri olan Kıptice'yi kullanma benzeri sonuçları doğurmuştur. Diğer taraftan Kadıköy Konsili kararlarını kabul etmeyen İskenderiye, Antakya ve Kudüs'te huzursuzluklar baş göstermiş ve Diyofizit Bizans'a karşı Monofizit Kiliselerin ayrılışlarıyla çıkışı olmayan bir yola girilmiştir.⁵³⁴

Doktrinel görüş ayrılıklarının ardından VII. yüzyılda Papa Gregorius tarafından yapılan kurumsal reform ile papalık monarşik bir yapıya dönüşmüştür. Papa bu konuda bir adım daha atarak Charlemagne'a (Şarlman 742-814) tacını giydirmiştir. Böylece onu Bizans İmparatoru ile aynı seviyeye getirmiş ve ayrılığın derinleşmesine bir katkı daha sağlamıştır. Ayrıca lisan olarak Doğu Kiliseleri'nin Grekçe buna mukabil Batı Kiliseleri'nin Latince'yi kullanmasının doğurduğu anlayış farklılıkları, Latince olan "*Filique*" (ve Oğul) kelimesinin Batı Kilisesi tarafından kredoya eklenmesi, ruhbanların evliliği/evlenemezliği, evharistiyada (ekmek-şarap ayini) kullanılan ekmeğin

⁵³⁴ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)*, XLI, Ankara 2000, ss. 309-325, s. 312-314.

mayalı/mayasız oluşu, ruhbanların sakalı ve benzeri dini pratikteki farklı uygulamalar gibi sıkıntılar da eklenince her iki taraf açısından da çözüme gidilmesi elzem olmuştur.

İşte Papa IX. Leon, bu amaçla 1054 yılında İstanbul'a bir heyet göndermiştir. İstanbul Patriği de Papa'nın yolladığı ve başında Kardinal Umberto'nun bulunduğu heyeti huzuruna kabul etmiştir. Fakat Umberto anlaşma arayışından uzak, görüşme kurallarına uymayan ve emredici bir tutum sergilemiştir. Bu durum görüşmenin kısa sürmesine ve ikinci bir görüşmenin yapılamamasına yol açmıştır. Umberto bir hataya daha yol açarak 15 Temmuz 1054'te Patrik ve Kilise ileri gelenlerini aforoz ettiğini Ayasofya'da ilan ederek İstanbul'dan ayrılmıştır. Böyle bir karara karşı İstanbul Patriği de bir sinod toplayarak Roma Kilisesi'ni aforoz etmiştir. Kiliselerin karşılıklı aforozlaşmaları bu şekilde tarihe kayıt düşülmüştür.

C. XI. YÜZYILDAN XX. YÜZYILA KADAR DÜZENLENEN KONSİLLERDE AFOROZ

Aforoz'un, V. ve XI. yüzyıllar arasında kime, hangi durumlarda ve hangi çeşidinin uygulanacağı, bunun yanında kimlerin muaf tutulacağı ayrıca seremoninin nasıl yapılacağına kadar her şey belirlenmiştir. Yani metodolojisi gelişerek devam eden aforozun XI. yüzyıldan itibaren dini açıdan ruhi gelişmeyi sağlamak amacının yanında ve hatta daha yoğun bir şekilde siyasi açıdan da Kilise tarafından kullanıldığı görülmüştür.

Bu dönemde Kilise'nin nüfuzu artarken, *excommunicatio mortalis*⁵³⁵ de ilk baştaki hafif konumundan değiştirilmiş ve sanki derece derece ağırlaştırılmıştır. İlk zamanlarda ibadete bağlı yetkilerle kilise adına yapılan hayır işlerinden uzaklaştırmak şeklinde gerçekleşmiştir. Fakat daha sonraları Kilise Kanunları'na ayrıntılı kurallar konulduğu görülmüştür. Yani aforoz edilen kişinin hiçbir ibadette yer alamayacağı şekline çevrilmiştir.

Eğer yine de böyle bir durum söz konusu olursa Vienne (Fransa) Konsili (1311-1312) kararıyla kilisenin görevlisi olan papaz içeri kaçak giren kişiden Tanrı'nın evini

⁵³⁵ Excommunication Mortalis: Sadece açık, bilinen, icra edenin mahkemede itirafta bulunduğu veya suçüstü yakalananların işlediği günah veya suçlar için uygulanan aforoz şekline verilen ad. Bu cezaya mahkûm edilen kişi İsa'nın bedeninden/Kilise'den tamamen uzaklaştırılır. Bkz. Schilling, a.g.e., s. 147.

terk etmesini isteyecektir. Bu tedbirin sonuçsuz kalması durumunda fiziksel olmamak şartıyla ibadeti kesmek, dini ayinin başlamasına engel olacak şekilde ortamı terketmek suretiyle zorlayıcı tedbirler almakla görevlendirilmiştir.

Makam sahibi olan ruhban, bahsedilen şekilde ihraç edilip hakkında aforoz kararı verilen kişiyi koruması altına alıp onun kalmasına izin verdiği takdirde, kanunların içeriği doğrultusunda kendisinden makamı alınıp aforoz edilecektir. Ancak buna göre Kilise'nin lanetini almış olan kişinin, hiçbir şekilde ibadete katılmasına izin verilmemesi durumunda kendisi Kilise'ye ait resmi işlem gerektiren bir temsil yetkisine daha az haiz olacak yani rütbesi düşürülecektir. Bu nedenle aforoz edilen her bir ruhban o andan itibaren "*ipso iure*" (kanun, yasalara uyum) ile kiliseden yardım alan bir kişinin referansından, herhangi bir icra gücünden ve makamına bağlı gelirlerden faydalanmak gibi pozisyonuyla bağlantılı işlevlerini yerine getirmekten de men edilecektir.

Ancak buna rağmen aforoz edilen ruhbanın kendi iradesi ve ısrarlı tavrıyla makamındaki görevine devam etmesi durumunda, 1248 yılında Valunzia'da yapılan sinodda kararlaştırılan talimatlara göre kendisi hakkında salt kilise lanetinin ötesinde papazlık makamından da azledilecek ve böylece daha büyük bir ceza alacaktır. Nihayetinde aforoz edilmiş kişiye aynı şekilde disiplin cezası eski hukuka göre emredilmiştir. Fakat söz konusu sinoddan sonra ayrıntı ekleriyle onaylanmış olan kilise defini de yasaklanmıştır. Buna göre cenaze yanlışlıkla ya da ısrarla kutsal toprağa gömülmüş olsa dahi, naaş yeniden mezardan çıkarılacak ve mezarlık dışında tecrit edilmiş bir yere gelişigüzel gömülecektir. Üstelik aforoz edilen kişinin Hıristiyan mezarlığına gömülmesini sağlayan kişi ise bizzat kilise lanetinden nasibini alacaktır.⁵³⁶

Aforozun sivil halk üzerindeki etkisi V. yüzyıldan beri kısmen toplumsal yaşam kısmen de vatandaşlık hakları bakımından konu olmuştur. Ancak o dönemde XI. yüzyıldan sonraki süreçte olduğu kadar baskıcı bir tutum görülmemiştir. Zira toplumsal hayatı ilgilendiren konularda tahmin edilen önceki zamanda yalnızca yabancı kişiler değil, bilakis aforoz edilen kişinin yakın çevresine, yani eşleri, çocukları ve hizmetçilerine aynı yasağın uygulandığı kesin değildir. Ancak VII. Gregorius'un 1078 yılında Roma'da yapılan sinoddaki konuşmasında söz konusu kişilerin adı geçen yasaktan hariç tutuldukları yasayla ortaya çıkmıştır. III. Alexander 1179 yılında her ne türde bir

⁵³⁶ Schilling, a.g.e., s. 161-162.

ilişki içinde olursa olsun kilisenin lanetlediği kişi papalık makamından kaynaklı imtiyazın kendisi dahi bu yasağın dışında tutulamayacağını emretmiştir. Oysa yasadaki yeni düzenlemelerle bu cezalar farklı ve çeşitli türde ortaya çıkmış ve aforoz edilen kişi vatandaşlık hakları yönünden de bunu ciddi şekilde hissetmiştir. Zira XI. yüzyıldan önceki zamanlarda aforoz edilen kişi davacı (ağır suç davalarında), dava açma hakkından ya da hâkimlik görevinden yoksun bırakılacak kadar yasal kısıtlamaya maruz bırakılırken daha sonraki yasalarla aşağıdaki hakları da ellerinden alınmıştır:

1. *Mahkemedeki Kişiler* (Personam standi in iudicio). Buna göre kişi:
 - a. Davacı sıfatıyla (sivil davalarda) haklarını gerek kişisel olarak gerekse bir dava vekili üzerinden takip edemez. Buna rağmen bir dava açması durumunda, kendisine *exceptio excommunicationis* (kilise laneti nedeniyle itiraz) edilecektir ki ağır bir durum olmasına rağmen dikkate alınmaksızın her bir dava bölümünde kararın kesinleşme aşamasına gelmesi ve tali icra henüz gerçekleşmemişse dahi itiraz edilebilecektir. Ancak karşı tarafın yine de herhangi bir sebepten dolayı itiraz etmemesi halinde hâkim, görevinin kendisine tanıdığı yetkiyle bunu dikkate alır ve davacıyı reddeder. Diğer açıdan bakıldığında, yani aforoz edilen kişi kendisine karşı açılan bir davada lanetlenmesi konusunda itiraz edemez ve bundan kaçınamaz. Çünkü bu onun ceza alması için yeterli olacaktır. Bu kişi daha ziyade davayı kabul edecek, ancak *personam standi in iudicio* hakkına sahip olmadığından, bir dava vekiliyle kendini temsil ettirmek zorunda kalacaktır. Bundan sonraki adımda aforoz edilen kişi aynı zamanda vekil sıfatıyla mahkeme huzuruna çıkamayacak ve aynı şekilde tanıklığı da kabul edilmeyecektir.
 - b. Her ne türden olursa olsun resmi bir görevi üstlenme ya da mevcut resmi görevini devam ettirme 1254 yılında Albi (Fransa) Sinodu'nda yapılan bir konuşmada aforoz edilen bir kişiyi resmi türden görevlendiren tüm dünyevi iktidar sahiplerinin küçük çapta kilise lanetine maruz kalacaklarına karar verilmiştir. 1326 yılında Avignon sinodunda ise, “*resmi bir görevden aforoz edilme*” ifadesinden söz konusu kişinin derhal azlinin gerçekleştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Kilisenin lanetinden itibaren kişinin kendisi tarafından ele alınan resmi

işlemler değerini ve geçerliliğini yitirecektir. Aforoz edilen bölge ve eyalet başkanları tarafından yukarıdaki kuralın dikkate alınmadığı durumlara rağmen amirlerin nihayetinde yasaklanacağı ve hâkimlik görevleri konusunda da III. Innocent, içlerinden biri aforoz edilmiş birden fazla delege halindeki hâkimlerin verdiği kararın geçersiz sayılacağı ve hükmün verilemeyeceğini söylemiştir.

- c. Hâkim olarak seçilme hakkı, katılanların oybirliğiyle alınması halinde dahi geçersiz sayılacaktır.
- d. VII. Gregorius (1015-1085) ve II. Urbanus'ın (ö. 1099) prenslere açık bir şekilde emrettiği üzere derebeyleri ve eyalet beylerine ait vasallar⁵³⁷ ve astlarının boyunlarının borcu olan sadakat ve itaat etmelerinden doğan haklar vardır. İşte bu papazlar burada vasallar ve astların bir aforoz söz konusu olduğunda sahiplerine, yani derebeylerine ettikleri bağlılık yeminlerinden azleder ve eyalet beylerinin tacının geçersiz olduğunu açıklardı. II. Urbanus zikredilen dini hükümde bu kuralı “*bu tür bir yemin eden bilmelidir ki, Tanrı'ya insandan daha fazla itaat etmek zorundadır. Hiç kimse Tanrı ve kutsal olana hizmette kendisi ihlal içinde olan kimseye edilen yemine sadakat göstermek zorunda değildir*”⁵³⁸ sözleriyle açıklamıştır. Papazlar bu yöntemleri ancak aforoz edilen otoritenin lanetli konumdayken bir yıldan fazla süreyle Kilise'nin onayını almadan hareket etmesi halinde vasalların ve astların özellikle de derebeyine karşı yaptıkları bağlılık yemininden azlederek uygulamaya koymuşlardır.

Bu ifadelerden aforoz edilen kişinin belirtilen yasalara göre *infamia iuris* (iftira/karalama kanunu) ile yükümlü kılınanlarla eşit seviyeye getirildiği, hatta bunlardan daha kötü bir duruma düşürüldüğü ve diğerlerinin en azından mahkeme huzuruna davacı ve delil şahitliği sıfatıyla hareket edebildiği sonucu çıkmaktadır.

Şu ana kadar aforoz ile ilgili sayılan tüm cezalar kilise hukukçuları tarafından bilinen aşağıdaki dizelerle ifade edilmiştir:

⁵³⁷ Vasal: Daha üst bir devletin/senyörün koruması altına girerek bağlanma durumuna verilen siyasi terim.

⁵³⁸ Schilling, a.g.e., s. 166.

*“Her zaman affetmeliyiz ve daha da fazla affetmeliyiz.
Söz söylemeden, bağlantı kurmadan, hürmetle iş yapmadan, bir arada olmadan.”*

539

Schilling eserinde, yukarıda yer alan sözlerin şöyle yorumlandığını aktarmıştır:⁵⁴⁰

Os: Bu sayede yalnızca öpücük değil, bilakis her türlü konuşma, hatta sözlü, yazılı, işaretle, bizzat veya görevlendirilen kişilerle kurulacak iletişim kastedilmiştir. Orare: Aforoz edilen kişiyle hiç kimse kiliseyle bağlantılı bir iş yapamaz. Vale: Bu olay kişinin gösterdiği iyi niyet, arkadaşlık, saygı ve hürmet duygusunu kapsar. Mensa: Aforoz edilen kişiyle kimse bir şey yiyemez, içemez, uyuyamaz ve birlikte ikamet edemez. Communio: Bu konu her tür vatandaşlık ilişkilerini kapsar ve aforoz edilen kişi artık hiçbir türden iş yapamaz.

XIII. yüzyıldan itibaren lanetin açıklandığı merasim kısmen netice olarak değişmeyen belli seremonilerle, kısmen de belirli lanetleme şekillerinde gerçekleşmiştir. Daha sonraki dönemde ise buna ilave maddeler getirilmiş olup içlerinden ikisi oldukça gariptir:

Bunlardan birincisi, 1131 yılında Limoges Sinod’unda yapılan açıklamalardır: *“”Yüce Tanrının yetkisi bu askerleri aforoz edecek dereceye kadar varır. Adaletsizliğin destekçilerine lanet olsun! Silahlarına lanet olsun ve atları kendilerinden alınsın! Cehennemde canlı canlı gömülecek olanlar Kabil’i öldüren kardeşi, hain Yahuda ve Dathan’dır. Ve bu ışıklar gözlerinizde söneceği için, o zaman kutsal meleklerin huzurunda bayram edin.”*⁵⁴¹

İlave edilen maddelerin ikincisi ise Regino, Burchardus ve Juo derlemesinden Pontificale Romanum derlemesine aktarılan aforoz şeklidir: *“Onun ve tüm destekçileri için, Yüce Tanrı’nın adaletinin önünde, Tanrı’dan ve Tanrı’nın Oğlu’ndan ve Kutsal Ruh’tan ve Kutsal Havari Petrus’tan ve her şeyden ve de ayrıca cennete ve dünyaya bağlı kalmak ve bunları kaybetmemek için makul yetki ve gücümüz. Tanrının huzurunda bir beden, kilisenin eşiğini hiçbir zaman bırakmaması gereken Hıristiyanların algı ve dayanışmasının kanıdır. Hiç kimse, Kutsal Toprak Ana tarafından cennetten ve dünyadan kovulmak ve aforoz edilmek istemez. Mahkûm edilenler, her biri ebedi hâkim tarafından*

⁵³⁹ *“Si pro delictis anathema quis efficiatur,
Os, orare, vale, communio, mensa negatur.”*

⁵⁴⁰ Schilling, a.g.e., s. 167.

⁵⁴¹ Schilling, a.g.e., s. 168.

mahkûm edilen şeytan ve onun kötü melekleridir. Şeytanın hareketlerine değil, kilisenin ilerlemesine, yenilenmesine ve geri dönmesine inanın. Kıyamet gününde ruhunuzun kurtulması için şeytanın size zarar vermesine izin vermeyin.”⁵⁴²

Diğer taraftan aforoz etme hakkına/görevine gelince, XII. yüzyıldan XX. yüzyıla dek kutsal tören havasının gücü olan kutsal mahiyetteki uygulamadan “*clavis ordinis*” (düzen, görev kilidi) artık çıkmıştır. Bilakis herhangi bir sebepten dolayı kilise yetkisi dışında bulunan din adamlarına “*clavis iurisdictionis*” (yargılama yetkisi kilit görevi) ve bunun bir din adamı ya da daha düşük bir kutsanma ve hatta salt papaz başlığıyla alınan bir yetki sahibi olduğu fark etmeksizin düşen kilit görevleri esas almaktadır.⁵⁴³

Ancak bu noktada harici kilise yetkisi kilise hukukuna göre piskoposlara düştüğünden dolayı kural gereği kutsama yetkilerini henüz almamış olup yalnızca görevleri onaylanmış olsa dahi kendilerine aforoz yetkisinin de verilmesi gerekmektedir. Zira “*iurisdictionis externa*”nın (dışarıdaki/harici yargılama yetkisi) uygulanması piskoposlar açısından hiçbir şekilde papa yetkisinin aksine piskoposların kutsamasına değil, bilakis yalnızca papanın onayına bağlıdır. Ancak piskoposlar diğer ilişkilerde olduğu gibi aforoz konusunda da yetki kurallarının sınırlarına bağlıdır. Öyle ki her biri yalnızca kendi piskoposluk bölgesinde aforoz yetkisini uygulayabilir ve başka bir bölgede bu yetkisini kullanamaz. Hatta başpiskopos dahi ancak basit bir piskopos olarak yetkili olduğu bölge dâhilinde aforoz kararı alabilir. Çünkü aksi takdirde yardımcı piskoposların yetki alanlarına müdahale ederek suçlu durumuna düşecektir. Yalnızca papa bu durumda istisna hakkına sahiptir. Zira kendisine Petrus’un halefi sıfatıyla “*plenitudo potestatis pontificalis*” (Papalığın bereketi) hakkı doğduğundan evrensel/genel piskopos (Episcopus vniuersalis) gözüye bakılmıştır. Bu nedenle Katolik Kilisesi’ne ait hakları tüm yönleriyle geçerli kılma yetkisi verilmiştir. Onun tarafından gerçekleşen bir aforoza “*Petri gladius*” (Kılıçlı Petrus) adıyla bakılarak, “*sedes Apostolicae mucro*” (Havarilerle ilgili işaret) şeklinde tanımlanmıştır.

Yukarıda anlatılan konulardan ceza alması gereken kişinin amiri konumunda bulunan yetkilinin aforozu etkili bir şekilde uygulayabileceği sonucu çıkmaktadır. Bu nedenle ruhban olmayanları ve düşük mertebedeki ruhbanlar da dâhil olmak üzere

⁵⁴² Schilling, a.g.e., s. 168.

⁵⁴³ Schilling, a.g.e., s. 169.

yalnızca yetkisi altında olan piskoposlar aforoz edebilir. Bununla beraber piskoposlar ise başpiskoposlar tarafından bölge kilise meclisinin oybirliği ile alınan, başpiskoposlar ve kardinaller ise yalnızca Papa ve Evrensel Konsil tarafından aforoz edilebilmektedir.

Kilise Hukuku'na göre aforoz yetkisi piskoposlarda olmasına rağmen bu yetki aynı şekilde başka ruhbanlara da verilmiştir. İsmen ve unvan olarak şöyle sıralanabilir:

1. Henüz piskopos olmayanlar dahi, bu şarta bakılmaksızın unvanları ve kiliseler üzerinde “*iurisdictio quasi episcopalis*” (piskopos olarak yargı yetkisi) yetkisi olan ve aynı yetkiye dayalı Papa III. Honorius'un açık hükmü uyarınca men, azil ve aforoz üzerinde belirtilen bölgelerde takdir yetkisi bulunan kardinaller bu yetkiye sahiptir.

2. Rütbe veya derece bakımından kendilerinin altında bulunan keşiş ve piskopos yardımcıları ile ilgili karar yetkisindeki kilisenin başrahipleri ve manastır vekillerinde de bu yetki vardır.

3. Eski zamanlarda piskoposun “*iudices delegati*” (duruşma hakiminin yardımcısı) olarak geçen ve aynı sıfatlar belirli bir bölge dâhilinde adli yargı işlerini yürüten ve bu nedenle düşük rütbeli olarak görülseler dahi yüksek rütbeli din adamları olarak geçen başdiyakozlar da bu göreve memurdurlar.

4. Aynı sorumluluğu taşıyan piskoposluk mahkeme başkanları, yüksek ve düşük mertebedeki din adamları da aforoz etme yetkisine sahiptirler. İlki, yani piskoposluk mahkeme başkanları kendilerinden piskoposluk yargı yetkisi alındıktan sonra “*iudices mandatarii*” (zorunlu yetkili hâkim) sıfatıyla başdiyakozların yerine geçerlerdi. Düşük derecelerdeki din adamları ise başdiyakozluğun alt mertebedeki memurlarıydı.

5. Son olarak da kısmen papanın ya da piskoposların yetkili heyeti sıfatıyla, kısmen ise gelenek ve zaman aşımıyla olağan dışı ve kilise harici yetkilisi olarak her bir din adamının da yine aforoz yetkileri vardır. Yani yalnızca papa, kardinaller ve piskoposlar değil, alt kademedeki bulunan din adamlarına da aforoz yetkisi verilmiştir. Aynı zamanda her iki durumda da sonucun etkisi aynı kalmakta ve yalnızca aforozun şekli bu örneklerde “*excommunication sollemnis*”in (Kutsal olarak gerçekleştirilmiş aforoz) yalnızca ilk kişilerde anılan din adamlarınca açıklama yetkisinin (aforoz ya da merasimle lanetleme) bulunduğuudur. Geri

kalanların hepsinin ise “*excommunication minus sollemnis*” (kısmen resmi dua ile gerçekleştirilen aforoz) ile sınırlandırılmış olması, basit bir mahkeme kararı özelliği olması bakımından farklılık arz etmektedir.⁵⁴⁴

Aforoz cezası istisnai de olsa kilise harici bir yetkinin bulunmadığı kişiler üzerinde de papanın özel imtiyazıyla kısmen uygulanmıştır. Mesela III. Innocent, kutsal Maria adına belirli bir manastırda görev yapan keşişlere de yanan mumlar eşliğinde merasimle aforoz ilan yetkisini tanımıştır. Hatta bu minvalde Schilling’in Toulouse Üniversitesi kaynaklı belgelere atıf yaparak verdiği misal vardır. Rektör, hukuka uygun şekilde ruhbanlık dışında bir profesör olarak bu imtiyazı almış, anılan unvanıyla evlenebilmiş, Papa Delegasyonu’nun verdiği aforoz ve yasaklama yetkisini haiz olmuştur.⁵⁴⁵

Diğer taraftan, nadir olarak uygulanmış olsa da belirli kişiler papalık makamınca imtiyaz hakkına (aforoz cezası verilememe) sahip olmuşlardır. Öyle ki bu imtiyaz hakkı verilen kişilere yüksek kademedeki bir ruhban bile aforoz etmek bir yana dursun kınama cezası bile verememiştir. Mesela böyle bir ayrıcalığı Burgund Dukası’nda yer alan küçük bir kilisede bulunan koro elemanları almışlardır. Aynı imtiyaz Lambertus de Multuna adında bir şövalyeye verilmiştir. Bu özel unvanlara sahip kişiler aynı suçtan dolayı Papa’dan başka kimse tarafından aforoz edilememişlerdir. Papalar II. Alexander (1061-1073) ile VII. Gregorius (1073-1085) tarafından Chartres Piskoposluğu’nda bulunan bir manastır ile Chartres bölgesinin tamamı bu tür cezalar almış olsa dahi kilise başrahibi ve Papalık Makamı dışında kimse tarafından aforoz ya da yasaklanma yaşamayacak derecede ciddi bir muafiyete sahip olmuşlardır.⁵⁴⁶

Tarihte aforoz ile ilgili papalar açısından katı uygulamaların olduğu da görülmüştür. Buna örnek olarak IV. Heinrich’in (Henry) ve II. Friedrich’in aforoz edilmeleri dikkate şayandır. Papalar XI. yüzyıldan bu yana aforozu haklı ve geçerli göstermişlerdir. Şayet tarihsel açıdan kanıtlanan belgelere dayandırılmamış olsa idi yaşanan süreçlere inanılması güç hatta imkânsız olurdu. Papalık makamının aforoz etme yetkisi, güçlerinin en yüksek noktada olduğu anda gerçekleşmiş ve en uzun süreyle

⁵⁴⁴ Schilling, a.g.e., s. 170.

⁵⁴⁵ Schilling, a.g.e., s. 172.

⁵⁴⁶ Schilling, a.g.e., s. 172.

etkisini sürdürmüştür. Söz konusu dönem VII. Gregorius ile başlamış, VIII. Bonifaz (Bonifacius 1230-1303) ile devam etmiş ve bu dönemden itibaren Papalığın görkemi geriye doğru gitmiştir. Aslına bakıldığında tasavvur edilen zamanda yalnızca halkın değil, aynı şekilde en güçlü imparatorların bile Petrus'un kılıcı karşısında titremiş olduğu bir hayal/kâbus değildir. Oysaki aforoz karşısında en büyük kurbanlar aynı şeyin acı darbesini kendinden uzak tutmak çabasından kaynaklanan bir ibret niteliği taşımıştır.

Konuya açıklık kazandırması açısından en garip ve ilginç aforoz kararları IV. Heinrich (1050-1106), II. Friedrich (1194-1250) ve IV. Philippe (Philip den Schönen 1268-1314) hakkında verilmiş ve örnek teşkil etmeleri açısından burada değinilmiştir.

Dagmar Ernst, bu açıdan XI. ve XIII. yüzyıllar arasını tanımlarken Kilise'nin, aforozla bir ceza ve ıslah (Besserungsmittel) aracı olarak ihtiyaç duymuş olduğu gerekçesini kullanmıştır. Ona göre uygulama, kimi zaman kefaret (Sühne) kimi zaman da ıslah (Besserungsmittel) amaçlarını güderek hem kişiye/sivile hem de kilise konseyi veya manastır gibi kilise yetkililerine karşı yapılmıştır. Aforoz, Papa VII. Gregorius'dan beri birçok papaya siyasi münakaşalarda/çatışmalarda krallara ve imparatorlara diz çöktürme aracı olarak hizmet etmiştir.⁵⁴⁷

Krallar (regnum) ve ruhbanlar (sacerdotium) arasındaki dünyevi/siyasi ve üstünlük tartışmalarından birisi olan reformist Papa VII. Gregorius (1073-1085) ile Kral IV. Heinrich (1050-1106) arasında gerçekleşen tartışmalardır. "Investitura" (Dini Atama Anlaşmazlığı/Tartışması) adıyla tarihteki yerini alan sıkıntılı duruma temel neden olan çatışma, IV. Heinrich'in Canossa'daki⁵⁴⁸ pişmanlığı Gregoryen Reformu şeklinde ünlenmiştir.

Gregoryen Reformu'nun amacı Kilise'nin Krallığa karşı güvenliğini sağlamaktır. Diğer kiliselere üstün olma konusunda yalnızca Roma Kilisesi hak ve yetkiye sahip olmalıydı. Bu durumla ilgili olarak Rudolf Baxmann, 1868 yılında yazdığı eserinde "*Papalığın, dünyadaki her şeyin etrafında dönen melek olması gerekir*" demiştir.⁵⁴⁹

⁵⁴⁷ Ernst, a.g.e., s. 1.

⁵⁴⁸ Canossa: Ortağüney İtalya'da Apeninler'de yer alan bir köydür. Bu köydeki kalenin önemi imparator IV Heinrich'in 1077 yılında Papa VII Gregory'ye karşı alçakgönüllülük göstermek üzere tövbe giysileri içinde diz üstü af dilediği yerdir.

⁵⁴⁹ Rudolf Baxmann, *Die Politik der Päpste Von Gregor I. bis auf Gregor VII.*, Verlag von R. L. Friderichs, Elberfeld 1868, s. 21.

Bununla birlikte, Papalık Kilisesi'nin Papa'yla evrensel piskoposluk olarak değiştirilmesi fikri VII. Gregorius'un icadı değildi. Zaten IX. Leo'dan (1049-1054) beri, antik Roma Kilisesi modeline dayanan ve kilisenin iç reformunu gerekli gören bir yenilenme hareketi mevcuttu. Sadece Papa VII. Gregorius idaresi dönemi altında, reform taleplerinin siyasi önemi diğer hareketlere nazaran çok büyük olmuştur. Fuhrmann, formülizasyondaki VII. Gregorius'un “*yalnzca Roma Piskoposu evrensel olarak tanımlanır*” ifadesi yasal geleneğin en kapsayıcı özelliğine işaret etmiştir.⁵⁵⁰

Nihayetinde Papa krallıkla baş etmenin zamanının geldiğini düşünüyordu. Çünkü o, krallığın kilise üzerindeki hâkimiyet iddiasından kaynaklanan şikâyetleri görmüş, rahip evliliği (Nikolaitismus), ruhban makamlarının alışverişinin yapılması (Simonie), kilise makamlarının laikler tarafından işgal edilmesi (Laieninvestitur), Orta Çağın başlarında kilisenin özel varlıklarının olması şikâyetlerin asıl başlangıç noktası sayılmıştır. Wilhelm Neuss, devletin kilise işlerine olan müdahalesini, VII. Gregorius'un bakış açısıyla “*Yüksek din adamlarının sekülarizasyonu*” şeklinde betimlemiştir.⁵⁵¹ Gregorius Laieninvestitur (Kilise makamlarını laiklerin/sekülerlerin işgal etmesi) durumunu “*eski ve kötü alışkanlıklar*” olarak göstermiştir. Piskoposluk atamaları anlaşmazlığı 1071 yılına damgasını vurmuştur. Milan'daki başpiskoposluk makamından dolayı VII. Gregorius'un halefi II. Alexander papaz Tedald'ı aforoz etmek istemiştir.

Kral IV. Heinrich, Papa VII. Gregorius onu aforozdan affedinceye kadar sıkıntıya katlanmak zorunda kalmıştır. Bu atama tartışmasını 1080 yılında ikinci bir aforoz takip etmiştir. Bunların devamında imparator aforozuna örnek Papa III. Alexander (1159-1181) ve I. Friedrich Barbarossa (1122-1190) gösterilebilir. İtalya'da Curia ile rakipleri arasında mülk ve haklar konusundaki çekişmeler 18 yıl, I. Friedrich'in aforozu ise 17 yıl sürmüştür.

Papa VII. Gregorius, krallığa itaat konusunda kilisenin üstünlüğüne dair son derece katı görüşlere sahipti. Kendisini Aziz Petrus'un ardıl halefi olarak görmüş ve pozisyonundan dolayı herkesten itaat talep edebileceğine inanmıştır. Bu konuda Horst Fuhrmann, Teolog Yves Congar'dan bir alıntıyla VII. Gregorius'un “*Tanrı'ya itaat*

⁵⁵⁰ Ernst, a.g.e., s. 7.

⁵⁵¹ Wilhelm Neuss, *Die Kirche des Mittelalters*, Verlag d. Buchgemeinde, Bonn 1946, s.133.

Kilise'ye itaat demektir ve devamında Papa'ya itaat demektir” şeklinde ifade ettiği görüşüne işaret etmiştir.⁵⁵²

Papa VII. Gregorius, kraliyet mensubu olan laik birinin, kiliseye ait bir makama atama yapmasına karşı olarak 1075 yılında Roma'da bir sinod toplayarak kaleme aldığı yirmiyedi maddeden mütşekkil *Dictatus Papae*'sini ortaya koymuştur. Ayrıca 1074'de kendisi tarafından yapılan bir kilise toplantısında *Simonie* ile din adamlarının evliliklerine karşı hükmedilmiş olan kararları onaylamış ve yinelemiştir. Çünkü bu durumun devam etmesi nihayetinde yozlaşmaya, kilise makamlarının satılmasıyla değer kaybedeceğine ve imparatorun Aziz Petrus'un tahtına hakim olmasına yol açacağı endişesini taşımıştır.⁵⁵³ Hemen ardından ise yeni bir yasakla her geçen gün daha da artan ihlale karşı piskoposların ve kilise başrahipleri, imparator, kral ve diğer iktidar sahiplerinin az önce sayılan aynı kişiler üzerinde gerçek anlamda yetkiyi haiz olanların dini güçle görevlerine atandıkları ve makamı temsil eden yüzük ile asa yasağıyla karşı durmuştur. Bunun neticesinde talimatı dünyevi/laik bir kişiden alan yüksek ya da düşük mertebedeki her bir din adamının ilgili görevinden geri çekilene kadar aforoz edilmesi gerektiğini, ancak böyle bir direktife niyetlenen kişileri de aynı cezanın beklediğini vurgulamıştır.

Papa, bu kararı Avrupa'nın tüm Hıristiyan eyaletlerinde, özellikle de Almanya'da duyurmanın derdine düşmesine rağmen IV. Heinrich ona dönmemiştir. Kısa bir süre sonra Probst, Rupert von Goslar, Bambar Piskoposu ve Hersfeld keşişi Ruzelin, makamın simgeleri olan yüzük ve asayla Fulda Kilisesi Başrahipliğine getirilmiştir. Bu eylemin akabinde Milano (Mailand) Başpiskoposluğu ile Spoleto ve Fermo Piskoposluklarına piskoposlar atayarak VII. Gregorius'un görüşlerine olan karşı duruşunu tekrar etmiştir. Konu hakkında bilgilendirilen VII. Gregorius, Aralık 1075 tarihinde krala sitem dolu bir yazı göndererek atamaları onaylamadığını bildirmiştir. Yazıda 22 Şubat 1076 tarihinde Roma'da toplanacak olan ve kendisinin kilise aleyhinde attığı hasmane adımlarının hesabını vereceği bir sinoda davet etmiştir. Gelmediği takdirde papalık makamınca affedilmeyerek aforoz edileceğini ifade etmiştir.

⁵⁵² Horst Fuhrmann, *Die Päpste von Petrus zu Benedikt XVI.*, III. Baskı, CH Beck Verlag, München 2005, s. 115.

⁵⁵³ Bauer, a.g.e., s. 698.

Bu haberi Goslar’da alan Heinrich huzursuz olmuş ve papanın elçilerini aşağılayarak azletmiştir. Hemen ardından Worms’da 24 Ocak 1076 tarihinde bir dini heyet toplamış ve iki gün süren görüşmelerden sonra bir karara varmıştır. Buna göre ondan aldığı yetkiyle VII. Gregorius’u dini yetkisini kötüye kullanma ve *Simonie*’nin (kilise makamlarının alış-veriş konusu olması) papalığın elinden acilen alınması gerektiği ve bu konuda şüpheli davranışlar sergilediği yönünde karar aldırıştır.

Bu karara Piacenza’da toplanan tüm Lombardei ve Ankonik Mark Piskoposları da imzalarıyla katılmış ve karar bir mektup eşliğinde Parmalı bir papaz olan Roland tarafından Roma’ya götürülmüştür. IV. Heinrich, Salisch Piskoposu ile kaleme aldığı mektupta VII. Gregorius’u aşağılayıcı şekilde unvanından gelen ismi değil asıl ismini yazarak “sahte keşiş Hildebrand” şeklinde hitap etmiştir. Devamında onu yasal şekilde tanımadığını ve dolayısıyla piskoposlar ve kral üzerinde bir otoritesinin olamayacağını bildirmiştir.⁵⁵⁴ Roland, papanın Lateran Kilisesi olarak atadığı kilise meclisi huzuruna çıkmış ve kendisini kralın elçisi olarak tanıtmıştır. Ardından Heinrich’in mektubuyla birlikte Worms’ta alınan kararları Papa’ya vermiş ve orada bulunma sebebinin papanın azli olduğunu içeren bir hitap konuşmasıyla görevini tamamlamıştır. Gregorius, Roland’ın yaptığı konuşma neticesinde yol açtığı isyanın yarattığı etkiyi, kendi lehine yatıştırmayı başarmıştır. Bu tavrıyla sadece Roland’ın hayatını kurtarmakla kalmamış, aynı zamanda kiliseye yapılan sözlü saldırı yerine şehit olmaya bile razı olacağını vurgulayarak kendisine taraf olan kişilerin oylarını toplamıştır. Akabinde ortamı sakinleştirmek adına toplantıyı bir sonraki güne ertelemiş ve IV. Heinrich’in aforoz edilmesini ve tahtından indirilmesini talep etmiştir.

Bununla yetinmeyen Papa VII. Gregorius, devamında yalnızca papalık makamının kral hakkındaki aforoz açıklamasını yapmakla kalmamış, aynı zamanda bütün Alman İmparatorluğu’nda ve İtalya’da emrindeki ve ona sadakat yemini eden kişileri de azletmiştir. Yani kralın var olan yetkilerinin hepsini elinden almıştır.

O güne kadar benzeri duyulmamış kararını derhal Alman imparatorluk makamlarıyla paylaşmış ve onların büyük bir çoğunluğu üzerinde istediği izlenimi uyandırmıştır. Zira Utrecht Piskoposu Wilhelm, Kral IV. Heinrich’in arkadaşı olmasına ve papanın uygulamasını resmen kınamış olmasına rağmen, aynı zamanda

⁵⁵⁴ Ernst, a.g.e., s. 8.

Lombardei'dan diğerk piskoposlar ve kilise başrahipleri de Pavia'da toplanan bir kilise meclisinde onun aforoz kararını desteklemiştir. Bu nedenle Almanya üzerine yayılan genel panik etkisiyle birçok derebeyi kralın yanından ayrılmıştır. Bununla birlikte Mainz'da yapılan ve papanın azil kararlarının açıklandığı, Heinrich'in de Şubat 1077 tarihine kadar bu aforozdan kurtulamayacağını savunan Tribur tarafına geçmişlerdir.

Sadık çevresinin birçoğu tarafından terkedilen kral, sarfedilmiş olan sert sözleri sindirmek zorunda kalmış, Roma'ya gitmeye ve günahlarının affını dilemeye karar vermiştir. Bu amaçla karısı Bertha, iki yaşındaki oğlu ile varisi Konrad'ın bulunduğu küçük bir gruptan müteşekkil maiyetiyle yolculuğa çıkmıştır.⁵⁵⁵ Ancak Alman derebeyinin daveti üzerine Augsburg'a gitmek üzere yola çıkan Gregorius, yolda emniyetinden endişe duyup Markgräfin⁵⁵⁶ Mathilde von Canossa'ya ait şatodan ayrılıp güvenliği daha üst düzeyde olan ve üç sıra halinde surlara sahip bulunan Canossa kalesine gitmiştir. Bunun üzerine Kral IV. Heinrich, papa ile görüşme hedefine ulaşamamıştır. Ardından yönünü Canossa'ya doğru çevirmiş ve kısmen kış mevsimi, kısmen de düşmanlarının hilesi yüzünden maruz kaldığı zorluklar neticesinde kale kapısının önüne kadar gelmeyi başarmıştır. Aynı zaman zarfında IV. Heinrich'in kayınvalidesi Adelheit von Savoyen, Mathilde von Canossa ve kralın hem vaftiz babası hem de başrahip olan Hugo von Cluny kral lehine olmak üzere arabuluculuk yapmaya çalışmışlardır.

IV. Heinrich, kendisiyle beraber gelen az sayıdaki refakatçileri yanında olmaksızın tek başına üç avludan ortadakine götürülmüştür. VII. Gregorius onu sert soğuklarda, çuvaldan mamul tövbekâr giysisi içinde, çıplak ayaklı, yiyecek ve içecek verilmeden, üç gün boyunca lanetten kurtarmak adına bekletmiştir. Nihayet dördüncü gün olan 24 Ocak 1077 tarihinde hem kamu baskısı hem de af dileyenin affedilmesi anlayışı gereğince huzuruna kabul etmiştir.⁵⁵⁷ Fakat son derece aşağılayıcı nitelikte şartlar koyarak emirler vermiştir. Bu şartlara göre IV. Heinrich, papanın başkanlık ettiği imparatorluk meclisinin kararına azlini onaylasalar dahi boyun eğecek, o güne kadar tüm

⁵⁵⁵ Bauer, a.g.e., s. 700.

⁵⁵⁶ Uç beyinin karısı.

⁵⁵⁷ Isnard Wilhelm Frank, IV. Heinrich'in Papa VII. Gregorius tarafından affedilmesini şöyle açıklamıştır: "Heinrich, tövbe ederek Papa'yı mağlup etmiş, aforozu kaldırmasına zorlayarak siyaseten Papa'yı yenmiştir." Bkz. Isnard Wilhelm Frank, *Kirchenrechte des Mittelalters*, Patmos Verlag, Düsseldorf 2005, s. 88.

hükümet işlerinden elini çekecek, kraliyete bağlı nişanlarından uzak duracak ve olaylara bağlı olarak hiçbir şekilde intikam düşünmeyecektir.

Kendisini derebeyler, prensler ve taraftarlarınca terkedilmiş ve çaresiz hisseden kral, şartları kabul etmekten başka bir yol görememiştir. Bu nedenle affedilebilmesi için papa tarafından yerine getirmesi istenen maddeleri kabul etmiş ve neticede affa erişmiştir.

Ancak IV. Heinrich'in vaatlerini hiçbir şekilde yerine getirmediği ve Alman derebeylerinin, kendisine karşı duka unvanındaki Rudolph von Schwaben'i kral olarak kabul etmelerine ve daha sonra VII. Gregorius'un kendisini 1080 yılında yeniden aforoz etmesine rağmen krallar (regnum) ve ruhbanlar (sacerdotium) arasındaki dünyevi ve siyasi üstünlük tartışmalarına karşı ölümüne kadar mücadeleye devam etmiştir.⁵⁵⁸

Yalnız tarihte aforoz ile ilgili papalar açısından katı uygulamaların olduğu gibi aforozun hafifletildiği durumlar da görülmüştür. VII. Gregorius'un dönemi de buna dâhildir. Piskopos ve yetkili ruhbanlar tarafından uygulanan ceza verme yetkisi kilise üyelerinin sadece dış ilişkilerini değil aynı zamanda vicdanlarını tehdit eden sınırsız, gaddarca hatta abartılı uygulandığı, dolayısıyla iç huzuru da etkilediği düşünülmüştür. Kilise aforozunun gönülleri küstürdüğü için en ruhani aile bağlarını kopardığı, vatandaşlık ilişkilerini büyük ölçüde yok ettiği, dini hâkimiyetin acı sonuçlar doğurduğu ve düşünülen cezanın amacından saptırıldığı tecrübesini beraberinde kazandırmıştır. Bu inançla kilisenin yasa koyucuları zamanla yumuşatma gerekçelerinin devreye sokulmasına aşağıdaki şekilde izin vermişlerdir:

1. Aforoz edilen kişinin şehir ve köydeki eşi, çocukları, uşakları, genç kızları ve köleleri,
2. Bilmeden aforoz edilmiş olan kişiyle çalışan herkes,
3. Aforoz edilen kişiyle birlikte yaşayanlarla temasa geçen kişiler,
4. İhtiyaç oluşup kendisi için elzem olan eşyaları aforoz edilmiş olan kişiden satın almak zorunda kalan yolcular,
5. Aforoz edilen kişiye dik kafalılığından değil, bilakis Hıristiyan sevgi duygusuyla hediye veren kişiler ceza almaktan muaf tutulmuşlardır.

⁵⁵⁸ Schilling, a.g.e., s. 176.

Papa III. Innocent (1198-1216) yukarıda yer alan muafiyetlerle ilgili bir adım daha ileri giderek, kendisine atfedilen lanet öncesinde aforoz edilen kişiyle birinci dereceden akrabalık ilişkisine giren ya da sadakatle bağlı bulunan kişileri bu kişiyle münasebetlerinin devamına izin vermekle kalmamış, bilakis aforoz edilen kişiyle bu tür münasebeti olan kişilerin aynı sadakat ve hürmeti talep etmeye devam etme hakkını tanımıştır. III. Innocent istisna grubuna girmeyen kişilerle ilgili iki önemli hafifletme durumunu da geçerli kılmıştır. Bunlardan ilki, bilerek aforoz edilen kişiyle münasebete giren kişilerin yine de -Innocent'in bu kararı çıkardığı zamana kadar olduğu gibi- bütün kilise haklarından men eden excommunication major (büyük aforoz) cezası verilmemesidir. Buna mukabil yararlanılan bazı küçük kutsama eylemlerinden ihraç edilen excommunication minor (küçük aforoz) ile cezalandırılmasıdır. İkinci hafifletme maddesi ise inananların birliğini/bütünlüğünü sağlamak amacıyla yalnızca aforoz edilen kişinin Kilise'ye biat etmesi ve daha iyi bir yoldan Kilise'ye kazandırmak için uğraşan kişilerin tamamen cezadan muaf tutulmasıdır.

Yukarıda yer alan hafifletme sebeplerine karşın IV. Innocent (1243-1254) tarafından oylanmış bir yasa mevcuttur. Yani aforozlu kişiyle münasebeti yüzünden excommunication minor ile cezalandırılan kişinin üç kez bizzat ve ismen kendisine yapılan uyarıya rağmen münasebetini devam ettirmesi halinde excommunication major ile cezalandırılması gerektiğini emretmiştir. Hatta IV. Innocent'den önce -IV. Celestine'i ayrı tutarak- gelen Papa IX. Gregorius (1227-1241) bilerek aforoz edilen kişiyle münasebete giren kişinin derhal ve hiçbir ön uyarıya gerek duyulmaksızın doğrudan daha büyük bir lanete çarptırılabilceği, aforoz edilen kişinin işlediği suça katılmış sayılacağı yönünde bir düzenleme getirmiştir. Bu düzenlemede ahlaka aykırı yaşam tarzı nedeniyle aforoz edilen bir kadının, kendisine yüklenen ceza sonrasında söz konusu ahlaksız davranışı bir ya da birden fazla erkekle zina etmesinden bahsedilmiştir. Burada son anılan durumda şayet eylemi sırasında aynı aforozu uğrayan herhangi bir kadın haremi/aile hayatı hakkında bilgi sahibi olmaları koşuluyla önceden herhangi bir uyarı yapılmaya gerek duyulmaksızın daha büyük bir aforoz cezasına çarptırılabilir.

Kilise aforozuyla ilgili yukarıda verilen hafifletme nedenleri kilise hukukçuları tarafından şiirsel bir dille şöyle ifade edilmiştir:

“Yararlı faydalı hukuk, düşük bilinmezlikten korunmak için gerekli olandır.

Bu beş düzenli ödeme de anathemaya engel olmaya muktedirdir."⁵⁵⁹
Anlamı şöyledir:

1. *Vtile*: Her kim ki aforoz edilen kişiyle yalnızca kiliseye karşı itaatkâr olması için münasebetini sürdürürse kilisenin cezasından korkması için bir sebep oluşmaz.
2. *Lex*: Aforoz edilen kişiyle kan bağı bulunan kişilerin bu kişiyle münasebetine yalnızca izin verilmekle kalınmaz, aynı zamanda emredilir.
3. *Humile*: Aynı durum onun hizmetinde ve ona sadakat bağı olanlar için de geçerlidir.
4. *Res ignorata*: Her kim ki bilmeden aforoz edilen kişiyle bir münasebete girmişse, kilise lanetinden muaf tutulur.
5. *Necesse*: Buna:
 - a) İhtiyaç oluşup kendis için elzem olan eşyaları bu kişilerden satın almak zorunda kalan yolcular.
 - b) Kendisine dik kafalılığı güçlendirmek için değil de Hıristiyanlığın sevgi duygusuyla bir hediye veren kişiler de dahildir.⁵⁶⁰

Yukarıda yer alan hafifletme gerekçelerinden sonra IV. Heinrich ve VII. Gregorius örneğinin akabinde ikinci örnek de ilki gibi dikkate şayandır. Daha önce ifade edilen ve Investitur olarak da adlandırılan krallar ve ruhbanlar arasındaki "Atama Tartışmaları"nın aforoz açısından konuya açıklık kazandıracak ikinci örnek ise II. Friedrich'in (1194-1250) aforozudur.

II. Friedrich, 1215 yılında Aachen kentinde Alman Kralı olarak tahta çıkmış ve bunun karşılığında Papa III. Innocent'e⁵⁶¹ (1198-1216) bir haçlı seferi gerçekleştirmek üzere söz vermişti. 1220 yılında kendisine Roma'da III. Honorius imparatorluk tacını giydirmiş ve 1227 yılında ise Friedrich vadettiği haçlı seferini başlatıp bu amaçla Brindisi (İtalya) limanından hareket eden donanmayla haçlı seferine çıkmıştır. Ancak haçlı

⁵⁵⁹ " *Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse,*

Hæc quinque soluant, anathema ne possit obesse."

⁵⁶⁰ Schilling, a.g.e., s. 182-184.

⁵⁶¹ Papa III. Innocenz Papalık otoritesinin zirvesi olan XIII. yüzyılda görev yapmıştır. Kendi döneminde Dominiken ve Fransiskan tarikatlarını resmi şekilde onaylamıştır. 1194 yılında Norveç Kralı Sverre hakkında aforoz kararı vermiştir. 1198 yılında ise bütün Norveç Krallığı'na karşı interdict (enterdi) uygulamıştır. Interdict (Enterdi): Bir bölge halkını aforoz etmek. Ayrıca 1208-1213 yılları arasında İngiltere Kralı John'u da aforoz etmiştir.

seferine giden askerler arasında bulaşıcı bir hastalık olan veba salgınının baş göstermesi nedeniyle⁵⁶² daha üç gün geçmeden yeniden Otranto (İtalya) sahiline geri getirmek zorunda kalmış ve orada da askerler dağılmıştır.

Bu sırada Papalık makamına gelen IX. Gregorius⁵⁶³ (1170-1241), İmparatorun sözünü yerine getiremeyişi bahane ederek Kilise'nin onu aforoz ettiğini açıklamıştır. Verdiği sözünü tutma çabası içinde olan II. Friedrich ise VI. Haçlı Seferi için 1228 yılında papanın affını beklemeden yeniden Filistin'e doğru yelken açmış, Kudüs'ü ele geçirmiş ve bu şehrin patriğinin onun lanetli olması nedeniyle tacını takmak istememesi üzerine kendini de oranın kralı ilan etmiştir.⁵⁶⁴ Kilisenin kendisini aforoz etmesine rağmen bir haçlı seferi düzenleyen imparatorun bu tutumunu unutamayan papa öfkeyle kendi görevlendirdiği askerlere İtalya'nın alt bölgesinde saldırı düzenletip Almanları ve Lombardeniileri imparatora ettikleri sadakat yemininden azletmiştir. Ancak 1230 yılında barış yapılmış ve akabinde II. Friedrich aforozdan bağışlanmış. Ne var ki Sicilya'daki piskoposların etkisiz kılınması, kimi ruhbanların hapsedilmesi, kilisenin vergi vermeye zorlanması ve haçlı seferinin geciktirilmesi gibi durumlar papa ile imparatorun aralarının gerilmesine sebep olmuştur. Son olarak yapılan bir hamleyle kilisenin haklarına saldırı niteliğinde laiklere din adamlarına göre öncelik tanınması, birçok piskopos ve kilise başrahiplerine yüzük ile asa vererek ataması, özellikle de kendi oğlu Enzo'yu papalık makamının derebeyliğinde bulunan Sardanya adasının kralı ilan etmesi ve Sicilya'da yaşanan dini meselelerden doğan şikayetler üzerine Friedrich ikinci kez aforoz edilmiştir. Söz konusu aforoz IX. Gregorius tarafından 20 Mart 1239 tarihinde Palmsonntag günü (Paskalya'dan önceki pazar günü) gerçekleştirmesiyle kilise ile imparatorluk arasında var olan iktidar/güç çatışmasını görünür kılmıştır.⁵⁶⁵

Papa bu cezayı her türlü taraf ve intikam görüntüsünden uzak tutmak için, Roma'da yapılacak olan kral hakkındaki kararı resmen ve açıkça onaylanacak bir kilise meclisine kendisini davet ettirmiştir. Ancak bu çağrıya itaat edip Cenevre gemileriyle

⁵⁶² Martin Homburg, *Der Kirchenbann Papst Gregors IX. über Kaiser Friedrich II. von 1227- Gründe und Hintergründe*, Grin Verlag, Norderstedt 2006, Germany, s. 2, 15.

⁵⁶³ IX. Gregorius, III. Innocenz'in yeğeni olup, asıl adı Ugolino Graf von Segni'dir. Ostia bölgesinde Kardinal iken 19 Mart 1227 tarihinde Papa olmuştur. Bkz. Homburg, a.g.e., s. 2.

⁵⁶⁴ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, Haziran 2004, İstanbul, s. 195-198.

⁵⁶⁵ Maxi Hoffmann, *Der ideologische Konflikt zwischen Kaiser Friedrich II. und Papst Gregor IX.*, Grin Verlag, Norderstedt Germany 2009, s. 5, 14.

Roma'ya gitmek isteyen kardinal ve piskoposların çoğu Kral Enzo tarafından esir alınmıştır.

21 Ağustos 1241 tarihinde IX. Gregorius'un ölümünden sonra onun halefi IV. Celestine (Ekim-Kasım 1241), iktidara geçtikten tam on dokuz gün sonra vefat ettiğinde II. Friedrich yeni bir papa seçmeleri talebinde bulunmuştur. Ancak cevap olarak Enzo tarafından esir alınan yüksek rütbeli din adamları, kral tarafından serbest bırakılmadan bunun mümkün olmayacağını söylemişlerdir. II. Friedrich, teklifi tutuklu kardinaler konusunda kabul etmiştir. Ancak bazı piskoposları elinde tutacağını ve Roma bölgesini de askerleriyle işgal etmeye devam edeceğini bildirmiştir. Dolayısıyla Papalık makamı Lavagna Kontu Fiesko'ya (Sinibaldus Fliscus, IX. Gregorius'un kararnamesinin meşhur Glossator'u) kalmış ve kendisi 23 Haziran 1243 tarihinde IV. Innocent adıyla Papa tacını takmıştır. Kral II. Friedrich'in, kendisiyle görüşme isteği üzerine, esir alınan piskoposları serbest bırakmadan, kendi himayesine alınan papalığa ait birçok şehri geri vermeden görüşmeyi kabul etmemiştir. II. Friedrich de onun bu beklentisine karşı olumlu bir cevap vermemiştir. Diğer taraftan kilise devleti üzerinde kralın bu denli iktidarını yaydığı için IV. Innocent (1243-1254) Roma'da kendini güvende hissetmemiştir. Bundan dolayı memleketi olan Cenova'ya kaçmış ve genel bir Kilise toplantısı yaptığı Lyon kentine geçmiştir. Orada yalnızca kralın aforoz kararını yenilemekle kalmamış, aynı zamanda krallığının da geçersiz olduğunu açıklamıştır. Ancak II. Friedrich kendisine karşı çıkan ve rakip krallar olarak bilinen 1246 yılında seçilip sadece bir yıl hüküm süren Thüringen Bölgesi Kontu Heinrich Raspe (1204-1247) ile ardından taht için seçilen Hollanda Kontu Wilhelm von Holland'a (1227-1256) rağmen savaşını aralıksız sürdürmüştür. 13 Aralık 1250 yılında Apulien Firenzuola'nın ölümüyle de beklenmedik bir gelişme olmuştur. Onun ölümü, Palermo başpiskoposunun aforozu üzerinden kaldırmasının ardından 56 yaşında gerçekleşmiştir.⁵⁶⁶

Aynı yüzyıla denk gelen fakat münferit sayılabilecek bir örnek daha vardır. "*Ockham'ın Usturası*" şeklinde anılan Ockhamlı William'ın felsefi düşüncesi tarihte yer etmiştir. Skolastik Felsefenin önemli düşünürlerinden biri olan Ockhamlı William (1285-1349), XIII. yüzyılda İngiltere'nin Surrey Kontluğu'nda bulunan Ockham adlı küçük bir köyde doğmuş ve adını da bu köyden almıştır. Fransisken mezhebinden olan Ockhamlı

⁵⁶⁶ Schilling, a.g.e., s. 177-179

William -yaşadığı devirde ilahiyat fakültesi olan- Oxford Üniversitesi'nde Hıristiyan Teolojisi eğitimi almıştır. O, Fransisken inancına dâhil olmaktan kaynaklanan hayatı dünyadan el-etek çekme şeklinde yaşamıştır. Bu sebeple saltanat içinde yaşayan Vatikan'a karşı başkaldırmış ve kiliseyi 1328 yılında sapkınlıkla suçlamıştır.⁵⁶⁷

İlerleyen zamanda “*İsa ve havarileri yoksuldu, mal ve mülkleri de yoktu*” şeklinde Vatikan'ı eleştirmesiyle mahkemeye çıkarılmış ve göz hapsinde tutulmuştur. William biraz daha ileri giderek papayı dinden çıkmakla suçlayınca, bu sefer de aforoz edilmiştir. Akabinde Münih'e kaçmıştır. Onun, yaşamış olduğu kaçak hayatın zorluklarına Avrupa'da görülen veba salgını da eklenince, bu hastalığa yakalanarak 1349 yılında ölmüştür.

Ockhamlı William'ın ölümünün ardından onun düşüncesi Felsefe Dünyası'nda “*Ockham'ın Usturası*” olarak tanınmış ve tarihte bu şekilde yerini almıştır. O düşünce ilkesini “*Entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem*” (varlıkları gereğinden fazla çoğaltmamalı) şeklinde formüle etmiştir.⁵⁶⁸

Aforoz formalizasyonu açısından XII. yüzyılda *excommunication minor* ile ilgili değişiklikler yapılmıştır. VI. yüzyıla kadar açık tövbeye eşit ve bu özelliğiyle “*stationes poenitentiales*” ölçüsünde ya dini hizmetlerden tamamen ihraç ya da belirli kilise faaliyetlerinden men edilme şeklinde uygulanmıştır. VI. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar söz konusu cezayı alan kişi, kilise üyeliğinin devam etmesine rağmen dini hizmetlerden yararlanma haklarını kaybetmiştir. XIII. yüzyılın başlarında ise artık kilise topluluğundan men edilme veya bütün kilise hizmetlerinden mahrum bırakılma değil, sadece kutsal törenlerden men edilme haline dönüşmüştür.

Excommunication minor'ün (küçük aforoz) günah çıkarma yöntemi ve şartlarının belirlenmesi ile kazandığı anlam 1208 yılında III. Innocent'in (1198-1216) emirnamesinde yer almıştır. Söz konusu durum, günah çıkarmanın ortaya çıkıp aynı zamanda ehil olan ruhbanaya, suçlu kişinin yaptığı itirafı gerekli şartlar çerçevesinde günahların bağışlanmasını ve bunun neticesinde evharistiya ayininden kendisine atfedilen cezayı ödeyene kadar yasaklama hakkı daha sonra karara bağlandığı görüşünde olanlar da mevcuttur. Mesela Shilling'in ünlü kanonist diye tanımladığı Alman Ortaçağ

⁵⁶⁷ Gökberk, a.g.e., s. 176.

⁵⁶⁸ Koray Şerbetçi, *Osmanlı'nın İngiliz'le İmtihani*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2017, s.166.

Tarihiçisi Johann Friedrich Böhmer (1795-1863) söz konusu düzenlemeyi IV. Lateran Konsili'nde alınan kararlara bağlamıştır.⁵⁶⁹

Yine Böhmer, ruhbanın buradaki görevinin yeniden yapılandırılması gerektiğini savunmuştur. Ruhbanın kendisine, gizli cürümden dolayı “*forum poenitentiale*” (tövbe için kurulan oturum, adalet mahkemesi) açısından kutsama şeklinde bir yetki verildiği sonucunu ortaya koymuş ve aynı şeyin söz konusu karar temelinde başlangıçta yalnızca evharistiyadan kısıtlayan ancak daha sonra diğer kilise törenlerine kadar uzanabilen ve bunun akabinde gelecek papalar tarafından yetkili ve kilise hukukunu haiz bir terim olarak görülüp öyle işleme alındığı bir aforoz türüne hükmetme yetkisini kazandığı fikrini savunmuştur. Aslında o dönemde kanonik açıdan iki türlü kilise aforozu söz konusudur. Bunlardan birincisi, Hıristiyanlıktan tamamen ihracı, İsa'dan ayrılmayı öngören ve anathema olarak adlandırılan “*anathema s. excommunication sollemnis*” (Kiliseden resmi ihraç ve lanet) veya “*excommunication major simplex s. minus sollemnis*”dir (büyük ve törenle yapılan lanet, yargıç mahkumiyetiyle verilen ihraç). Diğeri ise sakramentlere katılma yasağını içeren “*excommunication minor*”dur (küçük lanetleme, sakramentlerden engelleme). Yine aynı yüzyılda aforozdan bağışlanma (*absolutio ad cautelam et ad reincidentum: bağışlanma cemaate yeniden kabul edilemin şartıdır*) hakkında çalışma yapıldığı görülmüştür.⁵⁷⁰

Absolution günah çıkarma/suçun bağışlanması, mahrumiyet veya yasaklama vesilesiyle kilise tarafından konulan aforozun etkisiz hale getirilmesi ve önceden talep olmadan da sözlü ifade edilebilen bir eylemin karşılığı olarak kullanılmıştır. Kilise'nin ilk yüzyıllarında “*absolutio*” kavramı sinod kararlarında ve kilise üst düzey makamlarınca, inançlılar arasında ihraç edilen kişinin aynı kişilerle tekrar biraraya getirilip barıştırıldığı anlamına gelen “*pax, venia, communio, reconciliatio*” (barış, bağışlama, paylaşma, uzlaşma) kelimeleriyle ifade edilmiştir. Ancak kilise öğretisinde eylemin karşılığı olan anlamla ilgili yapılan ayrıntılı araştırma sonucu elde edilen tespitler ışığında “*absolutio*” kelimesi aforoz edilen kişinin lanetinin kaldırılmasını en uygun şekilde karşılamasından dolayı gittikçe artan bir şekilde kilise diline yerleşmiştir. Yakın geçmiş tarihte ise zaman zaman “*indulgentia poenae excommunicationis, relaxatio,*

⁵⁶⁹ Scilling, a.g.e., s. 196.

⁵⁷⁰ Scilling, a.g.e., s. 198.

remissio” (aforoz edilenlerin affedilmesi için aforoz, cezaların hafifletilmesi ve bağışlanmaları) ifadesinden faydalanılmıştır.⁵⁷¹

Aforoz edilen bir kişiyi affetme yetkisi İsa'nın yasaları uyarınca görev yetkisi olan makama dayandırılmıştır. Ancak bu yetki XII. yüzyıldan itibaren farklı kişilerin durumlarına göre “*pro foro interno*” (bizden olanlar için) veya “*pro foro externo*” (bizden olmayanlar için) şeklinde ifade edilmiştir. Diğer taraftan aforoz konusunda kilise dışı bir yargı ile “*clavis iurisdictionis*” (bağlantılı yargı yetkisi) yetkisine sahip olan kişi tarafından verilebileceği için günahkârın “*pro foro interno*” da yani günah çıkarmakla görevli olan ruhban tarafından günah çıkarma töreniyle affedilmiş olması gerekir. Böylece Tanrı ile barışmış sayılacağı ancak Kilise tarafından “*pro foro externo*” vesilesiyle, yani kendisi hakkında lanet kararı veren kişi tarafından uygulanmadığı sürece affedilmiş olarak görüleceği anlaşılmıştır. Böyle bir durumda aforoz edilen kişi pişmanlığını ve işlediği hatalı/yanlış davranışını bırakıp düzeldiğini şüphe götürmeyecek şekilde ortaya koyarak, işlediği suçun tam anlamıyla manevi tazminatını ödemiş olacaktır. Ancak bu şekilde kendisine yüklenen lanetlenme cezasından belirtilen durumda günah çıkaran ruhban bu konuda yetkili kilise yargıcına gerekli ihbarı yapması halinde yasaklama konulmasına rağmen “*absolutio pro foro externo*” ile kurtulabilecektir. Bu ikinci durumda “*excommunication hominis*” (aforoz eden adam) terimi bakımından cezalandırmak yetkisine sahip olan yetkili vekil veya halef olan kişidir. Halbuki “*excommunication iuris*” tarafından ister aynı “*sententiae latae*” (ruhban olmayanlara yönelik aforoz) ya da “*sententiae ferendae*” (ruhbanlara yönelik aforoz) olsun, yalnızca söz konusu yasanın öngördüğü kişi değil, bilakis yetkili piskopos, onun görevlendirdiği kişi (pro foro externo) ya da yetkili papaz (pro foro interno) azledebilir. Yasa koyucu bu yetkiyi mesela bir ruhban bizzat kötü muamele eden ve “*Si quis suadente diabolo*” (şeytana davet/hizmet edenler için) yarasını ihlal eden ve yasa içeriğine göre yalnızca apostolik papalık makamı tarafından azledebilecek söz konusu kişilerde de geçerli olmak üzere açıkça saklı tutmuştur.⁵⁷²

Diğer taraftan bağışlanma konusunda kilise aforozunun kaldırılması ilk yüzyıllarda aforoz edilen kişinin manevi tazminatı tümüyle sağlamış olması halinde

⁵⁷¹ Scilling, a.g.e., s. 198-199.

⁵⁷² Scilling, a.g.e., s. 200.

gerçekleşmiştir. Bu durumun ilk izleri X. yüzyılda kilisede adli yazılara sağlanan erişim sayesinde bulunabilmiştir. XII. yüzyılda “*absolutio ad eautelam*” (son istisna bağışlanma) vasıtasıyla bir istisnanın sağlandığı görülmüştür.

Aforozun icrasının kaynağına bakıldığında kilise yargıçları tarafından suçun yüklendiği kişinin her durumda kilise yasalarının gereklerine uymadığı ve çoğu zaman inananlar tarafından şikayetlere yol açtığı tespit edilmiştir. Ancak kendileri hakkında verilen aforoz kararı henüz beyan edilmediği, yani mahkeme huzurunda savunma hakkı verilmediği sürece hem kilise hem de dünyevi münasebetten ihraç edildikleri için kendilerine ceza infazı gününe kadar her bir cezadan muaf tutmak salâhiyetini elde edebilmek için haklarında verilecek hakim kararını kabul edecekleri ve aforoz cezasının sabit olması halinde günahlarının bağışlanması adına tüm gerekleri itiraz etmeden yerine getirecekleri yönünde yemin vermeleri gerektiği durumu “*absolutio ad cautelam*” (bağışlanma için önlem almak) adını vererek uygulamışlardır.⁵⁷³

Bu affin etkisi gösteriyor ki aforoz edilen kişilerin, ceza çekecekleri zaman süresince gerek dünyevi gerekse kiliseyi bağlayan durumlarda ve son münasebette hiçbir şekilde mahkeme işleriyle uğraşmadıklarını, yani ne bir hâkim olarak ne de davacı, vekil ya da tanık sıfatıyla çıkmadıklarını ortaya koymuştur. Bu konuda tek istisna kendilerine yüklenen kilise aforozu ve bunun icrası için “*absolutio ad cautelam*”ın izin verildiği durumlar kabul edilmiştir. Gönülleri/vicdanları rahatlatma yönünden gerek “*pro foro externo*” gerekse “*pro foro interno*” da affin yolunu açabilir fakat aksi durumda kilise aforozuna maruz kalınabilen “*excommunication sententiae latae*”ye de neden olabilir. Bu durumda ruhbanın, günah çıkarıcı kişiye doğrudan doğruya ve herhangi bir hakkı saklı tutmadan aforozu geçersiz kılacak şekilde kilise adına bağışlaması gerekir. İşte tam da bu sebepten bahsi geçen bağışlama formülü uygulamaya alınmıştır.

“*Absolutio ad cautelam*”ın farklı bir türü de “*absolutio ad reincidendum s. cum reincidentia*”dır. Kilise aforozundan mahkûm edilen kişinin bağışlanması ya belirli bir olayın süresi ya da amacı için onaylanır. Öyle ki aforoz edilen kişi kendisinin mahkûm edildiği cezanın ilk ne zaman başlayıp son olarak da ne zaman bittiğini bilir. Mesela belirli bir sürede bu tür bir af, aforoz edilen kişinin ağır bir hastalığının olması halinde yetkili

⁵⁷³ Scilling, a.g.e., s. 201.

hâkim tarafından değil de başka bir yetkili tarafından da bağışlanabilir. Zira bu bağışlama yetkisi sadece iyileşme sürecinde geçerlidir.

Hafifletme ve/veya bağışlama durumlarının yanında bir de Trent Konsili'nde keskin çizgilerle ayrılmış ve açıkça ifade edilmiş bazı ağır günahların yalnızca yüksek kademedeki ruhbanlarca verilecek kararlar hakkında hükmedilebileceğinden dolayı hem papa hem de piskoposlar açısından önemli bir görevdir. Bu sebeple de olayların sakıncası (reseruatio casuum: yeniden değerlendirme davası) aslında bir kat daha artmıştır. Bundan dolayı davaların kayıtları iki yönlü yapıya sahiptir:

1. Papalık makamı açısından sakıncası (reseruatio papalis: makamının alınması). Papa II. Paul 1469 yılında çıkardığı bir yasaya göre aşağıda sayılan suçların affı papalık makamının insiyatifinde kalacaktır:

- a) Kilisenin özgürlüğüne karşı yapılan her tür saldırı,
- b) Papalık makamınca konulan bir yasağın ihlali,
- c) Zındıklık,
- d) Papalık makamından bir kişi ya da makama yapılan komplo ve her tür hakaret, itaatsizlik ve aynı kişilere ya da papalık makamına karşı koyma,
- e) Papaz cinayeti (Priestermord),
- f) Bir piskoposa ya da yüksek rütbeli bir ruhbanla kişisel hakaret,
- g) Roma Kilisesine ya da doğrudan veya dolaylı olarak emrinde bulunan ülke ya da bölgelere karşı düşmanca akın ve söz konusu yerlerde planlanan, ihlal niteliğindeki gasp, talan ya da tahrip,
- h) Hac amacıyla ya da başka bir niyetle Roma'ya giden kişilere saldırı,
- i) Yasal davaların kararı alınmak üzere Roma Curiası'na (Papalık İdari Teşkilatı) götürülmesini engellemek,
- j) Silah ya da din açısından caiz olmayan benzeri şeylerin Hıristiyan din düşmanlarına nakli,
- k) Kilise ve ruhbanlarla ilgili yeni arazi ve kişisel vergilerin tanzimi,
- l) Dinsel görevlerin ister Roma Curiası yetki alanında, isterse yetki alanı dışında olsun, dini tolerans/hoşgörü ve avantajları için satılması ya da satın alınması,

- m) Yukarıda sayılanların dışında ve Papa Fermanı “*In coena Domini*” (Son Akşam Yemeği) dahilinde bulunan bütün suçlar.⁵⁷⁴

“*Reservatio papalis*”in etkisi söz konusu cürmün aleni olup böylece “*forum externum*” olması halinde kendini aynı türden fikir sahibinin doğrudan Roma’daki papalık mahkeme görevlisine başvurması gerekmektedir. Bu görevlinin de yetkili piskoposa ya da onun emrindeki resmi bağışlama affını verme davranışını göstermelidir. Halbuki yalnızca “*forum internum*”un ifade edildiği bütün gizli cürümlerin adı geçen kiliseyi temsil eden konsil talimatları uyarınca yetkili piskopos ya da onun adına resmi piskoposlukça tamamlanabilmektedir.

2. Piskoposluğu ilgilendiren yönü (*reservatio episcopalis*). Günah çıkarmak yalnızca “*forum internum*”a başvurmak şeklindedir. Papazların ise tesir gücü sınırlıdır. Halbuki gizli sırlar/günahlar ancak piskopos tarafından bağışlanabilir. Bu nedenle papazların (rütbesi düşük ruhbanların) herhangi bir bağışlama yetkisi olamayacaktır. Söz konusu insiyatif ya piskoposluğa ait bütün ruhbanların ya da günah çıkarıcı papazların gözetmesi gereken genel (*reservatio specialis*) ya da belirli, özel günah çıkarma yetkisine sahip papazların, bireysel kişi niteliğinde ya da piskopos tarafından açıkça tanımlanan bölgeleri dahilinde göreve getirilen herkesi kapsayan özel şekilde (*reservatio specialis*) gerçekleşmesi gerekir.

İster papa isterse piskoposluk açısından olsun, davalar suçlunun ölüm anında (*in articulo mortis*: ölüm zamanı/anı) etkisini tamamen yitirmektedir. Zira bu durumda günah çıkarma yetkisine sahip olan papaz ayırım yapmaksızın bütün günahlardan arındırma yetkisine sahiptir.⁵⁷⁵

İhtiyaç duyulan düzenlemeler, kilise tarafından gerekli görüldükçe sinodlar ve konsiller vasıtasıyla şekillenmiş ve içtimai hayata yansımıştır. Söz gelimi aforozun iktidar mücadelesinde caydırıcı veya yerine göre durdurucu araç olarak kullanılması yer yer verilen örneklerle anlatılmıştır.

⁵⁷⁴ Schilling, a.g.e., s. 203.

⁵⁷⁵ Schilling, a.g.e., s. 196-205.

Tarihteki çarpıcı örneklerden biri de XIV. yüzyılın başında Papa VIII. Boniface (1294-1303) ile güzel/yakışıklı lakabıyla ünlenen Fransa Kralı IV. Philip (1285-1314) arasında cereyan etmiş olan durumdur. Söz konusu sonuca götüren süreç ise Benedict Caetani'nin 24 Aralık 1294 tarihinde VIII. Boniface adını alarak papa seçilmesiyle başlamıştır.

Papa seçimine Colonna'dan (Roma) katılan Jacob ve Peter adlı iki kardinal bu makamın VIII. Boniface'a verilmesine şiddetle karşı çıkmışlardır. Engellemelerinden sonuç alamayan kardinaler seçimin geçersiz olduğunu ilan etmeye çalışmışlardır. Ayrıca sonucun tekrar görüşülmesi için kiliseden genel bir toplantı talebinde bulunmuşlar fakat istediklerini elde edememişlerdir. Yaşanan bu gerginliğin ardından iki yıl sonra 1296 yılında VIII. Boniface'ın itirazlarına rağmen Aragon (İspanya) Kralı Jacob'un kardeşi II. Friedrich Sicilya Kralı olmuştur. Aynı yıl VIII. Boniface *Clerecis Laicos* (Laik ruhban sınıfı) adlı fermanıyla (bulla) bütün yerel kiliselerin idari ve mali açıdan kendisine bağlı olduklarını hatırlatmıştır. Papa bu fermanıyla krallar ile mücadele edeceğini de göstermiştir. Bununla birlikte papaya karşı ittifak kuran ve ayrılık tohumları eken iki kardeş, 1300 yılında VIII. Boniface'ın ilan etmiş olduğu jübileden istifadeyle af edilmişlerdir.⁵⁷⁶

Papanın fermanında yer alan maddi yükümlülüklerle boyun eğmeyen IV. Philip'in tutumu başta Colonna olmak üzere çevre derebeylerinin birleşerek papanın yanında yer almalarına sebep olmuştur. IV. Philip, 1301 yılında Papa VIII. Boniface'ın kendisine elçi/aracı olarak gönderdiği Pamiers (Fransa) Piskoposu Saisset'i hapsedmesi için Narbonne (Fransa) Başpiskoposu'na teslim ederek mahkûm ettirmiştir. Bu gelişme üzerine papa, IV. Philip'i kiliseden aforoz edeceği tehdidinde bulunarak elçisinin serbest

⁵⁷⁶ Jübile: Kelimenin kökeni Yahudiliğe dayanmakta olup “özgürlük, bağlardan kurtulmak” anlamındaki “şnat ha yovel”den (Yovel senesi) gelmiştir. Latinceye “iubilaeus”, İngilizceye ise “jubilee” şeklinde geçmiştir. Zaman tespiti açısından her yedi yıla “Şabat” denilmekte olup yedi Şabat yılı toplam 49 yıla denk gelmektedir. İşte bu 49 yılın ardından gelen 50. yıl da jübile yılı sayılmıştır. Yahudilere göre elli yılda bir Tanrı'ya ve dinlenmeye ayrılan zaman dilimi olup bütün İsrail halkından günahlarının kaldırıldığı, borçların affedildiği, ayrıca kölelerin özgür kaldığı yıldır. Hıristiyan Katolıklara göre değeri ise hacetmek için Roma'ya gidenlerin Kilise tarafından günahlarının bağışlanması ve endüljansların bahşedildiği yıl olarak kutlanması şeklindedir. Hıristiyanlık tarihinde 24-25 Aralık 1300 tarihinde Papa VIII. Boniface tarafından yayınlanan *Antiquorum habet* adlı genelgede her yüzyılda bir evrensel jübilenin kutlanmasına karar verilmiş ve aynı akşam ilan edilmiştir. Bkz: Münir Yıldırım ve Musa Osman Karatosun, “Katolik Kilisesinin Jübile Anlayışı ve 2016 Merhamet Yılı”, *Türkiye’de Dinler Tarihi’nin Kurumsallaşma Sürecinde Prof. Dr. Abdurrahman Küçük*, (Editör Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu), Berikan Yayınevi, Ankara, 2016, ss. 477-500, s. 479.

bırakılmasını istemiştir. Ancak Kral IV. Philip, onun isteğine uymamış, bunun yerine meclis önünde tıpkı VIII. Boniface'ın yaptığı gibi kendisinin makamını yok sayan papaya boyun eğmeyeceğini ve krallara karşı takındığı tavır ile kutsal pozisyonunu değersizleştirdiği gerekçesiyle ona itaat etmeyeceğini açıklamıştır. Krala karşı papa da bir hamle yaparak bütün Fransız yüksek ruhbanlarını Roma'da düzenlemeyi düşündüğü sinoda çağırmıştır. Diğer taraftan Kral IV. Philip, papanın çağrısına uydukları takdirde ruhbanlara ağır cezalar vereceğini söylemiştir. Papanın çağrısına uyan kimi piskopos ve başrahiplerin mallarına da el koydurmuştur. Buna karşın Papa, 1302 yılında IV. Philip hakkında aforoz kararını ilan edip Colonna Hanedanına ait Palestrina (Roma) şehrindeki birçok sarayı tahrip ettirmiş, 1303 yılında da aforoz kararını yinelemiş ve tebaasının bağlılık yeminlerinin iptalini duyurmuştur. IV. Philip, 7 Eylül 1303'de Anagni'de (İtalya) bulunan papayı tevkif edip getirmesi için Colonna Hanedanına mensup olan Wilhelm von Nogaret'i görevlendirmiştir. Tutukluluk akabinde Nogaret tarafından sebest bırakılıp Roma'ya dönen papa yaşadığı kötü muamele sonucu 11 Ekim 1303 tarihinde ölmüştür.

Onun halefi olan Papa XI. Benedict (1303-1304) IV. Philip hakkında verilen aforoz kararını geri almış, ancak papanın ruhani kişiliğine saldıran suçluları lanetlemiştir. Kısa bir süre sonra da Jacob ve Peter adlı Colonnalı kardinallerin günahlarını affettiğini bildirmekle beraber kilise tarafından kendilerine verilmiş olan onur ve makamlarından azil etme kararını onaylamıştır. Ancak V. Clemens'in (1305-1314) zamanında eski unvanlarına kavuşarak kardinalliğe geri dönebilmişlerdir.⁵⁷⁷

Aynı yüzyılda, niyet okuma şeklinde nitelendirilebilecek bir uygulamanın var olduğu görülmüştür. Aforoz'un, kiliseden tamamen ihraç edilme şeklindeki dış etkisinin yanında bir de kişinin Tanrı ile beraberliğini ortadan kaldıran iç etkisi olduğu için inançlı insanlar tarafından dehşetle karşılanmıştır. Bu hissiyata hitap ederek, XIII. yüzyıldan itibaren işlenen her bir suçta aslında başka türlü tespit edilemeyen gizli suçluları keşfedebilmek adına kullanılmış ve bu amaçla aklında farklı ve gizli şeyler olan ya da ciddi boyutlarda gizli işler çeviren kişilere bunları açıklamak ya da diğerininkini ortaya çıkarmak, bunu yapmadıkları takdirde kilisenin lanetine uğrayacakları yönünde genel bir çağrı yapılmıştır. Bu tür çağrıya "*Monitorium ecclesiasticum*" (Kilise uyarı mektubu) ve

⁵⁷⁷ Schilling, a.g.e., 179-180.

bunun içeriğinde belirtilen cezaya da “*excommunicatio ad restituendum aut reuelandum*” (bazı durumlarda aforoz düzeni korumak için de kullanılabilir) denilmiştir.⁵⁷⁸

Bu tür uyarıların çıkarılması konusunda kilise hem kendini doğrudan ilgilendiren (*caussae mere ecclesiasticae s. spirituales*: tamamen dini, manevi konular) hem de kendini doğrudan ilgilendirmeyen konularda (*caussae ecclesiasticae mixtae*: Kilise içinde yapılan yargılamalar) bir günahın söz konusu olabilme ihtimalinin bulunduğu her tür dünyevi olay ve ilişkide aynı uyarıları yapmıştır. Augustinus, Kilise’nin önlem için koyduğu bu kuralı yasa dışı mal edinilmiş eşyalar nedeniyle, bu eylemi yapan kişileri gizli ya da aleni uyarılara rağmen geri vermedikleri takdirde evharistiyadan (komünyon) yoksun bıraktığını bu tür uyarılara ehemmiyet vermeyen kişilerden bahsederek açıklamıştır.⁵⁷⁹ Buna karşın aforozu gerektiren suçun, ilk kez ortaya çıkarılması gereken başka bir suçlu ya da suç ortakları olması şartı aranmaktaydı. Adı geçen aforozun kökeni XIII. yüzyılın başlarına denk gelmekte olup Papa III. Innocent’in 1205 yılındaki genelgesine dayandırılmaktadır. Bu genelgede Petrus adındaki birine yüksek oranda faiz ödeyip, bu faizleri geri istemek için dava açmayacaklarına dair yemin eden iki kişiden söz edilmiştir. Konunun devamında Petrus ölünce vasiyetinde mirasçılarının kendisine faiz ödediklerini kanıtlayabilen herkese iade etmelerini isteyen bir hükme yer vermiştir. Bu vesileyle başta bahsi geçen iki kişinin vaat ettikleri ancak son olarak kendileri tarafından yemin verdikleri ve Petrus’un mirasçılarının talep edilen faizleri ödemeye yanaşmadıkları önceki anlaşmanın gündeme gelmesi üzerine olay III. Innocent’e intikal etmiştir. O Pisa Başpiskoposu’ndan bu konuda bilgi verebilecek kişinin kilisenin aforozuyla cezalandırılması konusunda ruhban hâkimin huzuruna çıkması ve gerekli olan belgeyi teslim etmesi hususunda Kilise’de duyurulmasını istediği bir genelge talep etmiştir. Bu şekilde ya da başka herhangi bir yolla gerçeğin ortaya çıkması halinde başpiskopos Petrus’un mirasçılarını söz konusu iki kişi tarafından alınan faiz tutarlarını kilise aforozu zoruyla yükümlü kılmıştır.

Benzer türden bir uygulama XIV. yüzyılın başlarında gerçekleşmiş ve Papa XXII. John’ın (Ioannes 1316-1334) 1316 yılında yayınladığı bir fermanla yer almıştır. Papa V. Clemens’in emri üzerine daha önce Perugia’da (İtalya) muhafaza edilip oradan getirilen

⁵⁷⁸ Scilling, a.g.e., s. 192.

⁵⁷⁹ Scilling, a.g.e., s. 192.

bir kilise hazinesi için görevlendirilmiş çok sayıda ruhbanın eşliğinde Lucca'ya (İtalya) götürülmüş ve burada Sacristy (Granada Katedrali-İspanya) Manastırı'nda Aziz Fedrianus'a daha sonra nakledilmek üzere apostol odasına geçici olarak teslim edilmiştir. Ancak Lucca şehrinin maruz kaldığı bir düşman saldırısında hazine Sacristy'den ganimet olarak çalınmıştır. Bu sırada V. Clemens vefat etmiş ve onun halefi XXII. John talep edilen fermenda dört aylık bir zaman tespit etmiştir. Bu süre içinde yalnızca çanlar değil aynı zamanda buna tamamen ya da kısmen sahip olmuş olanların ve aynı durumda herhangi bir şekilde bu hazinenin tamamen ya da kısmen bulunduğunu bilenlerin de bunları tamamen ya da kısmen geri getirmediği ya da konuyla ilgili bildiklerini burada görevli hakimler nezdinde gerekli ihbarı yapmadıkları takdirde aforozla uğrayacakları bildirilmiştir. Bu tür uyarılar sonraki papalar ve özellikle Papa III. Paul (Pavlus 1534-1549) tarafından sık sık yapılmış hatta aforoz cezaları arasında “*Excommunicationes Paulianae*” (Pavlus'un aforozu) adıyla anılmıştır. Yalnız Papa, Trent (1545-1563) Konsili'nde bu ad altında düşünülen türdeki cezanın değersiz meseleler için değil bilakis olağandışı olaylarda hüküm vermek amacıyla kullanılması gerektiği şeklindeki talimatını vermiştir.

Aslında hangi durumlarda cezaya konu olan eylemin “*excommunication ad restituendum aut reuelandum*” (aforoz edilenlerin geri kabul edilmesi) olarak görülebileceği sorusuna teologlar ve kanonistler, büyük bir günahın olması gerektiği yönünde görüş beyan etmişlerdir. Fakat bu kural farklı görüşlerin varlığı sebebiyle nihai bir karar olarak telakki edilmemiştir. Çünkü düşük bir miktarda da olsa, bir Duka'nın⁵⁸⁰ dörtte biri kadar yapılan hırsızlığın ağır bir günah olarak değerlendirilmesi söz konusu olmuştur. Ne var ki bu durumda kınama cezası verilemez ve ruhbanlar tarafından zenginler açısından bu miktar elli ve fakirler açısından ise yirmi duka ceza verme konusunda yeterli olacağı görüşü mevcuttu. Trent Konsili'nde takdir yetkisi veya değerlendirmesinin piskoposa kalmasının uygun olacağına karar verilmiştir.⁵⁸¹

XIV. yüzyılda “*excommunication iuris sententia latae*” (yasal aforoz cezası) şeklinde ifade edilen aforoz tanımı oluşmuştur. Sıkıntılı bir ifadeye sahip olan tanım, bir hâkimin karar vermesine ihtiyaç duyulmaması halidir. Yani suçu işleyen kişinin söz

⁵⁸⁰ Duka: XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Avrupa'da yaygın olarak kullanılan altın veya gümüş sikke.

⁵⁸¹ Schilling, a.g.e., s. 194.

konusu kilise lanetinin sonuçlarına o suçu işlediği an itibarıyla katlanmak zorunda olduğu durum anlamına gelmiştir. XIV. yüzyıldan başlayarak en düşük veya en küçük sayılabilecek nedenlerle dahi söz konusu tanımın yani bir hâkime başvurmaksızın aforozun verilmesi inananlar arasında bu cezanın sertleşerek uygulanması sonucunda daha da derinden hissedilmesine yol açmıştır. *Excommunication iuris sententia latae* kuralının meydana getirdiği zararlı etkilere karşı önlem almak adına mevcut sertliği yumuşatmak için Papa V. Martin (1417-1431) 1418 yılında Costnitz’de (Almanya) topladığı konsilde “*Ad euitanda*” (Önlemek için) olarak bilinen ve aşağıda yer alan yasayı çıkarmıştır:

“*Tehlikede can vermekten kaçınmak için, başka bir kişinin ilahi takdirinin gerçekleşmesi ya da alınması yerine, kendi vicdanımıza başvurmalıyız. Kilise’nin kararları ya da denetimi dışında, yasaklar bir kişi ya da genel makam tarafından açıklanır. Buna ya da bir kişinin hayatına sıkıca bağlı olmak zorundayız, ya da olmamız için Kilise tarafından geçici bir tedbir alınacaktır. Belirli bir fikir oluşmamışsa ya da kişiye karşı yasak ya da suçlama açıklanmamış ve geliştirilmemişse, ya da bir collegium (krala yardımcı olan ruhbanlar kurulu), üniversite, kilise ya da hâkim tarafından belirtilmemişse, her şeyin uygun bir şekilde yapılmasını sağlamak için bu özellikle vurgulanmış ve özellikle belirtilmiştir. Günahtan ve kutsal olanlara saygısızlıktan yoksun bir şekilde hareket eder ve herkes için geçerli kanun ve kurallara uyarsa, o da kanunlar tarafından korunur ve bu durumda Kilise’nin almış olduğu tedbirlerin geri çekilmesine karar verilir.*”⁵⁸²

V. Martin’e ait olan yasaya göre bir aforozun icrası için genel bir yasa ya da genel bir hâkim kararı esastır. Bu sayede bir kişi herhangi bir eylemden dolayı suçlu durumuna düşüp Kilise’den aforoz edilecekse, yekili ruhban hâkimler tarafından nihai olarak suçu işleyen kişi hakkında açıkça ve ismen hüküm verilmesi gerekir. Ayrıca bu kararı yasal dayanağıyla kamuya duyurmadıkça hiçbir şekilde yeterli olmayacak ve bahsedilen değerlendirmeden daha ağır sonuçlara maruz bırakılmayacaktır.

Anlam açısından bakıldığında söz konusu hükümden aforoza dair her türlü mana çıkmaktadır. Mesela “*iuris*” (kanun), “*hominis*” (adam), “*sententiæ ferendæ*” (ruhbanlara yönelik aforoz kararı) veya “*sententiæ latae*” (ruhban olmayanlara yönelik aforoz kararı)

⁵⁸² Scilling, a.g.e., s. 185-188.

gibi kelimeler bu ihtimal dahilindedir. Ruhani hâkimin cürüm işleyen kişinin belirli bir zaman içerisinde kendisine verilen talimata uymaması halinde, işlediği cürüm ile aldığı cezanın özel olarak ilan edilmesine gerek kalmaksızın derhal aforoz edileceği bir karar içeriğinde hükmetmesi gibi. Böyle durumlarda verilen sürenin dolması ve ceza alan kişinin ihlal eylemlerine devam etmesi, kararın tekrar verilip ilan edilmesini gerektirir. Aksi takdirde hâkim, almış olduğu nihai kararı çevre kiliselere duyurmak amaçlı hazırlanan aforoz kararlarını ilan etmemişse hakkında aforoz kararı verilen kişi ile münasebette bulunulabilir. Aynı şekilde aforoz edilen kişiyle ilgili lanetin ilanı öncesinde herhangi bir cezadan muaf tutulanlar, aforoz edilen kişinin cezasının malum olması veya hâkimin ilanına gerek duyulmayan bir ceza olsa dahi, aynı durum geçerlidir.

Papa V. Martin'in çıkarmış olduğu yasada karar içeriği bakımından "*Si quis suadente diabolo*" (biri şeytani davet ederse/şeytana taparsa) şeklinde tek bir istisna geçerli sayılmıştır. O da bir ruhbanın dini nizam dahilinde kötü muamelede bulunmasıdır. Bu münferit durumda "*excommunication sententiæ latae*" kuralı eski özelliğini korumuştur. Öyle ki bilinen bir cürmü işleyen kişi o cürmün gerektirdiği cezayı alarak aforoz sonuçlarına katlanmak zorundadır. Hem de herhangi bir hâkim kararına da gerek duyulmaz. Yine de işlenen cürümden haberdar olan kişi bu cürmün işlendiğini bildiği halde münasebetini sürdürürse aforoz ilanının akabinde kendisi buna rağmen münasebetini devam ettirmiş sayılacağından yasal açıdan aynı suçu işlemiş gibi muamele görür. Ancak bir cürmün aleni bir şekilde yani biraraya gelmiş bir topluluk önünde işlenmiş olması ve özelliği itibarıyla mahkemede herhangi bir şahide gerek kalmayacak şekilde birçok kişinin önünde işlenmesi bilinen cürüm olarak nitelendirilmiştir. "*Ad euitanda*" kanunu X. Leo (1513-1521) yönetiminde hem Basil hem de Roma Kilise Ruhani Meclisi tarafından yenilenerek tekrarlanmıştır. Ancak karar içeriğinde yer alan "*pro sacrilega manuum iniiectione in clericum*" (ruhbanları işaret eden bir günah) sözleri çıkarılmak suretiyle değişikliğe uğramıştır. Bu tür durumlarda bir "*excommunication sententiæ*" yalnızca dini nizam "*si quis suadente diabolo*" açısından değil, aynı zamanda yasa hükümleri uyarınca adı geçen cezayı da beraberinde getiren her bilinen/aleni cürümle ilgili olarak da ilanına ihtiyaç duyulmamıştır. Ancak bu şekilde söz konusu olağan dışı durumun büyük ölçüde engellenmiş olacağı için bu nihai durum düşünülen münasebette münferit geçerli yasa niteliğinde Kilise tarafından kabul edilmiştir.

“*Ad euitanda*” adıyla ünlenen hafifletme yasasının ardından “*excommunication sententiæ latae*” diğer ceza türlerinden farklı olup “*excommunication hominis*” şeklinde devam eden ayıp ya da suç nedeniyle “*excommunication iuris sententiæ ferendæ*” olarak mevcut olması halinde ilk kavramın terim anlamında var olan uyarı işaretinin eksik olmasıyla yalnızca ceza niteliği taşıyabilmesi bakımından ayırt edilmiştir.⁵⁸³

Fakat hiçbir eksiklik hiçbir şartta hak talebinin yerine geçemez. Zira kınama şeklindeki aforoz kilisenin tekelinde bulunan en yüksek ceza aracı olarak ancak günahkârın çok sayıda uyarıya rağmen itaate getirilememesi durumlarında uygulanabilir. Bu nedenle de teologlar ve kilise hukukçularına göre “*excommunication sententiæ*”deki kınama kavramının artık bir anlam ifade etmediğinin kabul edilmesi gerekmektedir.

Görülen gereklilik üzerine kimi zaman ağırlaştırılmaya kimi zaman da hafifletilmeye çalışılan söz konusu kanunun kökenine/temeline inildiğinde Augustinus’un vecizelerinde ve 533 yılında İstanbul’da Tanrı ve kiliseden ihraç edilmesi gerektiğini savunan İmparator Justinian yönetiminde yapılan II. İstanbul Konsili (V. Konsil-553) kararlarında bulmaya çalışılmıştır. Yalnızca bu türden bir aforoz bile vicdanlarda çok da yer bulmayan dini bir eylemdir. Zira Kilise tarafından bilinmeyen günahkârlar her zamanki gibi aynı yerin üyesi olarak kalmaya ve diğerleriyle eşit olarak bütün kilise tarafından tanınan hakları dolu dolu kullanmaya devam edecektir. Buna karşın “*excommunication sententiæ ferendæ*” ise yasa tarafından ihtar gücü bulunan ve yalnızca açık bir şekilde tanımlanan cürme yönelik olup ruhban olan hâkim tarafından bir kararla verilir ve bu yüzden de “*excommunication sententiæ ferendæ*” olarak adlandırılıp aynı etkiyi oluşturabilmesi adına “*excommunication sententiæ latae*” başlığı altında kilise cemaatine göre hesaplanır.

“*Si quis suadente diabolo*” tanımı dini nizamda aforozun kökenine kadar geri gitmeye yetmese de bir ruhbanı saldırı cürmü işleyen kişinin aforoz edileceği ve papalık makamı dışından başka kimse tarafından affedilemeyeceği düzenlemesini içerir. Eğer önceden var olan birçok yasada ifade edilmiş olan “*anathematis vinculo subiaceat*” (her şey anathemaya bağlı) sözleri “*excommunication sententiæ latae*”yi, yani o güne kadar tamamen yabancı bir kuruluşu hayata geçirmesi gerekseydi, o zaman Kilise meclisi

⁵⁸³ Scilling, a.g.e., s. 189-190.

şüphesiz kendini daha açık ifade eder ve tehdit edilen cürmün etkisinin suçun işlendiği an itibarıyla devreye gireceği kuralını açık ve net ifade ederdi. Bu ise ilk olarak 1190 yılında Papa III. Clemens (1187-1191) tarafından yanlış anlamaya mahal vermeyecek şekilde bir ruhbana kişisel saldırıda bulunmak suretiyle cürüm işleyen kişiyle suçu henüz açıklanmamış olsa dahi hiç kimsenin münasebet kurmasına izin verilmediği bir genelgeyle belirtilmiştir. İlk olarak bu sayede “*excommunication sententiae latae*” devreye sokulmuş ve bundan önceki şiddet içeren ancak alışlageldik dini meclis yorumu “*Si quis suadente diabo*” aslına uygun hale dönüştürülmüştür.

Aynı durum için *Decretum Gratiani*'ye bakıldığında adı geçen cezanın varlığı pek açık olmasa da Papa III. Clemens'den itibaren epey konu edilir hale gelmiştir. Öyle ki *Liber Sextus* ve daha sonraki papaların yayınladıkları genelgelerde artış göstermiştir. Fakat bu gelişme kişilerin kolayca “*excommunication sententiae latae*” suçlamasından muzdarip olmalarına neden olmuştur. Bu durum daha sonra kutsama eylemine bağlı ve Papalık tarafından emredilen günah affının amacından sapmasına yol açmıştır. Çünkü aldığı cezadan dolayı muzdarip olan kişi affın dışında ikinci bir neden olan kilise lanetinden de muzdariptir. Böyle bir durumda kalmamak için kilise üst düzeydeki yetkili ya da “*pro foro interno*” alt düzeydeki bir papaz tarafından suçlunun belki de başka bir yasa ihlali nedeniyle maruz kaldığı “*excommunication sententiae latae*” üzerinden bağışlanmaya kadar uzanmaksızın kendilerince bilinen cürümle sınırlı kalarak bir tür “*absolutio ad cautelam*”a sığınmışlardır. Bu tür bir aftan faydalanmak için mesela “*Aforoz edilenlerin mümkün olduğu kadar bağışlanması gerekir*” ya da papalığa ait birçok buyrukta da olduğu üzere “*Te ab excommunicationis vinculo, quod incurristi, absolutes vel absolutum fore censentes ad effectum harum litterarum consequendum, non alias*”⁵⁸⁴ gibi uygun formüller kullanılmıştır.

“*Excommunication sententiae latae*“, “*excommunication sententiae ferendae*“ ile karşılaştırıldığı taktirde her iki tür de kesin olarak kanıtlanmış bir cürüm neticesinde ve hakim tarafından hükmedilip kamuoyuna ilan edildikten sonra bir etki sağlayabilmiş olmakla beraber ilk hükümde söz konusu davada mevcut yasalarda bulunan yargılama şeklini ortaya koyan yalnızca “*sententia declaratoria*“ (görüş beyan etme) söz konusu olup diğer durumda ise yargılamayı kendisi yapan ve bir cezanın verilebilmesi için önden

⁵⁸⁴ “Aforoz gerçekleşiyse bundan muaf tutulamayız ve yazıldığı şekilde kurallara uymak zorundayız.”

bir kınama ve sonrasında devam eden itaatsizlik durumunu gerektirmesi özellikleriyle de ayırt edilebilir.

Aforozla ilgili XII. yüzyılda başlayan, XV. yüzyılda kendini iyiden iyiye hissettiren ve “*Yeşil Perşembe*” (Kutsal Perşembe)⁵⁸⁵ olarak tanımlanan günde ifşa etmek şeklinde nitelenebilecek bir uygulamanın var olduğu görülmüştür. Temel esası, Kilise’nin aforoz aracılığıyla kendi üyelerine ağır cezalar koyabileceği düşüncesini canlı tutmaktır. Bu yetkiye sahip olan ruhbanlar tarafından her yıl yeşil perşembe gününde, o yerleşim bölgesindeki ana Kilise’nin kapısına söz konusu suçluların listesi asılarak yayımlanır. Böylece halk nezdinde de manevi anlamda hüküm giymeleri sağlanmış olur. Bu sıkıntılı durumdan kurtulmak isteyen kişiler yalnızca papalık makamının affetme yetkisinde bulunan aforoz cezasının verildiği Kilise’nin ana kapılarına giderek af dilemişlerdir.

Yeşil perşembe günü kapıya ilan asarak isimleri ifşa etme uygulaması her yıl tekrar ettiğinden dolayı “*Yıllık Davalar*” (Annualprocesse) adıyla anılmıştır. V. Pius (1566-1572), 1568 yılında, yeşil perşembe günü yıllık davalar ile beraber Katolik Kilise Kanunları’nda düzenlemeler yaparak yayımlamış ve bütün piskoposluk bölgelerine de göndermiştir.

Avrupa ülkelerindeki birçok soylu, kendi yasalarındaki bazı kısımlarla uyuşmadığı gerekçesiyle söz konusu yasanın uygulanmasına karşı çıkmışlar fakat buna rağmen duyurulup yayımlanmış ve XIV. Clemens (1769-1774) dönemine kadar devam etmiştir. Yalnız XVII. yüzyıla gelmeden, II. Paul’un bullasına (fermanına) arada yayımlanmış olan da bakmak gerekir. II. Paul (1464-1471), 1469 yılında “*In coena Domini*” (Kutsal akşam yemeği) adıyla yayımlamış, ardından 1627 yılında ise VIII. Urban (1623-1644) düzenleyerek şu eklemeleri yapmıştır:

1. İleride yapılacak genel bir kilise meclisi toplantısına, nedenine ya da yapılan bir yardıma itiraz etmek.
2. Korsanlık yapmak ve buna uzaktan ya da yakından katılım sağlamak.

⁵⁸⁵ Yeşil/Kutsal Perşembe: Paskalya bayramı öncesinde bir haftalık süre Kutsal Hafta olarak tanımlanmış ve hafta içindeki her gün bir renk ile beraber anılmıştır. Bu haftanın en önemli günü yeşil perşembedir. Bugünün akşamında İsa’nın havarileriyle son akşam yemeğini yediğine inanılmıştır. Ayrıca İsa, aynı akşam havarilerinin ayaklarını yıkamıştır. Bu olayı anmak için kiliselerde yapılan ayinlerde ayak yıkama töreni de mevcuttur.

3. Arızalı Hıristiyan gemilerinde ve acil olarak gemiden atılan veya sahilde bulunan eşyaların gasp edilmesi ya da kendi mülkiyetine almak.
4. Papalık makamına ait belgelerin sahtesini çıkarmak ya da papalık makamı adına sahte belgeler düzenlemek.
5. İnançsızların Hıristiyan Kilisesi'yle ilgili durumlar ve münasebetler hakkında Hıristiyan Kilisesi aleyhine destek sağlamak.
6. Roma Curia'sı (Papalık İdari Teşkilâtı) için gönderilen belli gıda maddelerinin ya da başkaca ihtiyaçların nakliyesini engellemek.
7. Roma Curia'sında her ne türden olursa olsun iş yapan kişilere karşı düşmanlık etmek.
8. Papalık makamı tarafından görülen zarar sonucu Dünyevi/Laik otoriteye başvurmak, fayda ummak, rüşvet yemek, Papalığa düşmanlık yapmak, kişinin kendi meselelerini Roma'ya taşıması veya Roma'ya karşı düşmanlık yapmak.
9. Dini yargının vergi veya başkaca dini yasal ilişkilerle ilgili konularda manevi yargıyı engellemek veya tamamen sonuçsuz bırakmak.
10. Dünyevi/Laik hakimlerin ruhbanları kendi alt kademelerine çekmeleri ve yetki vermeleri.
11. Kilise hâkimlerinin hükümlerine veya kararlarına karşı laik makamlara başvurmak.
12. Papalık makamına ya da dini mahkemelere tahsis edilen ücretlere el koymak.

Yukarıda anılan ve cürümlerde suçu sabit olup aforoz cezasına çarptırılan bir kişinin affi genelge içeriğine göre aforoz cezası verilmesi halinde ölüm anı hariç, bu durumda bile suçlu hakkında temin edilen, yeterli emniyetin alınması, iyi hal alıp kilisenin emirlerine boyun eğmesi ve cezasına uyan tazminatı temin etmiş olması şartıyla papalık makamından başka hiç kimse tarafından ilan edilemez. Aynı şekilde her tür imtiyazın da kime ve kimin tarafından gerçekleştirileceğinin onaylanmış olması şartıyla burada herhangi bir etkisi olamaz.

Aforozla ilgili kararlar Papalık açısından bu şekilde malum iken diğer taraftan laik devlet açısından hangi şartlar altında nasıl uygulandığı merak içeren bir durumdur. Kilise, aforozun uygulanması hususunda müntesiplerine ne kadar uygun görüp, ayıp ve suçları

önlemede etkisini ne denli ağır hissettirdiyse, sivil hayat üzerinde de ağırlığını o derece etkili hissettirmiştir. Bu nedenle devlet, kilisenin koyduğu yasamaya destek vermiş ve aforoz edilip piskopos tarafından verilen emirlere karşı itaatsizliğinde ısrar eden kişi hakkında değişik zamanlarda aşağıdaki cezaları yüklemiştir:

1. Resmi göreve atanamazlar ve mal varlıklarını mirasçılara devretmek zorunda kalırlar.
2. Kralın emriyle ülkeden ihraç edilirler.
3. Devlet piskopos delesiyle bağlantılı olarak bu türden bir kişinin malvarlığına tamamıyla bilinçlenip gereken itaati gösterene kadar el koymaya yetkilidir. Eğer kişi bunu yapmaz ise ayrı bir itaatsizlik halinde zindan cezasına çarptırılabilir ve gerek kendi kişisel özgürlüğünü gerekse mal varlığı üzerindeki tasarrufunu piskopos tarafından affedilinceye kadar geri alamaz.
4. Bunun hemen akabinde Kral IV. Heinrich'e, Papa VII. Gregorius'un kendisini aforoz etmesinden sonra Tribur'da (Almanya) toplanan meclisin ruhban sınıfı üyeleri tarafından bir yıllık süre içinde çarptırıldığı aforoz cezasından affedilmemesi halinde tacının elinden alınacağı uyarısı yapılmıştır.
5. İmparator II. Friedrich 1220 yılında içinde dünyevi kılıcın dini kılıcı desteklemek için atandığını, bu nedenle altı haftadan daha uzun bir süre kilise aforozuna çarptırılan, yani kilisenin emirlerine karşı gelip kendisinin düzelme göstermesi için verilen cezaya rağmen itaatsizliğinde ısrar eden kişinin imparatorluk sürgününe maruz kalacağını ve bu sürgünden ancak çarptırıldığı kilise aforozu kaldırılmadan kurtulamayacağını açıkladığı bir ferman yayımlamıştır.
6. Aynı fermanın içeriğinde aforoz edilen kişinin ne hâkim unvanına atanamayacağını ve ne de davacı ya da tanık olarak mahkemeye çıkamayacağını öngören kilise yasaları, hükmedilen aforozun devlet kurumlarında da ilan edilmesini onaylamıştır.

Yukarıdaki maddeler göstermiştir ki devlet, gücü kiliseye verilen aforoz cezaları için gerekli olan yardımı sağlamaya eğilim göstermiştir. Bununla beraber diğer taraftan da verilen cezaların haksız uygulamalarına karşı, özellikle de sivil hayatına zarar vermesi ölçüsünde korumak zorunda kalmıştır.

Devlet adamları tarihte toplumun huzurunu bozacak ve/veya başka sıkıntılara neden olabilecek durumlarda haksız yere verilen aforoz cezalarına karşı çıkarak varlığını Kilise'ye hissettirmiştir. Mesela Konstantin İznik Konsili'nde aforoz edilen Nicomedeia piskoposu Eusebius'un cezasını kaldırmış ve onu İstanbul Patrikliği'ne getirmiştir. Justinian (527-565), haksız yere verilen aforoz cezalarının geçersiz sayılacağını, onu veren ruhbanın ise aynı cezaya çarptırılacağını ilan etmiştir. Bavyera Kralı IV. Ludwig (1282-1347) hiçbir vasalın kilise aforozuna çarptırılma uyarısıyla bir kilise hâkiminin huzuruna çıkma zorunluluğunun olmadığını duyurmuştur.

IV. Ludwig, bununla da yetinmeyip hiçbir devlet hâkiminin kilise hâkimi tarafından her ikisine de aynı derecede verilen yargı yetkisi vasıtasıyla aforoz edilemeyeceği, kilise hâkiminin, görev yetkilerinde mağdur edildiğini düşünmesi halinde devlet güçlerine şikâyette bulunabileceği, ancak yasaların uygulanmasını yasaklayabilecek ve kamuda skandal meydana getirebilecek yöntemlere başvurmaması gerektiği yönünde açık ve net bir kanun çıkarmıştır. Aynı kanunu V. Charles (1500-1558) 1540 yılında Belçika Bölgesi, II. Philipp 1586 yılında İspanya ve XIII. Ludwig de 1629 yılında Fransa için çıkarmıştır. XI. ve XX. yüzyıllar arasında aforozun geçirdiği merhaleler bir kez de konsiller çerçevesinde ele alınacaktır.

1. I. Lateran Konsili (1123) ve Aforoz

I. Lateran Konsili, Worms Konkordatosu⁵⁸⁶ ve Investitur olarak bilinen Atama Tartışması konularının karara bağlanmasıyla bilinen konsildir.

a. I. Lateran Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

V. Heinrich, 1110 yılında "Atama Tartışması"na (Investitur) son vermek amacıyla İtalya'ya bir sefer düzenlemiştir.⁵⁸⁷ Bu sefer esnasında gerçekleşen Papa II. Pascal (1099-1118) ile yaptığı görüşme neticesinde atama yetkisini papaya bırakmış ve Kilise'ye ait toprakları da geri vermiştir. Fakat kral ile papa arasında yapılan bu anlaşmaya kimi

⁵⁸⁶ Worms Konkordatosu: Pactum Calixtinum olarak da bilinen, Almanya'nın güneyinde yer alan Worms şehrinde Papa II. Callistus ile Kutsal Roma İmparatoru V. Heinrich arasında 1122 yılında yapılan ve Katolik Kilisesi'nin bağımsızlığını ilan ettiği antlaşmaya verilen addır.

⁵⁸⁷ XII. yüzyılda Investitur (Atama Tartışması) ile birlikte simony (Kilise'ye ait rütbe ve makamların alım-satımı) sıkıntısı söz konusu idi. Başta Almanya ve Lombardiya olmak üzere Fransa ve İngiltere'de de yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Kilise ise kendi içinde yaşadığı bu yozlaşmayı laik güce bağlamıştır. Bkz. Raab, a.g.e., s. 68.

ruhbanların karşı çıkması sebebiyle uygulanamamıştır. Dolayısıyla atama tartışmalarının son zamanlarına denk gelen bir döneme rastlayan 1112’de Papa II. Pascal, V. Heinrich’e (1086-1125) vermiş olduğu piskopos ve manastır yöneticiliği makamlarına geçecek olan ruhbanlara yüzük ve asa ile yetki verme imtiyazını iptal etmiştir. 1116 yılında dörtyüzyirmiyedi piskopos ve manastır başrahibini topladığı bir sinodda V. Heinrich hakkında aforoz kararı almıştır. Dolayısıyla V. Heinrich bir şekilde uzlaşma yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Papa II. Callistus (1119-1124) zamanında ise bu siyasi süreç unvan kavgalarına son veren Worms Konkordatosu’nun kabul edilmesiyle 1122’de son bulmuştur.⁵⁸⁸ V. Heinrich konkordatonun içeriğini şöyle ilan etmiştir: “*Ben Tanrı’nın lütfuyla muhteşem Roma’nın İmparatoru Heinrich. Tanrı’yu ve Tanrı’nın Papası Callistus’u sevmek ve ruhumun iyiliği için, Tanrı ve kutsal havarileri Petrus ve Pavlus ile kutsal Katolik Kilisesi’ne, piskopos asası ve yüzük ile yapılacak atamaları bütün kiliselerde serbest seçim ile kutsama yapılmasına izin verdim. Aynı zamanda kutsal Roma Kilisesi’ne, mübarek Petrus’un sahip olduğu bütün mal ve mülkünü geri veriyorum. Bu anlaşmazlığın başlangıcından bugüne kadar tahsis ettiğim, elimde olan ve olmayanlara gelince de bu sayede onların inançlarının onarıldığını göreceğim. Ayrıca ben, diğer bütün kiliselerin, prenslerin ve diğerlerinin yani hem ruhbanların hem de laiklerin mülklerinin iadesine yardım etmek için Papa Callistus ile antlaşma yapıyorum. Kutsal Roma Kilisesi’ne ve yanında olan herkese ve benden istediği her şeyde Kutsal Roma Kilisesi’ne sadık bir şekilde yardım edeceğim.*”⁵⁸⁹ Aynı konuda kralın verdiği imtiyazları kabul eden Papa Caallistus’un açıklaması da şöyle kayda geçmiştir: “*Ben Tanrı’nın hizmetkârlarının hizmetkârı Callistus, sana hürmet ederim sevgili oğul Heinrich. Tanrı’nın lütfu herhangi bir unvan alışverişi (simony) veya şiddet olmadan Romalıların imparatorunun varlığında gerçekleşecek. Bu seçimler, Alman Krallığı’nın piskoposları ve başrahiplerine aittir. Eğer taraflar arasında herhangi bir uyuşmazlık olursa, başpiskopos veya kilise yöneticilerine tavsiye ve destek ile yardım edebilirsin. Seçilen kişi, senin aracılığınla rütbe sembolü olan asasını alacak ve Roma Kilisesi’ne ait olduğu bilinenler dışında senin olan hakkını yerine getirecek. Ancak imparatorluğun diğer bölgelerinde kutsananlar altı ay içinde senden asa ile yetkiyi alabilecektir. Yetki alanımda bana şikâyet edeceğiniz her şeyde yardımımı esirgemeyeceğim. Böylece sana ve bu anlaşmazlık*

⁵⁸⁸ Dvornik, a.g.e., s. 36.

⁵⁸⁹ Raab, a.g.e., s. 71-72.

*sırasında senin yanında olan herkese gerçek barışı sunuyorum. Onay tarihi 23 Eylül 1122.*⁵⁹⁰ Bu gelişmeden sonra anlaşmayı onaylayacak ve kalıcı tesir oluşturacak bir konsilin tertip edilmesi gerekli görülmüştür. Bununla birlikte konsensüsün oluşmasının sağlanması da hedeflenmiştir.

b. I. Lateran Konsili (1123)

Roma'da Lateran Bazilikası'nda düzenlenen konsil, 18 Mart'ta başlamış ve 6 Nisan'a kadar devam etmiştir. Papa Callistus'un bizzat başkanlık ettiği konsile bir rivayete göre dokuzyüzdoksanyedi piskopos ve başrahip, başka bir rivayete göre ise beşyüz piskopos katılmıştır. İlk oturumda Worms Konkordatosu bir kez daha onaylanarak kilise ile imparatorluk arasındaki barış sağlamlaştırılmıştır. 27 Mart'ta gerçekleşen ikinci oturumda atama ve kilise iç disipliniyle ilgili kanun çalışmaları, Haçlı Seferleri'ne teşvik etmek ve bu seferlere katılacak olanlara ve aynı zamanda ailelerine genel/sınırsız endüljans (Indulgences)⁵⁹¹ tanınması yolunda görüşmeler yapılmıştır. 6 Nisan'daki üçüncü oturumda ise Papa Callistus, Corsica (Fransa) piskoposlarının kutsanmasına dair bir kararname çıkarmış ve Constance'lı (Konstanz Almanya) Piskopos Conrad'ın azizler listesinde anılmasına karar vermiştir. Konsil sonunda yirmi beş karar oylanmıştır.⁵⁹²

c. I. Lateran Konsili Sonrası Dönem

Bu konsil, atama tartışmalarında yer alan imparator tarafından gerek piskoposluk gerekse manastır kürsülerine seçilen ruhbanlara yüzük ile asa yetkisini vermesi konusundaki çatışmaya son vermiştir. Dolayısıyla piskoposların atamaları artık papanın eline verilmiştir. Artık kral sadece, vereceği araziye temsil eden asayı takdim edecektir.

d. I. Lateran Konsili'nde Aforoz Edilenler

⁵⁹⁰ Raab, a.g.e., s. 72-73.

⁵⁹¹ Endüljans/Indulgences: Kelime olarak bağışlanma anlamına gelen terim, Tanrı'nın günahları manevi olarak bağışlamasının ardından dünyevi cezaların da Kilise Hukuku'na göre affedilmesini ifade etmiştir. Papa'nın verdiği bu görevi/gücü kardinal veya piskopos gibi ruhbanlar icra etmişlerdir. Endüljans ancak vaftiz edilmiş olan kişilerin yararlanabildiği bir uygulama olmuştur. Endüljansı kazanabilmek ve/veya elde edebilmek için bu talepte bulunan kişinin görevlerini önceden belirlenen şekilde yapma niyetine sahip olması gerekmektedir. Ayrıca genel ve kısmen olmak üzere endüljansın iki çeşidi vardır. Bütün endüljanslar aksi belirtilmedikçe ancak Papalık (Holy See/Kutsal Makam) tarafından araftakilere uygulanabilir. Bkz. Trudel, a.g.e., s. 109-110.

⁵⁹² Raab, a.g.e., s. 74.

Konsil öncesinde V. Heinrich'in Papa II. Pascal tarafından aforoz edilmesi, onun Worms Konkordatosu'na razı gelmesine neden olmuştur. Bu sebeple imparatorluğun kilise üzerindeki otoritesi kalkmış ve I. Lateran Konsili ile onaylanmıştır.

2. II. Lateran Konsili (1139) ve Aforoz

Konsil, Papalığın bölünmüşlüğü'nün kaldırılması ve Bruis'li Peter'in (Petrus Brusius 1095-1131) sapkınlığının kınanması amacıyla toplanmıştır. Çünkü Bruis'li Peter'in Roma Katolik Kilisesi tarafından çocuk vaftizine, kiliselerin inşasına, haçların dikilmesine, transubstantiasyon⁵⁹³ öğretisine ve ölümler için yapılan dualara itiraz ettiği gerekçe olarak gösterilmiştir. Bu iki sebeple beraber Raab'a göre, II. Honorius'un ölümünden sonra Kilise, Alman egemenliği altında olan birinin seçilmesi yerine Kardinaller Kurulu'ndan veya nüfuz sahibi ailelere mensup birinin tercih edilmesi gibi üçüncü bir sebep daha vardır.⁵⁹⁴

a. II. Lateran Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

I. Lateran Konsili'nin ardından nüfuz sahibi iki Romalı ailenin çekişmesi sonucu her birinin taraftar oldukları iki papa seçilmiştir. Frangipani ailesi II. Innocent'i (1130-1143), Pierleoni ailesi ise kendilerinden olan II. Anacletus'u (1130-1138)⁵⁹⁵ destekleyerek papalık makamına oturtmuşlardır. 1130 yılında iki papanın seçilmesiyle Roma, dini makam açısından farklı bir kararktere bürünerek Roma ve Fransa olmak üzere sekiz yıl süren bir bölünme yaşanmıştır. II. Anacletus'un eğitim, çevre ve güçlü karakteri karşısında II. Innocent pek varlık gösteremeyerek pasif kalmıştır. Ancak 1138 yılında II. Anacletus'un ölümünden sonra II. Innocent Fransa'dan Roma'ya gelmiş ve meşruiyetini sağlamak amacıyla bir konsil tertip etmeyi düşünmüştür. Bununla beraber bölünmüşlüğü'nün son izlerini otadan kaldırmak ve önceden başlamış olan reform çalışmalarını sürdürmek niyetiyle 2 Nisan 1139'da Roma'da konsili başlatmak üzere Christendom'daki bütün piskoposlara çağrıda bulunmuştur. Akabinde çok sayıda

⁵⁹³ Transubstantiasyon (Transubstantiation): Aşrı yüceltme anlamına gelen kelimenin Evhristiyan ayininde yer alan ekmek-şarap unsurlarının İsa Mesih'in bedenine ve kanına dönüştüğü inancını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

⁵⁹⁴ Raab, a.g.e., s. 75.

⁵⁹⁵ Asıl adı Peter Pierleoni olan II. Anacletus, büyükbabası zamanında Yahudilikten Hristiyanlığa dönmüş bir aile mensubu olması hasebiyle papalığının meşu görülmesi sıkıntılı olmuştur. Keşiş olduğu sıralarda Papa II. Paschalis (1099-1118) tarafından diyakon yapılmak üzere Roma'ya çağırılmıştır. Papa II. Callistus zamanında kardinal piskoposluğa kadar yükselmiştir. Papa II. Honorius'un ölümü üzerine karşı çıkanlar olmuşsa da Papa seçilmiştir.

piskopostan olumlu cevap gelmiştir. Böylece iki gün sonra 4 Nisan'da konsilin açılışı gerçekleşmiştir.

b. II. Lateran Konsili (1139)

Konsil, bizaat Papa II. Innocent tarafından 4 Nisan 1139 tarihinde açılmış ve ay sonuna kadar devam etmiştir. Bu arada çalışmalar, sekiz yıl sürmüş olan bölünmenin meydana getirdiği sonuçların kaldırılması, Fransız ilahiyat öğretmeni olan Bruis'li Peter'in görüşlerinin sapkınlık sayılarak kınanması ve disiplin restorasyonu olmak üzere üç yönde ilerlemiştir. Ayrıca Sicilya Kralı II. Ruggero (Roger 1130-1154), Papalığa muhalefet ettiği ve Kilise mülkünü yasadışı bir şekilde elinde bulundurması nedeniyle aforozu konu edilmiştir.⁵⁹⁶

c. II. Lateran Konsili Sonrası Dönem

Konsil çalışmaları sonunda ruhbanların kendilerini zenginleştirmek uğruna unvan alıp satmaları (simony), ruhbanların evlenmeleri, tefecilik, tıp ve medeni hukuk konularına yönelik otuz karar çıkmıştır. Ayrıca beş İngiliz piskopos ve dört başrahibin hazır bulunduğu konsil sonunda Canterbury Başpiskoposu unvanıyla Theobald'a (ö. 1161) *pallium* adı verilen başpiskoposluk cübbesi giydirilmiştir.

d. II. Lateran Konsili'nde Aforoz Edilenler

Bruis'li Peter sapkın sayılan görüşlerinden dolayı heretik ilan edilerek kınanmış, Sicilya Kralı II. Ruggero ise papalığa muhalefet ve kilise mülkü edinme sebepleriyle aforoz edilmiştir.

3. III. Lateran Konsili (1179) ve Aforoz

Papa seçimi ve Fransa'nın Albi şehrinde ortaya çıkan heretik/sapkın sayılan Albigensianların (Catharism)⁵⁹⁷ kınanması konuları ele alınmıştır. Zaten 1139'da yapılmış olan II. Lateran Konsili'nde, "bir tür dindarlığı taklit eden"

⁵⁹⁶ Raab, a.g.e., s. 79.

⁵⁹⁷ Albigensianism (Catharism): Arınmış anlamına gelen ve Türkçe'de Katarcılık şeklinde geçen Catharism, Fransa'nın güneyinde XI. yüzyılda ortaya çıkan, XIII. yüzyılda Albigensianlara karşı Haçlı Seferi tertip edilmesine sebep olan ve akabinde Engizisyon tarafından imha edilip yasaklanan Hıristiyan tarikatıdır. Oluşum gerekçesi kötülüğün varlığının getirdiği temel dini ve felsefi sorunlara cevap bulma girişimi şeklinde açıklanmıştır. Evrenin, iyi olan ruh ve kötü olan şeytan arasındaki savaş alanı sayılması itibarıyla düalist bir duruşu vardır. İnsanların fiziksel bedene hapsolmuş ruhlar olduğundan yola çıkarak reenkarnasyon aracılığıyla varlıklarını devam ettirdikleri inancı mevcuttur.

Albigensianların/Catharların, evharistin geçerliliğini, çocuk vaftizini, meşru evliliği, rahibeliği reddettiği için genel bir kınama yapılmasının gerekli olduğu düşünülmüştür.

a. III. Lateran Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

Papa IV. Hadrianus (Adrian 1154-1159) 1155 yılında I. Friedrich'i (Barbarossa 1153-1190) Alman kralı olarak kutsamıştır. Bu uygulama papaya üstünlük sağladığı için I. Friedrich'in hoşnutsuz bir tutum içine girmesine yol açmıştır. Dolayısıyla bu iki şahsiyet arasında muhalefet oluşmuştur. Böyle bir ortamda papalığın askeri anlamda güvenliğinin sağlanması açısından himaye konusunun çözüme kavuşmasına ihtiyaç duyulmuştur. Kilise içinde kimi kardinaler güvenliğin Normanlar tarafından, kimi kardinaler ise imparatorluk güçleri tarafından sağlanmasını istemişlerdir. Bu sebeple ikiye ayrılan kardinaler Papa IV. Hadrianus'un ölümünün ardından her bir taraf kendi papasını seçmiştir. İşte bu papalardan biri III. Alexander (1159-1181) ve diğeri IV. Victor (1159-1164) olup papalık makamına oturmuşlardır. I. Friedrich de IV. Victor'un yanında yer almıştır. Buna karşın Lombardiya, Sicilya, İngiltere ve Fransa'nın desteğini alan III. Alexander, I. Friedrich Barbarossa'yı afroz etmiştir. Lombardlar 29 Mayıs 1176 tarihinde yapılan Legnano savaşında I. Friedrich Barbarossa'yı yenmiştir. Ardından 1 Ağustos 1177'de Venedik Barış Antlaşması'na kralın razı olmasını sağlamışlardır. Çaresiz kalan I. Friedrich, III. Alexander tarafından sunulan bu antlaşma şartlarını kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece Papa tarafından kendisine verilen afroz kaldırılmıştır. Bunun ardından III. Alexander kalıcı barışı sağlamak amacıyla III. Lateran Konsili'nin yapılmasına karar vermiştir.⁵⁹⁸

b. III. Lateran Konsili (1179)

Konsil 5 Mart 1179 tarihinde Lateran Bazilikası'nda başlamıştır. Papa III. Alexander'ın başkanlık ettiği konsile üçbinden fazla piskopos ve başrahip ile beraber bin kadar yüksek rütbeli ruhban katılmıştır. Tarihe düşen notlara göre konsil süresince 5 Mart, 7 Mart ve 19 Mart'ta üç oturum gerçekleşmiştir. Konsilin toplanmasına neden olan üç unsur vardır: Papa muhaliflerinin neden olduğu bölünmüşlüğü gidermek, Albigensianların sapkınlıklarını kınamak ve kilise iç disiplinini revize etmektir.⁵⁹⁹

⁵⁹⁸ Raab, a.g.e., s. 81.

⁵⁹⁹ Raab, a.g.e., s. 82.

Kilise tarafından Albigensianlığın sapkınlık olarak tanımlanması önceki sapkınlıkların kendilerine yer bulduğu bir tarikat olarak görülmesindedir. Bu sapkınlığın müntesipleri bütün sakramentleri ve kilise dışında yapılan ibadetleri reddetmişler ayrıca kilise hiyerarşisine de şiddetle karşı çıkmışlardır. Güney Fransa'da yer alan Albi şehrinde adını alan Albigensianlar, şehirleri ve kaleleriyle hem kilise hem de imparatorluk toprakları için bir tehdit unsuru haline gelmişlerdir. Konsilde hem Albigensianlara hem de savunucuları ve onlara sığınanlara yönelik “*Günahlarından dönmeden ölürlerse, onlara teklif yapılmayacak veya Hıristiyanlar arasında defnedilme hakkı tanınmayacaktır*” şeklinde anathema ilan edilmiştir.

Tefecilik yapılmaması, yoksulların ve savunmasızların yararı, ticaret konusunda ruhbanların, hacıların, tüccarların büyük baş hayvanlarıyla birlikte güvenliklerinin sağlanması, çalışanların gelirlerinin arttırılması gibi konular karara bağlanmıştır. Ayrıca Müslümanlara savaş mühimmatı veren ya da gemilerinde denizci olarak çalışanlar aforoz edilecektir. Aynı ceza bütün korsanlara karşı yapılacak, Hıristiyanları esir ve köle yapanların ise malları denize atılacaktır. Yine Yahudiler, Hıristiyanları hizmetçi haline getirmişlerse onlara da aforoz cezası verilecektir.

c. III. Lateran Konsili Sonrası Dönem

Konsilde, yirmi yedi karar onaylanmıştır. Kilise nizamnamesi hazırlanmış, günümüzde de geçerli olan papa seçiminde üçte iki çoğunluğun sağlanması gerektiğine karar verilmiştir.⁶⁰⁰ Bununla birlikte piskoposluk yaşının otuz olmasına, sakramentlerin yapılmasında maddi bir karşılık veya para alınmamasına, Albigensianlar gibi heretik gruplara yaptırımlar uygulanmasına karar verilmiştir.

Papa III. Innocent'in (1198-1216) 25 Mart 1199 tarihinde çıkardığı *Vergentis* adlı kararnamesinde sapkınlığı Roma'ya ve imparatora karşı ihanet suçu ile eşdeğer saymış, cezasını da mülke el koymak ve soyundan gelenleri mirastan mahrum kılmak olarak belirlemiştir. 1200 yılının temmuz ayında ise Languedoc'u (Fransa) kapsayacak şekilde genişletmiştir. Ayrıca Haçlı Seferine katılanlara hoşgörü ile davranılacağı ve buna

⁶⁰⁰ Ebu Zehra, a.g.e., s. 253.

Toulouse (Fransa) toprakları da dahil olmak üzere heretiklerden el konulan toprakları işgal etme hakkının sözünü de vermiştir.⁶⁰¹

d. III. Lateran Konsili'nde Aforoz Edilenler

Bu konsilde aforoz edilmeyi gerektiren kurallar üzerinde çalışılmıştır. Bununla beraber Albigensianlar heretik sayılmış ve bu tarikata girecek olan Hıristiyanlar men edilmiştir.

4. IV. Lateran Konsili (1215) ve Aforoz

Papa III. Innocent, önceki üç konsile karşın geleneksel bir çizgide gerçekleştirmek istediği bu konsilde bütün piskoposların veya temsilcileri aracılığıyla hazır bulunmaları suretiyle geniş bir katılımın sağlanmasını hedeflemiştir. Çünkü gerek çıkan yeni akımlar gerekse sapkın tarikatlar yüzünden zedelenen inancın ve geleneklerin saflaştırılması ile Hıristiyanlar açısından tehlike olarak algılanan durumlara karşı yeni bir Haçlı Seferini gerekli görmüştür. Dolayısıyla papa, konsilin üç temel konusunu kutsal toprakların geri kazanılması, kilise disiplini reformu ve heretik/sapkın Albigensianların mahkûm edilmesi olarak belirlemiştir. Raab, III. Innocent açısından IV. Lateran Konsili'ni içerdiği konular ve elde etmek istediği sonuçlarla beraber onun adalet sevgisine bağlayarak "*hayatının her eylemi ile adaleti konuşmak içiçe geçmiş bir karardır*" şeklinde değerlendirmiştir.⁶⁰²

a. IV. Lateran Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

III. Innocent'in papalığı, sivil ve siyasi birliğin kaybolduğu Sicilya, Lombardiya, Almanya, Fransa, İngiltere ve İspanya'da yaşanan karışıklıklara bir de Müslümanlar ve heretik gruplar ile yaşanan sıkıntıların eklendiği bir döneme denk gelmiştir. III. Innocent papalığının başından itibaren seksensekiz yıl süren ve Haçlı egemenliğine 2 Ekim 1187'de son veren Selahattin Eyyubi (1138-1193) ile Müslümanların egemenliğine geçen Kudüs'ü geri almak için yeni bir Haçlı Seferi düzenlemek istemiştir. Diğer bir hedefi de kilise kurallarının günün şartlarına göre yenilenmesi olmuştur. İşte III. Innocent bu hedeflerini ancak ekümenik özelliği haiz bir konsili toplamakla gerçekleştirebilirdi.

Yukarıda anlatıldığı üzere III. Innocent tarafından belirlenen ve onun bakış açısıyla hepsi birbirinden önemli olan konuların zaman sınırlaması olmadan rahat

⁶⁰¹ Malcolm Barber, *The Cathars Dualist Heretics in Languedoc in the High Middle Ages*, Published by Routledge, New York 2014, s. 1, 3, 30, 120.

⁶⁰² Raab, a.g.e., s. 86.

görülebilmemesi amacıyla 19 Nisan 1213 tarihinde “*Vineam Domini Sabaoth*” adını verdiği bullayı/fermanı yayımlayarak Kasım 1215’te Roma’ya davetini yapmıştır.

b. IV. Lateran Konsili (1215)

III. Innocent’in Lateran Bazilikası’nda topladığı konsil üç oturumdan müteşekkil olup 11 Kasım, 20 Kasım ve 30 Kasım tarihlerinde gerçekleşerek ondokuz gün sürmüştür. Fakat papanın çağrısına rağmen Grekler katılmamışlardır.

III. Innocent’in konsil çağrısına Kudüs ve İstanbul Patrikleri, Antakya ve İskenderiye Patrik temsilcileri, yetmişbir başpiskopos dahil olmak üzere dört yüz oniki piskopos ve sekiz yüzden fazla başrahip karşılık vererek katılmışlardır. Ayrıca çok sayıda proctor (kilise mahkemelerinde dava veliki olan avukat) konsilde hazır bulunmuştur. Konsile birer piskopos ile Bizans İmparatorluğu, Suriye’nin Latin Devleti, Almanya, Fransa, İngiltere, İskoçya, İrlanda, İspanya, Portekiz, Polonya, Macaristan, Dalmaçya, Sardunya, Korsika, Sicilya, Kıbrıs ve İtalya katılım sağlamışlardır. İlginçtir ki sivil otoriteler de elçiler göndermişlerdir.

III. Innocent açılış konuşmasında Luka 22/15’i⁶⁰³ hatırlatarak ve özellikle “ölmeden önce” kısmına tekrar vurgu yaparak kutsal toprakların önemine değinmiştir. Kendisinin konsilin hizmetinde olduğunu, uygun görüldüğü takdirde “Kurtarıcı”nın kanıyla kutsanan toprakları serbest bırakmak ve Hıristiyan ulusları uyandırmak için hazır olduğunu açıklamıştır. Akabinde gelecek olan haziran ayında, deniz yoluyla Kutsal Topraklara gitmek isteyen bütün Haçlıların İtalya’da bir liman kenti olan Brindisi’de konaklamalarını, karayolu ile gidecek olanların da aynı gün yola çıkmalarını emretmiştir. Hitabına da şöyle devam etmiştir: “*İsa Mesih için hiçbir şeyin ihmal edilmemesini ve bu çalışmada bütün patriklere, başpiskoposlara, piskoposlara, şahitlere ve papazlara Haç Sözcüsü’nü ciddiye almalarını istiyorum. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına bütün krallar, dukler, prensler, markizler, baronlar ve diğer soylular, bütün şehirlerin, kasabaların ve köylerin vatandaşları adına kendini düşünüp bu hizmetten ayrılmayacak, uygun sayıda savaşçı hazırlayacak ve üç yıl boyunca ihtiyaçlarınızı karşılayacak, sizleri donatacak ve bunların hepsini günahlarının bağışlanması için verecekler. Gemilerini hibe edecekler veya bunun için gemi inşa edecek olan herkes affedilecek.*” Bu sözlerinden sonra Roma

⁶⁰³ Luka, 22/15: “Ben ölmeden (acı çekmeden) önce bu Fısıh yemeğini sizinle birlikte yemeyi çok arzuladım.”

birliği adına Haçlı Seferi için kendisi de bir gemi bağışlayacağını vaat etmiştir. Diğer ruhbanlara gelince, bütün ruhbanların gelirlerinin yirmide birini, kardinallerin ise onda birini üç yıl boyunca vermesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Avrupa'nın dört bir yanına "Troubadour" adı verilen gezgin şair ve vaizler halkı heyecana getirmek görevini icra etmek üzere gönderilmişlerdir.⁶⁰⁴

Konsilin ikinci temel konusu olan disiplin açısından düzeltmeler yapılmış ve kimi kurallar üzerinde durulmuştur. Mesela 21. canon/kanun: "*Erkek veya kadın olmak üzere her iki cinsiyette de inançlı olanlar, takdir yetkisine ulaştıklarında, yılda en az bir kere, günahlarını kendi rahiplerine içtenlikle itiraf etmeli ve sahip oldukları kefaretlerini kabiliyetlerine göre yerine getirmeli ve saygıyla en azından Paskalya zamanında almalıdır. Evharistiyayı sakrament kabul etmeli. Aksi takdirde yaşarken bir kiliseye girmekten mahrum kalacaklar ve öldüklerinde Hıristiyan cenaze töreni hizmeti alamayacaklardır.*" Bu düzenleme kişinin kilise ile birliğini korumak istiyor ise kefaretin ve evharistiyanın kutsallığının ne zaman ve ne sıklıkla alınması gerektiğini belirlemiştir. Böylece günahları bağışlama yani endüljans yetkisinin ruhbanlara verildiğini beyan etmiştir.⁶⁰⁵ 50. canonda evlilikteki yasak derecesi dördüncü akrabalık derecesine göre sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla nikâhı kıyan papaz yasak dercelerine uymaz ise üç yıl boyunca görevinden men edilecektir. Canon 51'de gizli evlilik yasaklanmış olup, bu evlilikten doğan çocuklar gayri meşru sayılacaktır.⁶⁰⁶

nc temel konsil konusu olup heresi sayılan Albigensian ve Waldensian⁶⁰⁷ gibi tarikatlar/hareketler hüküm giyerek kınanmıştır. Çünkü iki Tanrı inancını savunmuşlardır. Onlara göre iyi Tanrı görünmez dünyanın yaratıcısı olup, kötü Tanrı görünür dünyanın yaratıcısıdır. Üstelik kötü Tanrı Eski Ahit'in yaratıcısı ve yalancıdır. Tüm patrikler ve peygamberler lanetlenmiştir. Üstelik Vaftizci Yahya en büyük şeytanlardan birisi sayılmıştır. Beytüllahim'de (Bethlehem) doğup Kudüs'te (Jerusalem) armıha gerilen Mesih de günahkâr birisiydi. Hıristiyan ruhlar da cennetin mürted ruhlarıdır. Ayrıca bu mezhepler tüm sakramentleri, ocuk vaftizini ve evharistiyayı da reddetmişlerdir. ocuk sahibi olmayanlar da kurtuluşu umamazlardı. Bütün bu sayılan

⁶⁰⁴ Raab, a.g.e., s. 90.

⁶⁰⁵ Ebu Zehra, a.g.e., s. 254.

⁶⁰⁶ Raab, a.g.e., s. 91.

⁶⁰⁷ Waldensian Hareketi: Lyon'da (Fransa) takriben 1173 yılında ortaya çıkan, Peter Waldo'ya atfedilen ve Hıristiyan içinde, münzevi hayatı ne çıkaran dini harekete verilen ad.

doktrinler konsil tarafından kınanmıştır. Söz konusu tarikatlara karşı şu doktrin beyan edilmiştir: "*Biz samimiyetle inanıyoruz ve sadece tek başına gerçek Tanrı olduğunu itiraf ediyoruz. Tanrı; ebedi, muazzam, değişmez, anlaşılmaz, yüce ve tarifsizdir. Baba ve Oğul ve Kutsal Ruh üçtür ama bir özü vardır. Ve Tanrı'nın oğlu İsa Mesih, Bakire Meryem'den ve Kutsal Ruh'tan, gerçek ruh ve insan bedeni birleşmiş gerçek insan olarak iki doğaya sahip olup hayat yolunu açıkça göstermiştir.*"⁶⁰⁸

c. IV. Lateran Konsili Sonrası Dönem

IV. Lateran Konsili'nde yetmiş kadar karar alınmıştır. Evharistiya ayininde mevcut olan ekmek-şarabın (komünyon) İsa Mesih'in kanı ve etini temsil ettiği kabul edilmiştir. Katolikler açısından günah çıkarmanın (confession) ve şahsi tövbenin yılda hiç olmazsa bir defa yapılması gerektiği kararlaştırılmıştır.

Ele geçirmeye önce Mısır ile başlayıp Kudüs'te son bulması planlanmış olan V. Haçlı Seferi (1218-1221) Mısır'da hüsrana sona ermiştir.⁶⁰⁹ Greklerin Latinleri yeniden vaftiz etmeleri yasaklanmıştır. IV. Haçlı Seferinde 1204 yılından itibaren Latin Haçlılar'ın eline geçip bir süre Roma'nın egemenliği altına giren İstanbul Patrikliği hakkında, papadan sonra olmak üzere İstanbul'a verilen ikinci derecede olması tekrardan tasdik edilmiştir. Yürürlükte olan yıllık günah çıkarma ve paskalya ayinine katılmanın aynı şekilde devam etmesine karar verilmiştir. Kilise'ye göre geçerli bir evliliği engelleyen durumların sınırlandırılmasına gidilmiştir.⁶¹⁰

d. IV. Lateran Konsili'nde Afroz Edilenler

Albigensian ve Waldensian gibi tarikat/hareket müntesipleri lanetlenerek afroz edilmiştir.⁶¹¹ Ondokuz gün sonunda yapılan düzenlemeler içinde afrozla ilgili açık tanımlar yapılmıştır. Yılda en az bir kere günahlarını itiraf etmeyip, kefaretlerini en azından Paskalya zamanında almayanlar, evharistiyayı sakrament kabul etmeyenler yaşadıkları müddetçe bir kiliseye girmekten mahrum kalacaklar ve öldüklerinde Hıristiyan cenaze töreni hizmeti alamayacaklar şeklinde bir açıklama ile afroz cezasına

⁶⁰⁸ Raab, a.g.e., s. 91-92.

⁶⁰⁹ Işın Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, XIV, İstanbul 1996, ss. 525-546, s. 540.

⁶¹⁰ Dvornik, a.g.e., s. 38-39.

⁶¹¹ Albigensian ve Waldensianlar 1244 yılına kadar kıyım uğramışlar ve hayatta kalabilenler gizlenme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bkz. Muammer Gül, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 182.

kimlerin maruz kalacağı sınırları belirtilmiştir. Ayrıca evlilikteki yasak açısından dördüncü akrabalık derecesine göre sınırlandırılmış bir nikâhı kıyan papaz bu yasağa uymaz ise üç yıl boyunca görevinden men edilecektir.

5. I. Lyon Konsili (1245) ve Aforoz

III. Innocent (1198-1216) ile halefi III. Honorius (1216-1227) arasında yakın bir ilişki vardır. III. Honorius da selefi olan III. Innocent'i Kutsal Toprakların kurtarılması ve Kilise Reformu konularında takip etmiştir. Bu uğurda önüne çıkabilecek engelleri -en yüksek devlet organları bile olsa- bertaraf etmek amacıyla bu konsili tertip etmiştir. Bu sebeple II. Friedrich'in aforoz edilmesi de konsilin önemli sonuçlarından biri olmuştur.

a. I. Lyon Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

III. Honorius Papalık makamına oturduktan sonra IV. Lateran Konsili'nde alınan Haçlı Seferi kararını genelge şeklinde hazırladığı ve üç yıl boyunca yapmaları gereken maddi yardımları hatırlatan mektupları Avrupa'nın birçok hükümdar ve başrahibine göndermiştir. İlk karşılık Macar Kralı II. Andrew'den (Andreas 1177-1235) gelmiştir. Kısa bir zaman sonra Norveçli (İskandinav) ve Hollandalı (Flemenk) donanmalar Macarlar'a katılmak amacıyla yola çıkıp Dimyat yakınlarına demir atmışlardır. Fransisken tarikatının kurucusu olarak bilinen Assisili Francesco (1181-1226) da başta Mısır Sultanı Ebu'l-Meali Nasiruddin el-Kâmil Mahmud b. Adil Ebu Bekr b. Eyyûb olmak üzere Müslümanlara yönelik misyonerlik çalışmaları yapmış fakat başarı sağlayamadığı için Kutsal Toprakları bırakıp İtalya'ya geri dönmüştür.⁶¹²

II. Friedrich, III. Honorius'a çeşitli gerekçeler sunarak Haçlı Seferine katılımını dokuz kez ertelemiştir. Onuncu kez ertelemek isteyecekken III. Honorius'un yerine papalık makamına IX. Gregorius (1227-1241) geçmiştir. Yeni papa, II. Friedrich'in gerekçelerini değerlendirmeye almış ve kralın kötü niyetli olduğuna kanaat getirerek onu aforoz etmiştir. Sonunda II. Friedrich de savaşa katılmış ve Mısır'da iki yıl kalmıştır. Geri döndüğünde papa ile bir uzlaşma sağlamak amacıyla kilisenin kayıplarını karşılamaya, sürgüne gönderdiği piskoposlara eski makamlarını geri vermeye ve tazminat ödemeye söz vermiştir. Ancak II. Friedrich, 1238 yılında bir kez daha Papa IX. Gregorius'un aforozuna maruz kalmıştır. 1241 yılında ise IX. Gregorius'un ölümünün ardından

⁶¹² Raab, a.g.e., s. 95.

papalığı sadece onyeddi gün süren IV. Celestine (Ekim-Kasım 1241) bu makama geçmiştir. Akabinde papalık makamı bir buçuk yıl boş kalmasının ardından IV. Innocent (1243-1254) Anagni’de papa seçilmiştir. II. Friedrich, yeni papa ile anlaşma sağlayamayınca Roma üzerine yürümüştür. IV. Innocent Cenova’ya kaçmak zorunda kalınca Fransa Kralı IX. Louis’e (1214-1270) sığınmıştır. Bu hal üzere IV. Innocent 3 Ocak 1245 tarihinde Fransa’nın Lyon şehrinde bir konsil tertip etmek üzere çağrıda bulunmuştur.⁶¹³

b. I. Lyon Konsili (1245)

Papa IV. Innocent’in tertip ve başkanlık ettiği konsil 28 Haziran ve 17 Temmuz tarihleri arasında beş oturum ile gerçekleşmiştir. İkiyüzelli kadar başpiskopos, piskopos ve ikinci derecede yüksek rütbeli papaz katılmıştır. Öncesinde ise 26 Haziran 1245’te yüz kırk piskoposun iştirak ettiği ve konsile hazırlık olması mahiyetinde St. Justus Manastırında bir oturum yapılmıştır.

28 Haziran 1245 tarihindeki ilk oturum St. John Katedrali’nde başlamıştır. Evharistiya ayininden sonra Papa IV. Innocent hazır bulunan topluluğa Mezmurlar (Psalm), 94/19’un “*kaygılar içimi sarınca, senin avutmaların gönlümü sevindirir*” cümlesini okuyarak hitap etmeye başlamış ve kendisini üzen beş konuya değinmiştir. Bunlar; ruhbanların günahları, Kudüs’ün Saracenlerin⁶¹⁴ eline geçmiş olması, İstanbul’u tehdit eden ayrılıkçı Grekler, Macaristan’ı işgal eden Tatarlar/Moğollar’ın yaşa veya cinsiyete bakmadan herkesi öldürmeleri ve II. Friedrich’in kiliseye uyguladığı zulüm olarak sıralamıştır. II. Friedrich, konsilde aleyhinde yapılacak olan oturumlarda kendisini temsil ve savunması için Şansölye Suessia’lı Thaddeus’u göndermiştir.

5 Temmuz 1245’teki oturum da aynı minvalde devam ederek II. Friedrich aleyhinde Güney İtalya’dan katılan bir Cistercian⁶¹⁵ piskopos konuşma irad etmiştir. Ardından II. Friedrich’e uzlaşmaya razı olması için on iki günlük bir süre tanımayı uygun görmüşlerdir. On iki gün sonra tarih 17 Temmuz 1245 olduğunda Haçlıların durumlarının iyileştirilmesi yönünde karar alınmış ve ardından IV. Innocent tarafından konsilde II.

⁶¹³ Raab, a.g.e., s. 97.

⁶¹⁴ Saracen (Sarazen): Haçlı Seferlerine katılan Hıristiyan askerler tarafından Müslümanları tarif etmek amaçlı ve “Hıristiyan olmayan” anlamında verilen ad.

⁶¹⁵ Cistercian (Sistersiyenler): Beyaz keşişler olarak da bilinen ve dünya işlerinden uzak duran keşiş ile rahibelerden oluşan Hıristiyan tarikatı.

Friedrich'in hem tahttan men hem de aforoz edildiği açıklanmıştır. Akabinde aforoz merasimi gereği papa ve piskoposlar ellerinde tutukları mumları yakmışlardır. Papa IV. Innocent imparatora karşı aforoz kararını okumuştur: “*Kardinaller ve Kutsal Konsil Babaları ile yapılan görüşmeler neticesinde II. Friedrich'in Katolik Kilisesi'nin yetki alanını reddettiğini ilan ediyoruz. Ona bağlılık yemini etmiş olan herkesi sonsuza dek bağışlarız. Fakat Apostolik otorite tarafından, bundan böyle Almanya İmparatoru ya da Sicilya Kralı olarak ona itaat etmelerini yasaklıyoruz ve bundan sonra ona yardım ve danışmanlık veren kişiler, onun gibi aforoz edilecektir.*” Konuşma bittikten sonra papa ve bütün piskoposlar ellerindeki mumları söndürerek yere atmışlar ve böylece II. Friedrich'in aforoz ilanı gerçekleşmiştir.⁶¹⁶

c. I. Lyon Konsili Sonrası Dönem

II. Friedrich'in temsilcisi olup onun lehine olumlu savunma yapamayan Thaddeus verilen aforoz kararını “*papa darbe vurdu, bu kararın verildiği gün, hakikaten gazap ve felaket günüdür*” şeklinde değerlendirmiştir. II. Friedrich'in aldığı aforoz cezasının yanında Papa IV. Innocent tarafından makamının da artık tanınmaması mensup olduğu Hohenstaufen hanedanının da zayıflayıp gerilemesine neden olmuştur. Buna karşın papalık ise otoritesini güçlendirmiştir. II. Friedrich 13 Aralık 1250 tarihinde ölmüş ve Palermo Katedrali'ne gömülmüştür. Ardından Kral IX. Lui'nin kardeşi Anjou'lu Charles'a hem IV. Innocent hem de IV. Urban tarafından papalığa bağlı “*fief*” olması şartıyla Sicilya tahtı teklif edilmiştir. Önceleri bu teklif üzere hareket eden Anjou'lu Charles 1266 yılında Sicilya Krallığı'nı elde etmiş ve hayalini genişleterek bütün İtalya'ya hükmetmeyi amaç edinmiştir.⁶¹⁷

d. I. Lyon Konsili'nde Aforoz Edilenler

I. Lyon Konsili'nin temel toplanma sebeplerinden biri olan II. Friedrich'in (1194-1250), papalık ile sık sık savaştığından dolayı üç defa aforoz edilmesidir. Kendisi Hohenstaufen hanedanından olup Almanya, İtalya ve Burgundy Kralı idi. Roma Krallığı üzerinde hak iddia ettiği de vakidir. 1220'de papalık taç giyme töreninin yapılmasından dolayı Kutsal Roma İmparatoru unvanını almıştır. Ayrıca VI. Haçlı Seferi akabinde Kudüs Kralı olarak da anılmıştır. Ne var ki kendisini aforozdan kurtaramamıştır. Papa IX.

⁶¹⁶ Raab, a.g.e., s. 100.

⁶¹⁷ Joseph F. Kelly, *The Ecumenical Councils of the Catholic Church*, Liturgical Press, USA 2009, s. 95.

Gregorius (1227-1241) Kudüs Seferi'ni ertelediği gerekçesiyle II. Friedrich'i aforoz etmiştir. Sicilya'yı kuşatan Papalık güçlerini yenilgiye uğratınca üzerindeki aforozu kaldırtmıştır. Yine Papa IX. Gregorius tarafından 1237 yılında Lombardiya kentleri ittifakını kuzey İtalya'da Milano yakınlarında bulunan Cortenuova'da yenilgiye uğratması akabinde bir aforoz daha verilmiştir. Sonuncu aforoz cezasının verilmesi ise IV. Innocent'in, II. Friedrich'in papalığa karşı Roma üzerine yürümesi ve akabinde papanın Cenova'ya kaçması ve Fransa'ya sığınmak zorunda kalması sebebiyledir.

6. II. Lyon Konsili (1274) ve Aforoz

IV. Innocent'in ardından IV. Alexander (1254-1261), IV. Urban (1261-1264), IV. Clement (1265-1268) ve en nihayetinde X. Gregorius (1271-1276) Papalık makamına oturmuştur. Bu süreç zarfında II. Friedrich'in ardından mensup olduğu Hohenstaufen hanedanı zayıflamış, Habsburg hanedanı kuvvet kazanmış fakat bu arada "*Great Interregnum*" denilen büyük fetret devri yaşanmış ve imparatorluğun bu durumu papalığın da otorite zaafı yaşamasına sebep olmuştur. Söz konusu durum papalık seçimlerinde zorlanma ve makamın bazen neredeyse üç yıla varan uzun süreler boş kalması şeklinde kendini göstermiştir. Bu arada IV. Urban, Yunanistan'da bulunan Latinlerin Bizans'a karşı girişecekleri mücadelede onları destekleyeceğini söylemiş, Bizans'la ittifak halinde olan Cenevizlileri de takındıkları bu tutum sebebiyle aforoz etmiştir. Dolayısıyla X. Gregorius tarafından II. Lyon Konsili'nde çözüme kavuşturulacak temel konular Kutsal Topraklar için yardım kaynakları oluşturmak, Greklerin Latinler ile birleşmesini sağlamak ve kilisede reform yapmak olarak belirlenmiştir.

a. II. Lyon Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

Bizans İmparatoru VIII. Michael (Michael Paleologos 1259-1282), papalık ile kuvvetleri birleştirme fikriyle Papa IV. Clement'le müzakere etmek istemiş, papa da bu görüşme sayesinde İstanbul Kilisesi'nin kontrolünü kazanmayı hedeflemiştir. Ancak imparator, papanın ölmesi ve üç yıl boyunca papalık seçiminin yapılamaması nedeniyle beklemek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla hedeflediği amacına ulaşamamıştır. Ardından

X. Gregorius, Filistin Akka'da⁶¹⁸ (Akkon) iken kendisine papa olduğu haberi 27 Ekim 1271'de ulaşmış ve Filistin'den ayrılırken şu cümleleri sarfetmiştir:

*“Nasıl okuyabiliriz Rabbin ezgisini el toprağında?
Ey Yerusâlim, seni unutursam, sağ elim kurusun.
Seni anmaz, Yerusâlim'i en büyük sevincimden üstün tutmazsam,
Dilim damağıma yapışsın!”*⁶¹⁹

X. Gregorius kendisinden beklenen kiliseler birliğini sağlamak için bir girişimde bulunarak, İmparator Michael'i Güney İtalya ve Sicilya'da hakimiyet kuran, aynı zamanda Fransa Kralı IX. Lui'nin (1214-1270) kardeşi ve İstanbul'u alma hayalleri olan Anjou'lu Charles (I. Carlo 1226-1285) ile korkutarak gönderdiği papalık temsilcileri ile anlaşmasını tavsiye etmiştir. Halbuki Haçlı Seferleriyle ve özellikle IV. Haçlı Seferi'nde Latinlerin İstanbul'u ele geçirmesiyle kurulan Latin İmparatorluğunun Grekler üzerinde hüküm sürmesi Latin ve Grekler arasında 1054⁶²⁰ yılından beri mevcut olan bölünmüşlük daha da derinleşmiştir. Fakat yapılan tehdit üzerine İstanbul Kilisesi ruhbanlarının itirazlarına rağmen imparator papalık temsilcileriyle 1273'te bir anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşma üzerine X. Gregorius VIII. Michael Paleologos'a kurulmaya çalışılan birliği pekiştirecek Ascoli'li Jerome (daha sonraki adı Papa IV. Nicholas), Raymond Berengarius, Bonagratia ve Mugello'lu Bonaventure adlı dört Fransiskan'ı Grekleri Latin Kilisesi'ne döndürmek üzere göndermiştir. Diğer taraftan Papa X. Gregorius bir dizi kilise reformu gerçekleştirmek niyetiyle konsil hazırlığına girişmiş ve Lyon'u da toplanma yeri olarak seçmiştir.⁶²¹ Çünkü Lyon'un bulunduğu konum, Kudüs'ün fethedilebilmesi için yapılacak bir Haçlı Seferinde Alplerin batı yamaçlarındaki krallıklardan alınacak yardım ihtimalinin değerlendirilebilmesi için uygun bir yerdedir.

1273 yılında II. Lyon Konsili için davet mektupları kiliselere, manastırlara, prensliklere, Moğol hanlarına ve Ermeni Catholicos'una çıkarılmıştır. Thomas d'Aquinas da önemine binaen konsile katılmak üzere Ocak 1274'te Napoli'den çıkıp, kaleme aldığı ve içerik bakımından Grekleri tahlil ettiği kitabını tanıtmak amacıyla beraberinde

⁶¹⁸ Akka (Akkon): Filistin'in kuzeybatısına düşen ve Hayfa Körfezi'nde yer alan bir liman kenti.

⁶¹⁹ Mezmurlar (Psalm), 137/4-6.

⁶²⁰ 1054 yılında Roma Katolik Kilisesi'nin başındaki Papa IX. Leo ile Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin başındaki Patrik I. Michael Cerularius (I. Mihail Kirularios) birbirlerini aforoz etmişler ve bu sebeple büyük ayrılık meydana gelmiştir.

⁶²¹ Dvornik, a.g.e., s. 41-42.

getirirken 7 Mart 1274'te yolculuk esnasında konakladığı Fossanuova'daki (İtalya) Cistercian manstırında ölmüştür.

b. II. Lyon Konsili (1274)

Papa X. Gregorius tarafından toplanan konsil 7 Mayıs'ta başlamış ve 17 Mayıs'a kadar devam etmiştir. Gerçekleştirilen altı oturumda toplam otuzbir konu görüşülüp karara bağlanmıştır. Ayrıca Papa seçimlerinde Conclave yönteminin uygulanmasına ve bir kez daha Haçlı Savaşı'nın yapılmasına karar verilmiştir.

Birinci oturum 7 Mayıs 1274 Çarşamba günü başlamıştır. Papa X. Gregorius'un başkanlık yaptığı ilk oturuma onüç kardinal, beşyüz piskopos, yetmiş başrahip ve yaklaşık alt rütbeden bin kadar ruhban katılmıştır. Papa açılış konuşmasında konsilin toplanma nedeni olan Kutsal Topraklar için oluşturulacak fonu, Greklerin Latinlerle birleşmesini ve kilise reformunun gereğini açıklamıştır. X. Gregorius, Haçlı Seferi organizasyonu için makamı yüksek olan ruhbanlardan gelirlerinin onda birini bağışlamalarını istemiştir. 18 Mayıs 1274'te ikinci, 7 Haziran 1274'te de üçüncü oturum yapılmıştır. Bizans'tan gelen delegeler de ancak 24 Haziran'da katılım sağlayabilmişlerdir. Bu delegeler, beraberlerinde imparatorun ve birçok piskoposun Roma Kilisesi'ne itaatlerini bildiren mektuplar getirdiklerini ifade etmişlerdir. Ardından Credo, Latince ve Yunanca olmak üzere üç kere “*Filique*” (ve Oğuldan) ekiyle beraber tekrarlanmıştır. Yüzeysel de olsa 6 Temmuz'da bir kiliseler birliği oluşturulmuştur.

16 ve 17 Temmuz'da gerçekleşen beşinci ve altıncı oturumlarda yapılması düşünülen kilise reformu hakkında konuşulmuştur. Daha önce papa seçimlerinde süre açısından çekilen sıkıntılar sebebiyle zaman sınırlamasına gidilmesi gerektiği düşünülmüş ve böylece “Conclave” (Konklav) kararı çıkmıştır. X. Gregorius kendisinden önce yaşanmış olan papa seçimindeki sıkıntıların bertaraf edilmesi adına Papalık Seçim Usulü'nün düzenlemesini yapmıştır. Buna göre Conclave, papanın ölümünden itibaren on gün içerisinde kardinallerin kendilerini dış dünyadan soyutlayarak yeni papayı seçme çalışmasıdır. Şayet üç gün içinde kardinaller papa seçemez ise yiyecekleri azaltılacak ve her kardinal için akşam yemeği olarak sadece bir çeşit hazırlanacaktır. Beş gün boyunca akşam yemeği yenebilecek, sekizinci gün de seçilemediyse beslenmek için sadece ekmek, şarap ve su verilecektir. Conclave'da bir sonuca ulaşana dek dışarıdan kimse giremeyecek, içeriden dışarıya kimse çıkamayacak ve dış dünya ile iletişim

kuramayacaktır. Yoksa aforozun azabında kalacaktır. Ayrıca seçim bitene kadar kilise gelirlerinden faydalanamayacaktır.⁶²²

Konsil oturumlarında yapılan çalışmalar sonunda otuzbir karar alınmış ve bu kararlar kilise kanunlarında yer almıştır.

c. II. Lyon Konsili Sonrası Dönem

X. Gregorius'un kararları kısa bir süre uygulanmış ve tesiri de o kadar olmuştur. Çünkü Grek ile Latin birleşmesi⁶²³ kâğıt üzerinde gerçekleşmişse de Latin işgali neticesinde yaşananların unutulmamasından dolayı az sayıda Grek ruhban haricinde kabul görmemiştir. Hıristiyanlar, Hayfa ve Yafa'nın düşmesinin ardından ellerinde kalan son yer olan Akka'ya da zamanında yardım ulaştıramamışlardır. Sonuç itibarıyla 1291 yılında Müslümanlar tarafından (Türk Memlûk Sultanı Baybars) fethedilmiştir.⁶²⁴

d. II. Lyon Konsili'nde Aforoz Edilenler

325 İznik, 431 Efes, 451 Kadıköy konsilleriyle merhale merhale gelişen ayrılık 1054 yılındaki gerek Latin gerekse Grek/Bizans taraflarının karşılıklı aforozlaşmasıyla derin bir ayrılık oluşturmuştur. Bütün bunlara 1204 yılında Kudüs'e girmek için yola çıkan Haçlı ordusunun İstanbul'u ele geçirmesi, yağmalaması ve kutsallara saygı göstermeyip ahlaksızlıklar yapması eklenince iki tarafın birleşmesini imkansızlaştırmıştır. Girişimler olmuşsa da gönülsüz ve sonuçsuz kalmıştır. Bu konsilde aforoz kararı verilmemiş, bilakis verilen aforoz kararı kaldırılmaya ve oluşturduğu menfi etki tamir edilmeye çalışılmıştır. Fakat istenilen sonuç elde edilememiştir.

7. Vienne Konsili (1311) ve Aforoz

Konsilde görüşülen konular Tapınak Şövalyeleri (Templars) hakkında verilecek kararlar, Kutsal Topraklara yapılacak yardımlar için yeni kaynak oluşturmak ve reformlara devam etmek şeklinde belirlenmiştir. Ancak konsil, IV. Philip'in isteği

⁶²² Raab, a.g.e., s. 108.

⁶²³ Papa X. Gregorius'un girişimiyle zor da olsa meydana gelen Latin-Grek birleşmesi Papa IV. Martin (1281-1285) tarafından İtalya'da gelişen siyasi etkilerin sonucu olarak Bizans İmparatoru'nu sapkın ilan etmesi ve Latin krallarının da onunla ilişkisi kesmelerini istemesiyle bitmiştir. Bizans tarafında ise II. Andronicus (1282-1328) bizzat kendisi ayrılığı ilan etmiş ve birleşme böylece nihayete ermiştir. Fakat onun bu ilanını Papa V. Clement Anti-Latin bir hareket olarak değerlendirilmiş ve kral hakkında aforoz hükmü vermiştir.

⁶²⁴ Kelly, a.g.e., s. 98.

doğrultusunda ve V. Clement'in uygulamasıyla Tapınak Şövalyelerini bertaraf etmek amacıyla baştan itibaren sonucu belli olan bir formalite görünümü sergilenmiştir.

a. Vienne Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

X. Gregorius'un ardından kısa sürelerle sekiz papa görev yapmış ve VIII. Boniface (1294-1303) papa olmuştur. O, 1291 yılında sona eren ve zihinlerde canlılığını yitiren Haçlı Seferleri ruhunu Avrupalı yöneticiler nezdinde canlandırmak niyetine girmiştir. Fakat Avrupalılar birbirleriye savaşmaya yönelmişlerdir. Mesela İngiltere ve Fransa savaşan iki taraf olmuş ve her iki krallık da ruhbanları ağır vergilere tabi tutmuşlardır. VIII. Boniface bu gidişatı önlemek amacıyla "*Clericis Laicos*" adıyla anılan bullayı⁶²⁵ ilan etmiştir. Bunun üzerine İngiltere geri adım atmış fakat Fransa Kralı IV. Philip (1285-1314) karşı bir hareketle Fransa'dan Roma'ya yapılan gelir akışına engel koymuştur. Papalığın gelir kaynağının büyük bir bölümünü Fransa karşıladığından dolayı papalık darboğaza girmiştir. Dolayısıyla papa geri adım atmamak zorunda kalmıştır. VIII. Boniface, zamanında kilisenin II. Friedrich'e istediğini yaptırdığı gibi IV. Philip'e de hükmedebileceğini düşünmüştür. Fakat eskisi gibi krallığın kiliseye borcunun olmadığını, aksine papalığın krallığa muhtaç olduğunu hesap edememiştir. VIII. Boniface, Fransız halkı nezdinde papalığın manevi saygısını ve gücünü arttırmak, krallık üzerinde yeniden otorite sahibi olabilmek, evrensel inancı yeniden doğrulamak, sonsuz kurtuluşa erişmek ve aynı zamanda sıkıntılı gidişatı önlemek amacıyla 1302 yılında ünlü bullası "*Unam Sanctam*"ı ilan etmiştir. IV. Philip karşı atağa geçerek Colonna ailesi tarafından hazırlanan bir dizi suçlamada bulunmuş ve bu vesileyle yargılamak amacıyla Paris'e getirtmek istemiştir. Bu komployu öğrenen VIII. Boniface Anagni'deki (İtalya) ikamet ettiği saraydan çıkmayarak IV. Philip'i aforoz ettiğini bildirmiştir. 7 Eylül 1303 tarihinde Fransız ve Colonna birleşik askeri birlikleri papanın sarayını kuşatmışlar fakat yerli halk ile karşı karşıya gelince geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Sonunda papa maruz kaldığı muhasara ve otorite üstünlüğünü kaybetmenin üzüntüsüyle altı hafta sonra ölmüştür. Çoğunluğu Fransız olan kardinaller şaşkıncu bir hızla XI. Benedict'i (1303-1304) papa seçmişlerdir. O da Fransa Kralını ve Colonna ailesini içinde buldukları

⁶²⁵ Bulla: Kaynaklarda sadece mühür baskı olarak verilse de burada Papalık dökümanları açısından taşıdığı anlam olarak kullanılmıştır. Joseph. F. Kelly eserinde Bulla'yı şöyle tanımlamıştır: Papa'nın kaleme aldığı, dini yaptırım gücünü haiz olup kurdale görünümünde şeridi bulunan ve mühür taşıyan resmî belge. Bkz. Kelly, a.g.e., s.100.

suçluluk duygusundan kurtarmıştır. Ne var ki XI. Benedict kısa süre sonra 7 Temmuz 1304'te ölmüştür.

Boşalan papalık makamı için halef seçimi kardinalleri bölmüştür. Kardinaler bu amaçla Perugia'da (İtalya) bir araya gelmişler fakat uzun bir süre papayı seçememişlerdir. Onbir ay sonra kardinaler Fransa Kralına yakın olan Bordeaux⁶²⁶ başpiskoposu Bertrand de Goth'u papalık için uygun görmüşler ve onu seçtiklerini kendisine bildirerek İtalya'ya davet etmişlerdir. Ancak o, kardinalleri Fransa'ya davet etmiş ve papa olarak V. Clement (1305-1314) ismini almıştır. Çünkü Roma'daki kilise içi gruplaşmaların yol açtığı sıkıntılar V. Clement'i Roma dışına itmiştir. Kendisi makamını ilk önce Lyon'da 14 Kasım 1305'te kurmuş, ardından 1309'da Rhone'da bir şehir olan Avignon'da devam etmeye karar vermiştir.⁶²⁷ Fransa Kralı IV. Philip 1309 yılı itibarıyla Kilise'nin Hıristiyan terminolojisinde şair Petrarch'ın kullandığı deyim ile "*Babil Esareti*" olarak geçen Avignon Dönemi'ni (1305-1378) başlatmıştır. Papalar Fransa'da Avignon'a sürgün edilmişlerdir. Yaklaşık 70 yıl boyunca papalar, Fransız tahtının hizmetinde tutulmuşlardır.

Diğer taraftan V. Clement'in onbir kardinalinin biri İngiliz olmak üzere hepsi Fransız idi. Bu gelişme de papayı IV. Philip'e karşı imtiyazlar vermeye mecbur kılmıştır. Fransa Kralı IV. Philip, VIII. Boniface'ın -ölmüş de olsa- mahkeme edilmesini, yargılanmasını ve bunun sonunda heretik ilan edilip lanetlenmesini, akabinde de cesedinin mezardan çıkarılıp yakılmasını talep etmiştir. Fakat V. Clement selefini mahkûm etmeyi reddetmiştir. Buna karşın Fransız piskoposluk bölgesindeki ruhbanların krala beş yıl ondalık vergi (öşür vergisi) vermesini kararlaştırmıştır. Bu teklifi kabul eden IV. Philip VIII. Boniface'a karşı yaptığı suçlamalarını yineleyerek bir kez daha ölen papanın heretik olarak ilan edilmesini istemiştir. Mecbur kalan V. Clement 2 Şubat 1309'da VIII. Boniface'ın aleyhine suçlamalara ilişkin adli soruşturmayı Avignon'da başlatmıştır.

IV. Philip, sahip olduğu servetinin çoğunu savaşlarda ve kiliseyle olan çekişmelerde harcamıştır. Boşalan hazinesini doldurmak için kaynak aramaya

⁶²⁶ Joseph F. Kelly, Bertrand de Goth'un Papa seçildiği zaman Normandiya'da olduğunu yazmıştır. Bkz. Kelly, a.g.e., s. 101.

⁶²⁷ Raab, a.g.e., s. 111.

giriştiğinde Haçlı Seferlerinde savaşmış fakat Kutsal Toprakların Hıristiyanların elinden çıkmasıyla görevlerine son verilen Tapınak Şövalyelerinin (Knights Templar)⁶²⁸ sahip oldukları serveti keşfetmiştir. Çünkü Tapınak Şövalyeleri bankacılık yapmışlar ve Kudüs'te birçok Haçlı Devleti için önemli bir finans merkezi ve kaynağı olmuşlardır. Haçlı Seferleri'nin sona ermesiyle Avrupa'ya geri dönerken edindikleri serveti beraberlerinde götürmüşlerdir. Dolayısıyla zamanla servetleri artmış olan şövalyelerin sayıları da neredeyse onaltıbine ulaşarak bütün Avrupa ülkelerinde mülklere sahip olmuşlardır.⁶²⁹ İşte bu sebeptendir ki IV. Philip söz konusu serveti elde etmek için onları sapkınlık, homoseksüellik, putperestlik ve satanizm (şeytana tapmak) ile suçlamıştır. Akabinde bütün Tapınak Şövalyelerini 13 Ekim 1307'de tutuklatmıştır. Şövalyeler, haklarında iddia edilen suçları işkence altında kabul etmek zorunda kalmışlardır. Raab bu durumu ani tutuklama, yargılama, işkence yoluyla suçluluklarının soruşturulması ve Tapınakçılara verilen ölüm cezası, yalnızca Philip'in eseridir şeklinde anlatmıştır.⁶³⁰

IV. Philip itirafları delil göstererek V. Clement'in onları mahkûm etmesini ve birliği dağıtmasını istemiştir. Böylece servete giden yol IV. Philip'e açılmış olacaktır. Bunun üzerine V. Clement Tapınak Şövalyeleri hakkında ancak bir ekümenik konsil aracılığıyla karar verilmesinin gerektiğini ifade etmiştir. Yer olarak Fransa'nın güneydoğusunda bulunan Vienne'yi seçmiş ve 12 Ağustos 1308'de duyurusunu yapmıştır.⁶³¹ 4 Ekim 1310 tarihinde ise "*Alma Mater*" adını verdiği bullayı/fermanı düzenleyerek Vienne'de yapılacak olan konsil çağrısını ilan etmiştir.⁶³² Kral IV. Philip de Papa V. Clement'in teklif ettiği konuyu araştırıp karar vermek için konsilin gelmesini beklemeyi kabul etmiştir.

b. Vienne Konsili (1311)

Vienne Konsili ekümenik özelliğe sahip olmasına rağmen önceki konsillerin aksine herkese çağrı gönderilmemiştir. Toplanma amacının sıkıntılı ve hassas olmasından dolayı belli kişiler davet edilmiştir. Konsile dört patrik, yirmi kardinal, yirmidokuz başpiskopos, seksensekiz piskopos ve otuzsekiz başrahip olmak üzere yüzyetmişdokuz

⁶²⁸ Knights Templar: XII. yüzyılda, Kutsal Toprakları korumak amacıyla kurulan şövalyeler birliğine verilen ad.

⁶²⁹ Raab, a.g.e., s. 112.

⁶³⁰ Raab, a.g.e., s. 113.

⁶³¹ Kelly, a.g.e., s. 99-102.

⁶³² Raab, a.g.e., s. 113.

kişi katılmıştır. V. Clement konsil konularını ve neredeyse sonuçlarını belirlediği için konsile gelenler yapılacak çok fazla bir şeyin olmadığını görmüşlerdir.⁶³³ Belirlenmiş olan konular da Tapınak Şövalyeleri davası, Kutsal Topraklar için maddi kaynak sağlamak ve kilise reformu olmak üzere üç başlık halinde verilmiştir.⁶³⁴

İlk oturum 16 Ekim 1311'de Vienne'deki St. Maurice Katedrali'nde başlamıştır. Oturumda hazır bulunan komisyon üyeleri Tapınak Şövalyeleri'nin mahkûmiyetlerinden önce kendilerini savunmaları gerektiğini söylemişlerdir. 19 Mart 1312'de Kral IV. Philip Vienne'ye gelmiş ve isteğinin gerçekleşmesi için Papa V. Clement ile gizli görüşmelerde bulunmuştur. Hatta arzu ettiği sonucu alamazsa ölmüş olan VIII. Boniface'ın yargılanması yönündeki isteğini talep edeceğini hatırlatmıştır. Yapılan bu görüşme IV. Philip açısından istenilen sonucu vermiş ve Tapınakçılar hakkında siyaset ve disiplin ihlali gerekçeleriyle hükümleri verilmiştir. V. Clement 3 Nisan 1312'de IV. Philip'in üç oğlunun da hazır bulunduğu ikinci oturumda "*Vox in Excelso*" adlı bullayı ilan ederek hükümlerin gerekçesini şöyle açıklamıştır:

- a. Tarikat hakkında sapkınlıktan şüphe uyanması.
- b. Büyük Üstad (Grand Master) ve takipçilerinin suçlarını itiraf etmeleri.
- c. Tarikat yüzünden birçok piskoposun ve kralların prestijlerini kaybetmeleri.
- d. Kutsal Toprakları savunmak için kurulan tarikatın yararlılığını kaybetmesi.
- e. Hüküm vermedeki gecikme tarikatın mülkiyetinde büyük kayıplara yol açabilir.

Bu açıklamadan sonra papa gelecekte kimsenin söz konusu tarikata giremeyeceğini, elbiselerini giyemeyeceğini ya da "*Templar*" adını kullanamayacağını aksi takdirde aforoz edileceği şeklinde hükmünü bağlamıştır.⁶³⁵

Üçüncü oturum 6 Mayıs 1312 tarihinde yapılmış ve V. Clement "*Ad Providam*" adlı bulla'sıyla tapınakçıların servetlerinin ellerinden alınmasının önünü açmıştır. Bu

⁶³³ Kelly, a.g.e., s. 103.

⁶³⁴ "Kutsal Topraklar için maddi kaynak sağlamak ve Kilise Reformu" maddeleri bütün Orta Çağ konsillerinin standart maddeleridir.

⁶³⁵ Raab, a.g.e., s. 116.

sebeple tarikatın serveti Kudüs'te hayır işlerine bakan (Hospitalier) St. John'a devredilmiştir. Devamında ise rütbesi yüksek olan şövalyeleri cezalandırma hakkını kendine ayırmış, diğerlerinin akıbetini konsil katılımcılarına bırakmıştır. İtiraf eden şövalyeler hakkında merhamet çağrısında bulunmuş ve el konulan servetten onurlarına yakışan bir kısmını alabileceklerine hükmetmiştir. İtirafta bulunmayıp kilisenin her türlü şefkatli öğüdüne uymayanlar ise hem medeni hem de kanonikal ağır cezalara çarptırılacaktır.

Kilise reformu açısından yolsuzluklara yol açan durumlar, piskoposlar ve diğer ruhbanlar arasındaki meselelerde düzenlemeler, sapkınlıklarla mücadele, önceki konsillerde görüşülen fakat istenilen sonuca ulaşılamayan konuları yeniden düzenlemek gibi disiplinle ilgili problemler ele alınmıştır. Ancak nihai düzenleme Trent Konsili'nde yapılmıştır.

Fransiskaner Tarikatının⁶³⁶ yoksulluk yemininin tam anlamı ve yükümlülüğü ruhbanlar ve laikler arasında tartışma konusu olmuştur. Konsilde her iki tarafı da temsil edenler hazır bulunarak yoksulluğun ve yükümlülüğün yorumları incelenmiştir. Yorumlarda mutabakata varılmış, tartışma çözüme kavuşturulmuş ve "Exivi de Paradise" adlı bulla'da bütün kuralların resmi beyanı ve açıklaması konsil kararlarına dahil edilmiştir. Fransiskaner bir ruhban olan Peter Olivi'nin bazı hatalı görülen sözleri kınanmıştır. Fransiskanerlerin üç dogması da şöyledir: Mesih'in kurtarıcı yönü ölümünden sonra açılmıştır. Gerçek insan ruhunun özü insanın bedeninin şeklidir. Vaftizde çocuklar ve yetişkinler aynı şekilde kutsal lütuf ve erdemleri alır.

Konsilin ikinci konusu Kutsal Topraklar için yardım kaynakları oluşturmak idi. Fransiskaner Raymond Lull, Sarazenler (Müslümanlar), Yahudiler ve diğer inanç sahiplerini Hıristiyan yapabilmek için Arapça, İbranice ve Keldanice (Chaldaic) dillerini öğretecek okulların kurulmasını istemiştir.⁶³⁷

c. Vienne Konsili Sonrası Dönem

Templar Tarikatı yasaklanırken, Fransiskaner Tarikatı kurucusu Assisli Francesco ve Dominiken Tarikatı kurucusu Dominik aziz ilan edilmişlerdir. Konsil kararları

⁶³⁶ Fransiskaner Tarikatı: Adını kurucusu Assisli Francesco'dan (ö. 1226) alan ve dilenci gezgin vaizlerden oluşan tarikattir.

⁶³⁷ Raab, a.g.e., s. 118.

gereğince, Arapça, İbranice ve Keldanice dillerinin, Roma Mahkemesi'nin yapıldığı her yerde, ayrıca Paris, Oxford, Salamanca ve Bologna üniversitelerinde, Paris Üniversitesi'ndeki her bir dil için iki profesörün Fransa Kralı, diğer üniversitelerde ise papa ve piskoposlar tarafından bulundurulması gerekmektedir. V. Clement konsilin kapanışında katılan piskoposları ödüllendirmiş, katılmayanları ise kınamıştır.⁶³⁸ V. Clement 1314 yılında ölmüştür. Vienne Konsili'nde alınan kararlar revize edildikten sonra XXII. John (1316-1334) tarafından yayımlanmış ve kilise hukukunun temel taşı olarak değerlendirilmiştir.⁶³⁹

d. Vienne Konsili'nde Aforoz Edilenler

Templar Tarikatı hakkında (Tapınak Şövalyelerinin) yasaklama kararı alınmıştır. Vienne Konsili'nde alınan karardan sonra kimse gelecekte söz konusu tarikata giremeyecek, elbiselerini giyemeyecek ya da “*Templar*” adını kullanamayacak. Aksi takdirde aforoz edilecektir.

8. Constance (Konstans) Konsili (1414) ve Aforoz

Alman İmparatoru Sigismund'un (1368-1437) yönlendirmesiyle Papa XXIII. John (1410-1415) tarafından düzenlenen konsil, 1414 yılında başlayıp 1418 yılına kadar devam etmiştir. Evrensel olarak kabul edilebilecek ve ayrılığı kaldıracak bir papanın seçilmesi, Bohemya Kilisesi'ni tehdit eden ve John Huss'un (1369-1415) etkili olduğu sapkınlıkları önleme ile kilisede en yüksek rütbeden en alt rütbe kadar genel reform olmak üzere üç konuya çözüm aranmıştır.

a. Constance Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

V. Clemnet'in halefi olan XXII. John (1316-1334) Roma Kilisesi'nin azalan otoritesini Lombardlar ve Orta İtalya üzerinden Avrupa'da yeniden kurmak istemiş ve bunun sonucunda Roma'ya dönmek için girişimlerde bulunmuştur. Alman Kralı IV. Ludwig (1282-1347) XXII. John'u Almanların haklarını gasp etmek ve ayrılıkları körüklemekle suçlamıştır. Buna karşılık XXII. John da IV. Ludwig'i aforozla tehdit etmiştir.⁶⁴⁰

⁶³⁸ Raab, a.g.e., s. 118-119.

⁶³⁹ Dvornik, a.g.e., s. 48.

⁶⁴⁰ Dvornik, a.g.e., s. 49.

XIV. yüzyılın sonlarında kilisede bir ayrılık yaşanmıştır. Fransa vatandaşı olan V. Clement 1309 yılında Roma'ya dönmemesi ve Avignon'da kalması için İtalyan soylularının zorlamalarına maruz kalmıştır. Gelecekteki yetmiş yıl boyunca da halefleri Avignon'da kalmaya devam etmişlerdir. Aynı yıllarda ise İtalya'da birbirleriyle çekişen çeşitli fraksiyonlar çıkmış ve Roma'yı bölmüşlerdir. 1377 yılında yedinci Avignon papası olan Papa XI. Gregorius (1370-1378) Roma halkının yoğun talebi üzerine yetmiş yıllık ayrılığı bitirerek papalık makamıyla beraber Roma'ya dönmüştür. Ertesi yıl vefat ettiğinde Roma halkı conclave konusunda kardinalleri Roma için bir papa seçmeleri yönünde baskı uygulamışlardır. Kardinaller Bari (İtalya) başpiskoposunu VI. Urban (1378-1389) adıyla papa seçmişlerdir. VI. Urban için ümit besleyenler onun aşırı tasarruf etmesi ve dini suistimallere karşı çok sert tedbirler almasıyla hüsrana uğramışlardır. Aynı zamanda Avignon'da VII. Clement'in (1378-1394 Avignon) papa olmasıyla iki başlılık yeniden meydana gelmiştir. VI. Urban İngiltere, Almanya, İrlanda, Macaristan, Bohemya ve İtalya tarafından VII. Clement ise Fransa, İspanya, İskoçya ve Sicilya tarafından desteklenmiştir. Her iki taraf da birbiri hakkında aforozu telaffuz etmişlerdir. Bölünmüşlüğü oluşturduğu sıkıntılar devam ederken Roma ve Avignon'dan sonra bir de Pisa eklenmiştir. 1409'dan itibaren Pisa'da V. Alexander'in (1409-1410) papa olmasıyla mevcut iki başlılık üçe çıkmıştır. Constance Konsiline Roma'dan XII. Gregorius (1406-1415), Avignon'dan XIII. Benedict (1394-1417) ve Pisa'dan XXIII. John (1410-1415) olmak üzere papaların üçü de katılmıştır.

b. Constance Konsili (1414)

Papa XXIII. John (1410-1415) Constance'a 28 Ekim 1414'te gelmiş ve konsili 5 Kasım 1414'te açmıştır. Konsile üç papa, yirmidokuz kardinal, otuzüç başpiskopos, yüzelli piskopos, sayıları yüzün üzerinde olan başrahip, üçyüz kadar teoloji ve kilise hukuku doktoru ile çok sayıda küçük rütbeli ruhban katılmıştır.

16 Kasım 1414 tarihinde ilk oturum ile başlayan konsilde üç papanın yer almasıyla katılımcılar arasında papalık makamının üstünde bir otoritenin bulunması kanaati uyanmıştır. Mevcut durumda ise istenen otoriteyi ancak ekümenik özelliği bulunan bir konsil sağlayabilecektir. Meydana gelen bu ihtiyaçtan yola çıkarak 6 Nisan 1415'te "Conciliarism" formülü "Haec Sancta" adı verilen metinde kayda geçmiştir. Buna göre her beş yılda bir genel konsilin toplanması kararı alınmıştır. Fakat yeni papa V. Martin'in

(1417-1431) kendisinin üstünde bir otorite fikrini benimsememesi ve bölünmenin nihayete ermesiyle consiliarism kararı da sadece yazıda kalmıştır.⁶⁴¹ 17 Nisan 1415'te yapılan altıncı oturumda XXIII. John'un (1410-1415 Pisa) görevinden alınması kararına varılmış, 29 Mayıs 1415 tarihinde ise bu karar resmen ilan edilmiştir. Akabinde Papa V. Martin (1417-1431) onun İtalya'ya sıradan bir piskopos olarak dönmesine izin vermiştir.

XXIII. John'la aynı zamanda John Wycliffe'in (1320-1384)⁶⁴² öğretilerini Çekya'da yaymış olan John Huss (Juhannes Huss 1369-1415) hakkında da bir karar alınmıştır. Daha önce Prag Başpiskoposunun aforoz ettiği⁶⁴³ Huss'u 1411'de hem Pisa Papası hem de Roma Papası hemfikir olarak aforoz etmişlerdir. Huss konsilde kendi hakkında bir duruşma istese de bu kabul edilmemiştir. John Huss, İmparator Sigismund'dan korunma güvencesi almasına rağmen aforoz edilmek üzere tutuklanmış ve 6 Temmuz 1415 tarihinde yakılmıştır. Bir yıl sonra takipçisi Praglı Jerome de 30 Mayıs 1416'da aynı akıbete uğramıştır.⁶⁴⁴

Konsilin toplanma sebeplerinden üçüncüsüne gelince, reform konularının bir karara bağlanmasında tam bir uzlaşımın olması şartı koşulmuştur. Yani ülkelerin reform komisyonu tek başına değişiklik yapmaya karar veremezler. Aynı şekilde sadece papa da böyle bir harekette bulunamaz. Dolayısıyla her iki tarafın da bir konsilde çıkacak kararları görüşüp uzlaşmaları gerekmektedir. Constance Konsili'nde yedi karar alınmıştır.

Diğer bir konu da papanın ikametgahı idi. İmparator Sigismund V. Martin'in Almanya'da ikamet etmesini istemiş, Fransızlar da Avignon'a davet etmişlerdir. Fakat V. Martin, Roma'yı bir gemi kendisini de o geminin kaptanı olarak gördüğünü ifade ederek ikamet kararını Roma olarak vermiştir. Constance Konsili, 22 Nisan 1418'de kırkbeşinci oturum ile sona ermiş, Papa V. Martin de Roma'ya gitmek üzere 16 Mayıs 1418'de yola çıkmıştır.⁶⁴⁵

⁶⁴¹ Kelly, a.g.e., s. 109-111.

⁶⁴² John Wycliffe (1320-1384): XIV. yüzyılda yaşamış ve Roma Katolik Kilisesi'ne muhalefetiyle tanınmış olan İngiliz teolog. Diğer özellikleri Protestan reformunun öncülerinden, İngilizceye İncili'in tam tercümesini ilke kez yapan ve Oxford'da ders vermiş olmasıdır.

⁶⁴³ Ye. Agibalova, G. Donskoy, *Ortaçağ Tarihi*, çev. Çağdaş Sümer, Yordam Kitap, İstanbul 2017, s. 136.

⁶⁴⁴ Kelly, a.g.e., s. 112.

⁶⁴⁵ Raab, a.g.e., s. 134.

c. Constance Konsili Sonrası Dönem

V. Martin'in papa olması öncesinde kırk yıl kadar bir süre zarfında Katolik Kilisesi evrensel özelliğini kaybetmiş idi. Bununla beraber papalığın üç ayrı makam haline gelmesi kilise otoritesini de bölerek etkisizleştirmiştir. Otoritenin zayıflamasıyla kilisenin gelirleri de düşmüştür. Akabinde V. Martin, bölünmüşlüğü nihayete ermesiyle papalık makamına geçmiş ve seleflerinin karşılaşmadığı kadar zorluklarla mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştır. Constance Konsili'nde alınan consiliarism kararı gereğince beş yıl sonra bir konsil tertip edilmesi gerekmiştir. Fakat V. Martin papalığın sarsılan otoritesini toplamaya çalışırken kendi makamının üzerinde bir makamın kararına uymayı tasvip etmemiştir. Belirlenen süreyi iki yıl daha uzatarak tam yedi yıl sonra 1431 yılında İsviçre'nin Bale (Basel) şehrinde konsil toplamak üzere karar almıştır. Fakat konsil henüz toplanmadan 20 Şubat 1431'de ölmüştür. Konsili gerçekleştirmek ise V. Martin'in halefi IV. Eugenius'a (1431-1447) kalmıştır.

d. Constance Konsili'nde Afroz Edilenler

Konsilde reformcu teolog olarak bilinen John Huss'a afroz cezasının verilmesine ve şayet yaşadığı yer olan Prag'da kalmaya devam ederse o şehre de enterdi uygulanmasına karar verilmiştir. Pişmanlığını itiraf etmesini istemişlerse de bunu kabul etmemiştir. Akabinde Huss'a, 6 Temmuz 1415 tarihinde, hakkında verilen yakılarak idam etme kararı uygulanmıştır.⁶⁴⁶ Ayrıca Roma, Avignon ve Pisa olmak üzere üç merkezde bulunan papalar, papalık makamının 1378'den başlayarak 1415'e kadar devam ettiği süre zarfında karşılıklı afrozlaşmışlardır.⁶⁴⁷

9. Bale-Ferrare-Florence Konsilleri (1431) ve Afroz

Konsil, İsviçre'deki Bale/Basel'de 1431 yılında başlayıp 1442 yılında Floransa'da bitmiş olup üç temel konu görüşülmüştür. Bunlar Greklerin bölünmesiyle meydana gelen kiliselerin ayrılığının giderilmesi, Hıristiyan prensler arasında barışın yeniden kurulması, sapkın akımların bertaraf edilmesi ve kilisede en yüksek rütbeden en alt rütbeye kadar genel reform olmak üzere üç konuya çözüm aranmıştır.⁶⁴⁸

⁶⁴⁶ Raab, a.g.e., s. 133-134.

⁶⁴⁷ Eroğlu, a.g.m., s. 321.

⁶⁴⁸ Raab, a.g.e., s. 136.

a. Bale-Ferrare-Florence Konsilleri Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

V. Martin, Constance Konsili'nde alınan beş yılda bir konsil toplanması anlamındaki Conciliarism kararı gereği Pavie ve akabinde Sienna'da hayata geçirmiş fakat çeşitli sebeplerden dolayı istenen şekilde yürütememiştir. Papa, piskoposların bir kez daha ısrarı üzerine 1431'de Bale'de bir konsil toplanmasına karar vermiştir. V. Martin'in ölümünden dolayı onun halefi IV. Eugenius (1431-1447) bu görevi üstlenmiştir.

b. Bale-Ferrare-Florence Konsilleri (1431)

23 Haziran 1431 tarihinde V. Martin'in konsili idare etmek üzere görevlendirdiği kardinal Julian Cesarini'yi IV. Eugenius de onaylayarak Bale'a göndermiştir. Cesarini Bale'da, piskoposların henüz gelmemiş olmasına rağmen sadece Hussitler (Hussites) olarak bilinen John Huss taraftarlarının hazır bulunduğu konsil çalışmalarını başlatmıştır. Almanya İmparatoru Sigismund'un (1368-1437), Hussitler'in bulunduğu Bohemya'ya da hükmetmek gibi bir niyeti vardı. Dolayısıyla Sigismund'un Hussitler ile yaptığı müzakereler sonucu onlara vaaz hürriyeti, büyük günah işleyenlerin cezalandırılması ve kilise gayrimenkullerinin sınırlandırılması gibi imtiyazlar kazandırmıştır. Ayrıca bu imtiyazlar, 4 Kasım 1433 tarihinde "*Comp actata de Prague*" adlı kararda yer almasıyla resmîyet kazandırmıştır.⁶⁴⁹

İmparator VIII. John Paleologos (Ioannes 1392-1448) yaklaşan Osmanlı kuvvetlerine karşı Batı'nın yardımına ihtiyaç duymuştur. Batı Roma Kilisesi - Sigismund'un da yönlendirmesiyle- Bizans'ın bu muhtaç durumunu Doğu Kilisesi ile birleşme ihtimalini canlandırmak adına kullanmak istemiştir. Papa IV. Eugenius'un daveti üzerine İmparator VIII, John Paleologos ve beraberindeki yediyüz kişilik Grek (Rum) delegesiyle Bale Konsili'nin devamı niteliğindeki Ferrare'ye 18 Eylül 1437'de gelmişlerdir. Konsil, üç ay sonra 8 Ocak 1438'de başlamış fakat imparatorun gelmesini ümit ettiği Avrupa Prenslere ya gelmemiş ya da temsilci göndermişlerdir. Araf ve filique gibi konular görüşülmüş ama bir neticeye ulaşılamamıştır. Katılımcıların çokluğu ve uzayan zaman ikamet masraflarını katlamıştır. Ağır masrafı karşılayamayacak hale gelen papa söz konusu masrafları üstlenmeyi taahhüt eden Florence şehrinin teklifini kabul

⁶⁴⁹ Raab, a.g.e., s. 139-140.

etmiştir. Bu duruma bir de veba salgını eklenince papa konsilin 10 Ocak 1439 tarihinde Florence'a nakledilmesini sağlamıştır.

İki Kilise'nin birleşmesindeki en büyük engel olan “*Kutsal Ruh*” meselesi üzerinde şubatta başlayıp hazirana kadar devam eden dogmatik tartışmalar akabinde “*Kutsal Ruh tabiatı ve cevheri içinde bir tek spiration ile tek prensip olarak çıkmaktadır*”⁶⁵⁰ tanımını her iki taraftan da kabul görmüştür. Ayrıca uzun tartışmalar sonunda araf ve evharistiya konularında da uzlaşmaya gidilmiştir. En sıkıntılı konu olan Roma'nın üstünlüğü meselesi, Roma Kilisesi'nin evrensel üstünlüğü ve Roma Papası'nın bütün Hıristiyanların önderi olduğu hususu 6 Temmuz 1439 tarihinde papa ve Latin Piskoposlar ile bütün Grekler tarafından kabul edilerek imzalanmıştır. Devamında ise Ermeni, Mısır Kıpti, Süryani, Keldani ve Maronit Kiliseleri de birleşmeyi kabul etmişlerdir. Fakat 10 Kasım 1444'te Osmanlı ordusunun Hıristiyan ordusunu Varna Savaşı'nda bozguna uğratmasıyla sözü edilen birleşme uzun sürmemiştir.

Bu birleşme hareketleri devam ederken Bale Konsili'nde ayrılıkçı hareketin karşı-papası olarak Savoie Dükü Felix'i (V. Felix 1439-1449) seçmişler ve IV. Eugenius'un başarısız olmasını beklemişlerdir. Fakat Papa IV. Eugeniu onlara fırsat vermemek adına ayrılıkçılar hakkında aforoz kararını vermiştir.⁶⁵¹

c. Bale-Ferrare-Florence Konsilleri Sonrası Dönem

Kardinaller V. Nicolas'ı (1447-1455) papa seçmişlerdir. Böyle bir gelişme neticesinde 7 Nisan 1449'da V. Felix görevinden ayrılmıştır. Böylece bir ayrılık daha sona ermiştir. V. Nicolas, Felix'i, papalığından önce bulunduğu Savoie Düküğü'ne Papalık Avukatı unvanıyla göndermiştir.

Roma/Batı ve Bizans/Doğu kiliseleri arasında anlaşma sağlanmaya çalışılmıştır. Daha çok Doğu, Batı Kilisesi'nin doktrin (inanç) konusundaki isteklerine boyun eğmek zorunda kalmıştır. Evharistiya (ekmek-şarap ayini), araf gibi konularda uzlaşmaya gidilmiştir. Dolayısıyla Doğu Kilisesi, Batı Kilisesi'nin piskoposlarının Petrus'un halefi sayılmalarından dolayı İsa'nın vekili olmaları hasebiyle kiliseyi yönetme yetkisinin kendilerine verildiğini kabul etmişlerdir.

⁶⁵⁰ Dvornik, a.g.e., s. 57.

⁶⁵¹ Raab, a.g.e., s. 144-156.

Papa IV. Sixtus, 1476 yılında Hıristiyanların araftaki ruhlar için de endüljans satın alabileceklerini duyurmuştur. Daha sonra da endüljans dini bir uygulamadan ziyade bir gelir kapısı haline dönüşmüştür. Papa X. Leo, Saint Piere Katedrali inşaatının masraflarını karşılayabilmek amacıyla endüljans satışını arttırma yoluna gitmiştir. Bunun için kampanya başlatmış ve Almanya’da Tetzal adındaki keşiş bu kampanyayı bir din sömürüsüne dönüştürmüştür.⁶⁵²

d. Bale-Ferrare-Florence Konsilleri’nde Afroz Edilenler

Bu konsilde afroz kararının alındığına dair kaynaklarda bilgiye rastlanmamıştır.

10. V. Lateran Konsili (1512) ve Afroz

II. Julius (1503-1513) tarafından düzenlenen konsilde öne çıkan konular kiliseler arasındaki ayrılık sorunu, kardinallere siyasetten el çekmeleri yönünde yasak konulması, piskoposların alt kademelerinde bulunan ruhbanlarla görev-yetki çerçevesinin belirlenmesiyle ilgili kilise reformu ve Osmanlı’ya karşı bir Haçlı Seferi’nin düzenlenmesidir. Fakat asıl neden Fransa Kralı XII. Louis’in (1498-1515) 1511 yılında Pisa’da topladığı konsilde Papa II. Julius’u afroz etmesidir. Bu gelişme üzerine Papa II. Julius da Kral XII. Louis’i afroz etmiştir. Konsil 1512 yılında başlayıp on iki oturum ile 1517 yılında sona ermiştir.

a. V. Lateran Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

31 Ekim 1503 yılında kardinal Giuliano della Rovere, tarihte bilinen en kısa süren Conclave’dan Papa II. Julius (1503-1513) olarak çıkmıştır. II. Julius, ruhbanlar ve laiklerin, kilisenin reform ihtiyacının gerektiği gibi karşılanmasının ancak konsil aracılığıyla elde edilecek kararlar vasıtasıyla olabileceğine inandıkları bir dönemde makama oturmuştur. Bu düşüncenin sebebi daha önceki konsillerin toplanma amaçlarının arasında kilise reformunun yer alması ve çıkan sonuçların kurul çalışmaları akabinde yavaş da olsa iyi bir sonuç elde edilmesidir. 1447 ve 1534 yılları arasında yaklaşık seksen yıl boyunca papalık bunun için çaba sarf etmiştir.

Papaların, genellikle asil İtalyan aileleri soyundan gelmeleri, aile ve siyaset ilişkilerinin içiçe geçmesine yol açmıştır. Kilise Tarihçisi Monsignor Philip Hughes (1895-1967) kilisenin sergilediği tutumu “*Prenslerin Papalığı*” şeklinde adlandırmıştır.

⁶⁵² Kelly, a.g.e., s. 116.

Kelly, bunu açıklarken papaların kayırmacılıkta gayri meşru çocukları da dahil olmak üzere akrabalarına kilisenin unvan ve topraklarının verildiğine değinmiştir.⁶⁵³

Diğer taraftan Rönesans'a (yeniden doğuş) denk gelen ve V. Nicholas (1447-1455) ile başlayan papalar sadeliği bırakıp gösterişe yönelen kiliseler, kamu binaları, kardinal sarayları gibi yapılar inşa ettirmişlerdir. Bununla beraber yazılı eserler toplamaya başlayarak Vatikan Kütüphanesi'ni oluşturmuşlardır. Ayrıca sanatçılar Roma'da çalışıp eser vermek üzere davet edilmiştir. Ancak yüksek miktarda giderin olması halk tarafından savurganlık şeklinde değerlendirilmiştir. XV. yüzyılda yaşanan "*Prenslerin Papalığı*" hayat tarzı, sanatı desteklemiş, aileleri zenginleştirmiş, İtalyan siyasetine bağlanmış fakat siyasi krizler yaşamaya yol açmıştır. Avrupa hükümdarları ise bu dönemde kiliseden birçok imtiyaz elde etmek amacıyla papaları zorlamışlardır. Bu yaşanan durumlar II. Julius'un seçilmesiyle değişmiştir. Çünkü o, diğer papalara göre farklı ve sert bir mizaca sahiptir. Mesela Venediklilere karşı yapılan bir savaşta zırhını giyen ve papalık ordusuna önderlik eden bir komutan olmuştur. Ressam Michelangelo (1475-1564), kendisini Sistine Şapeli'nin tavanını boyamaya zorlayan II. Julius için "*güçlü bir idareci*", Rönesans Tarihçisi Francesco Guicciardini (1483-1549) ise "*kıyafetleri ve unvanı dışında ruhbanlıkla alakası yoktu*" demiştir.

II Julius kendisi ve kilise hakkında lehte ve aleyhte söylenen bütün sözlere karşılık bulla yayımlayarak 18 Nisan 1512 tarihinde konsil çağrısında bulunmuştur.

b. V. Lateran Konsili (1512)

Katolik Avrupa, kralların konsil toplamamalarını istemiştir. Çünkü bu konsillerde alınan kararların ardından çıkan sıkıntılardan dolayı konsil hakkının sadece papalara ait bir yetki olduğunu kabul etmişlerdir. Papa II. Julius'un açılışını yaptığı konsilde oniki kardinal, yüz başrahip, yetmiş piskopos, oniki başpiskopos, İspanya, Venedik, Florans elçileri ve Roma'nın asilleri hazır bulunmuştur. II. Julius kutsama duası yaparak genel af (indulgence) ilan etmiştir. İlk oturum 10 Mayıs 1512 tarihinde II. Julius'un birlik tanımlamasıyla başlamıştır.

Kutsal Roma İmparatoru I. Maximilian (1459-1519) Kilise Birliği'nin sağlanması açısından Lateran Konsili'ne bağlılığını ilan etmiştir. 3 Aralık 1512'deki üçüncü oturum

⁶⁵³ Kelly, a.g.e., s. 121.

sonunda Foli Piskoposu tarafından Pisa Konsili'nde alınan kararların geçersiz olduğunu bildiren bullayı okumuştur. 27 Nisan 1513'de yapılan altıncı oturuma ölen Papa II. Julius'un yerine geçen yeni Papa X. Leo (1513-1521) başkanlık etmiş ve Christendom'un gerçekleşmesi için tam bir barışın sağlanmasına kadar devam ettirme kararını açıklamıştır. 17 Haziran 1513'de yapılan yedinci oturumda kimi kardinaller Pisa Konsili'ni reddedip Lateran Konsili'ni tanıdıklarını ve kendilerine uygulanan kınamanın kaldırılmasını talep etmişlerdir. II. Julius'un aksine yumuşak huylu olmasıyla tanınan X. Leo onları bağışlamış fakat hayatlarının geri kalanında haftada bir kez oruç tutmayı zorunlu kılmıştır. 19 Aralık 1513 tarihinde gerçekleşen sekizinci oturumda XII. Louis'in elçileri Lateran Konsili'ni tanıdıklarını bildirmişlerdir. Bu oturumda X. Leo "*Apostolici Regiminis*" adlı bullasını okumuştur. Bu bullada her insanda bulunan ruhun hem aynı hem de ölümlü olduğunu savunan doktrini kınamıştır.⁶⁵⁴ Yine bu oturumda delegelerin, Hıristiyan egemenlere silahlarını Türkler'e çevirmeleri yönünde çağrı yapmalarına karar verilmiştir.

Onuncu oturum 4 Mayıs 1515'te yapılmış ve sermaye konusunda "Monti di Pietà"⁶⁵⁵ adı verilen yardım fonu ile kitap basımıyla ilgili iki önemli karar alınmıştır. İlk karar gereği XIII. yüzyılda olduğu gibi XV. yüzyılda da sosyal reform çalışmalarında Fransiskanlar görev almıştır. Onların bu girişimleri, ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan fakir Hıristiyanların Yahudi tefecilerin elinden kurtulmalarını, tasarruf ve düşük faiz oranıyla kredi almalarını sağlamıştır. Sermayenin kaynağı da gönüllü hibeler, hediyeler ve miraslar olarak belirlenmiştir. Oturumun ikinci kararı kitapların basımıyla ilgilidir. Basılacak kitapların piskoposluk bölgesindeki piskoposun, Engizisyon Mahkemesi Üyesinin, Roma'daki Kardinal Vicar'ın ve saray yöneticisinin resmi izinlerinin alınması gerekmektedir. Aksi takdirde ilgili şahısların onayları olmadan kitap basılmasının aforoz ve ağır para cezası vermeyi gerektireceği konsilin onayı ile papa tarafından yasaklanmıştır. Bu düzenlemeye aykırı şekilde basılan kitapların da yakılması gerekmektedir.⁶⁵⁶

⁶⁵⁴ Raab, a.g.e., s. 165.

⁶⁵⁵ Monti di Pietà: İtalyan şehirlerde Fransiskanlar tarafından XV. yüzyılda kurulan tasarruf ve kredi kuruluşlarına verilen ad. Mont kelimesi Orta çağda belirli amaçlar doğrultusunda ve özellikle fakirler için kullanılmak üzere oluşturulan fonlara verilen isimdir.

⁶⁵⁶ Raab, a.g.e., s. 168.

19 Aralık 1516'da yapılan onbirinci oturumda Lübnanlı Maronitler/Maruniler'in Patriği Simon Peter'in temsilcileri papaya itaati kabul etmişlerdir. 16 Mart 1517 tarihli on ikinci ve son oturumda Hıristiyan Prenslar arasında barış sağlandığından dolayı Lateran Konsili'nin devam etmesine gerek kalmadığına, alınan kararların faydalı olacağına, Pisa'da alınan kararların feshedilmesine, Türkler'e karşı yapılacak savaşlarda kullanılmak üzere düzenli onda birlik (öşür) vergisinin toplanmasına karar verilmiştir.

c. V. Lateran Konsili Sonrası Dönem

Resmi olarak 31 Ekim 1517 tarihinde son bulan Lateran Konsili'nin ardından devam etmesi gerektiğini ve erken bittiğini iddia edenler olmuştur. Fakat yukarıda izah edildiği üzere X. Leo gerekli kararların alındığına ve maksadın hasıl olduğuna kanaat getirmiştir. Raab, bu konuda “eğer Lateran Konsili kısa kesilmeyip devam edebilseydi Trent Konsili'nde geliştirilmeye ve iyileştirilmeye müsait birçok elverişli karar çıkabilirdi” şeklinde görüş beyan etmiştir.⁶⁵⁷

d. V. Lateran Konsili'nde Afroz Edilenler

1511 yılında gerçekleşen Pisa Konsili'nde Fransa Kralı XII. Louis Papa II. Julius'u, Papa II. Julius da Kral XII. Louis'i afroz etmiştir. Lateran Konsili'nin son oturumunda Pisa'da alınan bu ve benzeri kararlar feshedilmiştir.

Yine Pisa Konsili'nde bazı kardinallere kınama cezası verilmiştir. Onlar da Lateran Konsili'nde bu cezanın kaldırılmasını talep etmişlerdir. Papa X. Leo kardinalleri, hayatlarının geri kalanında haftada bir kez oruç tutmayı zorunlu kılarak bağışlamıştır.

11. Trent Konsili (1545) ve Afroz

İtalya'nın Trent şehrinde 13 Aralık 1545 tarihinde başlayıp 4 Aralık 1563'e kadar üç dönem ve yirmibeş oturum ile gerçekleştirilmiştir. Trent Konsili'nin tertibiyle sapkınliğin ortadan kaldırılması, XVI. yüzyılda çıkan yenilikçi hareketlere yaptırım uygulanması ve reformların devam etmesi öngörülmüştür. Önceki konsillerin toplanma sebeplerinden olan kilise reformu çalışmaları istenen sonucu vermemiş, aksine gerek kilise içinde ruhbanları gerekse kilise dışında laikleri hoşnut edememiştir. Kilisenin ahvalini yine kiliseye anlatarak mevcut durum konusunda ruhbanları uyarmak Wittenberg

⁶⁵⁷ Raab, a.g.e., s. 169.

Üniversitesi Profesörü ve Rahip Martin Luther'e (1483-1546) düşmüştür.⁶⁵⁸ Konsili ele alan kaynaklar genelde başlangış, Bologna ve Trent süreci ile bitiş olmak üzere üç dönem şeklinde bir ayırıma gitmişlerdir.⁶⁵⁹

a. Trent Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

Martin Luther'in muhalif vaazları Saint Pierre Kilisesi'nin inşasının finanse edilebilmesi amacıyla "Endüljans"ın⁶⁶⁰ yersiz şekilde kullanılması ile başlamıştır. O, vaazlarında John Wycliffe ile takipçisi John Huss'un aforoz edilmelerinin haksız yere verildiğini ve tek otoritenin İncil olduğunu beyan etmiştir. Onun dayandığı nokta da Pavlus'tan Romalılar'a Mektup, 1/17'de yer alan "*Tanrı'nın insanı akladığı, Müjde'de açıklanır. Aklanma yalnız imanla olur. Yazılmış olduğu gibi, imanla aklanan yaşayacaktır*" ifadesidir. Dolayısıyla "Aklanma" ile kurtuluşa ulaşmak için gerekli olan mutlak imanın yerini ayin, takdis ve endüljans gibi vasıtalar alamaz. Luther'in bu görüşüne Almanya'da ruhbanların, halkın dini ve siyasi hayatına müdahalesi, soyluların kilise mülklerine el koyabilme hakkını kendilerinde görmeleri ve mevcut sosyal düzensizlikler de eklenince Luther'e kulak veren halk nezdinde reform kaçınılmaz hale gelmiştir. Her fırsatta görüşlerini açıklayan Luther 7-20 Ekim 1518 tarihleri arasında Augsburg'da (Almanya) bulunmuştur. Çünkü Augsburg'a gidişini "*Diet of Augsburg*" adıyla bilinen gerek devlet ve gerekse din alanında önemli mesele ve gelişmelerin prens ve soylular topluluğu tarafından görüşülüp karara varılan zamana denk getirmiştir. Bu süre zarfında Roma Kilisesi'nin ünlü teologlarından papalık elçisi İtalyan Thomas de Vio Cajetan (1468-1534) ile Fugge sarayında görüşmeler yapmıştır. Mesela papa veya Kutsal Yazıların kiliseden yüce olup olmadığını tartışmışlardır. Cajetan, kilisenin endüljans uygulamasını 1343'te Papa VI. Clement'in "*Unigenitus*" adlı bullasına dayandırarak açıklamaya çalışmıştır. Luther'e göre kurtuluş ancak Tanrı'nın lütfuyla olacaktır. Buna karşın Cajetan, Luther'in, inanç konusunda Tanrı'dan ziyade kiliseye olan bağlılığa ve kurtuluş için ayinlerin kullanımına karşı oluşuna itiraz etmiştir.⁶⁶¹ Luther, papanın elçisi aracılığıyla kendisine verilen aforoz kararını -ki kararın kesinleşmesi için bir konsilin

⁶⁵⁸ Dvornik, a.g.e., s. 61.

⁶⁵⁹ Raab, a.g.e., s. 173-199.

⁶⁶⁰ Endüljans (Indulgences): İşlenen ve dünyevi cezayı gerektiren günah nedeniyle affetme yetkisini haiz Papalık Makamı tarafından inanan kişiye uygulanan affetme yetkisidir. Papa ve kendisine yetki verilmiş olan ruhbanlar bu imtiyazı verme gücüne sahiptir. Bkz: Trudel, a.g.e., s. 109.

⁶⁶¹ Klaus-Peter Schmid, *Luthers Acta Augustana 1518*, FDL Verlag, Augsburg 1982, s. 14.

tasdik etmesi gerekir- protesto ederek hem 1518’de hem de 1520’de Papa X. Leo’ya genel bir konsil toplaması yönünde çağrıda bulunmuştur. 30 veya 31 Ekim 1517’de Martin Luther’in “*Ninety-Five Theses*” adıyla tanınmış doksanbeş maddeden müteşekkil olan tezini ilan ettiği ve görüşlerinden geri adım atmadığı gerekçesiyle Papa X. Leo onu ve taraftarlarını 15 Haziran 1520’de aforoz etmiş ve Martin Luther’in doksanbeş maddelik tezine karşı cevap niteliği taşıyan “*Exsurge Domine*” adlı bullasında yayımlamıştır. Halbuki Luther’in niyeti kiliseden kopmak değil bilakis ruhbanlara insanın kurtuluşunu temel alarak çeşitli dini meseleleri tartışmaktı.⁶⁶² V. Karl (Şarlken 1500-1558), 1521’de *Diet of Worms*’ta Luther’in duruşmaya çıkmasını sağlamış, fakat halkın güçlü desteğini alan Luther görüşlerini aynı minvalde açıklamaya devam etmesi üzerine yine aforoz edilmiştir. 1529 yılında yapılan *Diet of Speyer*’de V. Karl hızla yayılan ve pek çok taraftar bulan Luther’in görüşlerini önlemeye yönelik öneriler açıklamıştır. Bu önerilere karşı Alman önderlerden bir kısmı, resmi bir protesto hazırlayarak birlikte yayımlamışlardır. Böylece Lutheran hareketine Latince protesto edenler anlamına gelen “*Protestan*” denilmiştir.

Trent Konsili başlayana kadar X. Leo’dan sonra papalık makamına VI. Hadrianus (Adrian 1522-1523) ve ardından VII. Clement (1523-1534) geçmiş ve nihayetinde konsilin toplanma kararını veren III. Pavlus’da (Paul 1534-1549) köklü reformların yapılması kanaati hasıl olmuştur. Bu amaçla Carafa ile Contarini adlı iki kardinali reform çalışmaları yapacak olan topluluğu yönetmek üzere görevlendirmiştir.⁶⁶³

Konsilde oy verme hakkı ancak kardinaller, piskoposlar ve tarikat liderlerine verilmiştir. Konsilin de nasıl işleyeceği adım adım belirlenmiştir. Teologlardan oluşan komisyon, belirlenen problemleri inceleyerek, varılan sonuçları oy hakkına sahip yüksek rütbeli ruhbanlara havale edeceklerdir. Bu ruhbanlar havale edilen problemleri tartışıp görüşeceklerdir. Akabinde konsile katılan bütün üyelerin hazır bulunduğu oturumlarda kabul edilecek olan kararlar açıklanacaktır.

⁶⁶² Kelly, a.g.e., s. 128.

⁶⁶³ Dvornik, a.g.e., s. 63.

b. Trent Konsili (1545)

Kutsal Roma İmparatoru V. Karl (Şarlken 1500-1558) köklü reformların yapılmasının gerekliliğine inanmıştır. Papa III. Pavlus da yayımladığı bullasında evrensel düzene erişmek için yapılacak konsili kutsaması adına Tanrı'ya yakarmıştır.⁶⁶⁴

İlk oturum 13 Aralık 1545 tarihinde Kardinal del Monte'in ilanıyla açılmıştır. Bu oturumda üç papalık temsilcisi, Trent Kardinali Madruzzo, dört başpiskopos, yirmi piskopos ve beş tarikat lideri hazır bulunmuştur. Ayrıca İspanya'dan dört laik rahip, altı Dominiken, onsekiz Fransisken, beş Augustinian keşiş, beş Carmelit ve dört Servetus⁶⁶⁵ taraftarı katılmıştır. Fransa Kralı'nın boykot etmesi sebebiyle Fransız ruhbanlar gelememiş ve böylece konsilde ağırlıkla İtalyan ve Alman ruhbanlar bulunmuştur. V. Karl'ın isteği doğrultusunda ilk oturumdan itibaren hem doktrin hem de reform açısından ele alınması gereken konular beraber görüşülmüştür.

İkinci oturum 7 Ocak 1546'da konsil sekreteri Massarelli, Reginald Pole (1500-1558) tarafından 1536 yılında kraliyet üstünlüğüne karşı papanın manevi otoritesini savunan "*Din Birliğini Savunmak*" adlı yazısından bölümler alıntılıyarak yaptığı hitabıyla başlamıştır. Üç papalık elçisi, dört başpiskopos, yirmi sekiz piskopos, beş tarikat lideri ve üç başrahibin yer aldığı ve pek çok müzakerenin yapıldığı bu oturumda dogma ve reformda düzenlemeye gidilmesi kararlaştırılmıştır.

Üçüncü oturum 4 Şubat 1546 tarihinde gerçekleşmiş ve bütün mevcut inançların açıklaması yapılmıştır. Oturumda beş kardinal, altı başpiskopos, yirmi altı piskopos, dört tarikat lideri ve üç başrahip hazır bulunmuştur. Konsil'in resmi başlığı da "*Trent Kutsal Ekümenik ve Genel Sinodu Meşru Olarak Kutsal Ruh'ta Birleşti*" şeklinde belirlenmiştir.⁶⁶⁶

8 Nisan 1546'da dördüncü oturum yapılmış ve "*Kutsal Kitapların Basımı ve Kullanımı*" adı verilen ilk kararname, sadece Eski ve Yeni Ahit'in kitaplarının değil, aynı zamanda Apostolik geleneğin de kilisedeki inancın kaynağı olduğunu ilan etmiş ve sıralamışlardır. Böylece Roma Katolik Kilisesi "*Deuterokanonik*" (İkinci Kanon) adı

⁶⁶⁴ Raab, a.g.e., s. 173.

⁶⁶⁵ Michael Servetus: İspanyol asıllı olup, savunduğu inancından, teslisi reddettiğinden ve vaftize karşı olduğundan dolayı Engizisyon Mahkemesinde ölümle cezalandırılan ve 1553 yılında yakılan teologdur. Matematik, coğrafya, tıp, hukuk, meteoroloji ve eczacılık gibi birçok bilim dalıyla ilgilenmiştir.

⁶⁶⁶ Raab, a.g.e., s. 176.

verilen kitapları “*Kutsal Kitaplar Listesi*”ne almıştır. Katolikler söz konusu kitaplardan ikinci derecede kutsal sayılan kitaplar şeklinde söz etmişlerdir. Martin Luther bu kitaplara “*Apokrifler*” (yasaklı) gözüyle bakmasına rağmen “*okunması iyi ve yararlı kitaplar*” olarak nitelemiştir. Kutsal kitapların basımları, çevirileri, yorumlanmaları ve bu yazılarla ilgili oluşan suiistimaller de ikinci kararnamenin hazırlanmasına yol açmıştır. Bu oturumda, “*Vulgate*” olarak bilinen, yüzyıllar boyunca kilise tarafından kullanılan eski Latin versiyonunun otantik/gerçek baskı olduğunu ve dolayısıyla topluluklara yapılan öğütlerde, tartışmalarda, vaazlarda ve yorumlarda kullanılması gerektiği ilan edilmiştir. Ayrıca aksi yönde bir gelişmenin yaşanmaması adına önlem alınarak “*Eğer bir kişi söz konusu kitapları ve içindekileri, bu kitapların Katolik Kilisesi tarafından kullanıldığını ve Latince Vulgate’ını kabul etmez veya geleneği kasıtlı bir şekilde küçümser ise aforoz edilsin*” yönünde bir karar alınmıştır. Diğer taraftan yazarın adı bulunmayan, basılmadan önce piskoposlar tarafından incelenmemiş ve onayı alınmamış olan dini konularda hiçbir kitabın basılmaması kararlaştırılmıştır. Bu çalışma beş kardinal, sekiz başpiskopos, kırk bir piskopos, dört tarikat lideri ve üç başrahibin bulunduğu oturumda gerçekleştirilmiştir.

17 Haziran 1546’daki beşinci oturuma dört kardinal, dokuz başpiskopos, kırksekiz piskopos, üç tarikat lideri ve iki başrahip katılmıştır. Bu oturumda “*Original Sin*”in (Asli Günah) doğası, yayılması, sonuçları ve vaftizdeki bağışlanması hakkındaki kararda bakire ve Tanrı Anası olan Meryem’in ilk günaha dahil edilmediği beyanında bulunulmuştur.⁶⁶⁷Bununla birlikte oturum sonunda Asli Günah ile ilgili beş aforoz kararı alınmıştır.⁶⁶⁸

13 Ocak 1547 tarihinde yapılan altıncı oturum, konsilin en önemli oturumlarından biri olup kapsamlı tartışmalardan sonra “*Justification*” (Aklanma) kararı yayımlanmıştır. Aforoz gerekçesinin on altı bölüm ve otuz üç karardan oluşmasında başta Kardinal del Monte olmak üzere keşiş Augustinian, Seripando, Fransiskan ve Cizvit teologların gayretli çalışmaları vardır. Konsile katılanlar ise dört kardinal, on başpiskopos, kırk beş piskopos, beş tarikat lideri ve iki başpapazdır.⁶⁶⁹

⁶⁶⁷ Raab, a.g.e., s. 177-179.

⁶⁶⁸ *Dogmatic Canons and Decrees* (DCD), The Devin-Adair Company, New York 1912, s. 16-20. Asli Günah ile ilgili aforozu gerektiren kararlar için bkz. Ek 4.

⁶⁶⁹ DCD, s. 49-57. Aklanmayla ilgili otuz üç karardan oluşan maddeler için bkz. Ek 4.

Yedinci oturum, 3 Mart 1547’de dört kardinal, dokuz başpiskopos, elli iki piskopos, beş tarikat lideri ve iki başrahip ile yapılan oturumda sakramentlerle ilgili on üç⁶⁷⁰, vaftizle ilgili on dört⁶⁷¹ ve konfirmasyonla (Kilise’ye kabul) ilgili üç⁶⁷² olmak üzere toplam otuz aforoz kararı belirlenmiştir.

11 Mart 1547’deki sekizinci oturum esnasında Trent’te veba salgınının patlak verdiği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine konsilin Bologna’ya taşınması için kardinal del Monte başkanlığında oylama yapılmıştır. Ayrıca evharistiya ile ilgili on bir aforoz kararı alınmıştır.⁶⁷³

21 Nisan 1547’de yapılan dokuzuncu oturum Bologna’da gerçekleşmiş, üç kardinal, altı piskopos, dört tarikat lideri ve bir başrahip katılarak kefaret konusunda on beş⁶⁷⁴, kutsal yağ sürme (son ayin)⁶⁷⁵ sakramenti hakkında da dört aforoz kararı çıkmıştır. 2 Haziran 1547’de yapılan onuncu oturuma üç kardinal, sekiz başpiskopos, altmış dokuz piskopos, iki başrahip katılmış ve bir önceki oturumun konularının görüşülmesine devam edilmiştir.

Birinci dönemin oturumları 10 Kasım 1549 tarihinde Papa III. Pavlus’un ölmesiyle bitmiştir. Kilise, laik prenslerin seçime etki etmek istemeleri ve adayların çokluğu ile yaklaşık üç ay başsız kalmıştır. Papa seçimi (Conclave) 29 Kasım 1549’da başlamış ve kardinal del Monte’nin III. Julius (1550-1555) adını almasıyla 8 Şubat 1550’de nihayete ermiştir. Konsil süreci devam ederken III. Julius seçim esnasında sapkınlığı ortadan kaldırmak, Trent Konsili’nin devam etmesini sağlamak ve kilise reformunu yapmak taahhütlerinde bulunmuştur.

Trent Konsili, uzun bir aradan sonra 1 Mayıs 1551’de on birinci oturum ile devam etmiştir. Katılımın az olduğu oturum, imparator ile Fransa Kralı II. Henry arasında cereyan eden anlaşmazlığın çıkmasıyla bitmiştir.

On ikinci oturuma 1 Eylül 1551 tarihinde üç başkan, kardinal Madruzzo, iki prens, beş başpiskopos, yirmi altı piskopos ve yirmi beş teolog katılmıştır. 2 Eylül’de Luther’in

⁶⁷⁰ DCD, s. 59-62. Sakramentler ile ilgili alınan on üç karar için bkz. Ek 4.

⁶⁷¹ DCD, s. 62-66. Vaftiz ile ilgili alınan on dört karar için bkz. Ek 4.

⁶⁷² DCD, s. 66. Konfirmasyon ile ilgili alınan üç karar için bkz. Ek 4.

⁶⁷³ DCD, s. 81-84. Evharistiya ile ilgili alınan on bir karar için bkz. Ek 4.

⁶⁷⁴ DCD, s. 115-121. Kefaret ile ilgili alınan on beş karar için bkz. Ek 4.

⁶⁷⁵ DCD, s. 121-122. Kutsal yağ sürme ile ilgili alınan dört karar için bkz. Ek 4.

ve İsviçreli reformcuların evharistiya ile ilgili yazıları incelemeye alınmıştır. Bu yazılar, kutsal yazılarla, Apostolik gelenekle, önceden alınmış konsil kararlarıyla, Kilise Babaları'nın ve papaların görüşleriyle karşılaştırılmıştır. Komünionda “*Chalice*”in (evharistiya ayininde şarabın konulduğu kadeh) durumu laikler ve çocuklar açısından müzakere edilmiştir.

11 Ekim 1551'de yapılan on üçüncü oturuma üç devlet başkanı, kardinal Madruzzo, üç prens, beş başpiskopos, otuzdört piskopos, beş tarikat lideri, üç başrahip, kırksekiz teolog ve birkaç büyükelçi katılmıştır. Bu oturumun öncekilere nazaran daha resmi ve daha ciddi geçtiği kaynaklarda yer almıştır. Evharistiyayı konu edinen kararnamede sakramentlerle ve Katolik doktrinle ilgili kilisede bulunan Raffaello Sanzio'nun ölümsüz olarak nitelenen “*Disputa*”⁶⁷⁶ adlı freskine verilen değer takdir edilmiştir. Bu oturumda hazırlanan kararname sekiz bölümden müteşekkil olup, piskoposların yetkileri, yetki alanları, papanın temyiz prosedürü ve kilisenin birtakım dini hükümleri yer almıştır.

On dördüncü oturum 25 Kasım 1551'de üç başkan, kardinal Madruzzo, altı başpiskopos, kırk piskopos, bir tarikat lideri, beş başrahip, altı vekil, üç duk ve ellibir teoloğun katılımıyla gerçekleşmiştir. Kefaret ve son yağlamayla ilgili on iki bölüm ile heretik olarak nitelendirilen reformcuların öğretilerini kınayan ondokuz karar alınmıştır. Ayrıca ruhbanların görevleri ve kıyafetleriyle ilgili düzenlemelere de yer verilmiştir.

25 Ocak 1552'de yapılan on beşinci oturumda Katolik doktrinindeki evharistiya ayini ile rahiplerin görevine atanırken yapılacak kutsama ve tören konuları görüşülmüştür. Bu oturumda, Protestanlara, Almanlara ve özellikle de “*Diet of Augsburg*”un bütün taraftarlarına, Trent'e gelmenin, orada kalmanın, önerilerde bulunmanın, konsilde müzakere etmenin, inanç konusunda herhangi bir maddeyi yazılı veya sözlü olarak sunmanın, Kutsal Babaları desteklemenin en üst düzeyde güvenliğinin sağlanacağı ilan edilmiştir. Yaşanan Almanya-Fransa gerginliğinden dolayı görüşmelerin askıya alınmasına karar verilerek oturum 15 Nisan'da bitirilmiştir.

⁶⁷⁶ Disputa: İtalyan Rönesans ressamı Raffaello Sanzio'nun (1483-1520) 1509-1511 yılları arasında Vatikan'da bulunan Apostol Sarayı'nda yer alan imza odasında (Stanza della Segnatura) Raffaello'nun çalışmalarının ilk fresklerine verilen ad.

28 Nisan 1552'deki on altıncı oturum, çıkan birtakım olaylar sebebiyle konsilin ileri bir tarihte devam etmesine karar verilerek sonlandırılmıştır.

Trent Konsili'nin üçüncü dönemi (1562-1563) uzun bir aradan sonra 18 Ocak 1562 tarihinde başlamıştır. Bu arada III. Julius'un ölümü üzerine Papa II. Marcellus (Nisan-Mayıs 1555) makama seçilmiş fakat sadece yirmi iki gün görev yapabilmiştir. Onun ardından yapılan conclave, Kardinal Peter Caraffa'nın Papa IV. Pavlus (1555-1559) adını almasıyla sonuçlanmıştır. Son olarak ve Trent Konsili'nin üçüncü dönemine denk gelen Kardinal John Angelus de Medici Papa IV. Pius (1559-1565) olmuştur. On yedinci oturuma üç patrik, onbir başpiskopos, kırk piskopos, dört tarikat lideri ve dört başrahip katılmıştır. Resmi açılışın ardından bazı piskoposların, laik güçlerin ve temsilcilerin mevcut görüşleriyle papalık makamına ters düşmelerinden dolayı kendilerini zora sokmuşlar ve Protestan delegelerin güvenliklerinin sağlanması dışında pek sonuç elde edilememiştir.

25 Şubat 1562 tarihinde on sekizinci oturuma beş papalık temsilcisi, Trent Kardinali, üç patrik, onaltı başpiskopos, yüzbeş piskopos, beş tarikat lideri, dört başrahip katılmış ve aralarında var olan görüş ayrılıkları yüzünden hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Çünkü İspanya temsilcileri bu konsilin, Trent Konsili'nin devamı olduğunu, Fransa temsilcileri ise ayrı ve bağımsız bir konsil olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

On dokuzuncu oturum 14 Mayıs 1562'de yapılmış, beş papalık temsilcisi, bir kardinal, üç patrik, on sekiz başpiskopos, yüz otuz bir piskopos ve dört tarikat lideri katılmış olup herhangi bir karar çıkmamıştır. Akabinde 4 Haziran 1562'de yirminci oturum gerçekleşmiş, çeşitli konuların tartışılmasına rağmen sonuca gidilmeyerek bir sonraki oturumun tarihine karar verilmiştir. Katılımcılar ise beş papalık temsilcisi, bir kardinal, iki patrik, on sekiz başpiskopos, dört tarikat lideri ve iki başrahiptir.

Yirmi birinci oturum 16 Temmuz 1562 tarihinde gerçekleşmiş olup her iki türde de komünyon almayı zorunlu kılmayan hiçbir ilahi yasanın olmadığına karar verilmiştir. Birinci tür haftalık evharistiyayı işaret ederek "*Mesih hem ekmek görünümü altında hem de şarabın görünümü altında gerçekten bütün olarak mevcuttur*" şeklinde tarif edilmiştir. Diğeri de şöyledir: "*Aklı başına gelmemiş olan bebekler, vaftiz ile yeniden yaratıldıkları için kutsal komünyonu almaya mecbur değiller ve o yaşta Mesih'e dahil edilmeyi*

kaybetmezler. Bu da Tanrı'nın çocuklarını evlat edinme lütfudur.” Bu oturumda komünyonla ilgili dört aforoz kararı alınmıştır.⁶⁷⁷

17 Eylül 1562’de yapılan yirmi ikinci oturumda “*Holy Sacrifice of the Mass*” ile ilgili dokuz bölüm ve dokuz karar alınmıştır. Bu oturumda piskoposların kendi piskoposluk bölgesinde ikamet etmelerinin ilahi ya da kilise yasalarıyla zorunlu olup olmadığı sorusu ciddiyetle ele alınmıştır. Kutsal Roma İmparatoru I. Ferdinand (1503-1564) çok kapsamlı bir reform önermiştir. Bazı bölümler papalık elçileri tarafından sakıncalı bulunduğundan dolayı kabul görmemiştir. Bunun üzerine I. Ferdinand konsilin Roma’nın gölgesi altından olduğunu ve özgür ifadelerin yapılamadığını iddia etmiştir. Avusturyalı olan I. Ferdinand Nisan 1563’te Innsbruck’a (Avusturya) önce Trent’e katılmış olan birkaç piskoposu göndermiş ardından da kendisi giderek orada muhalif bir meclis oluşturmaya çalışmıştır. Durumun ciddiyetini anlayan Kardinal Morone uzlaşma sağlamaya çalışmış ve çıkan kararların da her iki tarafı memnun edecek şekilde olmasına dikkat etmiştir.⁶⁷⁸

15 Temmuz 1563’de yirmi üçüncü oturum gerçekleşmiştir. Bu oturumda Kilise Takdis Töreni olan “*Holy Orders*” yani kutsal düzenleri, ruhbanların görevlerini ve törenleri konu alan sekiz aforoz kararı çıkmıştır.⁶⁷⁹

Yirmi dördüncü oturum 11 Kasım 1563’de yapılarak, evliliğin tabiatı ve kutsal niteliği hakkında kararnameler çıkmıştır. Konsil, evliliğin hakikaten Mesih tarafından başlatılan, İncil yasasının yedi sakramentinden biri olduğu ifade edilmiştir. Bu kararlarda, Hıristiyanların aynı zamanda birden fazla eşinin olamayacağı; konsilde Kilise’nin, olumsuz durumlarda evliliği fesheden kurallar koyma gücüne sahip olduğu, zina yapmanın evlilik bağına verdiği zararı, kutsal yemini yapmış olan ruhbanların evlenemeyeceği alınan on iki aforoz kararı ile belirtilmiştir.⁶⁸⁰ Alınan reform kararları bu oturumda ilan edilmiştir.⁶⁸¹

Yirmi beşinci ve son oturum 3 ve 4 Aralık 1563’te yapılmıştır. Kararnameler

⁶⁷⁷ DCD, s. 129-130. Komünyon ile ilgili alınan dört karar için bkz. Ek 4.

⁶⁷⁸ DCD, s. 142-144. “*Holy Sacrifice of the Mass*” ayini ile ilgili alınan dokuz karar için bkz. Ek 4.

⁶⁷⁹ DCD, s. 156-158. Kutsal düzen ile ilgili alınan sekiz karar için bkz. Ek 4.

⁶⁸⁰ DCD, s. 161-164. Evlilikle ilgili on iki karar için bkz. Ek 4.

⁶⁸¹ Raab, a.g.e., s. 196.

araf, azizlere saygı/hürmet, onların hatıraları ve endüljans hakkında alınmış olup bunların dışında kalan görüşlerin aforoz edileceğine dair bir karar alınmıştır.⁶⁸²

c. Trent Konsili Sonrası Dönem

IV. Pius, konsilin ardından, alınan kararları değerlendirip uygulayabilecek kardinallerden oluşan Konsil Heyetini kurmuştur. Yasak kitaplar listesi revize edilmiştir. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bazı bölgelerinde evharistiya ayininde yer alan kadehin kullanılmasına izin verilmiştir. Ayrıca IV. Pius Roma mahkemesi reformunu da sürdürmüştür. Ancak Protestanlar ile herhangi bir uzlaşmaya gidilememiştir. IV. Pius'un, 9 Aralık 1565 yılındaki ölümünün ardından kardinaller, V. Pius'u (1566-1572) seçmiştir. V. Pius Trent'in kararnamelerini uygulamaya çalışmıştır. Rahiplerin günlük okumalarını içeren Roma Breviary'sini⁶⁸³ 1568 yılında revize etmiştir. Ayrıca o, ibadeti geliştirmek ve standartlaştırmak için, III. Clement'in (1592-1605) 1604'te yayımladığı, evharistiya ayininde kullanılan "Missal" adı verilen kitabın (1570) düzeltmelerini yaptırarak yayımlamıştır. Missal'in bu baskısı XIX. yüzyıla kadar standart metin olarak kalmıştır.⁶⁸⁴ V. Pius 1566 yılında, Katolik öğretisinin bir özetini sunan ve papalık desteği sayesinde XX. yüzyılın sonlarına kadar standart bir metin olarak kalan Roma Catechism (Kateşizm) kitabını da yayımlamıştır.

V. Pius ve VIII. Gregorius'dan sonra gelen Papa V. Sixtus (1585-90) 1588'de, Kilise'nin işleyişini sistemleştirmek amacıyla on iki cemaat sistemi kurmuş, böylece papalık gücünü merkezileştirmiş ve çeşitli papalar tarafından atanan kardinaler heyetinin gücünü zayıflatmıştır. Ayrıca V. Sixtus, engizisyon, ayinler ve törenler, piskoposlar, dini emirler, Yasak Kitaplar Dizini ve Deniz Kuvvetleri Donanması (on gemi) gibi Papalık Devletleri'nin yönetimi için cemaatler oluşturmuştur.

d. Trent Konsili'nde Aforoz Edilenler

Trent Konsili'nin belki de en önemli özelliği 1542'de başlayıp 1563'e kadar devam eden süreçte Protestanların aforoz edilmesidir.⁶⁸⁵ Ayrıca aforozu gerektirecek birçok karar alınmıştır. Bunlar, kutsal kitapların basımı ve kullanımıyla ilgili bir; asli

⁶⁸² DCD, s. 179. Çeşitli konuları içeren aforoz kararı için bkz. Ek 4.

⁶⁸³ Breviary: Roma Katolik Kilisesi'nin gün içinde belirlediği zamanlarda okunacak duaların ve okuma parçalarının yer aldığı yazılı metin.

⁶⁸⁴ Kelly, a.g.e., s. 147.

⁶⁸⁵ Ebu Zehra, a.g.e., s. 254.

günahla ilgili beş; aklanmayla ilgili otuz üç; sakramentle ilgili on üç; vaftizle ilgili on dört; konfirmasyonla ilgili üç; evharistiyayla ilgili on bir; evharistiya ve kefaretle ilgili on dokuz; komünyonla ilgili dört; yine evharistiyayla ilgili dokuz; Kilise'nin kutsal düzeniyle ilgili sekiz; evlilikle ilgili on iki ve son olarak Trent Konsili'nde alınan kararlara uymayanlarla ilgili bir madde olmak üzere toplam yüz otuz üç karar alınmıştır.⁶⁸⁶

12. I. Vatikan Konsili (1869-1870) ve Aforoz

I. Vatikan Konsili'ni Papa IX. Pius toplamış ve 8 Aralık 1869 tarihinde başlayıp 18 Temmuz 1870'e kadar sürmüştür. Temel konular mevcut hataların kınanması ve inanç ile ahlak konularında Papa'nın Yanılmazlığının (Papal Infallibility) tanımlanarak ilan edilmesi olarak belirlenmiştir. Ulaşılmak istenen hedef, konsilin modern çağın bütün hastalıklarına (Darvinizm, Marksizm, Sosyalizm ve Liberalizm gibi) cevap vermesi olarak öngörülmüştür. Dört oturum gerçekleştirilerek konsil babaları ve Katolik iman doktrini belirlenerek Papa'nın Yanılmazlığı ve üstünlüğü kabul edilmiştir.

a. I. Vatikan Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

Trent Konsili'nden yaklaşık üç yüz yıl sonra Kardinal Mastai-Ferretti Papa IX. Pius (1846-1878) olmuştur. Kilise'de ruhbanlar arasında muhafazakâr, liberal ve radikal eğilimler baş göstermiş ve kilise içi sıkıntılara yol açmıştır. Halbuki, Orta Çağ döneminde papalık dini, siyasi, içtimai ve hatta laik alanda hayatı yönlendiren bir otoriteye sahip olmuştur. Fakat Protestan Reformu, Fransız İhtilali ve çeşitli akımların oluşturduğu tehditlere karşı Papa'nın Yanılmazlığı doktriniyle hak ve yetkisini korumaya çalışmıştır. Dolayısıyla IX. Pius çözüm üretmek amacıyla beş kardinale konsil önerisi hakkında piskoposların görüşlerini içeren rapor hazırlamalarını istemiş ve bu raporun sonucu olumlu gelmiştir. Bunun üzerine Papa IX. Pius, Ebedi Baba anlamına gelen "*Aeterni Patris*" adını vererek yayımladığı bulla ile dünya piskoposlarını Aziz Petrus ve Aziz Pavlus'u anma töreni için Roma'ya davet etmiştir. 29 Haziran 1868'deki törende ise ekümenik konsil çağrısını yapmıştır.⁶⁸⁷ Konsile Almanya'dan, Karl Josef von Hefele (1809-1893), Schraeder, Hergenroether, Alzog, Hettinger; Fransa'dan Louvain, Gay,

⁶⁸⁶ Raab, a.g.e., s. 170-201; DCD, s. 1-179.

⁶⁸⁷ Kelly, a.g.e., s. 165.

Freppel, Gibert, Chesnel; İngiltere’den Edmund Rektörü Canon Weathers ve Amerika Charleston’dan Dr. Corcoran katılmıştır.

b. I. Vatikan Konsili (1869-1870)

Papa IX. Pius, 8 Aralık 1869’da “*Immaculate Conception*” (Günahsız Gebelik) Yortusunda/Bayramında açılış ve akabinde ilk oturum yapılmıştır. Bu oturumda konsil katılımcılarının sayısı değişmekle beraber yedi yüz yetmiş dört rakamına ulaşılmıştır. 6 Ocak 1870’de gerçekleştirilen ikinci oturum ile bir sonraki üçüncü oturum arasında yirmi iki genel kurul toplanmış ve inanç üzerine çeşitli taslaklar hazırlanmıştır.

Üçüncü oturum altı yüz altmış yedi delegeyle 24 Nisan 1870’de düzenlenerek “İnanç Üzerine” taslağı IX. Pius tarafından “*Dei Filius*” (Tanrı’nın Oğlu) adı verilen tüzükde yayımlanmıştır. Bu tüzükte ateizm, panteizm, materyalizm, Guenther ve Hermes’in hataları, sahte filozofların ve sahte teologların hataları kınanmıştır. Ayrıca vahyin ve inancın gerekliliği, inanç ve akıl/mantık arasındaki muhalefetin imkansızlığı ile inanç ve bilimin birbirlerine karşılıklı yardım eder hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁶⁸⁸ Bu tüzük, “*Her şeyin Yaraticısı Olan Tanrı*” üzerine beş⁶⁸⁹, “*Vahiy*” (Revelation) üzerine dört⁶⁹⁰, “*İnanç*” (Faith) üzerine altı⁶⁹¹ ve “*İnanç ve Mantık/Akıl*” üzerine üç⁶⁹² kanon içermiştir. Bu tüzük çeşitli tartışmalara yol açtıktan sonra 18 Haziran’da değişiklik yapılması yönünde talepler olmuşsa da Papa IX. Pius tarafından kabul görmemiştir.

18 Temmuz 1870 tarihinde dördüncü oturumda nihayet tüzük “*Pastor aeternus*” adıyla kabul edilmiştir. I. Vatikan Konsili’nde “*Papa’nın Yanılmazlığı*” ilan edilirken toplum içinde barışın ve birliğin yeniden tesis edilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca papanın evrensel episkoposluğu dogma olarak belirlenmiştir. Böylece Vatikan Devleti mutlak monarşik bir karaktere bürünmüştür. Raab, Vatikan Konsili hakkındaki değerlendirmesini “*İsa Mesih’in üç varlığı vardır: Arius’un inkâr ettiği kişisel varlığı; Calvin’in inkâr ettiği kutsal varlığı ve ikisini tamamlayan ve O’nun yetkisi aracılığıyla sürekli olarak yaşadığı başka bir varlığı olan vekildir (Ruhban). Vatikan Konsili, bu*

⁶⁸⁸ Raab, a.g.e., s. 210.

⁶⁸⁹ DCD, s. 233-234. Her şeyin yaratıcısı olan Tanrı hakkında alınan beş karar için bkz. Ek 5.

⁶⁹⁰ DCD, s. 234-235. Vahiy üzerine alınan dört afroz kararı için bkz. Ek 5.

⁶⁹¹ DCD, s. 235-236. İnanç üzerine alınan altı aforoz kararı için bkz. Ek 5.

⁶⁹² DCD, s. 237. İnanç ve akıl üzerine alınan üç aforoz kararı için bkz. Ek 5.

üçüncü varoluşu ilan ederken, İsa Mesih'e sahip olduğu dünyayı sağlama görevini tamamlamıştır” şeklinde yapmıştır.⁶⁹³ Çeşitli konularda alınmış aforoz kararları da şunlardır:

“...Dolayısıyla, eğer bir kimse, Kutlu Havarî Petrus'un, Havarîlerin Prensi ve tüm Kilise hizmetkarlarının görünür başı olarak atanmadığını veya onun (Petrus) doğrudan ve derhal Efendimiz İsa Mesih'ten aldığı şeyin, doğru ve uygun yargı yetkisi değil, yalnızca bir şeref üstünlüğü olduğunu söylese; anathema edilmesine izin verin.”

“O halde, eğer bir kimse Kutlu Petrus'un evrensel Kilise üzerindeki papalıkta ebedi bir halefler silsilesine sahip olmasının Efendi Mesih'in kurumu veya ilahi haktan kaynaklanmadığını veya Roma Psikoposunun bu papalıkta Kutlu Petrus'un halefi olmadığını söylese; anathema edilmesine izin verin.”

“...Ama eğer bir kimse -Tanrı korusun!- bunun bizim tanımımızla çeliştiğini varsayarsa; anathema edilmesine izin verin.”⁶⁹⁴

c. I. Vatikan Konsili Sonrası Dönem

Papanın Yanılmazlığı doktriniyle artık papalara, makamın getirdiği bir güven oluşsa da seleflerinin manevi otoriteyi korumada gerekli gördükleri siyasi güçleri kalmamıştır. Ancak siyasi, manevi, politik dengeleri Kilise'nin yararına sağlamak yolunda iktidar gücüyle elde tutmaya çalışmaktan uzak bir dini lider olma rahatlığını kazanmışlardır. Bununla birlikte IX. Pius'tan itibaren halefleri manevi prestije sahip olmuşlardır. Papalık Devleti'nin kaybı, papalık makamını zayıflatmamış, aksine yeni bir yaşam biçimi vermiştir. Yani İtalya ve Avrupa siyasetine dahil olmaktan kurtulan papalar sadece Katolik Avrupa'yı değil, dünyanın çoğunu etkileyen uluslararası bir konuma gelmişlerdir. 11 Şubat 1929 yılında yapılan Lateran Anlaşmasıyla Vatikan, tamamen bağımsız bir “Şehir Devleti” olmuştur.

d. I. Vatikan Konsili'nde Aforoz Edilenler

Oturumlar sonunda aforozla ilgili alınan çeşitli kararlar olmuştur. Bunlar “Herşeyin Yaratıcısı Olan Tanrı” üzerine beş, “Vahiy” (Revelation) üzerine dört, “İnanç”

⁶⁹³ Raab, a.g.e., s. 214.

⁶⁹⁴ DCD, s. 243, 245-246. 250, 257.

(Faith) üzerine altı, "İnanç ve Mantık/Akıl" üzerine üç ve çeşitli konuları içeren dört karardır. Dolayısıyla I. Vatikan Konsili'nden yirmi iki karar çıkmıştır.

13. II. Vatikan Konsili (1962-1965) ve Afroz

II. Vatikan Konsili, Papa XXIII. John'la (Ioannes 1958-1963) başlayan, Papa VI. Paul (1963-1978) ile biten, kurulan on ayrı komisyon ile yaklaşık iki yıl gibi bir süreyle hazırlığı gerçekleşen ve üç yılda tamamlanan son ekümenik konsildir. Batı Hıristiyanlığının kilisesi olan Katolik Roma Kilisesi, doktriner ve/veya disipliner problemleri ekümenik özelliği haiz İznik Konsili ile çözmeye başlamış ve II. Vatikan Konsili'ne kadar devam etmiştir. Bundan dolayı II. Vatikan Konsili, "XXI. Genel Konsil" olarak tarihteki yerini almıştır.

a. II. Vatikan Konsili Öncesinde Cereyan Eden Olaylar

Kilise, XX. yüzyılda iki dünya savaşının⁶⁹⁵ ardından çıkan sorunlar çerçevesinde ateizmin, materyalizmin, komünizmin yayılması, sömügciliğin nihayete ermesiyle yeni kurulan ülkeler, ilmi gelişmeler, teknolojik anlamda yeni atılımlardan işçi sınıfının etkilenmesi, gelir dağılımının adaletsizliği, demokrasi ve özgürlük taleplerinin artması ve nüfus hareketleri gibi problemlere maruz kalmıştır.⁶⁹⁶

Bununla beraber insanların maddi konforu artmış, aralarındaki mesafeler kısalmış, ayrıca yeni ufuklara yönelmişlerdir. Fakat dini ve manevi yönden kayda değer bir ilerleme görülmemiştir. Dolayısıyla bu durum Kilise'yi çözüm üretmeye ve birtakım değişiklikler yapmaya yöneltmiştir. Bu anlamda Kilise, değişen dünya düzeni çerçevesinde sivil hayatta yer alan kilise dışı modern gelişmelere ayak uydurma, kilise içi gelişmeler olarak da doktrin ve teşkilat yapısıyla ilgili zamana ayak uydurma anlamına gelen "Aggiornamento" ihtiyacı II. Vatikan Konsili'nin yapılmasını gerekli kılmıştır.⁶⁹⁷ Böylece Papa XXIII. John konsili toplama amacının "Hıristiyanların manevi mutluluğunu sağlamak ve birlik için toplulukları davet etmek" olduğunu açıklamıştır.⁶⁹⁸

b. II. Vatikan Konsili (1962-1965)

⁶⁹⁵ Birinci Dünya Savaşı 1914-1918 ve İkinci Dünya Savaşı 1939-1945 yılları arasında cereyan etmiştir.

⁶⁹⁶ Dvornik, a.g.e., s. 83-84.

⁶⁹⁷ İsmail Taşpınar, "Katolik Kilisesi'nin Modern Dünyaya Uyum: II. Vatikan Konsili ve Katoliklerin Yaklaşımı", *Marmara Üniversitesi Fakültesi Dergisi (MÜFD)*, sayı 41, yıl 2011/2, ss. 107-120, s. 108.

⁶⁹⁸ Dvornik, a.g.e., s. 84.

25 Ocak 1959 yılında Papa XXIII. John tarafından ilan edilen konsilin hazırlıkları başlamış ve iki yıl kadar sürmüştür. Komisyon tarafından teklif edilen 8972 başlık ile en kapsamlı konsil olma durumunu haiz olup inanç, dini yaşam, modern çağın getirdiği ihtiyaçlar, dini müesseseler ve özellikle Hıristiyan birliğini sağlamak gibi konuların görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Yapılacak çalışmalar için on komisyon kurulmuştur. II. Vatikan Konsili'nin resmi açılışı 11 Ekim 1962'de St. Pierre Kilisesi'nde yapılmış, kilise ruhbanları dışında seksen devlet teşkilat temsilcisi ve bini aşkın muhabir de hazır bulunmuştur.

3 Haziran 1963 tarihinde Papa XXIII. John'ın vefatının ardından 21 Haziran'da VI. Paul (Pavlus 1963-1978) papa seçilerek 29 Eylül'de konsilin ikinci dönemine başlanmış olup üç sene iki ay sürerek 8 Aralık 1965'te sona ermiştir. Konsilde din ve mezhep dışı evlilikler, doğum planlaması, papazların evlenme izni, terk edilen eşler, ayin ve endüljans ücretleri, Hıristiyanlar arası ve diğer inanç sahipleriyle yapılacak diyalog, inançta sadelik gibi konular ele alınmıştır. Görüşmelerin aforozla ilgili tarafı ise Papa VI. Paul ile Patrik Athenagoras'ın (1886-1972) Kudüs'te biraraya gelerek Roma ve İstanbul (Fener) Kiliseleri arasında 1054 yılında gerçekleşen ve takriben bin yıl süren karşılıklı aforozlaşma -her ne kadar derin ayrılığa bir son veremese de- 1964'de yine karşılıklı kaldırılması olmuştur.⁶⁹⁹

c. II. Vatikan Konsili Sonrası Dönem

II. Vatikan Konsili'nde dört yasa (constitutions), üç bildiri (declarations) ve dokuz karar (decrees) alınmıştır.⁷⁰⁰ Konsil sonunda evvelki konsillerde tatbik edildiği üzere kararların son paragrafında anathemayı belirten "...*kabul etmeyenler sapkın ve kafir ilan edilecektir*", "*eğer bir kişi... anathema edilmesine izin verin*" ibareleri II. Vatikan Konsili'nde konulmamıştır.⁷⁰¹

d. II. Vatikan Konsili'nde Aforoz Edilenler

Trent Konsili'nde alınan kararlara dönülmesini savunan ve bu sebeple kendileri "*Tradisyonalistler/Gelenekselciler*" olarak adlandırılan; Kardinal Alfredo Ottaviani, Kardinal Ernesto Ruffini, Kardinal Giuseppe Siri, Piskopos Marcel Lefebvre, Piskopos

⁶⁹⁹ Kelly, a.g.e., s. 185-202.

⁷⁰⁰ Çoban, a.g.e., s. 197-199.

⁷⁰¹ Taşpınar, a.g.m., s. 118.

Luigi Carli ve Piskopos Dino Staffa kilise cemaatinden atılmışlardır. II Vatikan Konsili'nin ardından ekümenik konsiller nihayete ererken konsillerde alınan aforoz kararları da böylece son bulmuştur. Ayrıca 1054 yılında “*Great Schism*” adıyla bilinen Doğu ile Batı Kiliseleri'nin birbirlerini aforoz etmeleri ikibin yıl kadar sürmüş ve II. Vatikan Konsili devam ederken 1964’de karşılıklı olarak kaldırılmıştır.⁷⁰²

II. KATOLİK KİLİSE KANUNU

Canon Law adıyla bilinen Roma Katolik Kilisesi Kanunu iki ana bölümden müteşekkil olup, resmi statüye sahip bir yetkili tarafından yazıya dökülen kanunlar ve resmiyeti olmayıp toplum içinden çıkan kurallardan meydana gelmiştir.⁷⁰³

Katolik Kilisesi Kanunu üç temel kaynak olan İncil, sinod ve konsil kararları ile papaların emirnamelerine dayanmaktadır. Kilise, İsa'nın verdiği yasa yapma izni ile kanun oluşturmada ilk sırayı almıştır.

Sinod ve konsillerde yapılan kanunların isimlendirilmesinde Trent Konsili (1545-1563) önemli bir yer teşkil etmiştir. Çünkü Trent Konsili'nden önce inanç konularıyla ilgili kararlara “dogma”, sosyal içerikli olanlara ise “kanon” denilmekteydi. Trent Konsili'nde isimlendirmede değişikliğe gidilerek inançla ilgili olanlara “kanon”, kiliseyle ilgili yani gerek işleyiş gerekse disiplin konularıyla ilgili olanlara da “decrete” adı verilmiştir. Ayrıca “konkortant” adı verilen dini ve sivil otoriteler arasında her iki tarafı da ilgilendiren mülk edinme, sosyal yardım dağıtımı ve evlilik gibi hususlarda çıkan problemlerin giderilmesi amacıyla varılan mutabakatlar vardır. Söz konusu mutabakat metninde dini otorite olarak papa, sivil otorite adına da hükümet imza yetkisine sahiptir.

Kilise hukuku Hıristiyanlık kadar eski olmasına rağmen ilk kez yaklaşık 1140 yılında kuralların toplu olarak yer aldığı “*Concordia Discordantium Canonum*” adıyla Bolognalı keşiş John Gratianus tarafından kaleme alınmıştır. 1500 yılında ise Katolik

⁷⁰² Günümüzde, Papalığın idari yapısı olarak faaliyet gösteren Curia'nın unsurlarından olan İman Doktrini Kurulu (CDF, eski adı Evrensel Engizisyon Kutsal Kurulu) vardır. Kilise'yi heretik akımlara karşı koruyan kurulun temel amacı Katolik dünyasının iman ve ahlak konularındaki doktrinlerini muhafaza etmektir. XII. yüzyıldan beri varlığını sürdüren Papalık Bağışlama Mahkemesi İman Doktrini Kurulu ile bağlantılı olarak günah itirafı, bağışlama, aforoz kararının kaldırılması, sakramentlere katılımın yasaklanması cezası, endüljans verilmesi gibi konulara bakar. Bkz. Çoban, a.g.e. s. 234, 238-239.

⁷⁰³ Mahmut Aydın, “Şeriat”, *DİA*, TDV Yayınları, XXXVIII, Ankara 2010, s. 577.

Kilisesi'nin formel ve yapısal kurallarını içeren “Corpus Iuris Canonici” Paris'te yayımlanmıştır.⁷⁰⁴

Ne var ki 1917 yılından evvel kilise kararları ile papaların kaleme aldığı metinler ancak yetkili kişilerin ulaşabildiği resmi yazılardı. 1917'de Papa XV. Benedict'in olur vermesiyle güncellenmiş versiyonu yayımlanmıştır. 25 Ocak 1983 yılında ise yeniden bir düzenleme ile ikinci versiyonu Jean Paul tarafından yayımlanmış ve 27 Kasım 1983'de yürürlüğe girmiştir.⁷⁰⁵ Asılları Latince olan kanunların diğer dillere çevirileri daha sonra yapılmıştır. 1752 maddeden oluşan Katolik Kilise Kanunu'nda (Codex Iuris Canonici) yedi kitap/başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar Genel Yasalar (mad. 1-203), Tanrı'nın Halkı (mad. 204-746), Kilise'nin Öğretişi (mad. 747-833), Kilise'nin Kutsallaştırılması (mad. 834-1253), Kilise'nin Malları (mad. 1254-1310), Kilise'nin Cezaları (mad. 1311-1399) ile Davalar (mad. 1400-1752) şeklinde adlandırılmıştır. Kilise Kanunu'nun Kilise Cezaları kitabı seksen sekiz (1311-1399) maddeden müteşekkil olup altıncı kitap başlığı altında yer almaktadır. Katolik Kilise Kanunu'nun 1983 versiyonunun son maddesi şöyle nihayete ermektedir: “... *ruhların kurtuluşuna tanık olmak, Kilise'nin en yüce yasasıdır.*”

⁷⁰⁴ James H. Provost, “Canon Law”, *ER*, III, 69-71; Mustafa Alıcı, “Roma Katolik Kilisesinde İki Otorite Kurumu; Papalık ve Kilise”, *Akra Dergisi*, sayı 5 (Ocak 2015), s. 41-58.

⁷⁰⁵ Doğu Katolik Kilise Kanunu (Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium) 1990 yılında yayımlanmış olup yürürlüktedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hıristiyanlık Matta 22/21’de yer alan “...*Sezarın hakkını Sezara... verin*” ifadesine dayanarak ilk dönemlerden itibaren inananlar üzerinde dini otoriteyi oluşturmuştur. Havariler, aforoz edilen kişilerle -sosyal hayat dâhil olmak üzere- herhangi bir ilişki içine girmeme konusunda inananları uyarılmışlar, onların ardılları da bu uyarıları devam ettirmişlerdir. Daha sonraki süreçte Kilise, “*bir topluma ait olma ayrıcalığı ile o toplumun sağladığı faydalar ve avantajları kısıtlama*” hakkını kendinde göyerek aforoz cezasını kullanmıştır. Bu ceza, Kilise yasası ya da yetkili bir makam tarafından ağır ve isyan içeren günahlar için uygulanmış olup, yetki yalnızca papaya ya da papanın yetki verdiği yerel makama tanınmıştır. Böylece suçlu görülen kişi, verilen ceza ile ruhani öğelerden yoksun kalmış, mensup olduğu topluluktan, dini ritüellerden ve hatta dünyevi mallardan mahrum kılınmıştır. Ayrıca asinin rehabilite edilmesi amacı da güdülmüştür. Cezanın kaldırılması da asiliğin sona ermesi ve günahın bağışlanması için çaba göstermek gibi iki şarta bağlanmıştır. Kilise, aforozu uygulama safhasında önce kişiyi ele almış ardından cemaate yasak koymuş ve en nihayetinde bu cezayı toplumlara da vermiştir. Bununla birlikte Kilise tarafından aforozun toplum içinde inançlı kişilere, Kilise’de ruhbanlara, Kilise dışında laiklere ve hatta geriye dönük olarak ölmüşlere de tatbik edildiği kayıtlarda mevcuttur. Her ne kadar bu durum IV. yüzyıla kadar yazıya dökülmemişse de yasalaşmamış haliyle uygulanmıştır.

Kilise, 313 yılında Konstantin’in Milan Fermanını ilan etmesinin ardından meydana gelen uygun şartlar neticesinde kanunlarını oluşturmaya başlamıştır. Konstantin’in, inançla ilgili durumları inceleme ve hüküm verme haklarını piskoposlara vermesiyle Kilise’de yeni bir dönem başlamıştır. Piskoposların, bu tanınan serbestlik çerçevesinde mevcut güçlerinin artmasıyla mevzuatlarının içinde yer alan aforoz etme yetkileri de o oranda gelişme göstermiştir. Söz konusu bu gelişmelerin dayanağı da konsillerde alınan kararlar olmuştur.

XI. ve XII. yüzyıllar, Kilise’nin kendi otoritesini kurma arzusunun zirve yaptığı yıllardır. Papa’nın, iptal edilemeyen kararlar verme, mahkemede son karar mercii olma

ve Hıristiyan dünyasının tek lideri sayılma arzusu Hıristiyanlık tarihine geçmiştir. Bu dönemde Kilise Kanunları açısından Akınalı Thomas ve kanonist Gratianus gibi isimler öne çıkmıştır. Gratianus'un "*Decretum Gratiani*" olarak anılan derlemesi, klasik döneme ait olan "*Corpus Iuris Civilis*" adlı Roma Hukuk Koleksiyonu'nun ilk bölümünde yer almıştır. Papalık tarafından 1917 yılında hazırlanan "*Codex Iuris Canonici*"'ye kadar da temel metin olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Sahip olduğu otorite gücü ile Kilise Hukukunu geliştirme misyonunu zaman içerisinde Roma Katolik Kilisesi üstlenmiştir. Sinod ile konsil kararlarını tasnif çalışmaları yapmış ve "*Canon Law*" adı verilen Kilise Hukukunu oluşturmuştur. Fakat son haline gelene kadar aşamalar geçirmesi gerekmiştir. Nitekim, 1140 yılında "*Concordia Discordantium Canonum*", 1500 yılında "*Corpus Iuris Canonici*" yürürlüğe girmiştir. Trent Konsili'nden (1545-1563) önce inanç konularıyla ilgili kararlara "*dogma*", kanunları içeren kararlara "*canon*" deme âdeti Trent Konsili'nde yapılan düzenleme ile değişmiş; "*canon*" kelimesi inançla ilgili, "*decrete*" kelimesi de Kilise'nin işleyişi ve disipliniyle ilgili konuları adlandırmak için kullanılmaya başlanmıştır. Bununla beraber aforozu gerektiren canon ve decree olmak üzere yüz otuz üç karar alınmış ve daha sonraki yıllarda revize edilen Kilise kanunlarına da sirayet etmiştir. 1917'den itibaren yürürlükte olan Kilise Kanunu'nun güncellenmiş ve yeniden düzenlenmiş hali 27 Kasım 1983'te yürürlüğe girmiştir. Böylece aforoz Katolik Kilise Kanunu'nda "*Kilise Cezaları*" (madde 1311-1399) başlığı altında son şeklini almıştır.

Hıristiyanlıktan önce farklı adlarla var olan aforoz, Hıristiyanlıkla beraber sinod ve konsil kararlarında formüle edilmiş ve metodolojisi belirlenmiştir. Kınama ile başlayan bu ceza zaman içinde aforoz adını almış, kendi içinde minor (küçük), major (büyük), şeytana teslim etme, medicinalis (tedavi edici), interdict (enterdi) gibi çeşitlere ayrılarak en sonunda anathemaya (lanetleme/lanetlenme) kadar varmıştır. Buna göre Pontificale Romanum'da Kilise ile ilişkisi kesme aşağıdaki üç kavramla açıklanmıştır:

1. Excommunication Solemnis (Anathema): Kilise ile ilişik kesilirken belli bir tören ile piskoposun belli pasajları okumasıyla gerçekleşen ceza.
2. Excommunication Major (Büyük Aforoz): Tüm dini hakların kaybını gerektiren ve ancak yargı ile karar verilen ceza.
3. Excommunication Minor (Küçük Aforoz): XIII. yüzyıldan sonra excommunication major'den ayrılarak bu adı almış ve sadece sakramentlere

katılma yasağı şeklinde oluşan ve bu nedenle kutsal bir sınırlamayla uygulanan ceza.

Yukarıda adı geçen cezalar temelde yasak içermekle beraber uygulamada işlenen suçun derecesine göre farklılıklar mevcuttur. Excommunication major, ölüm aforozu olarak da isimlendirilmiş, ciddi suçlar işleyen ve tövbe etmeyi ısrarla reddeden kişilere tatbik edilmiştir. Çünkü bu cezayı alan kişi Kilise'den yani cemaatten ayrıldığı ve Kilise ile ilişkisi tamamen kesildiği için -canlı olduğu halde- yaşayan ölüye benzetilmiştir. Excommunication minor, ceza alan kişiyi dini ritüellere katılmaktan mahrum bırakmıştır. Şeytana teslim etme cezasında, kişinin Kilise cemaatiyle bağlantısı kalmadığından birçok lütuftan mahrum bırakılmıştır. Dolayısıyla şeytan tarafından bedensel eziyet ve işkencelere maruz kalacağı varsayılmıştır. Medicinal excommunication (tedavi edici aforoz) çok ağır suçlar işleyen ancak günahlarını kabul eden, Kilise'den günahlarının bağışlanmasını isteyen ve huzur arayışı içinde olanlar üzerinde uygulanmıştır. Bu aforozun iki derecesi vardır. Birinci derecede, ceza alanlar evharistiya ayinine katılmaktan mahrum bırakılmış, inananların katıldığı diğer ibadetlerden dışlanmış ve kateşizm talebelerinin bulunduğu yerde ibadet etmek zorunda bırakılmıştır. İkinci derecede ise aforoz, sadece evharistiya ayinine katılmayı yasaklayan daha düşük dereceli bir ceza olarak tatbik edilmiştir. Bu özelliğiyle excommunication minor'e benzetildiği de olmuştur. Aforoz cezalarının en ağır olan anathema, başlangıçta Tanrı'dan özür dilemek amacıyla sunulan hediye, adak veya iyiliğe karşı duyulan şükran borcunu ifade etmek için kullanılmıştır. Mabedin duvarlarına asılan suçlunun veya düşmanın kafa, kol gibi uzuvları veya çalıntı mallar zamanla tiksinti uyandıran bir hal almıştır. Dolayısıyla anathema, nefret uyandıran, tiksinti duyulan ve lanetlenme anlamında bir kelimeye dönüşmüştür. Bu cezayı alan kişi, görevli piskoposun belli pasajları seremoni ile okumasının ardından Kilise'den ayrılmıştır. Bazı teologlar tarafından aforozun bir çeşidi olarak görülmeyen enterdi (interdict) ise XII-XIV. yüzyıllar arasında aforoz edilen kişilerle bağlantısı olanların bir süre Kilise sakramentlerinden mahrum bırakılmasıdır. Cezanın amacı da, Kilise tarafından belirlenen ağır hataların başkaları için de cezai sonuçlar doğuracağını bilmek; cezai durum gerektiren eylemi işlemekten alıkoymak ya da bunu başaramadığı taktirde gözdağı verilemeyenlere kendilerini suçlu hissettirmek ve böylece durumu telafi etmeye çalışmalarını sağlamaktır. Elde edilmeye çalışılan diğer bir hedef ise, hem suçlu ve çevresine hem de bu duruma şahit olan üçüncü şahıslara psikolojik baskı uygulamaktır.

Bu durum üçüncü kişileri suçluya aktif olarak yardım etmekten, onunla işbirliği yapmaktan, onu desteklemekten ve suçluyla birlikte Kilise'ye karşı fiziksel veya sözlü olarak karşı koymaktan alıkoymuştur.

Aforoz edilen kişilerden işledikleri günaha göre Kilise'den ihraç edilmek suretiyle mahrum kalanlar vitandi, Kilise sakramentlerinden mahrum olanlar ise tolerati olarak nitelendirilmişlerdir. Böylece bu kişiler, dini vazifelerde yardım etme hakkından mahrum bırakılmış, adlarına dini tören düzenlenmesi de yasaklanmıştır. Ayrıca bağışlanma, adlarına yas tutma ve Kilise'nin halka açık ibadetlerinden men edilmişlerdir. Bunun yanı sıra vitandinin dini defin hakkı da elinden alınmıştır. Vitandi, ruhen huzura kavuşmak için özel Kilise ayinine katılamaz, yaşadığı müddetçe tüm dini görüşmelerden mahrum kalır ve kendisinden dünyevi işlerde dahi kaçınılması gerekir. Vitandi veya tolerati olarak anılan kişinin af dilemesi, rehabilite olduğunu ifade etmesi veya asiliğinin sona erdiğini söylemesi ve Kilise ile barışmasıyla absolute (suçu bağışlanmıştır) olmuştur.

Aforozla ilgili verilen bilgilerin ardından tezimizin temelini teşkil eden soruların cevaplarına da değinmek yerinde olacaktır. Bu sorulardan ilki aforozun tarihi süreçte ne amaçla ve nasıl uygulandığıdır. Otoriteler, tarihin bilinen en eski zamanlarından beri, insanları bir arada tutabilmek amacıyla toplum içinde asi, yöneticilerin koyduğu kurallara uymayan ve hatta toplumun varlığını tehdit eden kişileri toplumdaki ihraç kadar varan cezalar uygulamışlardır. Bu anlamda aforoz cezası Pagan, Yahudi ve Hıristiyan toplumlarda, farklı zaman ve şartlarda, terbiye veya toplumdaki ihraç amacıyla kullanılmıştır. Mesela İlkel Sami halklarda, insanlara yasak konulduğunda, onlarla iletişim kurmada bir takım kısıtlamalar getirilmiş ve bu yasakların ihlalinin doğaüstü tehlikelere sebep olabileceği düşünülmüştür. Yunanlılar arasında kan dökmekten suçlu bulunan kişilere kutsal su ile arınmaktan men etme uygulaması mevcuttu. Romalılar'da "Korkunç lanet" şeklinde bilinen ve aforoza benzeyen bir ceza türü vardı. Druid rahiplerinin emirlerine uymayan Gaul sakinlerine toplulukla beraber ibadet yasaklanmış ve bu cezaya maruz kalan kişilerden uzak durulmuştur. Jermenler arasında savaşta kalkanını kaybetme durumu utanç verici büyük bir rezillik kabul edilerek bu suçu işleyen kişilerin tüm medeni ve dini hakları ellerinden alınmıştır. Yahudilerde ise aforozun, MS. 200-500 yılları arasında tatbik edildiği tahmin edilmektedir. Niddui, Cherem ve Shammatha olmak üzere üç türünün bulunduğu bilinmektedir. Bunlardan ilki küçük aforoz, ikincisi daha büyük ve üçüncüsü ise ölüm cezasının da yer aldığı ve hiç kimsenin

günahlarının bağışlanarak kurtulamayacağı aforoz türüdür. Ezra 10/8'de esaretten sağ olarak dönen tüm Yahudiler Kudüs'te toplanmaya davet edilmiş ve "*üç gün içinde her kim gelmeyecek olursa, önderlerin ve ileri gelenlerin kararı uyarınca, tüm malları elinden alınacak ve esaretten dönenlerle ilişkisi tamamen kesilecektir*" şeklinde emir verilmiştir. Verilen bu cezanın aforoz olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Yahudilerde olduğu gibi Hıristiyanlarda da en başından beri ağır suçluları ve isyankâr üyeleri aforoz etme hakkı ve bu amaca yönelik tüm araçlar dini otorite tarafından kullanılmıştır. Bu araçlardan biri de, lüzum görüldüğü takdirde Kilise ile ilişkilerinin kesilmesi yoluyla suçluları cezalandırma yetkisidir. Herkesin kabul ettiği bu yetki, toplumun iyi bir şekilde işleyebilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için gerekli görülmüştür. Dolayısıyla tarihte yer alan uygulamalar gösteriyor ki, Kilise'nin aforoz cezası ile suçluları cezalandırmaktaki asıl amacı, onların ıslahını sağlamaktır. Bunun için de söz konusu uygulamayı yürürlükte tutmuştur. İznik Konsili'nden II. Vatikan Konsili'ne kadar tüm konsiller kendi dogmatik kanunlarını "*Eğer biri ... derse, lanetlenmiştir*" şeklinde ifade etmişlerdir. Böylece aforoz, en eski zamanlardan itibaren Hıristiyanlığa kadar tarihi süreç içerisinde devam edegelmiş ve Hıristiyanlıkta da Kilise Kanunları içinde yer almıştır.

Tezimizde cevabı aranan ikinci soru Roma Katolik Kilisesi'nin aforozu açık ve/veya gizli olmak üzere hangi amaçlar uğrunda kullandığıdır. Kilise'ye göre insanda öne çıkan iki temel eğilim suç ve asiliktir. Suç, Kilise Kanunları'ndan birinin ihlâli veya bir Kilise kaidesinin çiğnenmesidir. Asilik de suçun gerçekleşmesi için gereken itici güçtür. Kilise'nin af için yargı yetkisi ise ancak inanan kişinin vaftiz yoluyla Kilise'ye tabi olmasıyla mümkündür. Kilise, suçluda aforoza yol açan asiliğin baştan beri bulunduğunu farzederek hüküm vermiş ve böylece kişinin doğru yolu bulmasını sağlamaya çalışmıştır. Kilise'nin verdiği aforoz cezası kişiyi Kilise'nin yetki sınırları içinde bulunan dini törenlerin yürütülmesi ve kabulü, Kilise tarafından günahların bağışlanması, yargılanma, dini defin işlemleri gibi ruhani hakların yanı sıra ruhani meselelerle ilişkisi bulunan papazların maaşları, Kilise'ye ait malların yönetilmesi gibi bazı dünyevi haklardan da mahrum bırakmıştır. Aforoza muhatap olan kişi Hıristiyan kimliğiyle edindiği sosyal statüsünden kaynaklanan hakların tamamından mahrum kalmıştır. Böylece aforozun etkilerinin kişinin ruhuna dokunması ve kurtuluşa ermeyi

istememesi sağlanmaya çalışılmıştır. Kilise'nin verdiği cezaların sonuçları açısından en ciddi kabul edilen aforoz, çoğu zaman ölüme benzetilmiştir.

Cevabı aranan diğer bir soru ise Kilise'nin, aforozu, Kilise içine (ruhbanlar) ve Kilise dışına (inananlar) karşı kullanma sebeplerinin neler olduğudur. Kilise'nin verdiği aforoz cezası ruhbanlar ve/veya inananlar açısından şartlara bağlı olarak bazen aynı bazen de farklı olmuştur. Kilise, konsillerde aldığı kararlar neticesinde sapık inanç sahiplerine, İsa'nın tanrısallığını inkâr edenlere ve Yahudileşmeyi devam ettirenlere *anathema*; *simonie* adı verilen ruhbanlık makamlarının alım-satımını yapan ruhbanlara ise aforoz cezasının verilmesini uygun görmüştür. Ancak piskoposlar aforozu, tanrısız gücün anahtarlarının kendilerinde olduğuna inanarak, itiraz etme cesaretini bulamayan halka karşı yetki alanını geniş tutarak kullanmışlardır. Böylece aforozu birtakım amaçlara ulaşmanın aracı olarak da görmüşlerdir. Kimi zaman yeterli sebep olmadan, önceden uyarılmadan ve işlenen suçun kesinliği gerçekleşmeden ceza verme gibi uygulamalara başvurmuşlardır. Bazen de bir kişiyi başka bir kişinin günahını sebep göstererek, günah işleyen kişi ile birlikte aforoz etmişlerdir. Buna karşın yetkisini kötüye kullanan piskoposların makam ve görevlerinden ihraç edildikleri de görülmüştür. Ayrıca aforoz cezaları devlet tarafından sağlanan vatandaşlık hakları üzerinde de etkili olmuştur. Aforoz cezası alanlar onursuz ilan edilerek mahkemelerde davacı veya şahit olmaktan men edilmişler ve gerektiğinde karşı dava açma hakları da engellenmiştir. Ayrıca aforoz edilen kişinin hâkim olamaması ve bu cezayı başkalarına verememesi gibi düzenlemeler de konsil kararlarıyla belirlenmiştir.

Cevabı aranan son soru ise Kilise ve İmparatorluk Otoritesi'nin dini veya siyasi hangi amaçlara ulaşmayı hedeflediğidir. Kilise, aforozu halka uygularken; güç kazanana kadar kral, prens ve diğer unvanlara sahip soylulara karşı daha dikkatli davranarak siyasi denge ve çıkarlarını gözetmiştir. Yine Kilise, kendini imparatorluk otoritesine karşı güçlü hissettiği zaman tutumunu değiştirerek gerekli gördüğü durumlarda her unvandan soyluları ruhaniyetle ilgili dini haklardan mahrum bırakmıştır. Kilise, aforozun uygulanmasında müntesiplerine hangi derecesini uygun görüp, ayıp ve suçları önlemede ne denli etkili olduysa, sivil hayat üzerinde de o denli etkili olmuştur. Bu nedenle devlet, Kilise'nin koyduğu yasamaya destek vermiş ve piskopos tarafından verilen emirlere karşı itaatsizliğinde ısrar ettiği için aforoz edilen kişilere değişik zamanlarda cezalar yüklemiştir. Bununla beraber devlet, Kilise'nin haksız ceza uygulamalarına karşı,

özellikle de kişilerin sivil hayatına zarar vermesi ölçüsünde onların haklarını korumak zorunda da kalmıştır. Ayrıca imparatorlar tarihte toplumun huzurunu bozacak ve/veya başka sıkıntılara neden olacak durumlarda haksız yere verilen aforoz cezalarına karşı çıkarak ağırlıklarını Kilise'ye hissettirmişlerdir.

Kilise, aforozu doktrinel, kişisel çekişme, siyasi ve ekonomik olmak üzere farklı nedenlerle kullanmıştır. Bunlar arasında ilk göze çarpan doktrinel nedenlerdir. Mesela II. yüzyılda, Plotinus'un Güneş Kuramı'nı Tanrı Kelamı ile ilişkilendirmesi sebebiyle Origenes; düalizmi esas alıp, zühd hayatına önem verdiği için gnostik ve heretik ilan edilen Marcion; III. yüzyılda ise "*Homoousios*" kelimesini kullandığından dolayı Samsatlı Pavlus aforoz edilmiştir. Halbuki Kilise bu kelimeyi daha sonra kullanmıştır. Arius ve taraftarları da Baba ile Oğul'un aynı özden olmadıklarını ifade etmeleri sonucu aforoz edilmişlerdir. Eutyches ise monofizit görüşü sebebiyle aforoz edilmekten kurtulamamıştır.

Kişisel çekişmeye İskenderiye Piskoposu Alexander ve taraftarları ile Arius ve taraftarları arasında vuku bulan aforozlaşma dikkat çekici bir örnektir. Aynı çekişmenin devamı Arius'un ardılı Nicomedia'lı Eusebius ve Alexander'in ardılı Athanasius arasında da gerçekleşmiştir. İsa'nın annesi Meryem'in *Theotokos* mu yoksa *Christotokos* mu ve buna bağlı olarak İsa Mesih'teki tabiatın bir mi yoksa iki mi olduğu meselesi İstanbul Piskoposu Nestorius ve İskenderiye Piskoposu Cyrill arasında karşılıklı aforozlaşmalara yol açmıştır.

Aynı çekişme siyasi güç gösterisine dönüşerek İskenderiye Piskoposu Dioscorus ve Roma Piskoposu Leo arasında devam etmiştir. Yine siyasi aforozlaşmalara IV. Heinrich, II. Friedrich ve IV. Philip de örnek verilebilir. Papa VII. Gregorius, Kral IV. Heinrich'i "*Investitur*" (Dini Atama Tartışması) gerekçesiyle aforoz etmiştir. Papa IX. Gregorius, II. Friedrich'i verdiği Haçlı Seferi sözünü ertelemesi gerekçesiyle aforoz ettiğini ilan etmiştir. VIII. Boniface, yerel kiliselerin idari ve mali açıdan papalığa bağlı olduklarını ve krallığın da maddi yükümlülüklerini hatırlatarak Fransa Kralı IV. Philip'i papalığa boyun eğmemesi üzerine aforoz etmiştir. Papa X. Leo, "*Ninety-Five These*" adlı doksan beş maddelik tezini ilan etmesi ve yapılan ihtarlara rağmen görüşlerinden geri adım atmaması nedeniyle Martin Luther ve taraftarlarına aforoz cezasını vermiştir. Siyasi

çekişmenin en çarpıcı örneklerinden birisi de 1054 yılında Roma ile İstanbul Kiliseleri arasında karşılıklı aforozlaşma sebebiyle yaşanan Büyük Ayrılık (Great Schism)'tir.

Ekonomik açıdan dikkat çeken aforoz örneği ise, XIII. yüzyılda “*İsa ve havarileri yoksuldu, mal ve mülkleri de yoktu*” şeklindeki gerekçesiyle saltanat içinde yaşayan Vatikan'ı eleştiren ve “*Ockham'ın Usturası*” adlı felsefi düşüncenin sahibi olan Ockhamlı William'a verilen aforoz cezasıdır. Diğer bir örnek de Sicilya Kralı II Ruggero'nun, papalığa muhalefet ve kilise mülkü edinmesi sebebiye aforoz edilmiş olmasıdır. Ayrıca Osmanlı'ya karşı bir Haçlı Seferi'nin düzenlenmesi konusunda Fransa Kralı XII. Louis ile Papa II Julius da birbirini aforoz etmiştir.

Netice itibarıyla ifade etmek gerekirse, Hıristiyanlık tarihinde İsa'ya dayandırılan dinî otoriteye bağlı olarak konsiller sürecinde yetkililer tarafından geliştirilen aforoz uygulaması, II. Vatikan Konsili ile sona ermiş ve 1983'de yürürlüğe giren Katolik Kilise Kanunu'nda nihai halini almıştır.

KAYNAKLAR

- AGİBALOVA Ye., G. Donskoy, *Ortaçağ Tarihi*, çev. Çağdaş Sümer, Yordam Kitap, İstanbul 2017.
- AĞAOĞULLARI Mehmet Ali-Levent KÖKER, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, I. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1991.
- ALICI Mustafa, “Roma Katolik Kilisesinde İki Otorite Kurumu; Papalık ve Kilise”, *Akra Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, sayı 5, İstanbul, Ocak 2015, ss.41-58.
- ALLISON Dale C., “New Testament”, *Encyclopedia of Religion*, edited by Lindsay Jones, Detroit: Mcmillan Reference, ABD, 2005.
- ASLAN Reza, *Zelot*, Okuyanus Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Ekim 2014.
- ATAURRAHİM Muhammed, *Bir İslam Peygamberi Hz. İsa*, (çev. Kürşat Demirci), İnsan Yayınları, İstanbul 1994.
- AYDIN Fuat, “Maksimüs The Confessor ve Diyotelit Kristolojisi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SÜİFD)*, XII, sayı 22, Sakarya 2/2010, ss. 49-71.
- AYDIN Mahmut, “Şeriat (Diğer Dinlerde, Hint Dinlerinde)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, XXXVIII, Ankara 2010.
- AYDIN Mehmet, “Antakya ve Tarsus Eksenli İlk Dönem Hıristiyanlığına Bir Bakış”, (Ayrı Basım), *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2003, ss. 5-16.
- AYDIN Mehmet, “Bizans Kilisesinde İkonoklast (Tasvir Kırıcı) Hareketin Kökenleri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SÜİFD)*, sayı: XIII, Bahar 2002, Konya, ss. 5-14.
- AYDIN Mehmet, “Hıristiyanlık (Giriş, Kutsal Metinler ve Dini Literatür, Hıristiyan İnançları)”, *DİA*, XVII, İstanbul 1998.
- AYDIN Mehmet, “Kilise (İslam Tarihi, Fıkıh)”, *DİA*, XXVI, İstanbul 2002.
- AYDIN Mehmet, “Pentekot”, “Paskalya”, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, I. Baskı, Konya 2005.
- AYDIN Mehmet, “Patrik”, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, I. Baskı, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2005.
- AYKIT Dursun Ali, *Misyon ve İnciller*, 1. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul, 2006.
- BAKRUŞİN S., A. EFİMOV, İ. MİNTZ, E. KOSMİNSKİ, *Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tarihi)*, (çeviri: Attila Tokatlı), I, Evrensel Basım Yayın, İstanbul Eylül 2009.
- BARKER G., *O'nun İzinde; Hıristiyanlık ve Laiklik Tarihi*, Zafer Matbaası, İstanbul 1985.
- BAŞ Bilal, Monoteist Bir Hıristiyanlık Yorumu: Ariusçuluk Mezhebi, *Divan İlmi Araştırmalar*, Bilim ve Sanat Vakfı, 2000/2, yıl 5, sayı 9, İstanbul, ss. 167-200.

- BARBER Malcolm, *The Cathars Dualist Heretics in Languedoc in the High Middle Ages*, Published by Routledge, New York 2014.
- BAŞOĞLU Tuncay, “Hıristiyan Hukuku”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı 9, yıl 2007, ss. 25-66.
- BAXMANN Rudolf, *Die Politik der Päpste Von Gregor I. bis auf Gregor VII.*, Verlag von R. L. Friderichs, Elberfeld 1868.
- BENN Stanley I, “Authority”, *Encyclopedia of Philosophy*, ed. Paul Edwards, I, New York: Macmillan, 1967.
- BOUDINHON Auguste, “Excommunication” *The Catholic Encyclopedia*, V, Robert Appleton Company, New York, 1913.
- BUCAILLE Maurice, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur’an*, (çev: Mehmet Ali Sönmez), DİB Yayınları, VII. Baskı, Ankara 2001.
- CATALAN Joseph, *Pontificale Romanum Prolegomenis et Commentariis Illustratum*, 2. Baskı, III, Paris 1852.
- CLARKE Peter D., *The Interdict In The Thirteenth Century*, Oxford University Press, New York 2007.
- CLARKE Peter D., *Pope, Church and City: Essays in Honour of Brenda M. Bolton (Medieval Mediterranean: Peoples, Economies and Cultures, 400-1500)*, edit. Frances Andrews, Christoph Egger, Constance M. Rousseau, Printed in the Netherlands, Leiden 2004.
- CODE DE DROİT CANONIQUE, “Les Sanctions Dans L’eglise”, (tercüme Prof. Dr. Cevdet Yavuz) Vatican, 1983.
- CODE DE DROİT CANONIQUE, Vatican, 1983: http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_INDEX.HTM (Erişim: 21.02.2017)
- Code de Droit Canonique, Vatican, 1983: http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_P4U.HTM (Erişim: 23.11.2017)
- CORRIGAN John, Frederick M. DENNY, Carlos M. N. EIRE, Martin S. JAFFEE, *Jews, Christians, Muslims A Comperative Introduction to Monotheistic Religions*, Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 1998.
- BETTENSON Henry, “Epistle”, *Documents of the Christian Chuch*, Galaxy Edition, Oxford University Press, New York, 1947.
- ÇELİK Mehmet, *Süryani Tarihi*, I, 1. Baskı, Ayraç Yayınları, Ankara, 1996.
- ÇOBAN Bekir Zakir, “Doğu Kiliseleri ve Monfizitizm”, *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Ladin Ofset, X, sayı 2, İstanbul 2013, ss. 13-27.
- ÇOBAN Bekir Zakir, *Geçmişten Günümüze Papalık*, 1. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009.
- D’AVRAY David L., “Stages of Papal Law”, *Journal of The British Academy*, 27 Mart 2017: <http://www.britac.ac.uk/sites/default/files/02%20D%27Avray%201836.pdf> (Erişim: 10.06.2017)
- DALEY Brian E., “Councils”, *The Encyclopedia of Religion (ER)*, (I-XVI), ed. Mircea Eliade, IV, New York 1987.

- DAMASCÉNE Jean, *Ecrits sur L'İslam*, Editions de Cerf, Paris 1992.
- DAVUD Abdülehad, *İncil ve Salib*, İnkılab Yayınları, İstanbul 1999.
- DEMİRCİ Kürşat, "Hıristiyanlık (Giriş, Kutsal Metinler)", *DİA*, XVII, DİB Yayınları, İstanbul, 1998.
- DEMİRKENT Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, Haziran 2004, İstanbul.
- DEMİRKENT Işın, "Haçlılar", *DİA*, XIV, İstanbul 1996.
-*Documents of the Christian Church*, (edit. Henry Bettenson), Oxford University Press, New York 1947.
-*Dogmatic Canons and Decrees*, The Devin-Adair Company, New York 1912.
- DOWNIE R. S., "Authority", *The Oxford Companion to Philosophy*, edition: Ted Honderich, Oxford University Press, 2005.
- DURAK Nihat, *Süryaniler Açısından 451 Kadıköy Konsili*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2012.
- DVORNIK Francis, *Konsiller Tarihi, İznik'ten II. Vatikan'a*, çev: Mehmet Aydın, TTK Yayınevi, Ankara 1990.
- DVORNIK Francis, *The Ecumenical Councils*, Hawthorn Books, New York 1961.
- DVORNIK Francis, "Councils, General History Of", NCE, IV, Washington 1967.
- EBU ZEHRİ Muhammed, *Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar*, (çev. Akif Nuri), İstanbul 1978.
- EMECEN Feridun, "Ayasuluk-Tarih", *DİA*, IV, İstanbul, 1991.
- ENCYCLOPAEDIA BRİTTANİCA, "Anathema", vol. 1, Cambridge Enland at the University Press, New York, 1910.
- ERGİN Gürkan, *Anadolu'da Roma Hâkimiyeti Direniş ve Düzen*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul Mart 2013.
- ERNST Dagmar, *Der Kirchenbann Als Politisches Machtmittel Gregors VII. Und Alexander III.*, Grin Verlag, Düsseldorf 2007.
- EROĞLU Ahmet Hikmet, "Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (AÜİFD), XLI, Ankara 2000, ss. 309-325.
- FEUILLET Michel, *Vocabulaire du Christianisme*, Puf Edition, Paris 2000.
- FILSON F. V., "Peter", *The Interpreter's Of The Bible* (Volumes: K-Q), Editör: George Arthur Buttrick vd., New York, 1962.
- FRANCISCUS Suarez, *Opera Omnia*, vol. 26, Pariis, 1861.
- FRANK Isnard Wilhelm, *Kirchenrechte des Mittelalters*, Patmos Verlag, Düsseldorf 2005.
- FUHRMANN Horst, *Die Päpste von Petrus zu Benedikt XVI.*, III. Baskı, CH Beck Verlag, München 2005.
- GIGNAC Joseph N., "Anathema", *Catholic Encyclopedia*, Catholic Encyclopedia Press, I, New York, 1907.
- GÖKBERK Macit, *Felsefe Tarihi*, I. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1961.

- GÖRGÜN Hilal, “Mısır (Tarih, Bizans Dönemi, Fetihden Osmanlı Dönemine Kadar, Osmanlı Dönemi, Fransız İşgali ve Sonrası, İlim, Kültür ve Medeniyet, Mimari)”, *DİA*, TDV Yayınları, c. 29, Ankara 2004.
- GÜÇ Ahmet, *Dinlerde Mabet ve İbadet*, I. Basım, Düşünce Yayınları, İstanbul, 2011.
- GÜL Muammer, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2009.
- GÜNDÜZ Şinasi, “Eklesioloji”, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.
- GÜNDÜZ Şinasi, “Pavlus Teolojisinde Gnostik Unsurlar”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, II, sayı: VI, Ocak-Nisan 2000, ss 51-75.
- GÜNDÜZ Şinasi, “Doketizm” *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, I. Basım, Konya, Ekim 1998.
- GÜNDÜZ Şinasi, *Hıristiyanlık*, İsam Yayınları, İstanbul 2006.
- GÜNDÜZ Şinasi, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014.
- HAGEL Nina, “Authority”, *The Encyclopedia of Political Theory*, ed. Mark Bevir, California: Sage Publications, 2010.
- HASTINGS James, *Encyclopedia of Religion and Ethics*, T.& T. Clark, Edinburg 1908.
- HEFELE Charles Joseph, *A History Of The Councils Of The Church*, IV, T&T Clark, Edinburg 1895.
- HEFELE Charles Joseph, *History Des Conciles*, çev. Leclercq, IV, Paris 1910.
- HEFELE Charles Joseph, *The Christian Councils*, Morrison And Gibb Limited, Edinburg 1894.
- HENDRICKS Barbara, “What is Evangelization?”, *Missiology: An International Review*, 6/4, (Ekim), USA, 1987.
- HINSCHIUS Paul, *Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland*, V. Band, J. Guttentag Verlagsbuchhandlung, Berlin 1895.
- HINSCHIUS Paul, *System des Katholischen Kirchenrechts*, vol. IV, Verlag von I. Guttentag, Berlin, 1883.
- HOFFMANN Maxi, *Der ideologische Konflikt zwischen Kaiser Friedrich II. und Papst Gregor IX.*, Grin Verlag, Norderstedt Germany 2009.
- HOMBURG Martin, *Der Kirchenbann Papst Gregors IX. über Kaiser Friedrich II. von 1227- Gründe und Hintergründe*, Grin Verlag, Norderstedt, Germany 2006.
- <http://www.vatican.va/archive/ENG1104/INDEX.HTM> (Erişim: 15.11.2018)
- <http://www.vatican.va/archive/ENG1104/P39.HTM> (Erişim: 12.05.2019)
- HUGHES Philip, *A History of the Church*, Londra, 1952, önsöz ve içindekiler kısmı.
- HULZING Peter J., Ladislav M. ORSY, “Canon Law Religion” *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/canon-law> (Erişim: 03.06.2017)
- HYLAND Francis Edward, *Excommunication Its Nature, Historical Development And Effects*, Catholic University of America, Washington D. C. 1928.
- IVERACH James, “Authority”, *Encyclopedia of Religion and Ethics* ed. James Hastings, II, New York 1981.
- JACOB Xavier, *İncil Nedir? Tarihi Gerçekler*, Kent Matbaacılık, Ankara, 1985.
- KAÇAR Turhan, “Roma İmparatorluğu, Hıristiyanlar ve Milano Fermanı’nın 1700. Yılı”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, sayı: 230, İstanbul, Şubat 2013, ss. 46-50.

- KELLY Joseph F., *The Ecumenical Councils of the Catholic Church*, Liturgical Press, USA 2009.
- KİTABI MUKADDES ŞİRKETİ, *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, Acar Basım, İstanbul 2009.
- KUZGUN Şaban, *Dört İncil, Farklılıkları ve Çelişkileri*, III. Baskı, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2008.
- KÜÇÜK Abdurrahman, Günay TÜMER, Mehmet Alparslan KÜÇÜK, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009.
- KÜÇÜKSİPAHİOĞLU Birsal, *Roma Tarihi II*, Tarih Lisans Programı Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
[ybgames.yolasite.com/resources/ROMA%20TARİHİ%20II%20\(1-7.HAFTA\).pdf](http://ybgames.yolasite.com/resources/ROMA%20TARİHİ%20II%20(1-7.HAFTA).pdf)
(Erişim: 27.05.2017)
- LABARRE Albert, *Kitabın Tarihi*, çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul, ts., s. 18.
https://www.academia.edu/13227170/Albert_Labarre_-_Kitab%C4%B1n_Tarihi (Erişim: 04.06.2017)
- LACTANTIUS, *De Mortibus Persecutorum*: <http://www.ccel.org/ccel/schaff/anf07.html>
- LEMERLE Paul, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, VII. Baskı, İletişim Yayınları, Ocak 2016, İstanbul.
- LOOMIS Louise Ropes, *The Book Of The Popes (Liber Pontificalis)*, I, Columbia University Press, New York 1916,
- LOOMIS Louise Ropes, *The Book Of The Popes (Liber Pontificalis)*, III, Columbia University Press New York, 1916.
- MACEVILLY John, *An Exposition of the Epistles of Saint Paul*, vol. II, Dublin, 1875.
- MACEVILLY John, *An Exposition of the Gospels (Matthew a Mark)*, Benziger Brothers, New York, 1898.
- MATHIEU Richard, *Freimaurerei und Katholische Kirche*, Salier Verlag, Leipzig 2015.
- MCBRIEN Richard P., "Churc", *A New Dictionary of Christian Theology*, (ed.: Alan Richardson-JohnBowden), London, 1983.
- MCNEİLL Wiliam H., *Dünya Tarihi*, (çev. Alâeddin Şenel), VI. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2002.
- MERAL Yasin, *Yeni Ahit Kanonu'nun Oluşumu (I. – IV. Asırlar)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), SÜSBE, Sakarya, Temmuz 2007.
- METZ René, *What is Canon Law?* (Fransızca'dan İng. Çev. Michael Derrick), New York 1960.
- MICHEL Thomas, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, Ohan Basımevi, İstanbul, 1992.
- MÖRSDORF Klaus, "Excommunication", *Encyclopedia de la Foi*, II, Paris 1967.
- MUHAMMED Ebu Zehra, *Hristiyanlık Üzerine Konferanslar*, (çev. Akif Nuri), İstanbul 1978.
- NEUSS Wilhelm, *Die Kirche des Mittelalters*, Verlag d. Buchgemeinde, Bonn 1946.
- OSTROGORSKY George, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1981.
- ÖMER A Hilmi, *İsa Meselesi*, Zelliç Biraderler Yayınları, İstanbul, 1931.

- ÖZİŞİK Sakin, “Pavlikan Kilisesi ve Eski Hıristiyan Heresileriyle İlişkisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (CÜİFD), XIV, sayı 2, Sivas 2010, ss. 505-533.
- ÖZTÜRK Bahri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1991.
- ÖZTÜRK Bahri, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge SIRMA, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2010.
- PENNINGTON Kenneth, *A Short History of Canon Law from Apostolic Times to 1917*. <http://legalhistorysources.com/Canon%20Law/PenningtonShortHistoryCanonLaw.pdf> (Erişim: 30.05.2017)
- RAAB Clement, *The Twenty Ecumenical Councils Of The Catholic Church*, Longmans Green and Co., London 1937.
- RICHARDSON Cyril, in *Early Christian Fathers, Library of Christian Classic*, vol. 1, New York: Macmillan, 1970: <http://wesley.nnu.edu/sermons-essays-books/noncanonical-literature/noncanonical-literature-the-fathers-of-the-church/the-epistle-of-ignatius-to-the-smyrnaeans/> (Erişim: 27.04.2017)
- RUBENSTEİN Richard E., *İsa Nasıl Tanrı Oldu*, çev. Cem Demirkan, İstanbul, 2004.
- SAKİOĞLU Mehmet, *İncil’i Kim Yazdı?* Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- SARIKÇIOĞLU Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, V. Baskı, Isparta 2004.
- SCHAFF Philip, *The Seven Ecumenical Councils*, Christian Ethereal Library, Edinburg 2005: <http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf214.html> (Erişim: 29.01.2019)
- SCHERTHEİM Elmar, *Antikçağ’da Anadolu*, (çev. Nuran Batu), Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.
- SCHILLING Bruno, *Der Kirchenbann Nach Canonischen Rechte: In Seiner Entstehung Und Allmäligen Entwicklung*, Bei Carl Graefe, Leipzig 1859.
- SCHMİD Klaus-Peter, *Luthers Acta Augustana 1518*, FDL Verlag, Augsburg 1982.
- SİNANOĞLU Mustafa, “Hıristiyan ve İslam Kaynaklarında Tartışmalı Bir Dini Toplantı: İznik Konsili”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, sayı 6, İstanbul 2001, ss. 1-16.
- SMART Ninian, *The Religious Experience Of Mankind*, New York 1969.
- SMİTH S. B., *Elements of Ecclesiastical Law*, vol. III, Benziger Brothers, New York 1887.
- SOZOMEN, *History Of The Church*, John Childs & Son, Bungay, London 1909.
- STONE Darwell, “Councils (Christian: Early)”, *Encyclopedia of Religion and Ethics*, (ed. James Hastings), T&T. Clark, I, New York 1980.
- Susan Wise Bauer, *Ortaçağ Dünyası*, (çev. Mehmet Moralı), Alfa Tarih, I. Basım, İstanbul 2014.
- ŞAHİN Ergün, “Ceza Yargılamasının Tarihçesi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* (TAAD), yıl 5, sayı 18, Temmuz 2014, ss. 349-387.
- ŞAHİN M. Süreyya, “Aforoz”, *DİA*, TDV Yayınları, I, İstanbul 1988.
- ŞENAY Bülent, “Merkûniyye”, *DİA*, TDV Yayınları, XXIX, Ankara 2004.

- ŞENAY Bülent, *İlk Râfîzî Hıristiyan Kilisesi Markûnîlik*, Verka Yayınları, Bursa 2003.
- ŞER Adday, *Siirt Vakayinamesi*, Yaba Yayınları, İstanbul 2002.
- ŞERBETÇİ Koray, *Osmanlı'nın İngiliz'le İmtihanı*, Nesil Yayınları, İstanbul 2017.
- TANNER Norman P., *Decrees Of The Ecumenical Councils*, Sheed & Ward and Georgetown University Press, Washington 1990.
- TARAKÇI Muhammet, "Nestorius ve Kristolojisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (UUİFD)*, XIX, sayı 1, Bursa 2010, ss. 215-241.
- TARAKÇI Muhammet, *Protestanlıkta Sakramentler*, Emin Yayınları, Bursa 2012.
- TAŞPINAR İsmail, "Katolik Kilisesi'nin Modern Dünyaya Uyumu: II. Vatikan Konsili ve Katoliklerin Yaklaşımı", *Marmara Üniversitesi Fakültesi Dergisi (MÜFD)*, sayı 41, yıl 2011/2, ss. 107-120.
- TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, "otorite": http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59022b7f356355.11494069 (Erişim: 27.04.2017)
- TERTULLIAN, "De praescriptione haereticorum", chs. 20, 21. Tr. in *Documents of the Christian Church*, 2nd ed. ed., Henry Bettenson, Oxford University Press, New York, 1963.
- THE CODE OF CANON LAW, 1983.
- TRUDEL P., "Council", *A Dictionary of Canon Law*, B. Herder Book Co., London 1920.
- VACANT A., "Anathema", *Dictionnaire De Théologie Catholique*, I, kolon: 1169, Paris, 1909.
- VASİLİEV A. A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Arif Müfid Mansel), II, Maarif Matbaası, Ankara 1943.
- VERNAY Eugène, *Le "Liber De Excommunicatione" du Cardinal Bérenger Frédol*, éditeur Arthur Rousseau, Paris 1912.
- VIGOUROUX M., "Anathema", *Dictionnaire de la Bible*, I, kolon: 545, Paris, 1892.
- WAİDA Manabu, "Authority", *Encyclopedia of Religion (ER)*, ed Mircea Eliade, II, New-York-London, 1987.
- WOLFSON Harry Austryn, *Kelam Felsefesine Giriş*, (çev. Kasım Turhan), Kitabevi, İstanbul 1996.
- YALDUZ Alpaslan, "Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII, sayı: 2, Bursa 2003, ss 257-296.
- YANNARAS Christos, *The Freedom of Morality*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood-New York, 1984.
- YILDIRIM Münir ve Musa Osman KARATOSUN, "Katolik Kilisesinin Jübile Anlayışı ve 2016 Merhamet Yılı", *Türkiye'de Dinler Tarihi'nin Kurumsallaşma Sürecinde Prof. Dr. Abdurrahman Küçük*, (Editör Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu), Berikan Yayınevi, Ankara, 2016, ss. 477-500.
- YOUNGBLOOD Ronald F., F. F. Bruce, R. K. Harrison, *Nelson's New Illustrated Bible Dictionary*, Thomas Nelson Press, Nashville, 2014.

YÜCETÜRK Orhan Seyfi, “Ayasuluk (Dinler Tarihi)”, *DİA*, IV, DİB Yayıncılık,
İstanbul 1991.

EKLER

Ek 1: MİLAN FERMANI 48. MADDE

Konstantin ile Licinius'un 313'de Milan'da bir araya gelerek Hıristiyanlara dini serbestlik vermek adına ilan ettikleri Milan Fermanı'nın ilgili kısmı aşağıda verilmiştir:

“48. 2. Ben Augustus Constantinus ve ben Augustus Licinius, Mediolanum yakınlarında mutlulukla bir araya gelerek halkın menfaatine ve güvenliğine ilişkin bütün meseleleri dikkatle ele aldığımızda, kutsal şeylere gösterilen saygıyı güvence altına almanın öncelikle düzenlenmesi gerektiğine karar verdik ve bunun diğer tüm şeyler arasında insanoğlunun çoğunluğu için yararlı olacağını gördük. Böylece hem Hıristiyanlara hem de tüm insanlığa her birinin dilediği dinin peşinden gitmesi için özgürlük fırsatı verebiliriz ve bu sayede semavi makamda bizim için ve bizim gücümüz altında yaşayan herkes için huzurlu ve hayırlı bir kutsallık ortaya çıkabilir. 3. Bu yüzden yüreğini Hıristiyanlığın âdetlerine veya kendisi için en uygun olduğunu hissettiği dine bağlamak isteyen herkes için, bu fırsatın geri çevrilmemesi gerektiğini düşündüğümüzden dolayı, bu kararın sağlam ve en doğru yöntemle üstlenilmesi gerektiğine inandık. Böylece özgür zihinlerle dinine itaat ettiğimiz Yüce İlahi Güç her şeydeki alışıldık desteğini ve iyi niyetini bize sunabilir. 4. Bu nedenle, Hıristiyanlara uygulanması istenen bütün şartlara ilişkin daha önce makamınıza gönderilen mektubun (içerdiği emirlerin) tamamen bir kenara bırakılması, merhametimize tamamen uygunsuz ve yabancı görünen o önlemlerin yürürlükten kaldırılması gerektiğine ve Hıristiyanların dinine uymayı arzulayan her bir bireyin serbestçe ve açıkça, herhangi bir endişeye ve engellemeye mahal olmaksızın istediğini yapabilmesi gerektiğine karar verdiğimizizi bilmeniz bizi memnun edecektir. 5. İşte bu Hıristiyanlara dinlerini özgürce ve aleni olarak yaşamaları için, izin verdiğimizizi bilirsiniz diye, bu vaziyetin tam olarak dikkatlerinize sunulması gerektiğine inandık. 6. Ve siz bu hoşgörünün, bu insanlara tarafımızdan verildiğini kavradığınız zaman, diğerlerine de dönemimizin huzur anlayışının bir parçası olarak, kendi dinlerini ve ibadetlerini izlemeleri için aynı şekilde serbestçe izin verildiğini göreceksiniz. Bu suretle her kişi seçtiği herhangi bir ibadetle iştigal etmek için özgür bir fırsata sahip olabilir. Bizler bunu, hiçbir kült ya da dine bizim tarafımızdan halel getirildiği görülmesin diye yaptık. 7. Ayrıca bir kitle olarak Hıristiyanlara aşağıda buyurduğumuz şekilde

hükmetmeye karar verdik: Şimdiye kadar, Hıristiyanların önceleri toplandığı yerler herhangi bir kimseden veya hazinemizden birileri tarafından satın alınmışsa ve haklarında, sizin makamınıza gönderilen mektuplarda daha önce kesin bir kuralla bahsedilen bu yerleri, hiç para almadan ya da ödeme rica etmeden ve engel olmadan ve belirsizlik soruları olmaksızın iade etmelidirler. 8. Bu tür yerleri hediye olarak alanlar da onları aynı şekilde Hıristiyanlara derhal ve daha hızlı bir biçimde geri vermelidirler. Bu tür yerleri satın alanlar veya hediye olarak kabul edenler, cömertliğimizden faydalanmak istiyorlarsa, bizim merhametimiz tarafından çıkarları lehine karar verilebilmesi için, temsilcimize müracaatta bulunmalıdırlar. Bütün bu yerler derhal, sizin aracılığınızla ve hiçbir gecikme olmadan Hıristiyan camiaya teslim edilmelidir. 9. Ve yine sadece Hıristiyanların toplanmayı âdet edindikleri yerleri ve sadece bireysel mülkiyetleri değil fakat aynı zamanda mensubu oldukları tüzel kurumlara –yani özel şahıslara değil, kiliselerine– ait olduğu bilinen yasal mülkiyetlerinin de yukarıda açıkladığımız hukuk çerçevesinde, hiçbir şüphe ve tartışma olmadan Hıristiyanlara yani onların tüzel kurumlarına ve cemaatlerine geri verilmesini emredeceksiniz. Yukarıda belirtilen ilkeyi her zaman koruyarak, bu tür mülkleri, bizim memnun olacağımız şekilde, hiçbir bedel almadan iade edecek olanlar, ancak bizim cömertliğimizden bir tazminat elde etmeyi umut edebilirler. 10. Bütün bu meselelerde, bizim talimatlarımız daha hızlı bir şekilde uygulanabilsin ve merhametimiz kamu huzurunun çıkarlarına böylece hizmet etsin diye daha önce bahsedilen Hıristiyan cemaatine en etkin desteği vermek zorundasınız. 11. Böylece yukarıda açıkladığımız gibi, birçok meselede bizim yanımızda olduğunu tecrübe ettiğimiz tanrısal lütuf, kamunun esenliği ile birlikte başarılarımızı zenginleştirmek için her zaman bizden yana tecelli edecektir. 12. Ayrıca, bu sayede kanunun ve cömertliğimizin karakteri herkesin bilgisine sunulabilsin diye, bu belgenin her yerde ilanınızın üzerinde yayınlanması işinin sizin tarafınızdan yürütülmesi uygun görülecektir, bu belgenin herkesin dikkatine sunulmasıyla cömertliğimizi ifade eden ferman gizli kalmayacaktır.

Ek 2: I. EFES KONSİLİ ÖNCESİNDE CYRİLL'İN İLAN ETTİĞİ AFOROZNAME

1. Eğer bir kimse Emmanuel'in Tanrı olduğunu ve bu nedenle Kutsal Meryem'in yani Tanrı'nın Annesi'nin (Θεοτόκος) etten yaratıldığı gibi, Tanrı'nın Sözü'nün ete bürünmüş bir hali olduğunu ve "Söz'ün/Kelam'ın etten yaratıldığı"nı, itiraf etmeyecekse anathema olsun!
2. Eğer bir kimse Tanrı'nın Sözü'nün Baba'nın hipostatik (iki tabiatın birbirine karışmadan birleşmesi) olarak etle ve onun kendi bedeniyle birleştiğini ve aynı zamanda hem Tanrı hem de insan olduğunu itiraf etmeyecekse anathema olsun!
3. Eğer bir kimse (hipostatik) birleşmeden sonra, hipostazları Mesih'in bedeninde ayırırsa, bu durumun değerine, otoriteye ve güce göre oluştuğunu; bir araya gelmekten ziyade (συνόδω) doğal birleşme tarafından yapıldığını (ἔνωσιν φυσικὴν/fiziksel bağlantı) söylerse anatema olsun!
4. Eğer bir kimse, İnciller'de ve Apostolik yazılarda yer alan veya Mesih ile ilgili olarak azizler tarafından veya kendisi tarafından söylenen sözlerden (φωνάς/sesleri) kimisini Tanrı Sözü'nden ayrı bir insan sözü olarak görürse ve bazı sözleri de Tanrı'nın Sözü'ne uygun oldukları gerekçesiyle, sadece Baba Tanrı'nın Sözü olarak ayırırsa anatema olsun!
5. Eğer bir kimse Mesih'in bir Theophorus insan (yani Tanrı) olduğunu, onun Tanrı olmadığını, doğanın tek bir Oğlu olduğunu, yani "Sözün etten geldiğini" ve "bizim gibi indirildiğini, etten ve kandan pay aldığını" söylemeye cesaret ederse anathema olsun!
6. Eğer bir kimse Tanrı'nın Sözü'nün, Mesih'in Tanrısı veya Mesih'in Efendisi olduğunu söylemeye ve Kutsal Kitap Yazılarına göre, aynı anda hem "Tanrı" hem de "İnsan" olduğunu, "Sözün etten geldiğini" söylemeye cesaret ederse anathema olsun!
7. Eğer bir kimse, insan olarak İsa'nın yalnızca Tanrı'nın Sözü ile canlandırıldığını ve sadece Baba'nın tek Oğlu olma görkeminin, kendisine uygun olmayan bir şey olduğuna atıfta bulunursa anathema olsun!

8. Eğer bir kimse, varsayılan insana (ἀναληφθέντα), Tanrı ile birlikte ibadet edilmeli ve onunla birlikte yüceltilmeli ve Tanrı olarak tanınmalı der ve yine onları ayrı ayrı değerlendirirse, bununla birlikte biri diğerine, (Nestorianlar tarafından bu anlamı iletmek için “bununla birlikte” eklenmiştir) ibadet etmemeli ve onu yüceltmemeli demeye cesaret ederse anathema olsun!
9. Eğer bir kimse, Efendimiz İsa Mesih'in Kutsal Ruh tarafından yüceltildiğini, Kutsal Ruh aracılığıyla kendisinin olmayan bir gücü kullandığını, ondan temizlenmemiş ruhlara karşı bir güç aldığını, insanlığın önüne mucizeler çıkartması için onun gücünü kullandığını ve ilahi işaretleri kendi ruhuyla yaptığını ve bu ruhun onun özünden olmadığını söylemeye cesaret ederse anathema olsun!
10. Her kim ki, ilahi Sözü'nü kendisinin olmadığını, etten yaratıldığını ve bizim gibi onun da kadından doğan bir insan olduğunu, kendisinden farklı olan (ἰδικῶς ἄνθρωπον) bir insan olduğunu, Yüksek Rahibimiz ve Havarimiz olduğu ya da herhangi birisi, bizim için değil kendisi için fedakârlıkta bulunduğunu, günahsız olmadan kendisini sunmak ya da fedakârlık yapma ihtiyacında olmadığını söylerse anathema olsun!
11. Her kim ki, Tanrı'nın bedenine hayat verdiğini ve Tanrı'nın Sözü'nün Baba'ya ait olduğunu itiraf etmez ise, aynı zamanda bedeniyle bütünleşmiş bir başka kişiye (yani, Söz'e) ait olduğunu iddia ederse, yalnızca şerefi için ve kutsallık için bir ev sahibi olarak hizmet etmiş olan bedenine hayat verdiğini söylemezse ve her bedene hayat verenin bu Söz olduğunu itiraf etmez ise anatema olsun!
12. Her kim ki, Tanrı'nın Sözü'nün bedende acı çektiğini, bedeniyle çarmıha gerildiğini ve aynı bedende aynı şekilde ölümlüleri içinde Baba'nın tek Oğlu olduğunu kabul etmeyerek “O bir Tanrı'dır, o bir yaşamdır ve yaşamı veren odur” derse anathema olsun!

Ek 3: II. İSTANBUL KONSİLİ'NDE ŞAHİS VE ESERLERİN AFOROZ GEREKÇELERİ

1. Eğer bir kişi Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un tek ve aynı özden olduğuna, tek otorite ve güç olduğuna, İsa'nın insan ve varlıkta tapılacak ilah olduğuna inanmazsa aforoz et! Her şeyin kaynağı Baba Tanrı, her şeyin olduğu İsa ve kendinde her şeyi barındıran Kutsal Ruh vardır.
2. Eğer bir kişi Tanrı'nın iki doğumu olduğuna, ikinci doğumunun zamandan ve bedenden münezzeh olan Tanrı'nın cennetten çıkıp, Tanrı annesi bakire Meryem'den doğduğuna inanmazsa aforoz et!
3. Eğer bir kişi mucizeler yaratan Tanrı'nın acı çeken İsa ile aynı olmadığını söylese, İsa'yı bedenleşen Tanrı olarak görmezse ve insanken mucize ve acıya gönüllü olarak maruz kaldığına inanmazsa ihraç et!
4. Eğer bir kişi Nestorius gibi birleşmenin sadece bir benzeşme, İsa ile Tanrı'nın ayrı varlıklar olduğunu söylese, sonuç olarak normal bir beden ve ruhtan müteşekkil Tanrı'nın birleşiminin olduğunu kabul etmeyip, bununla birlikte üçün biri olan İsa Mesih'in varlığına inanmayanları da aforoz et!
5. Eğer bir kişi birçok varlığın anlamını kapsayan İsa Mesih'in bir tek varlığını anlarsa ve bu polemikle İsa'nın hikmetini iki kişilikle veya iki valıkla tanıtmaya çalışırsa, Theodore ve Nestorius'un yazdıkları gibi Tanrısallıkta tek bir kişilikte iki kişi olarak tanıtır; eğer bir kimse Kadıköy Konsili'nde "bir, tek varlık" terimiyle bu kafırce görüş kabul edildi diye konuşur ve Tanrı'nın varlığının sadece maddi olarak insan vücuduyla birleştiğini kabul etmezse aforoz et!
6. Eğer bir kişi İsa'nın Tanrı olmadığını iddia edip Meryem'in bir insanın annesi olduğunu ifade eder ve resmi olarak kesin bir şekilde Meryem'in "Tanrı annesi" olduğunu kabul etmezse -ki Tanrı iki doğuşa sahiptir: ilki zaman öncesindeki varlığı, diğeri ise Kadıköy Konsili'nde ifade edildiği üzere Meryem'den doğarak vücut buluşudur- aforoz et!
7. Eğer bir kişi İsa Mesih'in ilahi ve insani yönüne inandığı halde itiraf etmiyorsa ve bu birleşmede kusur aramaya çalışarak "birleşmede ya Tanrı

- insan suretine büründü ya da insan Tanrı oldu” gibi sözlerle İsa’nın parçalarının hikmetini iki ayrı ilah şeklinde inanıyorsa, bu kişileri aforoz et!
8. Eğer bir kişi İsa’ya Tanrı ve insan olarak iki varlık gibi inanılması gerektiğini söylese veya insani yönünü ortadan kaldırmak veya ilahi ve insani yönünü karıştırmak için ikiden tek bir varlık ve tek bir doğa üretmeye kalkışırsa ve sonuçta Tanrı’nın vücut bulmuş haliyle birlikte, vücut bulmamış önceki haline inanmaz ve bunu da Kilise Babaları’nın geleneğine zıt olarak yaparsa onu aforoz et!
 9. Eğer bir kişi bedenen çarmıha gerilen İsa’nın gerçek Tanrı ve O’nun nuru ve teslisin bir ögesi olduğuna inancında yer vermezse dinden çıkar!
 10. Eğer bir kişi Katolik Kiliseleri ve dört Konsil (325 İznik, 381 İstanbul, 431 Efes ve 451 Kadıköy) tarafından ayıplanan ve dinden çıkartılan tüm sapık görüşler ve bu görüşlerin liderleri olan Arius, Eunamius, Macedenius, Apollinarius, Nestorius, Eutyches ve Origen’i ve bu şahısların bütün yazılarını aforoz etmez ve lanetlemezse, onu aforoz et, lanetle!
 11. Eğer bir kişi “Tanrı tektir” diyen Theodore’nin sapık anlayışını savunursa ve diğer taraftan İsa, insana ait arzu ve isteklerle donanmış, önceki vasıflarından uzaklaşmış, yaptığı iyi işler sayesinde yücelmiş, hata işlememiş, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edilmiş, bu vaftiz sayesinde Kutsal Ruh’un inayetini kazanmış, Oğul olmayı hak etmiş, Tanrı olmuş, yeniden doğuşundan sonra günahsız ve muhteşem bir hükümdarın heykeli gibi bir Tanrı olarak kabul ederse onları aforoz et!
 12. Eğer bir kişi, Cyrill ve onun oniki bölümüne karşı, kutsal Efes Konsili’ne karşı hakiki imana karşı kurulan Theodore görüşünü savunur ve yine Theodore ve Nestorius gibi düşünür, onların yazdıklarını savunursa, kabul ederse ve kiliselerin ileri gelenlerini küfürle suçlarsa, bu görüşlerin yazılarını, böyle düşünenleri ve önceden düşünmüş olanları, Cyrill ve gerçek inanca karşı yazanları ve bu görüşlerin yolunda gitmekte ısrar edenleri ayıplamazsa, onu aforoz et!
 13. Eğer bir kişi, Meryem’den doğan ve insan olan Tanrı’yı inkar eden İran İmparatoru’na gönderildiği söylenen İbas’ın mektubunu savunursa, İsa’nın kadından doğan sadece bir insan olduğunu, Tanrı’nın da insandan farklı bir

varlık olduğunu iddia ederse, Cyrill'i kafir olarak görür ve onun Hıristiyanlıkla ilgili yazılarını sapkınlıkla suçlarsa, Efes Konsili'nde Nestorius'un araştırma yapılmadan aforoz edildiğini iddia ederek Cyrill ve öğretilerinin hakiki inanca ters şeyler olduğunu söylerse aforoz et!

Ek 4: TRENT KONSİLİ'NDEN ÇIKAN AFOROZ KARARLARI

Trent Konsili'nde aforozu gerektirecek birçok karar alınmıştır. Bunlar, kutsal kitapların basımı ve kullanımıyla ilgili bir; asli günahla ilgili beş; aklanmayla ilgili otuz üç; sakramentle ilgili on üç; vaftizle ilgili on dört; konfirmasyonla ilgili üç; evharistiyayla ilgili on bir; evharistiya ve kefaretle ilgili on dokuz; komünyonla ilgili dört; yine evharistiyayla ilgili dokuz; Kilise'nin kutsal düzeniyle ilgili sekiz; evlilikle ilgili on iki ve son olarak Trent Konsili'nde alınan kararlara uymayanlarla ilgili bir madde olmak üzere toplam yüz otuz üç karar alınmıştır.

Asli günah ile ilgili alınan kararlar:

1. Eğer bir kişi, ilk insan Adem'in cennette Tanrı'nın emrini çiğnediğinde, ondaki kutsallığı ve doğruluğu kaybettiğini, bu itaatsizliği nedeniyle Tanrı'nın öfkesine ve gazabına uğradığını, bu yüzden Tanrı'nın önceden onu tehdit ettiği ölüme maruz kaldığını, ölüm ile birlikte daha sonra ölümün gücüne sahip olan şeytanın esareti altına girdiğini ve bu itaatsizlik nedeniyle bütün Ademoğullarının beden ve ruh bakımından daha kötüye gittiğini söylemezse, anathema edilmesine izin verin.
2. Eğer bir kişi, Adem'in itaatsizliğinin neslini değil, sadece kendisini yaraladığını, ya da itaatsizlik günahıyla kirletildiği için ölümün ve beden ıstırapları bütün Ademoğullarına aktardığını, ama aynı zamanda ruhun ölümü olan günahın akmadığını iddia ederse, anathema edilmesine izin vein.
3. Eğer bir kişi, Adem'in bu günahının kökeninde bir olduğunu ve taklitle değil, çoğalarak üreme yoluyla intikal eden ve her insanda bulunan ve ona ait olan Adem'in günahının insanın doğal güçleriyle veya adalet, yaptırım ve kurtuluşa yol açan Rab İsa Mesih'ten başka bir yolla çıkarılabileceğini iddia ederse, anathema edilmesine izin verin.
4. Eğer bir kişi, anne karnından yeni doğmuş bebeklerin vaftiz edilmiş ebeveylere sahip olsalar bile, ana rahminden çıkar çıkmaz vaftiz edilmeleri gerektiğini inkâr ederse veya onlar gerçekten günahların affi için vaftiz edilirler fakat bunun Adem'in asli günahından türemediğini söylerlerse, günahların affi için yapılan

vaftiz biçiminin doğru olmadığı, yanlış olduğu anlaşılırsa, anathema edilmesine izin verin.

5. Eğer bir kişi, vaftizle kişiye verilen İsa Mesih'in lütfuyla asli günahın affedilmiş olacağını inkâr ederse, günahın gerçek ve doğru doğasına sahip olanın hepsini almadığını iddia ederse, anathema edilmesine izin verin.

Çünkü yeniden doğanlar için, Tanrı'nın nefret ettiği hiçbir şey yoktur. Çünkü vaftiz olmuş halde ölümle Mesih ile birlikte gömülenlere kınama yoktur; ete göre yürümeyen, ama yaşlı adamı eriten ve Tanrı'ya göre yaratılan yeniye giydiren masum, tertemiz, saf, zararsız ve Tanrı'nın sevilenleri, gerçekten Allah'ın mirasçıları, ortak mirasçıları Mesih ile; böylece cennete girişlerini geciktirecek hiçbir şey yoktur. Fakat bu kutsal synod itiraf eder ve vaftiz edilmek üzere bir uzlaşma ya da bir teşvik (günah) kaldığını...Ve eğer biri aykırı bir duyarlılığa sahipse, onun anathema edilmesine izin verin.⁷⁰⁶

Aklanma ile ilgil alınan kararlar şöyledir:

1. Eğer bir kişi, sadık inanan biriyle ilgili İsa Mesih tarafından verilen Tanrı nimeti olmaksızın, yalnızca kendi eserleriyle Tanrı'nın önünde aklanabileceğini iddia ederse anathema olmasına izin verin.
2. Eğer bir kişi, Tanrı'nın lütfunun sadece İsa Mesih'in aracılığıyla verilmiş olduğunu, fakat dünya hayatında zorluklar olsa da lütufsuz bir şekilde yaşayabileceğini ve ebedi hayatı hak edebileceğini söylüyorsa anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, Kutsal Ruh'un ilhamı ve Kutsal Ruh'un yardımını olmadan, umuda, sevgiye, ya da pişman olmaya olan inançla, iyilikseverliğe ve tövbeye dair eylemler yapabileceğini iddia ederse, anathema edilmesine izin verin.
4. Eğer bir kişi, insanın Tanrının heyecan verici çağrıda bulunmayı kabul etmesi ve istemesi sonucunda Tanrı tarafından harekete geçirilen ve coşturulan, hiçbir bilgenin tasarruf edemeyeceği ve kendisini aklanma merhametini elde etmek için hazırlayamayacağı; onun onayını reddedemeyeceği özgür iradesinin cansız bir şey

⁷⁰⁶ *Dogmatic Canons and Decrees* (DCD), The Devin-Adair Company, New York 1912, s. 16-20.

- olduğunu, hiçbir şey yapmadığını ve sadece pasif olarak kaldığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
5. Eğer bir kişi, Adem'in işlediği günden sonra insanın özgür iradesinin kaybolduğunu veya yok edildiğini veya bunun sadece bir isimden ibaret olduğunu ve gerçekten de gerçeklikten uzak bir isim, bir hayal ürünü olduğunu, velhasıl Kilise'ye şeytan tarafından sokulduğunu söylerse, anathema edilmesine izin verin.
 6. Eğer bir kişi, kötülük yapmanın insanın elinde olmadığını ama yapılan iyilikler gibi yapılan kötülüklerin de Tanrı tarafından yaptırıldığını, Tanrı'nın buna sadece izin vermekle kalmadığını ve hakkıyla yapılmasını istediğini ve Yehuda'nın ihanetinin de Pavlus'un görevlendirilmesi gibi Tanrı'nın işi olduğunu söylerse, anathema edilmesine izin verin.
 7. Eğer bir kişi, aklanmadan önce yapılan şeylerin, her ne şekilde yapılmış olurlarsa olsun gerçek günah olduklarını ya da Tanrı'nın nefretinin sonucu olarak yapıldıklarını veya kişinin merhamet görmek için ne kadar fazla çaba sarf ederse o kadar fazla günah işlediğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
 8. Eğer bir kişi, günahlarımızdan ötürü acı çekerek ve cehenneme gitmekten korkarak Tanrı'nın merhametine sığındığımızı veya günah işlemekten uzak durduğumuzu ve bunun bir günah olduğunu veya günahkarları daha kötüye götürdüğünü söylerse, anathema edilmesine izin verin.
 9. Eğer bir kişi, Tanrı'ya karşı gösterilen saygısızlığın sadece inançla amlandığını; aklanma merhametini elde etmek için bunun dışında herhangi bir şeye ihtiyaç olmadığını ve kendi özgür iradesiyle buna hazırlanmasının ve buna istekli olmasının hiçbir şekilde gerekmediğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
 10. Eğer bir kişi, insanların, İsa Mesih'in aklanmayı hak ettiğimizi belirten adaleti olmaksızın aklanacaklarını veya İsa Mesih'in adaleti nedeniyle kendilerinin adil olarak kabul edileceklerini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
 11. Eğer bir kişi, insanların kalplerine Kutsal Ruh tarafından doldurulan ve özlerinde var olan merhamet ve hayırseverlikten yoksun oldukları halde sadece İsa Mesih'in adaletinin isnadıyla veya sadece günahlarının affedilmesiyle aklanacaklarını veya aklanmamızı sağlayan bu merhametin sadece Tanrı'nın lütfü olduğunu söylerse, anathema edilmesine izin verin.

12. Eğer bir kişi, aklanmayı sağlayan inancın, İsa Mesih'in hatırı için günahları affeden ilahi merhamete güvenmekten başka bir şey olmadığını veya sadece bu güvenin aklanmamız için yeterli olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.
13. Eğer bir kişi, günahlarının affedilmesi için herkesin, kendi zaaflarından ve isteksizliğinden tereddüt etmeksizin sadece inanmasının yeterli olduğunu ve böylece günahlarının affedileceğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
14. Eğer bir kişi, insanların, günahlarından muaf tutulduğuna ve aklandığına inandıkları için günahlarından kesinlikle muaf tutulduğunu ve aklandığını veya kendine inananlar dışında kalanların tam olarak aklanmadıklarını ve bu inancın tek başına günahların affedilmesini ve aklanmayı etkilediğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
15. Eğer bir kişi, yeniden doğan ve aklanan bir insanın aklanmasının kesinlikle ona önceden nasip edildiğine inanması gerektiğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
16. Eğer bir kişi, bunu özel bir vahiy yoluyla öğrenmediği sürece mutlak ve şaşmaz bir şekilde ve kesinlikle kendisine sonuna kadar sebat etme hediyesi verildiğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
17. Eğer bir kişi, aklanma merhametinin sadece yaşam kaderi çizilmiş kişiler tarafından elde edileceğini; ama çağrılmalarına rağmen kendilerine ilahi güç tarafından varlık olarak hiçbir şekilde merhamet gösterilmeyen tüm diğer insanların yazgılarının kötülük olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.
18. Eğer bir kişi, Tanrı'nın emirlerine, aklanan ve merhamet görenler tarafından bile uyulmasının olanaksız olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.
19. Eğer bir kişi, İncil'de inanç dışında hiçbir şeyin emredilmediğini; diğer şeylerin sıradan olduklarını ne emredildiklerini ne de yasaklandıklarını ve hepsinin serbest olduğunu veya On Emrin Hristiyanlara ait olmayan bilgelikler olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.
20. Eğer bir kişi, aklanmış bir insanın ne kadar mükemmel olursa olsun Tanrı'nın ve Kilise'nin emirlerine uymak zorunda olmadığını ve sadece İncil'in açık ve mutlak bir şekilde ebedi hayat için verilmiş bir söz olduğuna inanmakla yükümlü

olduğunu ve emirlerin yerine getirilmesi koşulunun bulunmadığını söylese, anathema edilmesine izin verin.

21. Eğer bir kişi, İsa Mesih'in Tanrı tarafından insanlara, itaat edilmesi gereken bir kanun koyucu olarak değil, güvenmeleri gereken bir Kurtarıcı olarak bahşedildiğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
22. Eğer bir kişi, aklanmış bir kişinin Tanrı'nın özel yardımı olmadan yargılamada sebat edebileceğini veya bu yardıma rağmen sebat edemeyeceğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
23. Eğer bir kişi, bir kez aklanmış bir insanın bir daha günah işlemeyeceğini ve merhametten yoksun kalmayacağını ve bu nedenle düşen insanın günahlarının gerçek anlamda aklanmadığını veya öte yandan, Tanrı'nın bahşettiği ve Kilise'nin, Meryem Ana ile ilgili olarak elinde tuttuğu özel bir ayrıcalık hariç olmak üzere tüm hayatı boyunca affedilebilir olanlar dahil tüm günahlarından kaçınabileceğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
24. Eğer bir kişi, elde edilen adaletin sadece korunmadığını ve iyi ameller sayesinde Tanrı katında daha da arttığını; ama burada belirtilen amellerin sadece elde edilen aklanmanın meyveleri ve işaretleri olduklarını ama burada söz edilen artışın nedeni olmadıklarını söylese, anathema edilmesine izin verin.
25. Eğer bir kişi, her iyi amelde, en azından affedilebilir nitelikteki adil günahların veya her şeye rağmen daha da kabul edilemez olanların ciddi biçimde ve sonuç itibarıyla ebedi cezalandırılmayı hak ettiklerini ve bu uğurda insanın lanetlenmeyeceğini ve Tanrı'nın bu amelleri lanetlenmeye isnat etmeyeceğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
26. Eğer bir kişi, Tanrı adına yapılan iyi amellerin Tanrı'dan, Onun merhameti ve İsa Mesih'in fazileti aracılığıyla ebedi bir mükafat almayı beklemek ve ummak için yeterli olmadığını ve sona kadar iyilik yapmaya ve emirlere uymaya devam etmeleri gerektiğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
27. Eğer bir kişi, imansızlık dışında ölümcül bir günah olmadığını veya merhamet bir kez elde edildikten sonra bunun, imansızlık dışında, ne kadar büyük ve muazzam olursa olsun başka bir günah nedeniyle geri alınmayacağını söylese, anathema edilmesine izin verin.

28. Eğer bir kişi, merhametin günah nedeniyle kaybedilmesi halinde inancın da her zaman onunla birlikte kaybedileceğini veya insanda kalan inancın güçlü bir inanç, gerçek bir inanç olmayacağını veya hayır işlemeyen birinin inancı olmasına karşın Hristiyan sayılmayacağını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
29. Eğer bir kişi, vaftiz edildikten sonra düşen bir kişinin Tanrı'nın merhametiyle yeniden ayağa kalkamayacağını veya kaybettiği adaleti yeniden elde edebileceğini ve bunu, İsa Mesih ile havarileri tarafından verilen talimatlara uygun olarak şimdiye dek Kutsal Roma ve Evrensel Kilise tarafından ilan edilen, gözlemlenen ve öğretilenlerin aksine, kefaret sakramentine gerek kalmadan sadece inançla elde edebileceğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
30. Eğer bir kişi, aklanma lütfuna eriştikten sonra tövbe eden bir günahkarın bağışlandığını ve ebedi ceza borcunun silindiğini ve böylece ne bu dünyada ne de Cennet Krallığı'nın kapıları ona açılmadan önce bulunacağı Arafta uğrayacağı hiçbir dünyevi ceza kalmayacağını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
31. Eğer bir kişi, aklanan bir kişinin ebedi mükafat elde etmek için iyi ameller yaparken günah işlemesi halinde bile aklanacağını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
32. Eğer bir kişi, aklanmış bir kişinin yaptığı iyi amellerin Tanrı'nın armağanı olduğunu ve aynı zamanda aklanan kişinin faziletinden kaynaklanmadığını veya aklanan kişinin Tanrı'nın lütfu ve İsa Mesih'in erdemi nedeniyle yaptığı iyi amellerin (işlerin) gerçek anlamda lütuf (merhamet) artışına, ebedi hayata ve bu ebedi hayatın elde edilmesini hak etmesine yetmeyeceğini - ancak buna yeterse aramızdan merhamet edilmiş olarak ayrılacağını - ve aynı zamanda ahiret sadetine mazhar olacağını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
33. Eğer bir kişi, aklanma ile ilgili olan ve Kutsal Mecliste alınan bu kararlar ortaya koyulan Katolik doktrinin, öyle ya da böyle Tanrı'nın şanını veya İsa Mesih'in faziletlerini azalttığını ve inancımızın doğruluğunu ve Tanrı'nın ve İsa Mesih'in şanını daha da güçlendirmedeğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.⁷⁰⁷

Sakramentler ile ilgili olan on üç karar şöyledir:

⁷⁰⁷ DCD, s. 49-57.

1. Eğer bir kişi, Yeni Ahitte belirtilen sakrementlerin tümüyle İsa Mesih tarafından tesis edilmediğini ya da bunların Vaftiz, Konfirmasyon (Kiliseye Kabul), Komünyon (Evharistiya), Kefaret, Kutsal Yağ Sürme (Son Ayın), Ruhbanlık ve Evlilik olarak adlandırılan yedi sakrementten daha az veya daha çok olduklarını veya bu yedi taneden herhangi birinin gerçek ve uygun bir sakrement olmadığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
2. Eğer bir kişi, törenler arasındaki farklılıklar ve görünüşteki dini ayinler hariç olmak üzere Yeni Ahitteki bu sakrementlerin Eski Ahitteki sakrementlerden farklı olmadıklarını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, bu yedi sakrementin birbirlerine eşit olduklarını ve hangi açıdan olursa olsun birinin diğerinden daha değerli olmadığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
4. Eğer bir kişi, Yeni Ahitteki sakrementlerin kurtuluş için gerekli olmadıklarını ve fuzuli olduklarını ve onlar olmadan da veya insanın bunları arzu etmeden de sadece inançları sayesinde Tanrı'dan aklanma ltfunu elde edebileceğini ve tüm sakrementlerin her birey için gerekli olmadığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
5. Eğer bir kişi bu sakrementlerin yalnızca inancı desteklemek için oluşturulduklarını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
6. Eğer bir kişi, Yeni Ahitteki sakrementlerin delalet ettikleri lütfu içermediklerini veya bu lütfu bunlara engel oluşturanlara bahşetmediklerini; bunların sadece inanç sayesinde elde edilen lütuf veya adaletin harici işaretleri ve Hıristiyan inancının belirli işaretleri olduklarını ve inananların bunlar sayesinde inanmayanlardan ayırt edildiklerini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
7. Eğer bir kişi, Tanrı'nın lfunun söz konusu sakrementler aracılığıyla her zaman, bunu hak etseler bile tüm insanlara verilmediğini, aksine bu lfun sadece bazı zamanlarda ve bazı kişilere ihsan edildiğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
8. Eğer bir kişi, lfun Yeni Ahitteki sakrementler aracılığıyla ve yapılan işlere göre bahşedilmediğini ve lfu elde etmek için ilahi vaade olan inancın yeterli olduğunu söylerse, anathema edilmesine izin verin.

9. Eğer bir kişi, Vaftiz, Kabul/Konfirmasyon ve Ruhbanlık sakremlerinin insanın ruhuna işlenmiş olmadıklarını, yani sadece belirli bir ruhsal ve silinebilir işaret olduklarını ve dolayısıyla bunların yinelenemeyeceklerini söylese, anathema edilmesine izin verin.
10. Eğer bir kişi, tüm Hıristiyanların Tanrı sözünü ve tüm sakremleri yönetme gücüne sahip olduklarını söylese, anathema edilmesine izin verin.
11. Eğer bir kişi, vaizlerin sakremleri gerçekleştirirken ve bahşederken en azından Kilise'nin yaptığını yapma niyetinin olması gerektiğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
12. Eğer bir kişi, ölümcül bir günah işlemiş olan bir vaizin -sakremleri yerine getirmek ve bahşetmek için gerekli olan her şeyi yerine getirse bile- sakremleri gerçekleştiremeyeceğini ve bahşedemeyeceğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
13. Eğer bir kişi, Katolik Kilisesinin alınan ve onaylanan törenlerinin sakremlerinin dinsel yönetiminde kullanılmayacaklarını veya küçümsenebileceklerini veya vaizler tarafından istedikleri zaman uygulanmamalarının günah olmayacağını veya kiliselerdeki her yeni papaz tarafından yenileriyle değiştirilebileceklerini söylese, anathema edilmesine izin verin.⁷⁰⁸

Vaftizle ilgili on dört karar şöyledir:

1. Eğer bir kişi, Yuhanna'nın vaftizinin İsa Mesih'in vaftiziyle aynı güce sahip olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.
2. Eğer bir kişi, gerçek ve doğal suyun vaftiz sakremleri için gerekli olmadığını ve bu nedenle Efendimiz İsa Mesih'in, "Bir insan sudan ve Kutsal Ruhtan yeniden doğmadığı sürece" şeklindeki sözlerini bir tür metafor yaparak gerçek anlamından saptırırsa, anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, tüm kiliselerin anası ve sahibesi olan Roma Kilisesi'nde Vaftiz sakremleriyle ilgili gerçek bir doktrin bulunmadığını söylese, anathema edilmesine izin verin.

⁷⁰⁸ DCD, s. 59-62.

4. Eğer bir kişi, Baba ve Oğul ve Kutsal Ruh adına heretikler tarafından bile, Kilise'nin yaptığını aynen yapmak niyetiyle gerçekleştirilen vaftizin gerçek bir vaftiz olmadığını söylese, anathema edilmesine izin verin.
5. Eğer bir kişi, vaftizin serbest olduğunu, yani kurtuluş için gerekli olmadığını söylese, anathema edilmesine izin verin.
6. Eğer bir kişi, vaftiz olanların, inanmadıkları sürece yapabilseler bile inayetten mahrum olmayacaklarını ve istedikleri kadar günah işleyebileceklerini söylese, anathema edilmesine izin verin.
7. Eğer bir kişi, vaftiz olanların, vaftiz edilmenin gereği olarak sadece inanmakla yükümlü olduklarını ve İsa Mesih'in koyduğu tüm kurallara uymak zorunda olmadıklarını söylese, anathema edilmesine izin verin.
8. Eğer bir kişi, vaftiz olanların ister yazılı ister iletme yoluyla gelmiş olsun, kendi istekleriyle bunu yapmayı tercih etmedikleri sürece Kilisenin tüm kural ve öğretilerine uymak zorunda olmadıklarını, bunlardan muaf tutulduklarını söylese, anathema edilmesine izin verin.
9. Eğer bir kişi, vaftizi anmanın insanların kendi isteklerine kaldığını, vaftizden sonra edilen tüm yeminlerin vaftiz sırasında verilen sözlere binaen hükümsüz olduğunu anlamaları gerektiğini; adeta bu yeminler nedeniyle ikrar ettikleri inançlarından ve vaftizin kendisinden uzaklaştıklarını söylese, anathema edilmesine izin verin.
10. Eğer bir kişi, sadece vaftizi ve vaftiz inancını anma sayesinde vaftizden sonra işlenen tüm günahların ya bağışlanacağını ya da affedilebilir günah olarak değerlendirileceğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
11. Eğer bir kişi, doğru ve hakkıyla yapılan vaftizin, imansızlar arasında kalarak İsa Mesih'e olan inancı reddedenler için tövbekâr olmaları halinde tekrarlanacağını söylese, anathema edilmesine izin verin.
12. Eğer bir kişi, İsa Mesih'in vaftiz edildiği yaşta vaftiz edilmenin veya ölüm dışında hiç kimsenin vaftiz edilmesinin gerekmediğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
13. Eğer bir kişi, henüz gerçek inançları olmadığı için küçük çocukların vaftiz edildikten sonra inananlar arasında sayılacaklarını ve bu nedenle takdir yetkisine sahip olacakları yaşa gelince yeniden vaftiz edilmeleri gerektiğini

veya bu çocukların yaptıklarına inanmadıkları için vaftiz edilmemeleri ve sadece Kilise'nin inancına göre vaftiz edilmemeleri gerektiğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.

14. Eğer bir kişi, çocukluk yıllarında bu şekilde vaftiz edilenlere büyüdüleri zaman, vaftiz edildikleri sırada vaftiz babalarının onların adına verdikleri sözleri onaylayıp onaylamadıklarının sorulması gerektiğini ve bu soruya onaylamadıkları cevabını verdikleri takdirde kararın bu kişilerin özgür iradelerine bırakılması ve tövbe edene kadar Evharistiya'ya ve diğer sakremlere katılmaktan dışlanmaları haricinde herhangi bir ceza ileri sürerek Hıristiyan hayatını yaşamaları için zorlanmamaları gerektiğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.⁷⁰⁹

Konfirmasyonla (Kilise'ye kabul) ilgili üç karar şöyledir:

1. Eğer bir kişi, vaftiz edilenlerin kabulünün boş bir tören olduğunu, doğru ve uygun bir sakremler olmadığını veya bunun, ergenlik çağına gelenlerin Kilise'nin önünde kendi inançlarının hesabını verdikleri bir tür ilmihalden başka bir şey olmadığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
2. Eğer bir kişi, herhangi bir faziletin kabul töreninde kullanılan kutsal suya atfedilmesinin Kutsal Ruh'a hakaret anlamına geldiğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, kabul törenini yönetecek kişinin sadece piskopos olamayacağını, bunu herhangi sıradan bir papazın da yapabileceğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.⁷¹⁰

Evharistiya ile ilgili on bir karar alınmıştır.

1. Eğer bir kişi, en kutsal Evharistiya sakremlerini inkâr ederek mahkûm edilmişse, gerçekten ve ciddi olarak Efendimiz İsa Mesih'in bedeni ve kanıyla birlikte ruhu ve tanrısallığı ve sonuç olarak tamamen Mesih ile örtüldüğünü inkâr eder ve O'nun orada sadece bir işaret veya bir figür veya erdem olarak bulunduğunu söylerse, anathema edilmesine izin verin.

⁷⁰⁹ DCD, s. 62-66.

⁷¹⁰ DCD, s. 66.

2. Eğer bir kişi, aziz ve kutsal Evharistiya sakreminde ekmek ve şarabın Efendimiz İsa Mesih'in bedeni ve kanıyla birlikte var olduğunu söyler ve Katolik Kilisesi'nin yerinde ve doğru bir şekilde dönüştürme olarak adlandırdığı bu törende ekmeğin muhteşem ve müstesna bir şekilde tümüyle bedene, şarabın da tümüyle kana dönüştüğünü inkâr ederse -sadece ekmek ve şarap türlerinin kaldığını söylerse- anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, kutsal Evharistiya sakreminde İsa Mesih'in her türün içinde ve her türden ayrılan her parçada bulunduğunu inkâr ederse, anathema edilmesine izin verin.
4. Eğer bir kişi, kutsama töreninden sonra Efendimiz İsa Mesih'in bedeni ve kanının hayranlık uyandıran Evharistiya sakreminde mevcut olmadığını, daha önce veya daha sonra değil sadece kullanılma sırasında ve alındığı anda mevcut olduğunu ve azizlerde veya komünyondan sonra saklanan veya kalan kutsanmış parçacıklarda Efendimizin gerçek bedeninin bulunmadığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
5. Eğer bir kişi, en kutsal Evharistiya'nın temel etkisinin günahların affi olduğunu veya bu törenin başka etkileri olmadığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
6. Eğer bir kişi, kutsal Evharistiya sakreminde, Tanrı'nın tek oğlu olan İsa Mesih'e tapmanın gerekmediğini ve bunun sonucu olarak da özel bir dinsel törenle kendisine saygı gösterilmesine gerek olmadığını ve Kutsal Kilise'nin övgüyü hak eden evrensel tören ve geleneklerinde belirtildiği gibi kutsal bir şekilde doğmadığını veya insanlara kendisine tapmalarının söylenmemesi gerektiğini ve İsa Mesih'e tapanların putperest olduklarını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
7. Eğer bir kişi, kutsal Evharistiya'nın kutsamanın şapelde (sacrarium) yapılmasının caiz olmadığını, kutsamanın hemen ardından orada bulunanlar arasında dağıtılması gerektiğini veya hastalara da onurla taşınmasının caiz olmadığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
8. Eğer bir kişi Evharistiya'da dağıtılan İsa Mesih'in sadece ruhen yenildiğini, gerçek anlamda ve dinsel törenle yenilmediğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.

9. Eğer bir kişi, her iki cinsiyetten de İsa Mesih'e iman eden bütün ve her bir insanın takdir yetkisine sahip oldukları yaşa gelince her yıl, en azından Paskalya Yortusu'nda Kutsal Ana Kilisesi'nin öğretisine göre iletişim kurmaları gerektiğini inkâr ederse, anathema edilmesine izin verin.
10. Eğer bir kişi, kutlamayı yapan rahibin iletişim kurmasının caiz olmadığını söylese, anathema edilmesine izin verin.
11. Eğer bir kişi, en kutsal Evharistiya sakrementini almak için yalnızca inancın yeterli bir hazırlık olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin... Bir sakrementin ölüme ve cezalandırılmaya kadar hak edilmediği halde alınabileceğine ilişkin büyük korku duyulmasın diye bu kutsal meclis buyurur ve beyan eder ki şuuru ölümcül bir günahın yükü altında ezilen bir günah çıkaranın, ne kadar tövbekâr olduğuna inanırsa inansın zorunlu olarak önceden günah çıkarması gerekir. Ancak herhangi bir kişi bunun aksini öğretmeye, öğütlemeye veya inatla iddia etmeye veya halkın önünde bunu savunmaya devam ederse, bunun sonucu olarak aforoz edilmelidir.⁷¹¹

Kefaret ile ilgili alınan on beş karar şöyledir:

1. Eğer bir kişi, Katolik Kilisesi Kefareti'nin doğru ve uygun bir sakrement olmadığını, Efendimiz İsa Mesih tarafından vaftizden sonra sıklıkla günah işleyen insanları Tanrı'ya inanca razı etmek amacıyla ortaya atıldığını söylese, anathema edilmesine izin verin.
2. Sakrementlerle ilgili olarak kafa karıştırmak isteyen her kim Vaftiz'in gerçek Kefaret sakrementi olduğunu ve bu iki sakrementin birbirinden farklı olmadığını ve bu nedenle Kefaret'in karaya oturan bir geminin ikinci payandası olarak kabul edilmesinin yanlış olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, Kurtarıcımız İsa Mesih'in: "Ulu Kutsal Ruh, günahlarını bağışlayacaklarını, günahları bağışlanmış olarak ve günahlarını bağışlamayacaklarını da günahları bağışlanmamış olarak yanına al" şeklindeki sözlerinin Kefaret sakrementinde, Katolik Kilisesi'nin başlangıçtan bu yana her zaman anladığı şekilde günahların bağışlanması ve korunması gücü olarak

⁷¹¹ DCD, s. 81-84.

anlaşılması gerektiğini, bu sakremin oluşturulmasının aksine Hıristiyanlığın esasları konusunda vaaz vermenin gücüne yorulması gerektiğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.

4. Eğer bir kişi, günahların tümüyle ve kusursuz bir şekilde bağışlanması için tövbekarın, Kefaret sakreminde geçen üç şeyi, yani kefaretin üç bölümü olarak adlandırılan tövbe, günah çıkarma ve kefaretin ödenmesini gerçekleştirmesinin gerekli olduğunu inkar ederse veya kefaretin sadece iki bölümü olduğunu söyler ve bunların da, vicdanın günaha ikna olarak etkilendiği terör ve Hıristiyanların esasları tarafından ya da günahların bağışlanması bağlamında yaratılan inanç olduklarını ve böylece kişinin, günahlarının İsa Mesih tarafından bağışlandığını ileri sürerse, anathema edilmesine izin verin.
5. Eğer bir kişi, -kişinin yıllar boyunca ruhuna acı veren günahlarını düşünerek, günahlarının kötülüğü, çokluğu, iğrençliği ve maruz kaldığı ebedi kutsanmışlık ile ebedi lanetlenme üzerinde kafa yorarak ve bunu da daha iyi bir yaşam elde etmek için yaparak- inceleme, toplama ve günahlardan tikslenme yollarıyla elde edilen tövbenin gerçek ve yararlı bir kahır olmadığını, bunun lütuf için yeterli olmadığını, aksine insanı riyakar ve daha büyük bir günahkar haline getirdiğini, özetle özgürce ve gönüllü olarak değil zorla tövbe edildiğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
6. Eğer bir kişi, törensel günah çıkarmanın özellikle tesis edildiğini veya ilahi hakkı elde ederek kurtuluş için gerekli olduğunu inkâr ederse veya Kilise'nin en başından beri gerçekleştirdiği bir uygulama olan, kişinin tek başına ve gizlilik içinde bir papaza günah çıkarmasının İsa Mesih'in yerleştiği geleneğe ve emrine aykırı olduğunu ve bunun insanların bulunduğu bir şey olduğunu söylerse, anathema edilmesine izin verin.
7. Eğer bir kişi, Kefaret sakreminde günahların bağışlanması için ilahi hakkın zorunlu olmadığını, daha önce usulüne göre özenle yapılan meditasyon/tefekür sonra da hatırlanan her bir ölümcül günahın hatta gizli olan ölümcül günahların ve On Emirde yer alan son iki emre aykırı olanların bile itiraf edilmesinin gerekmediğini ve günahlara ilişkin koşulların değişeceğini; bu tür bir günah çıkarmanın sadece tövbekarı yönlendirme ve teselli etme bakımından işe yaradığını, ve bunun sadece kilise hukuku açısından bir tatmin

duygusu yaratmak için uygulandığını veya tüm günahlarını itiraf etmek ve günah çıkarmak için çabalayanların ilahi merhamete affedilecek hiçbir şey bırakmak istemediklerini ve son olarak da affedilebilir günahları itiraf etmenin yasal olmadığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.

8. Eğer bir kişi, tüm günahların, Kilise’de yerine getirildiği şekilde itiraf edilmesinin mümkün olmadığını ve bunun ilahi güç tarafından hükümsüz kılınması gereken bir insan âdeti olduğunu veya her iki cinsiyetten de İsa Mesih'e inanan herkesin bunu yılda bir kez ve Lateran Konsili’ne uygun olarak yapmakla yükümlü olmadığını ve bu nedenle İsa Mesih'e inananların Büyük Perhiz sırasında günah çıkarmamaya ikna edilmeleri gerektiğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
9. Eğer bir kişi, günahların sakrement sırasında rahip tarafından bağışlanmasının bir adli muamele değil sadece rahibin günah çıkaran kişiye günahlarının affedildiğini söylemesi ve beyan etmesinden ibaret olduğunu; sadece kişinin aklanacağına inanması durumunda bunun olabileceğini veya rahibin samimi bir şekilde değil şaka kabilinden akladığını veya rahibin onu aklayabilmesi için töbvekarın günah çıkarmasının gerekmediğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
10. Eğer bir kişi, ölümcül günah işleyen rahiplerin bağlama veya serbest bırakma gücü olmadığını; veya hiçbir rahibin tek başına günahları bağışlayamayacağını ve İsa Mesih'e inanan herkese "Dünyada bağlı olduğunuz her şeye cennette de bağlı olacaksınız ve dünyada bağlı olmadığımız hiçbir şeye cennette de bağlı olmayacaksınız" ve "Günahları affedileceklerin günahları affolur ve günahlarını affedilmeyeceklerin günahları affolmaz" dendiğini ve bu sözlerin sonucu olarak herkesin günahlarından, yani, herkesin bildiği günahlarından sadece ayıplama/kınama yoluyla arınabileceğini ve gizli günahlarından da kendi isteğiyle günah çıkarması sayesinde arınabileceğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
11. Eğer bir kişi, piskoposların, harici yönetim dışındaki olayları kendilerine ayırma hakları olmadığını ve bu nedenle olayları kendilerine ayırmalarının, bir rahibin ayrılan olaylardan muaf tutulmalarına neden olduğunu söylerse, anathema edilmesine izin verin.

12. . Eğer bir kişi, Tanrı'nın her zaman suçla birlikte tüm cezayı bağışladığını ve tövbekarların kefaretlarının ödenmesinin inançtan başka bir şey olmadığını ve İsa Mesih'in bunları onların adına ödediğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
13. Eğer bir kişi, günahların kefaretinin ödenmesinin ve geçici cezalarının affının asla Tanrı'nın işi olmadığını, bunun İsa Mesih'in faziletleri sayesinde gerçekleştiğini, cezaların O'nun tarafından sabırla verildiğini ve rahip tarafından buyrulanların ve hatta oruç, dua, zekat veya Tanrı'ya hürmeti göstermek için yapılan diğer şeylerle gönüllü olarak üstlenilenlerin de bu kapsama girdiğini ve bu nedenle en iyi kefaretin sadece yaşam şeklini değiştirmek olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.
14. Eğer bir kişi, tövbekarların günahlarına karşılık İsa Mesih aracılığıyla ödedikleri kefaretların Tanrı'ya tapınma olmadığını, sadece insanların gelenekleri olduğunu ve bunun da lütuf doktrinini ve Tanrı'ya gerçek tapınmayı kararttığını ve İsa Mesih'in ölümünden fayda sağlamak olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.
15. Eğer bir kişi, anahtarların Kilise'ye bağlamak için değil sadece serbest bırakmak için verildiğini ve bu nedenle rahiplerin günah çıkarıcı kişilere ceza vererek anahtarların amacına ve İsa Mesih'in tesis ettiği kurallara aykırı davrandıklarını; anahtarlar sayesinde ebedi cezanın kaldırılacağı söyleminin hayal ürünü olduğunu, esas itibarıyla sadece ödenmesi gereken dünyevi bir cezanın bulunduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.⁷¹²

Kutsal Yağ Sürme (Son Ayin) Sakrementi hakkında alınmış kararlar da dört madde halinde yerini almıştır:

1. Eğer bir kişi, Kutsal Yağ Sürme sakreminin Efendimiz İsa Mesih tarafından tesis edilen ve kutsanmış Havari Yakup (James) tarafından duyurulan gerçek anlamda ve uygun bir sakremin olmadığını; aksine Babalardan kalan bir ayin veya insanların hayal ürünü olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.

⁷¹² DCD, s. 115-121.

2. Eğer bir kişi, hastalara kutsal yağ sürülmesinin lütuf bahşetmediğini, günahların bağışlanmasını sağlamadığını ve hastaları rahatlatmadığını; hastaların acılarının zaten dindiğini ve bunun bilinen tedavi yöntemleriyle sağlandığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, kutsal Roma Kilisesi'nin yerine getirdiği Kutsal Yağ Sürme töreninin ve kullanılmasının, kutsanmış Havari Yakup'un (James'in) düşüncesine aykırı olduğunu ve bu nedenle değiştirilmesi gerektiğini ve bunun Hıristiyanlar tarafından küçümsenmesinin günah olmadığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
4. Eğer bir kişi, Kilise'nin piskoposlardan sonra gelen ve kutsanmış Yakup (James) tarafından hastalara yağ sürmeleri için teşvik ettiği papazların bir piskopos tarafından takdir edilen rahipler olmadıklarını ve sadece her topluluktaki büyükler olduklarını ve bu nedenle bir rahibin tek başına Kutsal Yağ Sürme törenini yönetmeye uygun kişi olmadığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.⁷¹³

Komünyonla ilgili verilen kararlar da şöyledir:

1. Eğer bir kişi, Tanrı'nın öğretisi nedeniyle veya kurtuluşun gerekliliğinden dolayı İsa Mesih'e inanan herkesin en kutsal sakrement olan evharistiyadaki her iki türü de almaları gerektiğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
2. Eğer bir kişi, Kutsal Katolik Kilisesi'nin adil nedenlerden dolayı kilise dışından olan kişilerle ve rahiplerle sadece ekmek türü altında kutsama dışında iletişime geçmek için teşvik edilmediklerini veya bunu yaparak günah işlendiğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, -tüm lütufların çeşmesi ve yazarı olan- İsa Mesih'in tümüyle ekmek türünün altında alındığını inkâr eder ve bundan dolayı -yanlış bir iddia olarak- İsa Mesih'in kendisi tarafından tesis edilen kurallara göre her iki tür altında da alınmadığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.

⁷¹³ DCD, s. 121-122.

4. Eğr bir kişi, evharistiya komünyonunun, takdir yetkisine sahip olma yaşına henüz gelmemiş olan küçük çocuklar için gerekli olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.⁷¹⁴

“*Holy Sacrifice of the Mass*” ile ilgili dokuz karar alınmıştır:

1. Eğer bir kişi, kilise ayininde geręek anlamda ve uygun bir kurbanın Tanrı’ya sunulmadığını veya sunulan şeyin, İsa Mesih’in bize yememiz için verileden başka bir şey olmadığını söylese, anathema edilmesine izin verin.
2. Eğer bir kişi, "bunu beni anmak için yapın, İsa Mesih havari rahipleri tesis etmedi veya onlara ve diğer rahiplere O'nun bedenini ve kanını sunmaları buyurulmadı" derse, anathema edilmesine izin verin.
3. Eđer bir kiři, kilise ayinindeki kurbanın sadece bir şükran kurbanı olduğunu veya sadece haçın uğruna verilen kurbanın anılması olduğunu ve yatıştırıcı bir kurban olmadığını veya bundan sadece alanların fayda görećeđini ve yaşayanların ve ölenlerin günahları, acıları, kefaretleri ve diğer zorunluluklar adına sunulmaması gerektiğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
4. Eğer bir kişi, kilise ayinindeki kurbanının, İsa Mesih'in haç üzerinde kutsal bir şekilde kurban edilmesine yönelik bir küfür olduğunu veya bu nedenle ihlal edilmesi gerektiğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
5. Eğer bir kişi, azizlerin onuruna ve kilisenin niyetine uygun olarak onların Tanrı’yla insanlar arasında aracılık yapmasını sağlamak için kilise ayinlerinde kutlama yapılmasının sahtekarlık olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.
6. Eğer bir kişi, kilise ayini nizamının hatalarla dolu olduğunu ve bu nedenle lağvedilmesi gerektiğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
7. Eğer bir kişi, Katolik Kilisesi’nin ayin kutlamalarında kullandığı seremonilerin, merasim giysilerinin ve dışa dönük işaretlerin Tanrı’ya saygı değil saygısızlık olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.

⁷¹⁴ DCD, s. 129-130.

8. Eğer bir kişi, ayinlerde sadece rahibin trensl bir Şekilde iletişim kurmasının yasal olmadığını ve bu nedenle lağvedilmesi gerektiğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
9. Eđer bir kiři, Roma Kilisesi'nin, nizamın bir kısmının ve kutsama sözcüklerinin alćak sesle dile getirildikleri ayinlerinin reddedilmesi gerektiğini veya ayinin sadece halka özgü bir dille kutlanması gerektiğini veya kupada sunulan Őaraba su katılmaması gerektiğini ve tüm bu nedenlerden dolayı bunların İsa Mesih'in tesis ettiği kurallara aykırı olduklarını söylerse, anathema edilmesine izin verin.⁷¹⁵

Kilise Takdis Töreni olan "*Holy Orders*" yani kutsal düzenleri, ruhbanların görevlerini ve törenlerini konu alan sekiz karar da Şöyledir:

1. Eđer bir kiři, Yeni Ahitte gözle görünür ve harici bir ruhbanlığın bulunmadığını veya Rab İsa'nın gerćek bedenini ve kanını takdis etmeye ve sunmaya ve günahları affetmeye veya alıkoymaya ilişkin herhangi bir yetki bulunmadığını; bunun sadece İncil'i vaaz etmeye yönelik bir vekalet olduğunu veya vaaz vermeyenlerin aslında rahip olmadıklarını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
2. Eğer bir kişi, ruhbanlığın yanı sıra Katolik Kilisesi'nde, belirli bazı adımların atılması suretiyle ruhbanlığa ulaşmayı sağlayan, daha önemli veya önemsiz başka atama yöntemleri olmadığını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
3. Eđer bir kiři, kutsal papazlığa atanma töreninin Efendimiz İsa Mesih tarafından tesis edilen gerćek ve uygun bir sakrement olmadığını veya Kilise'ye ait konularda becerisi olmayan insanlar tarafından ortaya atılan bir uydurma olduğunu veya bunun sadece Tanrı kelamını ve sakrementleri iletecek vaizlerin sećilmesine yönelik dini bir tören olduğunu söylerse, anathema edilmesine izin verin.
4. Eğer bir kişi, kutsal papazlığa atanma töreninde Kutsal Ruh'un verilmediğini ve bu nedenle piskoposların beyhude yere "Kabul et ey Kutsal Ruh" dediklerini veya bu atanma töreninde zihinlere bir karakterin sokulmadığını veya eskiden

⁷¹⁵ DCD, s. 142-144.

rahip olan birinin yeniden ruhani sınıftan olmayan biri haline gelebileceğini söylese, anathema edilmesine izin verin.

5. Eğer bir kişi, Kilise'nin kutsal atanma töreninde uyguladığı kutsal yağ sürmenin hem gerekmediğini hem papazlığa atanmaya ilişkin diğer törenler gibi hakir görülmesi gerektiğini ve hem de zararlı olduğunu söylese, anathema edilmesine izin verin.
6. Eğer bir kişi, Katolik Kilisesi'nde ilahi buyurma tarafından oluşturulan ve piskopos, papaz ve vaizlerden oluşan bir hiyerarşi olmadığını söylese, anathema edilmesine izin verin.
7. Eğer bir kişi, piskoposların rahiplerden üstün olmadıklarını veya piskoposların onaylama ve papaz atama yetkilerinin olmadığını veya sahip oldukları yetkinin hem onlara hem de rahiplere ait olduğunu veya halkın onayı ve görevlendirmesi olmaksızın onlar tarafından bahşedilen papaz unvanlarının ya da dünyevi yetkinin geçersiz olduğunu veya Kilise'ye ve kilise hukukuna ait kurallara göre ve doğru şekilde atanmayan ve gönderilmeyen ve başka bir yerden gelen kişilerin Tanrı kelamının ve sakramentlerin yasal vaizleri olduklarını söylese, anathema edilmesine izin verin.
8. Eğer bir kişi, Roma başpiskoposu tarafından görevlendirilen piskoposların yasal ve gerçek piskoposlar olmadıklarını, aksine insanların uydurması olduklarını söylese, anathema edilmesine izin verin.⁷¹⁶

Evliliğin tabiatı ve kutsal niteliği hakkında çıkan kararlar şöyledir:

1. Eğer bir kişi, evlilik bağının gerçek anlamda ve layıkıyla İncil'de söz edilen yedi sakramentten biri olmadığını, Efendimiz İsa Mesih tarafından tesis edilen bir sakrament olmadığını; bunun Kilise'deki insanlar tarafından icat edildiğini ve insana lütuf bahşetmediğini söylese, anathema edilmesine izin verin.
2. Eğer bir kişi, Hıristiyanların aynı anda birkaç eşe (kadına) sahip olmalarının yasal olduğunu ve bunun hiçbir ilahi kanun tarafından yasaklanmadığını söylese, anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, Eski Ahit'in üçüncü kitabında belirlenen kan bağı ve akrabalık derecelerinin evlilik bağının kurulmasını engelleyebileceğini; bu bağ kurulduğu

⁷¹⁶ DCD, s. 156-158.

zaman bunu sonlandıracağını ve Kilise'nin bu derecelerin bazılarını uygulamaktan vazgeçemeyeceğini veya başka derecelerin evlilik bağı engelleyebileceğini ve bozacağını ileri süremeyeceğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.

4. Eğer bir kişi, Kilise'nin evliliği sona erdirecek engeller getiremeyeceğini veya bunları belirlerken günah işlediğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
5. Eğer bir kişi, sapkınlık veya birlikte yaşamın bezdiriciliği veya taraflardan birinin yokluğu gibi nedenlerle evlilik bağının bozulabileceğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
6. Eğer bir kişi, üzerinde anlaşmaya varılan ama yerine getirilmeyen evlilik bağının, evli taraflardan birinin dini ileri sürmesi nedeniyle bozulamayacağını söylerse, anathema edilmesine izin verin.
7. Eğer bir kişi, Kilise'nin İncil ve havariler doktrinine uygun olarak öğrendiği ve öğrettiğine göre evlilik bağının, evli taraflardan birinin işlediği zina suçu nedeniyle bozulamayacağını ve her ikisinin ya da zina suçu işlemediği için masum olanın bile, diğer taraf hayatta olduğu sürece bir daha evlenemeyeceğini ve zina suçu işleyen erkeğin bu suçu işlediği kadını bırakarak başka bir kadınla evlenebileceğini ve zina suçu işleyen kadının, zina suçunu işlediği erkeği bırakarak başka bir erkekle evlenebileceğini söylemekle günah işlediğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
8. Eğer bir kişi, Kilise'nin birçok nedenden ötürü eşler arasında yatak birliği veya ortak yaşam açısından belirli veya belirsiz bir süre için ayrılık yaşanabileceğini beyan etmekle günah işlediğini söylerse, anathema edilmesine izin verin.
9. Eğer bir kişi, kutsal atanma törenlerinde atanan papazların veya kati olarak bakır kalacağına söz veren rahiplerin de evlenebileceklerini ve bu evliliklerin kilise hukukuna veya yemine rağmen geçerli olacağını ve bunun aksinin evliliği kınamaktan ve ayıplamaktan başka bir şey olmadığını ve kendilerine bekaret hediyesi verildiğine inanmayanların, bu konuda yemin etmiş olsalar bile evlilik bağı kurabileceklerini söylerse, anathema edilmesine izin verin. Tanrı'nın bunu doğru şekilde isteyenlerden bu hediye esirgemediğini ve onun, katlanabileceğimizden daha fazla acı çekmemizi istemediğini biliyoruz.

10. Eğer bir kişi, evliliğin bekaretin veya dini nedenlerle bekar kalmaktan daha ¼st¼n olduğunu ve bakire kalmanın ya da dini nedenlerle bekar kalmanın evlilik birliği kurmaktan daha iyi veya daha kutsal olmadığını s¼ylerse, anathema edilmesine izin verin.
11. Eğer bir kişi, evlenme merasimlerinin yılın belirli zamanlarında yasaklanmasının acımasız bir batıl inanç olduğunu ve bunun putperestlerin batıl inançlarından geldiğini veya Kilise'nin her zaman uyguladığı takdisin ve diğer seremonilerin reddedilmesi gerektiğini s¼ylerse, anathema edilmesine izin verin.
12. Eğer bir kişi, evlilik nedenlerinin dini yargıların yetkisinde olmadığını s¼ylerse, anathema edilmesine izin verin.⁷¹⁷

Araf, azizlere saygı/h¼rmet, onların hatıraları ve end¼ljans hakkında ilan edilen karar şöyledir:

1. Kutsal Kurallar ve Genel Konsiller ve özellikle de Kutsal Trent Konsili tarafından iletilen, tanımlanan ve beyan edilen tüm diğer şeyleri aynı şekilde hiçbir kuşku duymadan kabul ve ikrar ediyorum ve bunlara aykırı olan her şeyi ve Kilise'nin kınadığı, reddettiği ve aforoz ettiği tüm dine aykırı d¼ř¼nceleri kınıyor, reddediyor ve aforoz ediyorum.

⁷¹⁷ DCD, s. 161-164.

Ek 5: I. VATİKAN KONSİLİ'NDE (1869-1870) ALINAN KARARLAR

Tanrı hakkında alınan kararlar şunlardır:

1. Eğer bir kişi, Tek hakiki Tanrı'yı, görünen ve görünmeyen şeylerin Yaratıcısı ve Efendisini, inkâr ederse; anathema edilmesine izin verin.
2. Eğer bir kişi, maddenin dışında hiçbir şeyin var olmadığını iddia etmekten utanmazsa; anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, Tanrı'nın ve tüm şeylerin varlığının ve özünün tek ve aynı olduğunu söylese; anathema edilmesine izin verin.
4. Eğer bir kişi hem bedensel hem de ruhani veya yalnızca ruhani -nitelikteki- sonlu şeylerin, ilahi varlıktan sadır olduğunu veya ilahi özün tezahür ve kendinden evrilme yoluyla tüm şeyler halini aldığını veya son olarak, Tanrı'nın, kendini belirleyerek, cins, tür ve bireylere göre farklılık gösteren şeylerin evrenselliğini oluşturan, evrensel veya belirsiz bir varlık olduğu söylese, anathema edilmesine izin verin.
5. Eğer bir kişi, dünyanın ve onun içerisinde barınan ruhani ve maddi tüm şeylerin, bütün varlıkları itibariyle, Tanrı tarafından yoktan meydana getirildiğini ikrar etmezse veya Tanrı'nın, tüm zorunluluktan münezzeh şekilde, Kendi iradesi ile değil de O'nun Kendini sevmesinden kaynaklanan zorunluluğa eşdeğer bir zorunlulukla yarattığını söylese veya dünyanın Tanrı'nın şanı için meydana getirildiğini inkâr ederse; anathema edilmesine izin verin.⁷¹⁸

Vahiy hakkında alınan kararlar da şöyledir:

1. Eğer bir kişi, Yaratıcımız ve Rabbimiz olan Tek hakiki Tanrı'nın, insan aklının doğal ışığıyla, yaratılmış şeyler vasıtasıyla kesin olarak bilinemeyeceğini söylese; anathema edilmesine izin verin.

⁷¹⁸ DCD, s. 233-234.

2. Eğer bir kişi, insanın Tanrı'ya veya ona ödenmesi gereken ibadete ilişkin, ilahi vahiy yoluyla eğitilmesinin imkânsız olduğunu veya amaca uygun olmadığını söylese; anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, insanın ilahi güç tarafından doğal olandan daha yüksek bir bilgi ve mükemmellik seviyesine yükseltilemeyeceğini, fakat, insanın, sürekli bir ilerleme vasıtasıyla, kendi kendine, tüm doğru ve iyi şeylerin sahibi konumuna varabileceğini ve varması gerektiğini söylese; anathema edilmesine izin verin.
4. Eğer bir kişi, Trent'in Kutsal Sinod'unda (Trent Konsili) sayıldığı üzere, tüm bölümleriyle beraber bir bütün olarak Kitabı Mukaddes'deki kitapların, kutsal olduğunu ve kutsal kitabın bir parçası olduğunu kabul etmezse veya bunların ilahi ilham kaynaklı olduklarını reddederse; anathema edilmesine izin verin.⁷¹⁹

İnançla ilgili alınan kararlar da şunlardır:

1. Eğer bir kişi, insanın aklının, ona Tanrı tarafından iman emredilemeyecek kadar bağımsız olduğunu söylese; anathema edilmesine izin verin.
2. Eğer bir kişi, ilahi inancın, Tanrı ve ahlaki hakikatlerin doğal bilgisinden farklı olmadığını ve dolayısıyla açığa çıkarılmış/vahyedilmiş olan hakikate, onu açığa çıkaran/vahyeden Tanrı'nın otoritesi sebebiyle inanılmasının, ilahi inanç için zaruri olmadığını söylese; anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, ilahi vahyin harici işaretlerle inanılır hale getirilemeyeceğini ve bu nedenle insanların yalnızca kendi içsel tecrübesiyle veya kişisel ilhamla imana yönelmeleri gerektiğini söylese; anathema edilmesine izin verin.
4. Eğer bir kişi, mucizelerin imkânsız olduğunu ve dolayısıyla bunlara dair tüm anlatılanların, hatta Kitabı Mukaddes içerisinde geçenlerin bile, efsanevi ve mitsik öğeler olarak çıkarılması gerektiğini veya mucizelerin asla kesin olarak bilinemeyeceğini ve Hıristiyanlığın ilahi kökeninin bunlar

⁷¹⁹ DCD, s. 234-235.

tarafından hakkıyla kanıtlanmadığını söylerse; anathema edilmesine izin verin.

5. Eğer bir kişi, Hıristiyan inancının kabulünün özgür bir eylem olmadığını, fakat insan aklının argümanları tarafından zorunlu olarak üretildiğini veya yalnızca hayırseverlik ile işler kılınan bu canlı iman için Tanrı'nın lütfunun zaruri olduğunu söylerse; anathema edilmesine izin verin.
6. Eğer bir kişi, inançlıların ve henüz tek hakiki inanca erişmemişlerin durumunun eşit olduğunu, öyle ki Katoliklerin, inançlarının güvenilirliğini ve hakikatini bilimsel olarak kanıtlayana kadar, askıya alınan bir kabulle, halihazırda Kilise tedrisi (magisterio) altında edindikleri inançtan şüphe etmek için haklı gerekçeye sahip olabileceğini söylerse; anathema edilmesine izin verin.⁷²⁰

İnanç ve akli konu edinen kararlar ise şöyledir:

1. Eğer bir kişi, ilahi vahiyde, gerçekten ve doğru bir şekilde adlandırıldığı üzere hiçbir gizemin olmadığını, fakat inancın tüm öğretilerinin uygun şekilde eğitilmiş akıl tarafından doğal ilkelerden anlaşılıp kanıtlanabileceğini söylerse; anathema edilmesine izin verin.
2. Eğer bir kişi, insan bilimlerinin, bunların iddiaları vahyedilmiş öğretiye karşı olsa da doğru olarak kabul edilebilecek ve Kilise tarafından kınanamayacak kadar özgür şekilde muamele görmesi gerektiğini söylerse; anathema edilmesine izin verin.
3. Eğer bir kişi, bilimin ilerlemesine göre, bazen Kilise tarafından öne sürülen öğretilere verilmesi gereken anlamın Kilise'nin önceden anlamış olduğundan veya şimdi anladığından farklı olduğunu iddia ederse; anathema edilmesine izin verin.⁷²¹

⁷²⁰ DCD, s. 235-236.

⁷²¹ DCD, s. 237.

Ek 6: KİLİSE CEZALARI ALTINCI KİTAP⁷²²

A. BİRİNCİ KISIM

1. Umumi Olarak Suçlar (Cürümler) ve Cezalar

a. *Birinci Bab: Umumi Olarak Suçların (Cürümlerin) Cezalandırılması*

Kilise Hukuku 1311:

Kilise'nin, cezai müeyyidelerle, suçlu (mücrim) inananları cezalandırmak şeklinde kendine mahsus ve tabii hakkı vardır.

Kilise Hukuku 1312:

§ 1. Kilise Hukukunda mevcut olan cezai müeyyideler şunlardır:

1. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1331-1333. maddelerinde sayılan tedavi edici cezalar ve/veya aynı maddelerde sayılan kısıtlamalar (tahdit ve yasaklamalar).

2. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1336. maddesinde sözü edilen kefaret vasfını haiz (günah ödeyici) cezalar.

§ 2. Kanunla inananı (suçlu inananı) manevi olarak ya da maddi (cismani) olarak bir maldan (hayırdan, iyilikten) mahrum edici vasıfta ve Kilise'nin mucizevi (tabiatüstü) gayesine mutabık düşecek tarzda başkaca kefaret niteliğinde olmak üzere cezalar tesis olunabilir.

§ 3. Ayrıca cezai çarelere ve günah çıkarma ayinlerine de başvurulabilir; bunlardan cezai çareler, özellikle suçları (cürümleri) önlemek bakımından ve günah çıkarma ayinleri de özellikle daha çok bir cezayı değiştirmek ya da bir cezayı arttırmak bakımından kullanılır.

b. *İkinci Bab: Ceza Kanunu ve Ceza Emirnamesi*

Kilise Hukuku 1313:

⁷²² Code de Droit Canonique, "Les Sanctions Dans L'eglise", Vatican, 1983, s. 227-242. (Tercüme: Prof. Dr. Cevdet Yavuz) Ayrıca bkz: <http://www.vatican.va/archive/ENG1104/INDEX.HTM> (Erişim: 15.11.2018)

§ 1. Eğer bir suçun (cürmün) işlenmesinden sonra (suçun işlenmesi zamanında mer'i olan) kanun değiştirilirse, suçlunun (suç failinin) en ziyade lehine olan kanun uygulanmalıdır.

§ 2. Bununla beraber eğer sonradan mer'i olan kanun (sonraki kanun), bir kanunu ya da sadece bir cezayı ilga etmişse; önceki kanun ya da cezanın mevcudiyeti de kendiliğinden derhal sona erer.

Kilise Hukuku 1314:

Eğer kanunda ya da ceza emirnamesinde sarîh olarak (açıkça) öngörölmüşse; normal olarak cezanın, maruz kalınmadığı sürece suçluya uygulanamayacak nitelikte (vasıfta) olduğunda, *ferendae sententiae*⁷²³ (tesis olunacak mahkeme hükmü) söz konusudur; fakat *bizatihi cürmün irtikâbı vakıası* ile birlikte cezaya maruz kalınması durumunda, cezanın, *latae sententiae*⁷²⁴ (tesis olunmuş – verilmiş mahkeme hükmü) olması söz konusudur.

Kilise Hukuku 1315:

§ 1. Kanun yapma yetkisine sahip kimsenin, aynı zamanda ceza kanunları yapma salâhiyeti (yetkisi) de vardır; yine kanun *vâzı*'ı kanunlarıyla, kendi şahsî ve/veya arzî yetkisinin (yani gerek şahıs bakımından gerekse yer bakımından olan yetkisinin) sınırlarına riayet etmek şartıyla, hatta bir ilâhî kanunu ya da bir üst makam tarafından konulmuş bir kilise kanununu bile uygun bir ceza ile müeyyidelendirilebilir.

§ 2. Kanun, *bizatihi* (uygulanacak) cezayı tayin edebileceği gibi; cezayı tayin etme (belirleme) işini (hüküm verme durumundaki) hâkimin dikkatli (bir şekilde kullanacağı) takdirine de bırakabilir.

§ 3. Hususî (özel) kanun, bir umumî (genel) kanunla bir suç (cürüm) için (tatbik olunacak) cezaların tespit olunduğu durumda bile, buna başkaca cezalar ilâve edebilir; fakat hususî kanunla getirilecek ceza, umumî kanunla getirilen cezadan çok daha önemli bir zarurete dayanmalıdır. Eğer bir umumî (genel) kanunla bir gayrı kabil-i tayin (tayin edilemez, belirsiz) ceza ya da bir seçimlik (ihtiyarî) ceza öngörmüşse; bu ceza, hususî

⁷²³ *Ferendae Sententiae*: Kanun koyucunun, sadece vaz'edilme tarihinden sonra cereyan edecek olayları kapsayacak şekilde kanun koymasını (yapmasını) ifade etmektedir.

⁷²⁴ *Latae Sententiae*: Kanun koyucunun, vaz'edilme tarihinden önce cereyan etmiş olan olayları kapsayacak şekilde kanun koymasını (yapmasını) ifade etmektedir.

(özel) kanunla bir muayyen (belirli) ya da bir mecburî (zorunlu) ceza haline dönüştürülebilir.

Kilise Hukuku 1316:

Piskoposluk metropolitleri, mümkün olduğu ölçüde, özel (hususî) kanunları, va'z olunması (koyulması) gerekip gerekmediği, aynı bir ülkede ya da aynı bir bölgede aynı şekilde olup olmadığı bakımından denetleyeceklerdir.

Kilise Hukuku 1317:

Cezalar, ancak kilise disiplinini en uyumlu kılabilmek için hakikaten zorunlu olduğu ölçüde tesis olunabilirler. Bununla beraber, kilise devletinden ihraç edilme cezası, hususî (özel) kanunla tesis olunmaz.

Kilise Hukuku 1318:

Kanun vâzın, latae sententiae (tesis olunmuş-verilmiş mahkeme hükmü) niteliğinde cezalar tesis edemeyecektir; ancak muhtemelen ciddi bir rezalete sebep olabilecek tarzda istisnaî olarak bir kötülüğü bünyesinde taşıyan ya da ferendae sententiae (tesis olunacak mahkeme hükmü) niteliğindeki cezalarla yeterince etkili bir şekilde cezalandırılması mümkün olmayan bazı cürümler (suçlar) için kanun koyucunun bu salâhiyeti vardır; kanun koyucu, tahditleri (yasaklamaları, kısıtlamaları) ve özellikle aforoz (excommunication) edilme cezasını, sadece çok ciddi cürümler için ve çok büyük itidalle tesis edebilecektir.

Kilise Hukuku 1319:

§ 1. Bir kimse, kendi yönetme yetkisine dayanarak, kendi ülkesi vatandaşlarına uygulanacak nitelikte emirnameler çıkarabileceği ölçüde, sürekli nitelikteki kefarete mahiyetindeki cezalar dışında belirli cezaları, aynı ölçüde emirname yoluyla uygulayabilecektir.

§ 2. Bir ceza emirnamesi, ancak vakıanın iyice incelenmesi ve özel (hususî) kanunlar konusuna ilişkin Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1317. ve 1318. maddelerinde yer alan hükümlere riayet olunması şartı ile düzenleme getirebilecektir.

Kilise Hukuku 1320:

Din adamları, Piskopos'a tabi olduğu alanlarda, Piskopos tarafından cezalandırılacaklardır.

c. Üçüncü Bab: Cezai Müeyyidelere Tâbi Olan Kişi(ler)

Kilise Hukuku 1321:

§ 1. Hiç kimse, kendisine ciddi surette affı kabil kasıtlı ya da kusurlu davranışıyla kanunu ya da emirnameyi açık surette ihlâl etmiş olmadıkça, cezalandırılmaz.

§ 2. Kanunu ya da emirnameyi kendi serbest iradesiyle ihlâl etmiş olan kişi, kanun tarafından ya da emirname tarafından tespit olunan cezaya çarptırılır (maruz kalır), fakat kanunda ya da emirnamede başka tarzda bir hüküm getirilmiş olmadıkça, ihlâl teşkil eden fiili gerekli özeni göstermemesi suretiyle gerçekleştiren kişi cezalandırılmaz.

§ 3. Kanun ya da emirname ihlâlinin açık bir şekilde ortaya çıkması durumunda ve başka tarzda bir sonuç çıkarılması söz konusu olmadıkça, suç teşkil eden fiilin, suçu işleyene isnat edilebilmesi yönünde bir faraziye (ya da karine) mevcuttur.

Kilise Hukuku 1322:

Makul surette hareket edebilme görüntüsü içinde oldukları halde, mutat olarak aklî melekelerini kullanma imkânından mahrum olan kişiler, bir kanunu ya da bir emirnameyi ihlâl etmiş olsalar bile, işledikleri suçlar bakımından ehliyetsiz kabul edilirler.

Kilise Hukuku 1323:

Bir kanunu ya da bir emirnameyi ihlâl etmiş olsalar bile, aşağıdaki kimseler, hiçbir ceza ile cezalandırılmayacaklardır:

1. Henüz on altı yaşını ikmal etmemiş olan kişiler.
2. Kendisi tarafından işlenmiş bir kusur olmaksızın bir kanunu ya da bir emirnameyi ihlâl ettiğini bilmeyen kişiler; bununla beraber, ihmal, bilmemekle eşit değerinde kabul edilir.
3. Bir fizikî tehdit zorlaması altında ya da önceden tahmin edemeyeceği veya önceden tahmin edebilmiş olsa bile kendisine karşı koyabilme imkânı bulamadığı bir mücbir sebep sonucu olarak hareket eden kişiler.
4. Ciddi bir korkunun (tehlikenin) zorlaması sonucu hareket eden(ler); bu kişiler sadece kendi durumları gereği (nisbî olarak) böyle bir korku

içinde ya da ıztırar sonucu olarak veya ciddi bir mahzuru bertaraf etmek için bu şekilde hareket etmiş olabilirler ve aynı hüküm uygulanır; meğerki bununla beraber suç teşkil ederse, aslî unsuru (özü) itibarıyla kötü olarak nitelendirilebilir ya da kişilere zarar verici mahiyeti haiz olsun.

5. Bizatihi kendisine ya da bir başka kimseye haksız olarak tecavüzde bulunan bir mütecavize karşı, meşru müdafaa hali içinde, gerekli olan tüm itidali göstererek suç teşkil eden fiili işleyen(ler).

6. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1324. maddesinin birinci paragrafının 2 nolu bendi ve 1325. maddesi hükümleri muteber olmak kaydıyla aklî melekelerini kullanmaktan mahrum olan kişi(ler).

7. Kendisine atfî kabil hiçbir kusur olmaksızın yukarıda 4 ve 5 nolu bendlerde öngörülen durumlardan birinin gerçekleştiği zannı içinde hareket eden kişi(ler).

Kilise Hukuku 1324:

§ 1. Eğer bir suç aşağıda sayılan kişilerden biri tarafından irtikâp olunmuşsa; suç teşkil eden fiili işleyen kişi, cezalandırılmaktan muaf değildir; fakat kanun tarafından ya da ceza emirnamesi tarafından öngörülen ceza, hafifletilerek uygulanmalıdır ya da bu ceza yerine bir günah çıkarma âyini ikame olunmalıdır:

1. Suç teşkil eden fiilin sadece bir akıl noksanlığı ile malûl kimse tarafından işlenmesi.

2. Suç teşkil eden fiilin sarhoşluk ya da kendisine isnadı kabil olan herhangi başka benzer bir akıl noksanlığı sonucu makul surette hareket etme iktidarından mahrum olan bir kişi tarafından işlenmesi.

3. Suç teşkil eden fiilin, doğmasına-ilerlemesine hiçbir şekilde kendisinin sebep olmadığı ve bütün iradesini açıklamasına ve aklî melekelerini kullanmasına engel olan bir şiddetli hastalık ateşi altında hareket eden kişi tarafından işlenmesi; meğerki bu hastalık, iradî olarak suç faili tarafından ortaya çıkarılsın ya da geliştirilsin.

4. Suç teşkil eden fiilin on altı yaşını ikmal etmiş olan küçük tarafından işlenmesi.

5. Suç teşkil eden fiilin ciddî bir korkunun (tehdidin) zorlaması sonucu hareket eden kişi tarafından işlenmesi; bu kişi, sadece kendi durumu gereği (nisbî olarak) böyle bir korku içinde veya ciddî bir tehlikeyi bertaraf etmek için bu şekilde hareket etmiş olabilir; ancak bu hüküm uygulanabilmesi için suç teşkil eden fiil, aslî unsuru (özü) itibarıyla kötü olarak nitelendirilebilmeli ya da kişilere zarar verici mahiyeti haiz olmalıdır.

6. Suç teşkil eden fiilin, bizatihi kendisine veya bir başka kimseye karşı haksız olarak tecavüzde bulunan bir mütecavize karşı, meşru müdafaa hali içinde, gerekli olan bütün itidali göstermeyen bir kişi tarafından işlenmesi.

7. Suç teşkil eden fiilin önemli ve haksız bir tahrik niteliğini haiz bir fiilin failine karşı işlenmesi.

8. Kendisinin sorumlu olduğu bir hata sonucu Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1323. maddesinin 4 ve 5 nolu bendlerinde sözü edilen durumlardan birinin gerçekleştiğini zanneden bir kişi tarafından suç teşkil eden fiilin işlenmesi.

9. Suç teşkil eden fiilin, tamamen isnad kabiliyeti olmayan kişi tarafından işlenmesi.

10. Suç teşkil eden fiilin, kendi kusuru olmaksızın, kanunla ya da emirname ile öngörülen cezayı bilmeyen kişi tarafından işlenmesi.

§ 2. Hâkim, suçun (cürmün) önemini azaltan başka herhangi bir sebebin varlığı halinde aynı şekilde hüküm verecektir.

§ 3. Yukarıda 1 nolu paragrafta sözü edilen durumlarda, sanık, bir latae sententiae (tesis olunmuş/verilmiş mahkeme hükmü) cezaya çarptırılır.

Kilise Hukuku 1325:

Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1323 ve 1324. maddeleri hükümlerinin uygulanmasında kasdî, sun'î veya ağır ihmale dayanan bilgisizlik (kanun ya da emirnameye tayin olunan cezaları bilmeme) göz önünde asla tutulamaz; sarhoşluk ya da diğer akıl zafiyetleri için de durum böyledir; yeter ki bir cürmü işlemek veya bir suç işlemede kendini mazur göstermek için iradî olarak böyle bir duruma düşülmesi ya da iradî olarak meydana gelmesine ya da gelişmesine yol açılan bir hastalık söz konusu olsun.

Kilise Hukuku 1326:

§ 1. Kanunla veya emirname ile öngörülen cezadan daha ağır bir ceza ile aşağıdaki kimseleri hâkim cezalandırabilir:

1. Cezaya mahkûm olduktan ya da cezası açıklandıktan sonra, kötülük yapma iradesinde ısrarlı olacağı durumlardan dikkatli bir şekilde çıkarabilecek derecede, suç işlemede kararlı olan kimse.

2. Bir cürüm işlemek için yetkisini ya da görevini kötüye kullanmış olan veya şerefini kullanan kişi.

3. Mazur görülemeyen bir ihmal ile suç işlenmesi tecziye edilemediği halde, vakıanın gerçekleşebileceğini öngören (önceden) ve bunu engellemek için dikkatli bir kişinin almak zorunda olduğu tedbirleri almaktan kaçınmış olan sanık.

§ 2. Yukarıda paragraf 1’de sayılan durumlarda, eğer latae sententiae ceza uygulanması öngörülmüşse; bir başka ceza ya da günah çıkarma cezası, bu cezaya eklenebilir.

Kilise Hukuku 1327:

Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1323-1326. maddeleri arasında öngörülen cezalar dışında, özel (hususî) kanun, gerek genel bir kaide ile gerekse özel bazı suçlar için cezayı mazur gösteren, cezayı hafifleten veya ağırlaştırır başkaca diğer durumları tespit edebilir. Aynı şekilde, bir emirname, öngördüğü cezayı mazur gösteren ya da bu cezayı hafifleten veya ağırlaştırır durumları tespit edebilir.

Kilise Hukuku 1328:

§ 1. Bir cürmü gerçekleştirmek için bir fiili işleyen ya da ihmal eden kişinin, buna rağmen iradesi hilâfına, işlemek istediği cürüm tamamlanamazsa, kanun tarafından veya emirname tarafından başka türlü hüküm getirilmemişse, tamamlanmış suç için kanunun öngördüğü cezaya çarptırılması söz konusu olmaz.

§ 2. Eğer nitelikleri gereği bir cürmün irtikâbına elverişli bulunan ihmaller ya da fiilleri, suç failinin bizatihi kendi iradesiyle daha önce başlamış olmasına rağmen suçun icrasına devam etmekten vaz geçerse; suç faili hakkında bir günah çıkarma cezası ya da bir cezaî çare uygulanır. Bununla beraber, bir rezaletin ya da bir başka önemli zararın veya bir tehlikenin varlığı söz konusu ise; suç faili, ânında kendiliğinden vazgeçmiş olsa

bile, kanunla öngörülen tamamlanmış suça özgü cezadan daha hafif bir ceza olmakla beraber, tam bir ceza ile cezalandırılmalıdır.

Kilise Hukuku 1329:

§ 1. Bir müşterek suç işleme iradesiyle suça iştirak eden kişiler, kanunda ya da emirnamede açıkça isimlendirilmemiş olsalar bile, eğer aslî faile uygulanacak ceza ferendae sententiae (tesis olunacak mahkeme hükmü) cezalar olarak belirlenmişse, aslî faille aynı cezalara tâbi olurlar ya da bu kimseler aynı ağırlıktaki cezalara veya daha az ağır cezalara tâbi olurlar.

§ 2. Eğer suça iştirak edenlerin iştirakleri olmadığında suçun işlenmesi mümkün değilse ve eğer uygulanacak cezanın onların her birine uygulanabilme kabiliyeti varsa; kanunda ya da emirnamede tayin olunmayan suç iştirakçileri de suça ilişkin latae sententiae (tesis olunmuş/verilmiş mahkeme hükmü) cezasına çarptırılırlar; bu cezanın uygulanması imkânı yoksa suça iştirak edenler hakkında ferendae sententiae cezaları verilir.

Kilise Hukuku 1330:

Bir irade, doktrin ya da bilgi açıklaması veya herhangi bir şekilde beyanı suretiyle işlenebilen bir suç, eğer hiç kimse böyle bir beyanı ya da açıklamayı fark etmemişse, cürmün henüz tamamlanmadığı kabul edilmelidir.

d. Dördüncü Bab: Cezalar ve Diğer Cezalandırmalar

(1) Birinci Bölüm

(a). Tahditler (Sınırlamalar, Yasaklamalar)

Kilise Hukuku 1331:

§ 1. Afroz edilen kişinin:

1. Evharistiya sakramentine ve hangisi olursa olsun diğer bütün dinî bayramlara (merasimlere) din adamı (papaz) sıfatıyla herhangi bir tarzda katılmaları;
2. Vaftiz törenlerini ya da ayinlerini kutlamaları veya vaftizleri kabul etmeleri;

3. Kilise görevlerine, papazlığa ya da başka çeşit herhangi bir göreve kabul edilmeleri veya yönetmeleri yasaktır.

§ 2. Aforoz edilme cezasına çarptırılmış veya aforoz edilme cezası ilan edilmişse; suçlu:

1. Eğer yukarıda paragraf (1)'in (1) numaralı bendinde yer alan hükümlere aykırı hareket etmişse; o, aksine hareket etmek için ciddi (önemli) bir sebep mevcut olmadıkça, dini merasimlerden ihraç olunmalı ya da dini merasime ara verilmesi lazımdır.

2. Yukarıda (1)'inci paragrafın (3) numaralı bendine göre kendisine mezuniyet verilmeyen yönetme yetkisini kullanması durumunda bu muameleleri, hükümsüz (geçersiz) addolunur.

3. Daha evvelden kendisine verilmiş olan imtiyazlardan istifade etmeye mezun değildir.

4. Kilise'de yer alan bir pâyeyi, bir görevi ya da herhangi başka bir hizmeti geçerli olarak elde edebilmesi imkânına sahip değildir.

5. Kilise'de iken sahip olunabilen bir pâyenin, bir görevin ya da herhangi başka bir hizmetin veya bir iaşe imkânının semerelerinden istifade edemeyecektir.

Kilise Hukuku 1332:

Yasaklanmış kimse, Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1331. maddesinin (1) ve (2) numaralı bendlerinde zikrolunan yasaklara maruz kalma durumundadır; eğer merdut (yasaklı) kimse, cezaya çarptırılmış ise veya cezası bir ilan konusu olmuşsa; Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1331. maddesinin (1) numaralı bendi hükümlerine riayet olunur.

Kilise Hukuku 1333:

§ 1. Yalnızca papaz adayları (clerc) için uygulanabilen geçici olarak dini ayinlere katılma cezası sonucu:

1. Ya bütün emir yetkisi, muameleleri veya bu muamelelerden bazıları;

2. Bir göreve dâhil olan bütün hakların veya yetkilerin ya da bunlardan bazılarının kullanılması;

3. Veya bütün yönetme yetkisi muameleleri veya bu muamelelerden bazılarının kullanılması yasaklanır.

§ 2. Kanunda veya emirnamede, sadece ilan edici ya da mahkûm edici hükmün alınmasından sonra, geçici olarak dini ayinlere katılma cezasına çarptırılan kişinin geçerli olarak yönetmesi söz konusu olamayacaktır.

§ 3. Yasaklama, asla:

1. Yüksek otoriteden ileri gelmeyen yönetme yetkisini ya da görevlerini;

2. Suçlunun görevi sebebiyle ikamet etme durumunda olduğu yerdeki ikamet etme hakkını;

3. Cezanın latae sententiae olduğu durumda, muvakkat olarak dini ayinlere katılma cezasına çarptırılan kimsenin vazifesiyle alakalı olan malları idare etme hakkını kapsamaz.

§ 4. Semereyi, ücreti, iaşeyi ya da bu türden/cinsten herhangi başka bir malı elde etmeyi men eden muvakkat olarak dini ayinlere katılma cezası, hüsnüniyetle dahi olsa, haksız olarak iktisap ettiği her şeyi iade etme borcunu da ihtiva eder.

Kilise Hukuku 1334:

§ 1. Evvelki kararlarla tespit olunan kararların içinde olarak dini ayinlere katılma cezasının kapsamı, bizatihi kanun veya ceza emirnamesi tarafından ya da cezayı tesis eden karar veya hüküm tarafından tayin olunur.

§ 2. Emirname ile değil fakat kanunla başkaca herhangi bir açıklık ya da sınırlama olmaksızın bir latae sententiae muvakkat olarak dini ayinlere katılma cezası tesis olunabilir: Bu türden bir ceza, Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1333. maddesinin (1) paragrafında belirlenen bütün hükümleri haizdir.

Kilise Hukuku 1335:

Eğer bir tahdit (sınırlama) sonucu vaftiz etme töreni ya da ayinlerine katılma veya yönetmeyi icra etme yasaklanmışsa; bu tahdit'in hükümleri, ölüm tehlikesi içindeki inananları kurtarmak için zaruri olduğu her defasında askıya alınır; eğer tahdidin latae

sententiae olduğu durumda ilan edilmemesi söz konusu ise, bundan ayrı olarak men cezası, bir inananın bir vaftiz ya da ayin töreni veya bir yönetme yetkisi talep ettiği bütün durumlarda askıda olacaktır; herhangi bir haklı sebep için talep olunabilmesi imkanı vardır.

(2). İkinci Bölüm

(a). Kefaret Vasfını Haiz (Günah Ödeyici) Cezalar

Kilise Hukuku 1336:

§ 1. Bir suçlu hakkında uygulanabilecek olan gerek müebbet gerekse önceden tespit olunan bir zaman için veya gayri muayyen bir zaman için, olacak tarzda, kefarete vasfını haiz cezalar, bir kanunla muhtemel olarak öngörülebilecek cezalardan ayrı olarak, aşağıda sayılan cezalardan ibarettir:

1. Belirli bir bölge ya da yerde ikamet etme emri ya da yasağı;
2. Bir yetkiden, bir görevden, bir hizmetten, bir haktan, bir imtiyazdan, bir imkândan, bir menfaatten, bir unvandan tamamıyla şeref niteliğinde olsa bile bir ayrıcalık işaretinden mahrum edilme;
3. Yukarıda (2) numarada sayılanlar ya da bunları bir yerde veya belirli bir yer dışında yapmaktan mahrum edilme;
4. Bir başka göreve ceza olarak nakledilme;
5. Kilise devletinden kovulma.

§ 2. Yukarıda (1) numaralı paragrafın (3) numaralı bendinde sayılan cezalar (kefarete vasfını haiz cezalar), sadece latae sententiae olarak uygulanabilirler.

Kilise Hukuku 1337:

§ 1. Belirli bir yerde ya da ikametgâhta ikamet etmenin yasaklanması cezası, sadece papaz çömezlerine (clerc) ya da din adamlarına uygulanabilir; fakat belirli bir yerde ikamet etme emri, laik papaz çömezleri (clercs seculiers) hakkında ve kendi kuruluş sınırları içinde olmak üzere din adamları hakkında uygulanabilir.

§ 2. Belirli bir yer ya da bölgede ikamet etme emrinin uygulanabilmesi için, ayrıca bu yerin piskoposunun muvafakati de lazımdır; meğerki kendi cezasını çekmek ya da ıslah edilmek için Piskoposluk dışı papaz çömezlerine tahsis edilmiş bir ev söz konusu olsun.

Kilise Hukuku 1338:

§ 1. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1336. maddesinin (1) numaralı paragrafının (2) ve (3) numaralı bendlerinde söz konusu olan mahrum edilme ve yasaklama cezaları, cezayı tespit etmiş olan Üst Makam'ın tevdi etmediği yetkileri, görevleri, hizmetleri, hakları, imtiyazları, imkânları, yararları, unvanları, şeref payeleri hakkında uygulanmaz.

§ 2. Düzen tesis etme yetkisinden mahrum edilme cezası, sadece bu yetkiyi kullanma ya da bu yetki dâhilinde bazı muameleleri yapma yasağı şeklinde uygulanabilir; aynı şekilde akademik unvanları kullanmadan mahrum edilme cezasının uygulanması da mümkün değildir.

§ 3. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1336. maddesinin (1) numaralı paragrafının (3) numaralı bendinde söz konusu olan yasaklamalarla alakalı olarak, Kilise Kanunnamesinin 1335. maddesinde getirilen kaideye tahditler (kısıtlamalar, yasaklamalar) konusunda da riayet edilmesi gerekir.

(3). Üçünü Bölüm

(a). Ceza Çareleri ve Günah Çıkarma Ayinleri (Islah Tedbirleri)

Kilise Hukuku 1339:

§ 1. Bir suç işlemesi yakın ihtimal dâhilinde olan veya bir suç işlediği yolunda hakkında ciddi şüphe bulunan kişi hakkında, Piskopos, bizzat kendisince veya bir başkası tarafından bir tekdir cezası verilebilmesi imkânı vardır.

§ 2. Piskopos, davranışıyla bir rezalete ya da bir nizam kargaşasına sebep olan kimse hakkında, şahsen ve fiilen gerçekleşen duruma uygun düşecek bir tarzda bizatihi tevbih (azarlama, paylama) cezası da verebilir.

§ 3. Her zaman, en azından piskoposluk gizli arşivlerinde muhafaza edilmesi gereken birkaç vesikada, tevbih ve tekdir cezalarının bazı delillerinin muhafaza edilmesi gerekir.

Kilise Hukuku 1340:

§ 1. Dış şekliyle uygulanacak olan günah çıkarma cezası, bir din, af ya da şefkat eserinin icrasında mevcuttur.

§ 2. Gizli bir ihlal için, asla açık (aleni) günah çıkarma cezası uygulanamaz.

§ 3. Piskopos, kararına tevbih ya da tenbih cezasına günah çıkarma cezaları ekleyebilir.

(b). Beşinci Bab: Cezaların Tatbiki (Uygulanması)

Kilise Hukuku 1341:

Piskopos, eğer yeterince rezaletin önlenmesi, adaletin tesisi, suçlunun cezalandırılması, dostça uzlaşmayla, tevbihle ya da diğer papazlık kaygılanma vasıtaları ile gerçekleşebilecekse, bir ceza ilanı veya uygulanması bakımından idari ya da adli hiçbir usulü uygulamama özenini gösterecektir.

Kilise Hukuku 1342:

§ 1. Bir yargılama yapılması sırasında haklı sebeplerin ortaya çıktığı her durumda, yargılama dışı kararlar ceza kararı verilmesi ya da cezaya çarptırılması imkânı vardır; bununla beraber, bütün durumlarda ceza çareleri ve günah çıkarma ayinleri kararlar tatbik olunabilirler.

§ 2. Ne daimî cezalar ne de kanunun veya emirnamenin kararlar uygulanmasını yasakladığı cezalar, kararlar ilan edilemez ya da böyle bir cezaya kararlar çarptırılmaz.

§ 3. Kanunda ya da emirnamede hâkime düşen şey, bir hükümde bir cezanın ilan edilmesini ya da bir cezaya çarptırılmayı ilgilendiren şey, yargılama dışı kararlar bir ceza beyan edebilen veya bir cezaya çarptırabilen Başkan'a (Üst Makama) uygulanabilmelidir, meğerki sadece usulü alakadar hükümler söz konusu olsun ya da başkaca hükümlere sahip olunsun.

Kilise Hukuku 1343:

Eğer kanun veya emirname hâkime ceza uygulama yetkisini vermiş ya da uygulama yetkisini vermemiş olması durumunda; hâkim de vicdanına ve ihtiyatlılığına göre, cezayı erteleyebilir veya cezanın yerine olmak üzere bir ıslah tedbirine hükmedebilir.

Kilise Hukuku 1344:

Kanunun emredici hükümler getirmesi durumunda bile, hâkim, vicdanına ve ihtiyatlılığına göre:

1. Eğer suçlunun daha önce cezalandırılmasından daha büyük kötülüklerin ortaya çıkması söz konusu olabilecekse, cezanın uygulanmasını daha sonraki uygun bir zamana erteleyebilir.

2. Eğer suçlunun kendi kendine ıslah olması söz konusuysa ve meydana getirdiği rezaleti izale etmişse ya da bir sivil otorite tarafından yeterince cezalandırılmış veya cezalandırılacağı tahmin ediliyorsa, cezayı uygulamaktan kaçınabilir veya daha hafif bir cezayı ya da o cezanın yerine olmak üzere bir ıslah tedbirini uygulayabilir.

3. Eğer suçlunun ilk suçunu işledikten sonra cezalandırılmasını gerektiren (yol açtığı skandalın izalesini mucip) acele bir durum yoksa ve suçlunun suçu işlemesinden önce şerefli bir yaşantı sürmesi söz konusuysa, kefaret vasfını haiz ceza uygulama borcunu askıya alabilir; bununla birlikte, suçlunun bizzat hâkim tarafından tayin edilen süre içinde yeni bir suç işlemesi söz konusu olursa, suçlunun her iki suçun cezasını birlikte çekmesi gerekir; meğerki aradaki zamanda, ilk suçun tabi olduğu ceza davası açma zamanasını gerçekleştirmiş olsun.

Kilise Hukuku 1345:

Bir suçlunun kısmî bir akıl hastalığından mustarip olması, bir suç tehditle, zorlamayla ya da bir hastalık ateşinin sonucu veya sarhoşluk halinde ve bunlar gibi başka bir benzer akıl zaafının sonucunda işlemesi durumunda; hâkim, eğer suçlunun cezalandırılmasına ilişkin yetkisini daha iyi tarzda kullanma imkânına sahip olduğu düşüncesindeyse, herhangi bir ceza uygulamaktan kaçınabilir.

Kilise Hukuku 1346:

Suçlunun çok sayıda suç teşkil eden fiil işlemesi durumunda, eğer *ferendae sententiae* cezaların bir arada olması ciddi boyutlara ulaşmışsa, hakkaniyet sınırları içinde cezaları indirme yetkisi hâkimin titiz takdir yetkisine terk olunur.

Kilise Hukuku 1347:

§ 1. Daha önceden gıyabında yargılama yapılması sebebiyle hiç olmazsa bir defa suçlunun haberdar edilmesi imkânı gerçekleşmemişse ve kendisine pişmanlık duyabilmesi için uygun bir zaman verilmemişse, bir tahdit cezasının geçerli olarak uygulanabilmesi mümkün değildir.

§ 2. Suçlunun işlediği suçtan dolayı gerçekten pişmanlık duyması ve üstelik kendine özgü tarzda suçun yol açtığı zararları ve skandalı izale etmeye teşebbüs etmiş veya bunu yapacağı yolunda ciddi bir vaatte bulunması söz konusu ise; onun gıyabında hüküm tesis edilmemesi gerekir.

Kilise Hukuku 1348:

Suçlu kişi, bir suçlamadan kendini kurtardığı ya da bu suçluya herhangi bir ceza uygulanamadığında; Başkan, suçlunun menfaatine ve kamu yararına olacak kendisine özgü tevbihlerle ve diğer pastoral pişmanlık vasıtalarıyla hatta işin mahiyeti gerektirdiğinde ceza çareleriyle hüküm verebilir.

Kilise Hukuku 1349:

Eğer bir ceza gayrı kabili tayin ise ve kanunda da başka tarzda bir hüküm öngörülmemişse, hâkim, hal icabı olarak mutlak surette gerekmedikçe daha ağır cezaları, özellikle tahdit cezalarını tatbik edemez; hatta böyle bir durumda hâkimin sürekli cezalara hükmedebilmesi imkânı da yoktur.

Kilise Hukuku 1350:

§ 1. Bir papaz çömezine uygulanacak cezalar için, kilise devletinden çıkarılma durumu söz konusu olmadıkça, şerefli bir mevcudiyet için zaruri olan hususların eksik olmasına özellikle dikkat edilmesi gerekir.

§ 2. Bununla birlikte bir papaz çömezinin kilise devletinden çıkarılması durumunda ve ceza sebebiyle gerçek bir yoksulluğa düşmesi söz konusu olduğunda, Başkan, daha iyi imkânlar getirecek kurtuluş çareleri ihtiva eden cezaya hükmedebilir.

Kilise Hukuku 1351:

Uygulanacak cezayı tespit eden ya da böyle bir cezaya hükmeden kişinin bu hakkı sona ermiş olsa bile, kanunda başkaca açık bir hüküm mevcut olmadıkça cezanın suçlu hakkında herhangi bir yerde uygulanabilmesi imkânı vardır.

Kilise Hukuku 1352:

§ 1. Vaftiz ya da diğer ayinlere katılmayı yasaklayan bir ceza, mahkûm olan kimsenin ölüm tehlikesi için bulunduğu süre zarfında askıya alınır ve bu yasaklamalar uygulanabilme imkânını haiz olmaz.

§ 2. Suçlunun bulunduğu yerde herhangi bir şekilde aleniyet kazanmamış olan bir latae sententiae cezaya tabi olma borcu, ciddi bir skandal ya da şerefsizlik tehlikesi olmaksızın suçlu hakkında uygulanamamakta ise; bu borcun kısmen ya da tamamen askıya alınması söz konusu olur.

Kilise Hukuku 1353:

Bir ceza tesis eden ya da uygulayan yargı hükümleri aleyhine yapılacak müracaat ve istinaf başvuruları cezayı geciktirici bir hükmü haizdirler.

e. Altıncı Bab: Cezaların Sona Ermesi

Kilise Hukuku 1354:

§ 1. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1355-1356. maddelerinde sayılan kişiler dışında herkes, bir ceza getiren kanun açısından muaf olma imkânları varsa veya bir ceza tehdidi getiren bir emirnamenin uygulanmasında muaf olmaları söz konusu ise bu cezadan kurtulurlar.

§ 2. Üstelik bir ceza tesis eden kanun ya da emirname böyle bir cezadan muaf tutabilme yetkisini başkaca cezalar hakkında da verebilmesi imkânı vardır.

§ 3. Eğer Papalık Merkezi, başkaca cezaları af etme yetkisini bizatihi kendisinde saklı tutmuşsa ya da hangi cezalar için söz konusu olabileceğini belirlemişse; bu belirleme ve saklı tutmanın dar yorumlanması gerekir.

Kilise Hukuku 1355:

§ 1. Papalık Merkezi'nde saklı tutulmamış olması kaydıyla, kanunla tespit olunan ceza, eğer tatbik olunmuş ya da alenileştirilmişse, şu kimseler tarafından af edilebileceklerdir:

1. Cezayı ilan etmek veya uygulamak amacıyla adli davaya girişmiş olan veya kararla bizzat kendisinin ya da bir başkasının cezayı ilan etmesi veya uygulaması söz konusu olan Üst Makam – Başkan (Ordinaire);

2. Yukarıda (1) numaralı bentte söz konusu olan Başkan'ın istişare edilmesinden sonra suçlunun bulunduğu yerde mevcut olan Başkan (Ordinaire), meğerki bu istişareyi imkânsız kılan fevkalade ahvalin mevcudiyeti söz konusu olsun.

§ 2. Papalık Merkezi'ne özgü kılınmamış olması kaydıyla, Başkan (Ordinaire), kendi mensupları ve kendi bölgesinde mevcut olan ya da suçu işleme durumunda olabilecek kişiler için, kanunla öngörülmüş fakat henüz ilan edilmemiş olan latae sententiae cezayı af etme imkânına sahiptir; her bir rahip de "cenfession sacramentelle" (günah çıkarma töreni) muamelesi dışında latae sententiae cezayı af edebilir.

Kilise Hukuku 1356:

§ 1. Papalık Merkezi'nce tesis edilmemiş olan bir emirname ile öngörülen bir ferendae sententiae ya da latae sententiae ceza:

1. Suçlunun bulunduğu yerin Başkan'ı tarafından;
2. Cezayı ilan etmek veya uygulamak amacıyla adli davaya girişmiş olan veya cezanın uygulandığı ya da ilan edildiği durumda bu cezayı kararla bizzat kendisi veya bir başkası tarafından ilan edilmesi ya da uygulanması durumunda olan Başkan tarafından af edilebilir.

§ 2. Cezayı af etme işleminden önce emirnameyi tesis eden kişinin mütalaası alınmalıdır; yeterki fevkalade ahval, istişareyi imkânsız kılmış olmasın.

Kilise Hukuku 1357:

§ 1. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 508. ve 976. maddeleri hükümlerinin uygulanması dışında; günah çıkaran papaz, kendi vicdanıyla, Üst Makam'ın yetkili kılması şartıyla, gerekli zaman içinde suçlunun büyük bir günah halinde kalmaktan ciddi olarak pişmanlık duyması sebebiyle yasaklama ya da aforoz etme şeklindeki latae sententiae cezasını af edebilir.

§ 2. Af yetkisini kullanırken, günah çıkaran papaz, tekrar tahdit (censure) cezasına çarptırabileceği müeyyidesi altında, pişmanlık duyan suçluya, bir ay içinde yetkili Üst Makam'a ya da yetkili papaza veya bunların göstereceği uygun düşecek tarzda başvurmasını mecbur kılabilir; aynı şekilde skandalın ve zararın izalesinin acele gerektirmesi durumunda ve bu ölçüde günah çıkaran papazın pişmanlık duyan suçluya ıslah tedbiri uygulaması imkanı vardır; bu müracaat, herhangi bir isim belirtilmeksizin, bizzat günah çıkaran papaz tarafından da yapılabilir.

§ 3. Tedavileri takiben, Kilise Hukuku Kanunnamesinin 976. maddesine göre Papalık Merkezi'ne mahsus ya da ilan edilmiş veya uygulanmış bir tahdit (censure) cezası af edilmiş kişiler, bu aynı müracaat etme borcundan mesuldürler.

Kilise Hukuku 1358:

§ 1. Bir tahdit cezasının af edilmesi, suçlunun Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1347. maddesinin 2 numaralı paragrafında öngörüldüğü gibi pişmanlığını devam ettirmeyen suçlu hakkında uygulanması söz konusu olamaz; af etme, pişmanlığına son veren kişiye verilemeyecektir.

§ 2. Tahdit cezasını af eden kişi, Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1348. maddesinin öngördüğü tedbirleri alabilir ya da bizatihi bir ıslah tedbiri emredebilir.

Kilise Hukuku 1359:

Bir kimsenin çok sayıda cezaya maruz kalması durumunda; af etme (remise), sadece açıkça belirlenen cezalar hakkında söz konusu olabilir; fakat genel bir af etme, suçlunun talebinde kötü niyetli kabul edilebileceği durum dışında, bütün cezaları ortadan kaldırır.

Kilise Hukuku 1360:

Ciddi (önemli, büyük) bir tehditle zorbalık hakkında verilen cezanın af edilmesi muteber değildir.

Kilise Hukuku 1361:

§ 1. Cezanın af edilmesi, bir gaip hakkında yapılabileceği gibi şartla da yapılabilir.

§ 2. Mahkeme kararı ile ceza af etme, önemli bir sebebin başka tarzda yapılması zorunlu kıldığı durumlar dışında, yazılı olarak yapılacaktır.

§ 3. Ceza affi talebinin ya da bizatihi af etme muamelesinin ifşa edilmemesine dikkat edilmesi gerekir; meğerki bunun yapılması, suçlunun şöhretinin korunması için faydalı ya da bir skandalın izale edilmesi için zorunlu olsun.

Kilise Hukuku 1362:

§ 1. Ceza davası açılması, üç yıllık müruru zamanla (zaman aşımıyla) imkânsız hale gelir; ancak:

1. İman Doktrini lehine Kongregasyon'a özgü (İman Doktrini Topluluğuna mahsus) suçlar;

2. Kendileri hakkında beş yıllık müruru zamanın söz konusu olacağı öngörülen Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1394, 1395, 1397 ve 1398. maddelerinde sözü edilen suçları alakadar bir dava;

3. Hususi bir kanunla bir başka müruru zaman süresinin tespit edilmiş olması dolayısıyla müşterek hukuk tarafından cezalandırılmış olan suçlar hakkında bu hüküm uygulanmaz.

§ 2. Müruru zaman, suçun irtikâp olunduğu günden itibaren veya suçun itiyadı bir suç ya da sürekli bir suç olması durumunda, bu sürekliliğin veya itiyadın sona erdiği günden itibaren cereyan etmeye başlar.

Kilise Hukuku 1363:

§ 1. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1362. maddesinde sözü edilen ve mahkûmiyet hükmünün kazıye-i muhkeme (değişmez sağlam hüküm) gücü kazandığı günden başlayacak cereyan eden sürelerde (müddetlerde), eğer hâkimin tenfiz (verilen kararı tanıma, kabul etme) kararı –ki bunu Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1651. maddesi düzenlemektedir- henüz suçluya bildirilmemişse, cezanın infazına ilişkin dava zamanaşımına uğrar.

§ 2. Cezanın yargılama dışı (mahkeme dışı) kararlarla uygulandığı durumlarda da aynı kaidelere riayet edilerek çözüm getirilmelidir.

B. İKİNCİ KISIM

1. Hususi Cürümlere Mahsus Cezalar

a. *Birinci Bab: Kilisenin Vahdeti ve Din Aleyhine Cürümler*

Kilise Hukuku 1364:

§ 1. İmandan dönen (mürted), sapık mezhep mensubu ya da dalalette olan, Kilise Hukuku Kanunnamesinin 194. maddesinin (1) numaralı paragrafının (2) numaralı bendine göre getirilen hükümler dışında, bir latae sententiae aforoz edilme cezasına maruz kalırlar; papaz çömezi, üstelik Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1336. maddesinin (1) numaralı paragrafının 1, 2 ve 3 numaralı bendlerinde sözü edilen cezalarla da cezalandırılır.

§ 2. Eğer sebep olunan rezaletin ciddiyeti gerektiriyorsa ya da süregelen bir gıyap durumu icap ettiriyorsa, Kilise'den kovulma dâhil olmak üzere başka cezalar ilave olunabilir.

Kilise Hukuku 1365:

Dini törenlere katılması men edilmiş olan suçlu kimse, âdil bir ceza ile cezalandırılacaktır.

Kilise Hukuku 1366:

Katoliklik dışında bir dinde çocukların vaftiz edilmesini sağlayan ya da böyle bir dine göre çocuklarını yetiştiren ana ve baba ya da ana ve babanın yerini tutan kimseler, bir tahdit (censure) cezasıyla ya da bir başka âdil ceza ile cezalandırılacaktır.

Kilise Hukuku 1367:

Kutsal şeyleri atan ya da onları bir başka yere nakleden veya bunları gizleyen kimse, bu davranışları kutsal şeylere tahkir etme amacıyla yaptığı durumda, Papalık Merkezi'ne mahsus bir latae sententiae aforoz edilme cezasına çarptırılır; papaz çömezi, bundan ayrı olarak Kilise'den kovulma dâhil olmak üzere bir başka ceza ile cezalandırılabilir.

Kilise Hukuku 1368:

Kilise yetkilisi önünde bir vaatte bulunurken ya da bir durumu teyit ederken yalan yere yemin eden kimse, âdil bir ceza ile cezalandırılır.

Kilise Hukuku 1369:

Bir gösteride ya da umumi bir toplantıda veya umuma hitap eden bir yazıda ya da başkaca sosyal haberleşme vasıtalarını kullanarak, Kilise veya din aleyhine nefret ya da kini celbedecek şekilde davranan veya hakaretler savuran veya ahlak kaidelerini ciddi olarak rencide eden veya küfürler savuran kimse, âdil bir ceza ile cezalandırılacaktır.

b. İkinci Bab: Kilise Hürriyeti ve Kilise Yetkilileri Aleyhine İşlenen Cürümler (Suçlar)

Kilise Hukuku 1370:

§ 1. Roma Papası'na karşı fiziki bir şiddet eylemi irtikâp eden kimse, Papalık Merkezi'ne mahsus bir latae sententiae aforoz etme cezasına çarptırılır ki, papaz çömezi söz konusu olduğunda bu cezaya işlenen suçun önemine göre Kilise'den ayrılma cezası dâhil bir başka ceza ilave edilebilir.

§ 2. Episkopal (piskoposlukla ilgili) bir vasfı (niteliği) olan bir kimseye karşı aynı şekilde hareket eden kişi, bir latae sententiae cezaya çarptırılır ve üstelik bir papaz çömezi (clerc) söz konusu olduğunda, latae sententiae dini törenlere muvakkaten katılma yasağı (suspense) cezası latae sententiae olarak uygulanır.

§ 3. Kilise'den, imandan ya da Kilise hizmetlilerinin yetkisinden nefret ederek bir papaz çömezine ya da din adamına karşı fiziki bir şiddet eylemi irtikâp eden kimse, münasip bir ceza ile cezalandırılacaktır.

Kilise Hukuku 1371:

Şu kimseler münasip bir ceza ile cezalandırılacaklardır:

1. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1364. maddesinin 1. paragrafında sözü edilen durum dışında, Roma Papası'nın veya Piskoposlar Meclisi tarafından mahkûm edilen bir doktrini öğreten veya Kilise Kanunnamesinin 752. maddesinde sözü edilen bir talim şeklini inatla reddeden veya Papalık Merkezi'nin veya Başkan'ın lütfuna nail olduktan sonra bu eylemlerinden vazgeçmeyen kimse;

2. Haklı bir şekilde emir veren ya da yasak koyan Papalık Merkezi'ne, Başkan'a ya da Üst Makam'a herhangi bir şekilde itaat etmeyen ve af edildikten sonra, itaatsizliğinde ısrar eden kimse.

Kilise Hukuku 1372:

Roma Papası'nın bir muamelesine karşı Rahipler Meclisi'ne veya Piskoposlar Meclisi'ne müracaat eden kimse, tahdit (censure) cezası ile cezalandırılacaktır.

Kilise Hukuku 1373:

Kilise görevlisinin veya yetkilisinin bir muamelesi sebebiyle Başkan veya Papalık Merkezi'ne karşı nefretini ya da inkârını açıkça (umuma açık olarak) muhataplarına açıklayan veya tâbilerini bu kişilere itaat etmemeye sevk eden kimse, bir yasaklama cezasıyla ya da başkaca münasip cezalarla cezalandırılacaktır.

Kilise Hukuku 1374:

Kilise aleyhine fesat yuvası teşkil eden bir cemiyete üye olan kimse, münasip bir ceza ile cezalandırılacaktır; fakat bu cemiyette aktif rol oynayan veya bu cemiyeti idare eden kimse, yasaklama (interdict) cezası ile cezalandırılacaktır.

Kilise Hukuku 1375:

Bir görevin serbestçe icra edilmesini ya da bir seçimin serbestçe yapılmasını, Kilise yetkisinin serbestçe kullanılmasını, mukaddes eşyanın ya da diğer Kilise eşyasının kanuni (haklı şekilde) olarak kullanılmasını engelleyen kimseler veya bir seçmeni ya da bir seçilmiş kimseyi veya Kilise’de bir görevliyi ya da bir yetkiyi kullanan kimseyi yanıltan kimseler, münasip (hakkaniyete uygun) bir ceza ile cezalandırılırlar.

Kilise Hukuku 1376:

Menkul ya da gayrimenkul bir mukaddes eşyaya hürmetsizlikte bulunan kimse, münasip (hakkaniyete uygun) bir ceza ile cezalandırılacaktır.

Kilise Hukuku 1377:

Alınması lazım izni almaksızın Kilise mallarını devir ve temlik eden kimseler, münasip bir ceza ile (durumların haklı kıldığı bir ceza ile) cezalandırılacaktır.

c. Üçüncü Bab: Kilise Hizmetlerinin Kötüye Kullanılması (Sui İstimali) ve Bu Hizmetlerin İcrasına Müteallik Cürümler (Suçlar)

Kilise Hukuku 1378:

§ 1. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 977. maddesinde mevcut hükümlere aykırı hareket eden (muhalefet eden) kimse, Papalık Merkezi’ne mahsus latae sententiae aforoz edilme (excommunication) cezasına maruz bırakılır.

§ 2. Papaz çömezi durumunda olan bir kimse:

1. Papaz olmaksızın bir evharistiya sakramentine suikastta bulunan kimse,
2. Yukarıda (1) numaralı paragrafta zikredilen durum dışında olmak üzere, muteber olabilecek bir şekilde kudsî tarzda af etme yetkisi bulunmadığı halde, bir mukaddes günah çıkarma merasimini dinleyen ya da gerçekleştirme durumunda olan kimse durumunda olduğunda, latae sententiae yasaklama

(interdict) veya dini merasimlere muvakkaten katılma yasağı (suspense) cezasına maruz bırakılır.

§ 3. Yukarıda 2 numaralı paragrafın tanzim ettiği durumda, cürmün ağırlığına göre, aforoz edilme (excommunication) cezası dâhil olmak üzere diğer başka cezaların da ilave edilmesi imkânı vardır.

Kilise Hukuku 1379:

Yukarıda Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1378. maddesinde tanzim olunan durumlar dışında, bir dini merasimi fesada uğratan kimse, münasip (durumun haklı kıldığı) bir ceza ile cezalandırılacaktır.

Kilise Hukuku 1380:

Din istismarı yoluyla vaftiz töreni kabul eden kimse, yasaklama veya muvakkaten dini törenlere katılma yasağı cezası ile cezalandırılacaktır.

Kilise Hukuku 1381:

§ 1. Kim ki bir Kilise hizmetini kötüye kullanan kimse durumunda olursa, münasip bir ceza ile cezalandırılır.

§ 2. Bir hizmetin haksız şekilde (kanun dışı) zapt edilmesi (böyle bir göreve sahip olma hakkından mahrum olduğu halde veya böyle bir hizmeti görme hakkı sona erdiği halde); o görevin suiistimali ile (kötüye kullanılması ile) aynı hukuki müeyyidenin uygulanmasını gerektirir.

Kilise Hukuku 1382:

Papalıkça verilmiş vekâleti olmadığı halde herhangi bir rahibi takdis eden ya da aynı rahibin takdis edilmesini kabul etme durumunda olan kimse/rahip, Papalık Merkezi'ne mahsus latae sententiae aforoz edilme (excommunication) cezasına maruz bırakılır.

Kilise Hukuku 1383:

Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1015. maddesinin hükümlerine aykırı olarak kanuni hakkı olmaksızın bir başkasının sahasına müdahalede bulunan rahip hakkında bir sene boyunca düzenleme yapma yetkisi verilmesi yasağı uygulanır. Böyle bir

ordinasyonu kabul eden kimseye de aynı vakadan dolayı, kabul edilmiş emir şeklinde muvakkat ceza uygulanır.

Kilise Hukuku 1384:

Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1378-1383. maddeleri ile söz konusu edilen durumlar dışında, haksız (kanun dışı) olarak bir kutsal görevi ya da bir papazlık görevini elde etmeye çalışan kimse, münasip bir ceza ile cezalandırılacaktır.

Kilise Hukuku 1385:

Ayinlerdeki hediyelerden kanunsuz olarak haksız yere bir kazanç elde eden kimse, tahdit (censure) cezası ile ya da başka münasip bir ceza ile cezalandırılma imkânı vardır.

Kilise Hukuku 1386:

Hangi şekilde olursa olsun Kilise’de bir kimsenin sahte bir görev yüklenmesi ya da gayri kanuni olarak bir başka şey yapmada ihmal göstermesi konusunda vaadde bulunan ya da bunları yapan kimse, münasip bir ceza ile cezalandırılacaktır; bu hediyeleri ya da vadeleri kabul eden kimse hakkında da aynı ceza uygulanacaktır.

Kilise Hukuku 1387:

Günah çıkarma muamelesi sırasında, günah çıkarma muamelesi vesilesiyle ya da günah çıkarma gerekçesiyle (uydurma bir gerekçeyle) Decalogue’un (On Emir) altıncı emrine aykırı olarak günahkâr (günah işleyen) hakkında günah çıkarmayı temenni eden rahip, cürmün ağırlığına göre, muvakkat yasaklama (suspense) yasaklama (interdiction), mahrumiyet (privation) cezalarından biri ile cezalandırılacaktır; hatta çok daha ağır durumlarda Kilise’den uzaklaştırılma cezası uygulanabilecektir.

Kilise Hukuku 1388:

§ 1. Günah çıkaran kimse, doğrudan doğruya olarak dini nitelikteki sırrı açığa çıkarırsa (ihlal ederse); Papalık Merkezi’ne mahsus latae sententiae aforoz edilme (excommunication) cezasına maruz bırakılır; sadece dolaylı bir şekilde ihlalde bulunan kimse hakkında ise, irtikap olunan cürmün vahametine göre cezalandırılabilme söz konusudur.

§ 2. Açıklayan kimse ve diğer kimseler (Kilise Hukuku Kanunnamesinin 983. maddesinin 2 numaralı paragrafında sözü edilen kimseler), böyle bir sırrı ihlal etmeleri

söz konusu olduğunda, excommunication (aforoz edilme) cezası dâhil olmak üzere münasip bir ceza ile cezalandırılacaklardır.

Kilise Hukuku 1389:

§ 1. Bir Kilise hizmetini ya da bir Kilise yetkisini kötüye kullanan (suiistimal eden) kimse, hizmetten mahrum edilme cezası dâhil olmak üzere eylemin ya da ihmalin vehametine (ağırlığına) göre, kanunla ya da emirname ile bu kötüye kullanmaya karşı uygulanabilecek nitelikte bir ceza öngörülmediği durumda, uygun ceza ile cezalandırılır.

§ 2. Affedilmez (mazur görülmez) bir ihmal ile başkasının zararına olarak, bir Kilise hizmetinden ya da bir Kilise görevinden veya yetkisinden ileri gelen bir eylemi haksız olarak (kanun dışı olarak) işleyen ya da işlemekte ihmal gösteren kimse, münasip bir ceza ile cezalandırılacaktır.

d. Dördüncü Bab: Sahtekârlık Cürmü (Suçu)

Kilise Hukuku 1390:

§ 1. Bir Kilise Üst Makamı nezdinde haksız olarak Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1387. maddesinde sözü edilen suçun günah çıkarıcısını itham eden kimse latae sententiae yasaklama (interdit) cezasına maruz kalır; bu kimsenin papaz çömezi olması durumunda, muvakkaten yasaklama (suspense) cezası da uygulanır.

§ 2. Kilise Üst Makamı nezdinde bir iftira niteliğinde ihbarda bulunan kimse ya da başka herhangi bir şekilde bir başkasının iyi şöhretini ihlal edecek davranışta bulunan kimse, sınırlama (censure) cezası dahil olmak üzere münasip bir ceza ile cezalandırılacaktır.

§ 3. İftira eden kimse, münasip bir tazminat ödemeye mahkûm edilebilir.

Kilise Hukuku 1391:

Suçun (cürmün) vehametine (ağırlığına, ciddiyetine) göre:

1. Bir genel (umumi) sahte Kilise vesikası yapan ya da bir Kilise belgesini değiştiren, imha eden veya resmî bir belgeyi saklayan ya da sahte veya değiştirilmiş bir belgeyi kullanan kimse;
2. Bir Kilise işinde sahte ya da değiştirilmiş bir belgeyi kullanan kimse;

3. Bir umumî Kilise vesikasında bazı sahte şeyleri tasdik eden (teyit eden) kimse; münasip bir ceza ile cezalandırılacaktır.

e. Beşinci Bab: Hususi (Özel) Borçlar Aleyhine İrtikâp Olunan Cürümler (Suçlar)

Kilise Hukuku 1392:

Kilise kanunlarının getirdiği hükümlere karşı gelerek ticaret yapan ya da mal alışverişinde bulunan kimseler (din adamları veya papaz çömezleri), cürmün vahametine uygun düşecek tarzda cezalandırılacaklardır.

Kilise Hukuku 1393:

Ceza olarak kendisine yüklenilen borçları ihlâl eden kimse, münasip (halin gereklerinin haklı kıldığı) bir ceza ile cezalandırılacaktır.

Kilise Hukuku 1394:

§ 1. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 194. maddesinin 1 numaralı paragrafının 3 numaralı bendinde getirilen hükümler dışında, sadece sivil bile olsa bir evliliği ihlâl eden bir papaz çömezi, latae sententiae muvakkat yasaklama (suspense) cezası ile cezalandırılır; tevbih (kınama) cezasını kabul ettikten sonra, pişmanlık duymayan ve rezalet çıkarmada ısrar eden kimse, gitgide daha vahim olmak üzere mahrum kılınma cezaları ve hatta Kilise'den uzaklaştırılma cezası ile cezalandırılabilir.

§ 2. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 694. maddesi hükümleri mahfuz olmak üzere, papaz çömezi olmayan bir kimse, sivil bile olsa evlenmeyi ihlâl ederse, latae sententiae yasaklama (interdit) cezası ile cezalandırılır.

Kilise Hukuku 1395:

§ 1. Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1394. maddesinde sözü edilen durum dışında nikâhsız papaz çömezi ve Décalogue'un (On Emir) altıncı emri aleyhine bir başka dış skandal ile rezaletinde ısrar eden papaz çömezi, muvakkat yasaklama cezası ile cezalandırılacaklardır ve eğer kınandıktan sonra bu kimse, cürmünde ısrar etmeye devam ederse, Kilise'den uzaklaştırılma cezası dâhil olmak üzere dereceli olarak başkaca cezaların da eklenerek o kimse hakkında uygulanabilmesi imkânı vardır.

§ 2. Décalogue'un altıncı emri ihlal edilme suretiyle başka bir şekilde, başka cürüm irtikap eden kimse, eğer cürüm gerçekten açıkça (umumi veya tehdit ile şiddet kullanılmak suretiyle irtikap olunmuş veya onaltı yaşından daha küçük bir kimse tarafından irtikap olunmuşsa, durumun gerekli kılması halinde Kilise'den uzaklaştırılma dâhil olmak üzere münasip cezalarla cezalandırılacaktır.

Kilise Hukuku 1396:

Kilisedeki görevi sebebiyle zorunlu olduğu belirli ikamet yükümlülüğünü ciddi olarak (önemli şekilde) ihlal eden kimse, tevbih edilmeden sonra görevinden mahrum edilme cezası dâhil olmak üzere münasip (durumun haklı kıldığı) bir ceza ile cezalandırılacaktır.

d. Altıncı Bab: İnsan Hayatı ve Hürriyeti Aleyhine İrtikâp Eden Cürümler

Kilise Hukuku 1397:

İnsan öldürme (katl) suçunu irtikap eden, şiddetle veya hileyle bir kimseyi kaçırarak veya ciddi olarak bir kimseyi hapseden, sakatlayan, yaralayan irtikap olunan cürmün vehametine göre, Kilise Hukuku Kanunnamesinin 1370. maddesinde öngörülen yasaklamalar ve mahrumiyetler şeklindeki cezalarla cezalandırılacaktır; Kilise Kanunnamesinin 1370. maddesinde sözü edilen kişilerin katline gelince, bu aynı Kilise ile öngörülen cezalarla cezalandırma imkânı vardır.

Kilise Hukuku 1398:

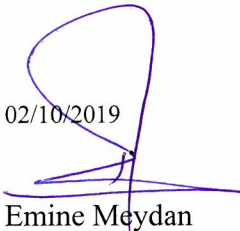
Bir çocuk düşürme cürmünü irtikâp etmeyi sağlayan kimse, latae sententiae aforoz edilme (excommunication) cezasıyla cezalandırılacaktır.

e. Yedinci Bab: Umumi Kaide (Genel Kural)

Kilise Hukuku 1399:

İş bu kanunda ve diğer kanunlarda öngörülen durumlar dışında, diğer kanunun ya da bir kilise kanununun dıştan ihlâli, sadece ve ancak rezaletlerin önlenmesinde ya da önceden haberdar olunmasında acil zaruret bulunduğu ve ihlâlin ağırlığının bir cezayı gerektirmesi durumunda, münasip bir ceza ile cezalandırılacaktır.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Emine		Meydan
Doğum Yeri ve Yılı	Uşak		12.07.1967
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	Almanca		Arapça
Eğitim Durumu	Başlama- Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1982	1986	
Lisans	2002	2009	
Yüksek Lisans	2010	2013	
Doktora	2014	2019	
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama- Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	1987		Diyanet İşleri Başkanlığı
2.			
3.		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:	Barnaba İncili ve Yazmalarının Değeri Üzerine Bir Araştırma		
Diğer:			
İletişim (e-posta):	e.meydan64@gmail.com		
		Tarih İmza Adı Soyadı	02/10/2019 Emine Meydan

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Emine MEYDAN
Tez Adı	HIRİSTİYAN KİLİSE OTORİTESİNDE AFOROZ
Enstitü	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Anabilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
Tez Türü	DOKTORA
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Ahmet GÜÇ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 02/10/2019

İmza :

